ENVER HOXHA

Hrustjoviterne

Erindringer

Forlaget Arbejderen

HRUSTJOVITERNE

ENVER HOXHA

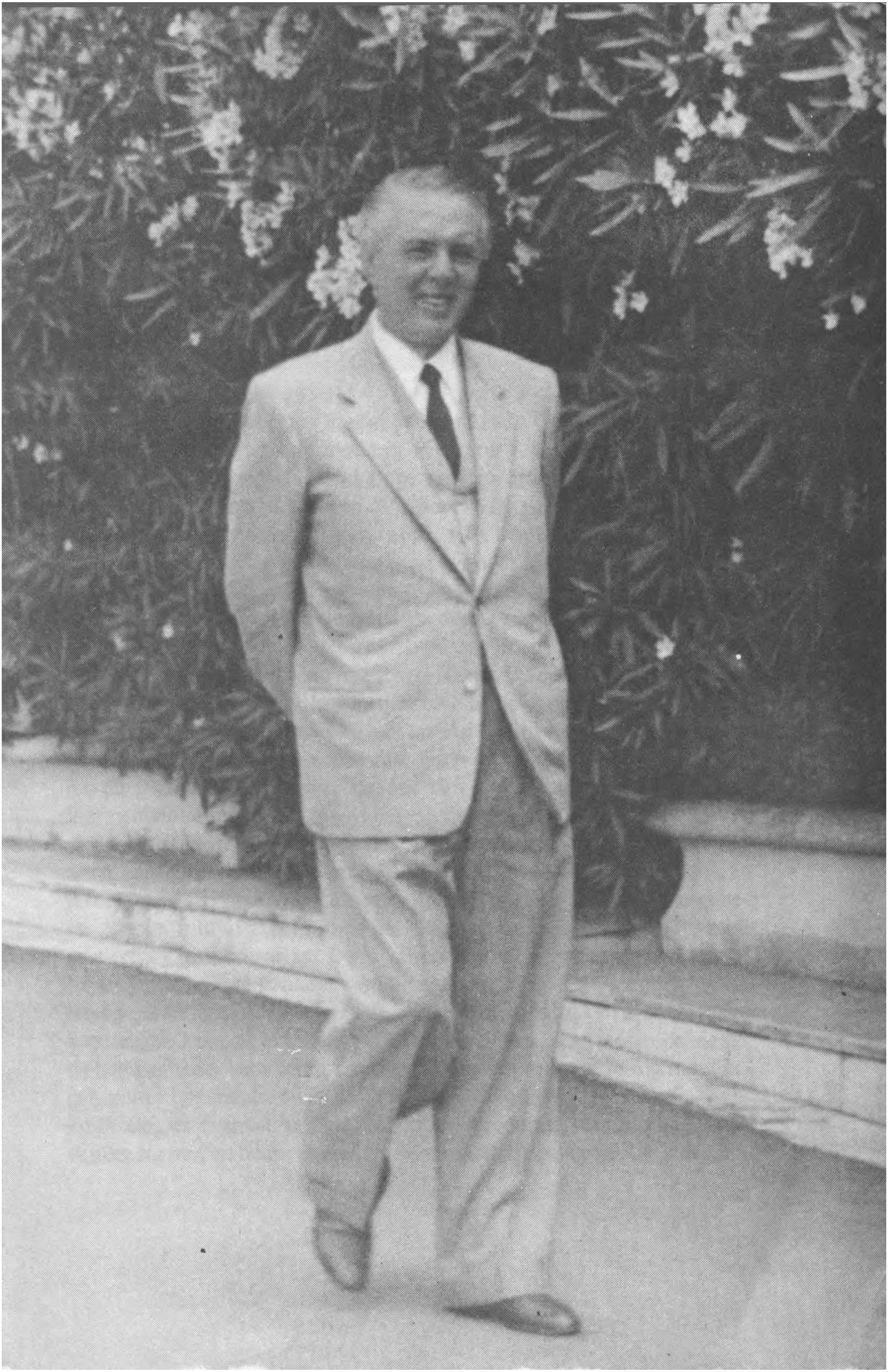
HRUSTJOVITERNE

Erindringer

Forlaget Arbejderen

Enver Hoxha
Hrustjoviterne
Oversat fra engelsk »The Khrushchevites«
Forlaget »8 Nëntori«, Tirana 1980

ISBN 87-87862-35-2
Tryk M.A.J.Tryk ApS

To årtier er forløbet siden mødet mellem 81 af verdens kommunistiske og arbejderpartier. Dette møde er gået over i historien som en af de vigtigste begivenheder i den kamp, som foregår mellem marxismen-leninismen og opportunismen. På dette møde åbnede vort parti ild mod Hrustjovs revisionistiske gruppe, som herskede i Sovjetunionen, og som på alle måder bestræbte sig på at underlægge sig hele den internationale kommunistiske bevægelse, alle verdens kommunistiske og arbejderpartier og tvinge dem ind på dens egen forræderiets vej.

Vores åbne og principfaste angreb på den hrustjovitiske moderne revisionisme ved mødet i november 1960 var ikke noget overraskende træk. Det var derimod den logiske følge af det marxistisk-leninistiske standpunkt, som Albaniens Arbejdets Parti altid har indtaget. Det var overgangen til en ny og højere fase i den kamp, som vort parti længe havde ført til forsvar for, og for den konsekvente anvendelse af marxismen-leninismen.

Fra hrustjoviterne tog magten og frem til det øjeblik, hvor vi gik ud i åben konfrontation med dem, gennemgik forholdet mellem Albaniens Arbejdets Parti og Sovjetunionens Kommunistiske Parti en kompliceret proces, fuld af zigzag, med perioder af skærpelse og perioder med midlertidig normalisering. Dette var en proces, hvor begge parter lærte hinanden at kende gennem sammenstødene i løbet af kampen og de stadige meningsstridigheder. Efter at de hrustjovitiske revisionistiske kupmagere kom til magten, begyndte vort parti, som baserede sig på de begivenheder som fandt sted dér, på visse standpunkter og handlinger, som i begyndelsen var uklare, men som gradvist blev stadig mere konkrete, at fornemme den store fare fra denne renegatklike, som skjulte sig bag en bedøvende pseudomarxistisk demagogi, og at forstå,

at denne klike var ved at blive en stor trussel både mod revolutionens og socialismens sag som helhed og mod vort land.

Vi blev mere og mere klar over, at Nikita Hrustjovs synspunkter og standpunkter vedrørende vigtige spørgsmål for den internationale kommunistiske bevægelse og den socialistiske lejr var forskellige fra vores. Især var SUKP's 20. kongres den begivenhed, som fik os til at indtage et oppositionelt standpunkt overfor Hrustjov og hrustjoviterne. Som marxister-leninister og på marxistisk-leninistisk vis havde vi overfor de sovjetiske ledere understreget vores reservationer og indvendinger mod deres forsonlige holdning overfor de jugoslaviske revisionister, mod mange facetter af deres udenrigspolitik, mod mange af deres fejlagtige og helt umarxistiske standpunkter og handlinger vedrørende mange vigtige internationale problemer osv. Skønt de undertiden fintede en retræte, fortsatte de på deres kurs, mens vi nægtede at sluge det, som de serverede for os, men tværtimod forsvarede vores synspunkter og gennemførte vores egen indenrigs- og udenrigspolitik.

I tidens løb medførte dette, at vi blev bedre bekendt med hinandens stilling og ingen af parterne havde tillid til den anden. For vort vedkommende bevarede vi vort venskab med Sovjetunionen, med dets folk, fortsatte opbygningen af socialismen i overenstemmelse med Lenins og Stalins lære, fortsatte som før med at forsvare den store Stalin og hans værk og med, uden vaklen, at bekæmpe den jugoslaviske revisionisme. Vore stadige tvivl i forhold til de sovjetiske revisionister voksede og blev større fra dag til dag, fordi Hrustjov og co. fra dag til dag handlede i modstrid med marxismen-leninismen.

Hrustjov var klar over vores reservationer angående den 20. kongres og den politik, han forfulgte overfor titoisterne, imperialismen osv., men det var ikke hans taktik at fremskynde en skærpelse af situationen i forhold til os albanere. Han håbede at drage nytte af det venskab, som vi udviste overfor Sovjetunionen og indtage den albanske fæstning indefra og få os i sækken ved hjælp af smil og trusler, ved at yde nogle beskårne kreditter såvel som ved hjælp af pression og blokader. Hrustjov og hrustjoviterne tænkte: »Vi kender albanerne. Hvor stædige og hidsige de end er, så har de ingen andre steder at gå hen, for vi har dem på krogen, og hvis de viser sig at skabe vanskeligheder, hvis de ikke lystrer os, vil vi vise tænder, vil vi afskære dem og boykotte dem og vælte alle, som trodser os.«

Hrustjovgruppen forberedte denne handlingslinie, fremmede og udviklede den i den tro, at den ville nå sit mål »stille og roligt« og »uden vrøvl«. Imidlertid viste virkeligheden dem, at denne taktik ikke bar frugt, og så begyndte deres utålmodighed og arrogance at vise sig. Situationen blev anspændt. Så »blev den blødgjort« for atter at blive anspændt. Vi forstod, hvor denne kurs ville føre Hrustjov og co. hen, derfor øgedes vor vagtsomhed, og mens vi besvarede manifestationerne af deres despoti, forsøgte vi at forlænge »freden« samtidig med, at vi holdt vore principper i hævd.

Men øjeblikket kom, da bægeret var fyldt til randen. Den »fred«, som før havde syntes at eksistere, kunne ikke længere vare ved. Hrustjov gik åbent til angreb for at underkue os og tvinge os til at følge hans ekstremt opportunistiske linie. Så sagde vi højt og uden omsvøb »Nej« til Hrustjov, vi sagde »Stop!« for hans forræderiske aktivitet. Dette var indledningen til en lang og vanskelig kamp, hvori vort parti til sin ære og til ære for det folk som fødte og opdrog det, konsekvent forsvarede det socialistiske fædrelands interesser, til stadighed forsvarede marxismen-leninismen og den ægte internationale kommunistiske bevægelse.

Dengang forstod mange ikke Albaniens Arbejdets Partis stilling; der var tilmed folk, som var venskabeligt indstillede overfor vort parti og vort land, som betragtede denne aktion som forhastet, nogle havde endnu ikke fuldt ud forstået hrustjoviternes forræderi, andre troede, at vi brød med Sovjetunionen for at forbinde os med Kina, osv. I dag har ikke bare det socialistiske Albaniens venner, men også dets fjender forstået den principfaste karakter af den uafbrudte kamp, som vort parti har ført og fører imod opportunister af enhver afskygning.

Tiden har fuldstændig bekræftet i hvor høj grad, Albaniens Arbejdets Parti havde ret i at bekæmpe hrustjoviterne og nægte at følge deres linie. Det er denne kamp, som krævede og stadig kræver store ofre, vort lille fædreland skylder sin så værdifulde frihed og uafhængighed, som det holder så højt, og sin fremgangsrige udvikling ad socialismens vej. Kun takket være vort partis marxistisk-leninistiske linie blev vort parti ikke og vil aldrig blive protektorat for russerne eller nogen andre.

Siden 1961 har vort Arbejdets Parti ikke haft nogen forbindelse med hrustjoviterne. Heller ikke i fremtiden vil det nogensinde etablere partiforbindelser med dem, og vi har heller ikke og vil ikke have statsfor-

bindeiser med de sovjetiske socialimperialister. Som frem til i dag vil vort parti fremover konsekvent gennemføre den ideologiske og politiske kamp til afsløring af disse fjender af marxismen-leninismen. Vi handlede både sådan, da Hrustjov var ved magten, og da han blev væltet og erstattet af Brezhnevs klike. Vort parti nærede ingen illusioner, men var tværtimod helt overbevist om, at Brezhnev, Kosygin, Suslov, Mikojan osv., som havde været Hrustjovs nærmeste medarbejdere og i fællesskab havde organiseret og virkeliggjort den revisionistiske kontrarevolution i Sovjetunionen, ville fremture med deres hidtige linie.

De skaffede Hrustjov af vejen med det formål at forsvare hrustjovismen fra den miskredit, som mesteren selv havde stillet den i med hans endeløse klovnerier. De skaffede »far« af vejen med det formål mere intensivt og effektivt at gennemføre den fuldstændige genoprettelse af kapitalismen i Sovjetunionen.

I denne retning viste Brezhnev og co. sig at være »gode elever« af deres berygtede lærer. Indenfor Sovjetunionen oprettede og styrkede de et fascistisk diktaturregime, mens de forvandlede deres stats udenrigspolitik til en politik for storchauvinisme, for ekspansionisme og hegemonisme. Under de brezhnevianske hrustjoviters ledelse er Sovjetunionen blevet til en imperialistisk verdensmagt, der ligesom USA stræber efter at beherske verden. De tragiske begivenheder i Tjekkoslovakiet, styrkelsen af Kremls herredømme over Warszawapagt-landene, disses yderligere alsidige afhængighed af Moskva, den sovjetiske socialimperialismes fangarme i Asien, Afrika og andre steder - alt dette er bitre beviser for den sovjetiske socialimperialismes reaktionære politik.

Vort partis korrekte vurderinger og forudsigelser m.h.t. Brezhnevs reaktionære indenrigs- og udenrigspolitik, er blevet bevist og bevises til stadighed. Det mest nærliggende eksempel er Afghanistan, hvor de brezhnevianske hrustjoviter foretog en åben fascistisk aggression, og nu søger at slukke folkekrigens flammer med våbenild for således at forlænge deres socialimperialistiske besættelse.

Den kendsgerning, at vort lille folk ikke led samme tragiske skæbne som alle dem, der nu lider under imperialisternes eller socialimperialisternes slaveri, vidner til fulde om, at den principfaste, modige og kon-

sekvente linie, som vort Arbejdets Parti har fulgt og følger, har været og er rigtig.

Fortjenesten for denne korrekte vej tilkommer hele partiet og i særlig grad dets ledelse, centralkomiteen. Denne har altid ledt og leder også i dag partiet og folket på korrekt vis, gennemsyret af marxismenleninismens lære og loyal overfor vores vejledende teori. I de store storme, som vi har skullet klare, har partiets enhed med dens ledelse og folkets enhed omkring partiet lyst op og er blevet yderligere hærdet. Denne stålsatte enhed gav også partiet kraft og styrke i den svære, men ærefulde kamp mod Hrustjov-revisionisterne. Denne enhed har været og er grundlaget for den stabilitet og sikkerhed, som Albanien har gået fremad og går fremad med, samtidig med at det overkommer alle slags fjenders pression og afpresning, nedladenhed og demagogi.

Som kommunist og partileder har det også tilkommet mig at tage levende del i og yde mit bidrag til hele denne heroiske kamp, som vort parti har ført. Jeg har mange gange, lige fra Albaniens befrielse og særlig i 1950'erne og 60'erne, af partiet og dets ledelse været pålagt at skulle lede parti- og statsdelegationer på officielle møder med de sovjetiske ledere og med de væsentligste ledere af de andre kommunistiske og arbejderpartier. Ligeledes har vi ofte gensidigt besøgt hinanden, jeg har deltaget i de kommunistiske partiers internationale konferencer og møder, og dér har jeg givet udtryk for og forsvaret partiets korrekte linie, dets beslutninger og vejledninger. På alle disse møder og besøg har jeg stiftet nært bekendtskab med uforglemmelige og agtværdige ledere som Stalin, Dimitrov, Gottwald, Bierut, Pieck osv. Ligeledes er det tilkommet mig at komme i kontakt med og kende de hrustjovitiske forrædere, som gennem en lang og indviklet proces gradvist tilranede sig magten henholdsvis i Sovjetunionen og i de tidligere folkedemokratiske lande.

Forbindelserne til disse samt de standpunkter, som vort parti har indtaget i denne periode, er afspejlet i partiets dokumenter, i mine skrifter, som her udgives efter beslutning fra centralkomiteen, samt i andre dokumenter, der befinder sig i partiets centrale arkiv. Nu overgiver jeg også disse noter til udgivelse som mine erindringer og indryk af den megen kontakt og de mange sammenstød med hrustjoviterne. Disse noter omfatter perioden fra 1953, efter Stalins død, og indtil slutningen af 1961, da Hrustjov-gruppen afbrød de diplomatiske for-

bindeiser med Folkerepublikken Albanien. Jeg tror, at indenfor rammerne af de andre dokumenter og materialer, der er udgivet om denne periode, så vil også disse noter tjene til, at kommunisterne og de arbejdende masser bedre kommer til at kende både de sovjetiske revisionisters kontrarevolutionære virksomhed indenfor og udenfor Sovjetunionen og også vort partis altid korrekte og konsekvente kamp til forsvar for marxismen-leninismen og vort folk og fædreland.

1980

I

NÆRKAMP I DEN SOVJETISKE TOPLEDELSE

Stalin dør. På sørgedagen deler de sovjetiske topledere porteføljerne mellem sig. Hrustjov stiger op ad magtens trappe. Desillusion fra det første møde med de 'nye' sovjetiske ledere i juni 1953. Den ondsindede kritik fra Mikojan og Bulganin. Afslutningen på Berias korte regeringstid. Mødet med Hrustjov i juni 1954: »I hjalp med afsløringen af Beria«. Hrustjovs 'teoretiske' lektion om partiets førstesekretærs og ministerpræsidents roller. Den revisionistiske mafia spinder sit edderkoppenet indenfor og udenfor Sovjetunionen.

Den måde, hvorpå Stalins død blev meddelt og hans begravelse organiseret, gav os albanske kommunister og det albanske folk samt andre som os, det indtryk, at mange medlemmer af præsidiet for SUKPs centralkomite utålmodigt havde afventet hans død.

Dagen efter Stalins død den 6. marts 1953 blev partiets centralkomite, ministerrådet og den øverste Sovjets præsidium indkaldt til fælles hastemøde. Når der er tale om store tab, som ved Stalins død, er hastemøder nødvendige og uomgængelige. De mange vigtige ændringer, der

meddeltes i pressen dagen efter, viste imidlertid, at der ikke havde været nogensomhelst anden grund til dette hastemøde end...at dele poster! Stalin var kun lige død, hans lig var endnu ikke blevet ført til hallen, hvor den sidste hyldest skulle foregå, programmet for hyldesttilkendegivelsen og begravelsesceremonien var endnu ikke udarbejdet, de sovjetiske kommunister og det sovjetiske folk græd over deres store tab, mens den sovjetiske topledelse fandt det passende at uddele portefølјer! Malenkov blev ministerpræsident, Beria blev første vice-ministerpræsident og indenrigsminister og Bulganin, Kaganovich, Mikojan, Molotov delte de øvrige poster. Betydelige ændringer blev foretaget i alle partiets og statens ledende organer på dén ene dag. Partiets centralkomites præsidium og præsidiets bureau blev slået sammen til ét organ; der valgtes nye sekretærer for partiets centralkomite, en række ministerier blev sammensluttet eller forenet, der foretoges ændringer i Den Øverste Sovjets præsidium, osv.

Disse begivenheder kunne ikke undgå at gøre et dybt og på ingen måde gunstigt indtryk på os. Foruroligende spørgsmål opstod automatisk: Hvordan blev alle disse vigtige ændringer foretaget så pludseligt, på én eneste dag - og ikke på en hvilkensomhelst dag, men på den første sørgedag?! Logikken tvinger os til at tro, at alt var blevet forberedt på forhånd. Listen over disse ændringer var blevet udarbejdet lang tid i forvejen i mistænkelig hemmelighed, og der ventedes blot på lejligheden til at proklamere den for at stille både den ene og den anden tilfreds...

Det er aldrig muligt at tage så ekstremt vigtige beslutninger i løbet af så få timer - selv ikke på en helt almindelig arbejdsdag.

Hvis der i starten fra vor side kun var tale om tvivl og betænkelighed, en tvivl, der rystede og overraskede os, gjorde den følgende udvikling, de begivenheder og fakta, som kom til vort kendskab, os endnu mere overbeviste om, at skjulte hænder længe før havde forberedt sammensværgelsen og afventet lejligheden til at påbegynde ødelæggelsen af bolsjevikpartiet og socialismen i Sovjetunionen.

Uenigheden i centralkomiteens præsidium blev også helt åbenlys under Stalins begravelse, da der var strid blandt deltagerne om, hvem der skulle stå i første række og hvem der skulle tale først. I stedet for i denne ulykkelige tid at udvise enhed for Sovjetunionens folk og alle verdens kommunister, som var dybt rystet og uendeligt bedrøvede over

Stalins pludselige død, konkurrerede 'kammeraterne' om at komme i rampelyset. Hrustjov åbnede begravelseshøjtideligheden, og Malenkov, Beria og Molotov talte foran Lenin-mausolæet. De sammensvorne opførte sig hyklerisk foran Stalins kiste og skyndte sig at få begravelseshøjtideligheden overstået så hurtigt som muligt for at mure sig inde i Kreml igen og fortsætte opdelingen og genopdelingen af poster.

Vi, og mange med os, regnede med, at Molotov, Stalins nærmeste medarbejder, den ældste og mest modne bolsjevik med den største erfaring og den bedst kendte i og udenfor Sovjetunionen, ville blive valgt til førstesekretær for Sovjetunionens Kommunistiske Partis centralkomite. Men sådan gik det ikke. Malenkov blev placeret i spidsen med Beria som nummer to. Bag dem, en smule mere i skyggen, stod i de dage en 'panter', der forberedte sig på rov og på at rydde de to førstnævnte af vejen. Det var Nikita Hrustjov.

Den måde, han avancerede på, var i sandhed forbløffende og mistænkelig: Han blev kun udnævnt til formand for centralkomissionen, der havde til opgave at organisere begravelsesceremonien for Stalin. Og den 7. marts, da fordelingen af poster blev offentliggjort, var han ikke blevet udnævnt til nogen ny post, men var blot blevet frigjort fra sin opgave som førstesekretær for partikomiteen i Moskva, fordi »han skulle koncentrere sig om arbejdet i partiets centralkomite«. Kun få dage senere, den 14. marts 1953 blev Malenkov »på egen anmodning« fritaget fra posten som sekretær for partiets centralkomite (!), og Nikita Hrustjov blev optegnet som den første på listen over sammensætningen af det nye sekretariat, der valgtes samme dag.

Handlinger af denne art syntes vi ikke på nogen måde om, selv om det ikke var vort ansvar. Vi blev desillusionerede i vore opfattelser af den øverste sovjetiske ledelses stabilitet, men vi forklarede dette med, at vi var totalt uinformerede om den situation, der udviklede sig i Sovjetunionens parti og ledelse. Under de kontakter, som jeg havde haft med Stalin selv, med Malenkov, Molotov, Beria, Mikojan, Suslov, Vorosjilov, Kaganovich og andre betydningsfulde ledere, havde jeg ikke bemærket den mindste stridighed eller uenighed blandt dem.

Stalin var en af de afgørende drivkræfter bag Sovjetunionens Kommunistiske Partis marxist-leninistiske enhed og kæmpede konsekvent for den. Den enhed i arbejdet, som Stalin arbejdede for, skabtes ikke ved hjælp af terror, som Hrustjov og hrustjoviterne senere hævdede i

forlængelse af bagvaskelserne fra imperialisterne og verdenskapitalismens bourgeoisi, der tilstræbte at knuse og omstyrte proletariatets diktatur i Sovjetunionen. Men enheden var baseret på socialismens sejre, på bolsjevikpartiets linie og ideologi og på den ubestridelige store personlighed, Stalin. Den tillid som alle nærede til Stalin, var begrundet i hans retfærd og handlekraft, når det gjaldt forsvaret af Sovjetunionen og leninismen. Stalin førte klassekampen korrekt, tildelte socialismens fjender nådesløse slag (og det var rigtigt af ham). Stalins, bolsjevikpartiets og hele det sovjetiske folks konkrete daglige kamp beviser utvetydigt dette, og Stalins politiske og ideologiske skrifter, Sovjetunionens Kommunistiske Partis dokumenter og beslutninger gør det samme. Det bevises også af presse- og massepropagandaen fra den tid mod trotskisterne, bukharinisterne, Zinovjev'erne, Tukachevskij'erne og alle andre overløbere. Det var en hård politisk og ideologisk klassekamp for at forsvare socialismen, proletariatets diktatur, partiet og marxismen-leninismens principper. Stalin har store fortjenester i dette.

Stalin viste, at han var en fremragende marxist-leninist med klare principper, med stort mod og koldblodighed og med en marxistisk revolutionærs modenhed og fremsynethed. Kun ved at tænke på de ydre og indre fjenders styrke i Sovjetunionen, på deres manøvrer og hæmningsløse propaganda, på de djævelske kneb, de benyttede, kan vi til bunds værdsætte Stalins principper og korrekte forholdsregler som leder af Sovjetunionens Kommunistiske Parti. Hvis der har været nogen eksempler på overdrivelser i løbet af denne retfærdige og mægtige kamp, var det ikke Stalin, der forøvede dem, men Hrustjov, Beria & co. Drevet af lyssky, skjulte motiver viste de sig som de mest nidkære hvad angår gennemførelse af udrensninger på det tidspunkt, hvor de endnu ikke var slet så mægtige. De optrådte på denne måde for at vinde ry som »brændende forsvarere« af proletariatets diktatur, som »skånselsløse overfor fjenderne« med det mål at avancere i rækkerne for senere at tilrane sig magten. Kendsgerningerne viser, at da Stalin opdagede de fjendtlige aktiviteter fra en Jagodas eller en Jezhovs side, fordømte den revolutionære domstol dem uden tøven. Elementer som Hrustjov, Mikojan, Beria og deres apparatchiki'er skjulte sandheden for Stalin. De vildledte Stalin og førte ham bag lyset både på den ene og den anden måde. Han stolede ikke på dem, derfor sagde han op i deres åbne ansigter: »...når jeg er borte, vil I sælge Sovjetunionen«.

Hrustjov har selv indrømmet dette. Og det gik fuldstændig som Stalin forudså. Så længe han var i live snakkede selv disse fjender om enhed, men efter hans død opmuntrede de splittelsen. Denne proces blev stadigt udvidet.

Efter 1953 aflagde jeg fra tid til anden besøg i Sovjetunionen med konsultationer angående spørgsmål i den politiske og økonomiske situation for øje eller omkring nogle internationale politiske spørgsmål, der var blevet rejst af russerne, som angiveligt også ønskede at høre vor mening. Gennem disse besøg så jeg stadig mere klart skærpelsen af modsigelserne blandt medlemerne af præsidiet for Sovjetunionens Kommunistiske Partis centralkomite.

Få måneder efter Stalins død, i juni 1953, tog jeg til Moskva som leder af en parti- og regeringsdelegation for at søge at få en økonomisk og militær kredit.

Det var på det tidspunkt, at Malenkov så ud til at være den vigtigste leder. Han var formand for Sovjetunionens ministerråd. Skønt Hrustjov siden marts 1953 var blevet optegnet først på listen blandt partiets centralkomites sekretærer, havde han tilsyneladende endnu ikke helt tiltaget sig magten. Han havde endnu ikke forberedt kuppet.

Normalt udfærdigede vi vore anmodninger skriftligt på forhånd. Således havde medlemmerne af præsidiet for partiets centralkomite og Sovjetunionens regering længe været klar over dem. Og som det fremgik havde de også besluttet, hvad de ville give os, og hvad de ikke ville give os. De modtog os i Kreml. Da vi trådte ind i rummet, rejste de sovjetiske ledere sig og vi udvekslede håndtryk. Vi overbragte hinanden de normale hilsener.

Jeg havde mødt dem alle på Stalins tid. Malenkov lignede sig selv - en sværtbygget mand med et blegt, ubehåret ansigt. Jeg havde mødt ham år forud i Moskva under mine møder med Stalin, og han gjorde et godt indtryk på mig. Han satte Stalin højt, og for mig så det ud til, at Stalin også værdsatte ham. På den 19. kongres aflagde Malenkov beretningen på partiets centralkomites vegne. Han var en af de forholdsvis nye kadrer, der kom i ledelsen og som senere blev likvideret af den skjulte revisionist Hrustjov og hans fæller. Men nu stod han i spidsen for landet, med posten som formand for Sovjetunionens ministerråd. Ved hans side stod Beria med øjne der glimtede bag brillerne, og hænderne i stadig bevægelse. Efter ham kom Molotov, stilfærdig. Han var

for os en af de mest seriøse og respekterede kammerater, eftersom han var en gammel bolsjevik fra Lenins tid og Stalins nære kammerat. Dette var også vor opfattelse af Molotov efter Stalins død.

Efter Molotov kom Mikojan med sit skulende natsorte ansigt. Denne kræmmer havde en af disse tykke blyanter - halvt røde halvt blå (nogle man finder i alle Sovjetunionens kontorer) - og holdt 'regnskab'. Nu havde han tiltaget sig endnu større autoritet. Den 6. marts, da posterne blev fordelt, besluttedes det, at ministeriet for udenrigshandel og ministeriet for intern handel skulle slås sammen til ét, og armenieren snuppede handelsminister-porteføljen.

Endelig var der den skæggede marskal Bulganin med sit hvide hår og blege blå øjne, som sad lidt verdensfjernt ved et hjørne af bordet.

»Lad os høre, hvad I har at sige!«, sagde Malenkov med en meget alvorlig stemme. Det her var ikke på nogen måde en kammeratlig indledning. Dette skulle vise sig at blive en almindelig skik i vore samtaler med de nye sovjetiske ledere, og der er ingen tvivl om, at denne opførsel havde til formål at demonstrere stormagtshovmod. »Nå, sig hvad du har at fortælle os, vi vil lytte til dig og udtale vor endelige mening.«

Jeg var ikke så god til russisk. Jeg kunne ikke tale det, men jeg kunne forstå det. Samtalen blev ført gennem en tolk.

Jeg begyndte at tale om de problemer, der bekymrede os - især militære spørgsmål og økonomiske problemer. Først gav jeg en indføring i vort lands indre og ydre politiske situation, som voldte os nogen foruroligelse. Det var af allervigtigste betydning at give en velbegrundet forklaring på vore behov, at underbygge vore anmodninger både i de økonomiske og militære sektorer. I forbindelse med sidstnævnte har den hjælp, de har ydet til vor hær altid været utilstrækkelig og minimal, uanset den kendsgerning at vi offentligt altid priste værdien af den smule hjælp, de tilstod os. Sammen med argumenterne for vore beskedne anmodninger opridsede jeg også vort lands situation i forbindelse med vore jugoslaviske, græske og italienske naboer. Fra alle sider omkring vort land var vore fjender i færd med undergravningsvirksomhed, spionage og sabotage til vands, til lands og i luften. Vi havde gentagne sammenstød med bevæbnede bander af fjendtlige agenter og havde brug for hjælp i form af militært udstyr.

Jeg passede meget på at gøre min redegørelse så konkret og koncis som muligt. Jeg forsøgte at undgå at gøre den for lang, og jeg havde

ikke talt mere end 20 minutter, da jeg hørte Beria med sine slangeøjne sige til Malenkov, der sad og lyttede til mig så udtryksløst som en mumie:

»Kan vi ikke sige, hvad vi har at sige, og gøre en ende på det her?«

Uden at bevæge ansigtet, uden at tage øjnene fra mig (han måtte naturligvis fastholde sin autoritet for sine undergivnes øjne!) sagde Malenkov til Beria:

»Vent!«

Jeg blev så irriteret, at jeg var ved at eksplodere indvendigt, men jeg bevarede min selvbeherskelse og for at gøre dem forståeligt, at jeg havde hørt og forstået, hvad de sagde, skar jeg min tale ned og sagde til Malenkov:

»Jeg er færdig.«

*»Pravilno!«**, sagde Malenkov og gav Mikojan ordet.

Fornøjet over at jeg var færdig, stak Beria hænderne i lommen og forsøgte at finde ud af, hvilket indtryk deres svar ville gøre på mig. Naturligvis var jeg ikke tilfreds med det, de havde besluttet at give os som svar på vore meget beskedne anmodninger. Jeg tog ordet igen, og sagde til dem, at de havde skåret hårdt ned på de ting, vi havde bedt om. Mikojan sprang op for at 'forklare', at Sovjetunionen selv var fattigt, at det havde gennemlevet krigen, at det også måtte støtte andre lande, osv.

»Da vi udarbejdede disse anmodninger«, sagde jeg til Mikojan, »tog vi også de begrundelser i betragtning, som I netop har givet. Faktisk skar vi vore beregninger ned til et minimum, og jeres specialister, der arbejder i vort land, kan bevidne det.«

«Vores specialister ved ikke, hvilke muligheder Sovjetunionen har. Vi, der ved disse ting har fortalt jer vores mening og muligheder«, sagde Mikojan.

Molotov havde sænket hovedet. Han sagde noget om Albaniens forbindelser til sine naboer, men uden på noget tidspunkt at hæve blikket. Malenkov og Beria så ud til at være de to, der havde »bukserne på«, mens Mikojan, der var kold og bitter, ikke sagde ret meget, men når han endelig talte, gjorde han det blot for en ondskabsfuld og giftig be-

* *Pravilno:* godt, rigtigt, korrekt (russisk i originalen) (Forlaget 8. Nëntoris note)

mærkning. Af den måde de talte på, den måde, hvorpå de afbrød hinanden, den arrogante tone, de gav 'råd' i, var tegnene på uenighed blandt dem helt klare.

»Hvis det er, hvad I har besluttet, er der ingen grund for mig til at trække tingene i langdrag«, sagde jeg.

»Pravilno!«, gentog Malenkov og spurgte højt: »Er der nogen der har noget at indvende?«

»Det har jeg«, sagde Bulganin nede fra bordenden.

»Du har ordet«, sagde Malenkov.

Bulganin påbegyndte en forelæsning, hvis kerneindhold lød:

»Du, kammerat Enver Hoxha, har bedt om hjælp til hæren. Vi har indvilget i, at give jer så meget, som vi har tildelt jer, men jeg har en række kritikpunkter. Hæren bør være et sundt våben for proletariatets diktatur, dets kadrer bør være trofaste mod partiet og af proletarisk herkomst, partiet må have hæren under sin faste ledelse...«

Bulganin fortsatte meget længe med en 'moraliserende' tirade fyldt med 'gode råd'. Jeg lyttede omhyggeligt og afventede kritikken, men den kom ikke. Til slut kom han med den:

»Kammerat Enver, vi har information om, at mange kadrer i jeres hær er sønner af beyer og aghaer*, er af tvivlsom herkomst og har tvivlsomme aktiviteter på bagen. Vi må være sikre på, i hvis hænder vi lægger disse våben, som vi vil forsyne jer med, derfor råder vi jer til at undersøge dette problem indgående og foretage udrensninger...«

Dette satte mit blod i kog, for det var en bagtalende beskyldning og en fornærmelse mod vor hærs kadrer. Jeg hævede stemmen og spurgte marskallen:

»Hvor er kilden til denne oplysning, som du med så stor overbevisning giver mig? Hvorfor fornærmer du vor hær?«

Mødeatmosfæren blev så kold som is. De løftede alle hovedet og så på mig, mens jeg ventede på Bulganins svar. Han var i knibe, for han havde ikke forventet dette skarpe spørgsmål, og han så over på Beria.

Beria begyndte at tale. Hans håndbevægelser og øjne røbede hans forlegenhed og irritation. Han sagde, at vi ifølge deres information skulle have uegnede og tvivlsomme elementer - ikke bare i hæren, men

---

* Tyrkiske administrative og militære titler (o.a.)

også i statsapparatet og i økonomien! Han angav endda en procentdel. Bulganin sukkede af lettelse og så sig omkring uden at skjule sin tilfredshed, men Beria fik hans smil til at stivne. Han imødegik åbent Bulganins 'råd' om udrensninger og understregede, at »de elementer, som havde en blakket fortid, men som siden var slået ind på den rigtige vej, skulle tilgives«. Den indbyrdes vrede og de dybe modsigelser mellem disse to kom åbent til udtryk. Som det senere viste sig var modsigelserne mellem Bulganin og Beria ikke blot modsigelser mellem de to personer. Det var en afspejling af dybe modsigelser, skænderier og modsætningsforhold mellem den sovjetiske statssikkerhedstjeneste og den sovjetiske hærs efterretningsorganer. Men dette fik vi kendskab til sidenhen. I denne konkrete sag var der tale om en alvorlig beskyldning mod os. Vi ville aldrig kunne acceptere denne beskyldning, derfor rejste jeg mig og sagde:

»De, der har givet jer denne information, har gjort sig skyldige i bagvaskelse. Derfor er de fjender. Der er intet sandt i det, I har sagt. Det overvældende flertal af vor hærs kadrer har været fattige bønder, hyrder, arbejdere, håndværkere og revolutionære intellektuelle. Der er ingen sønner af beyer eller aghaer i vores hær. Eller hvis der måske er ti eller tyve enkeltpersoner, så har de fornægtet deres klasse og har ofret deres eget blod. Og hermed mener jeg, at de under krigen ikke alene greb til våben mod de udenlandske fjender, men forkastede den klasse, de stammede fra, og tilmed deres forældre og slægtninge, når disse modsatte sig partiet og folket. Alle kadrene i vores hær har kæmpet i krigen, er vokset frem af krigen, og ikke alene nægter jeg at godtage disse beskyldninger, men jeg kan fortælle jer, at jeres angivere fører jer bag lyset, og udspinder bagvaskelser. Jeg forsikrer jer, at de våben vi har modtaget, og vil modtage fra jer, har været og vil forblive i sikre hænder, at Arbejdets Parti - og ingen anden - har ledt og stadig leder vores Folkehær. Det var alt, hvad jeg ville sige!«, og jeg satte mig ned.

Da jeg var færdig, tog Malenkov ordet for nogle afsluttende bemærkninger. Efter at have understreget, at han var enig i, hvad de foregående talere havde sagt, fremkom han med en mængde 'råd og retningslinier' til os. Derefter dvælede også han ved debatten mellem os og Bulganin og Beria om 'fjenderne' i vores hærs rækker.

»Hvad angår gennemførelsen af udrensninger i hæren, tror jeg ikke at problemet skal fremlægges på denne måde«, sagde Malenkov, som

herved imødegik det 'råd', Bulganin gav mig om udrensninger. »Folk er ikke født fuldt udviklede, og de begår fejltagelser i deres liv. Vi må ikke være bange for at undskylde folk for deres fejltagelser i fortiden. Vi har folk, der har kæmpet mod os med våben i hånd, men nu er vi ved at indføre specielle love, der tilgiver dem deres fortid og derved giver dem mulighed for at arbejde i hæren og tilmed at være partimedlemmer. Udtrykket 'udrensning' i hæren er ikke passende«, gentog Malenkov og afsluttede diskussionen.

Fuldkommen forvirring: Én sagde ud i den blå luft: »I har fjender« og »foretag udrensninger«; en anden sagde: »Vi er ved at indføre love der tilgiver dem deres fortid«!

Det var imidlertid deres opfattelser. Vi lyttede omhyggeligt til dem og udtrykte åbent vor modstand mod de ting, vi var uenige i. Til slut takkede'jeg dem for at have modtaget mig og fortalte dem i forbifarten, at vort partis centralkomite havde besluttet, at jeg skulle fritages for mange funktioner og kun beholde hovedhvervet som partiets generalsekretær. (Dengang var jeg både generalsekretær, ministerpræsident, forsvarsminister og udenrigsminister. Disse hverv havde påhvilet mig siden landets befrielse, da mange vanskeligheder forårsaget af ydre og indre fjender måtte overvindes.)

Malenkov fandt, at denne beslutning var korrekt og gentog to gange sit yndede *»pravilno«.* Da vi ikke havde mere at sige hinanden, udvekslede vi håndtryk og tog afsted.

Min konklusion på dette møde var ubehagelig. Jeg indså, at Sovjetunionens ledelse var uvenligt stemt overfor vort land. Den arrogante måde, de opførte sig på under mødet, deres afslag på de få ting vi havde søgt om, og deres bagvaskende angreb på kadrene i vores hær, var ikke gode tegn.

Udfra dette møde konstaterede jeg også, at der ingen enhed var i Sovjetunionens Kommunistiske Partis præsidium: Malenkov og Beria var de dominerende, Molotov sagde næppe ét ord, Mikojan der ligesom stod i skyggen, udspyede giften, mens det, Bulganin sagde var det rene lort.

Det var åbenlyst, at nærkampen var begyndt blandt lederne i præsidiet for Sovjetunionens Kommunistiske Partis centralkomite. Uanset hvor meget de forsøgte at undgå udadtil at give indtryk af, at 'vagtskiftet' var ved at finde sted i Kreml, var de ude af stand til at skjule

alt. Der var blevet foretaget og var ved at blive foretaget ændringer i partiet og regeringen. Efter at have sparket Malenkov ud - han blev kun overladt posten som ministerpræsident - blev Hrustjov centralkomiteens førstesekretær i september 1953. Det er indlysende, at Hrustjov og hans 'kamesjukker' omhyggeligt gav næring til intrigen i præsidiet ved at bringe deres modstandere i totterne på hinanden, sætte Beria ud af spillet og tilsyneladende 'tæmme' de andre.

Der er mange versioner af historien om arrestationen og henrettelsen af Beria. Blandt andet blev det fortalt, at mænd fra hæren anført af general Moskalenko arresterede Beria midt i et møde i præsidiet for partiets centralkomite. Tilsyneladende pålagde Hrustjov og hans håndlangere hæren denne 'specialopgave', fordi de ikke stolede på statssikkerhedstjenesten, da Beria havde haft den i sine hænder igennem lang tid. Planen var blevet udklækket i forvejen: Mens mødet i partiets centralkomites præsidium blev holdt, slap Moskalenko og hans folk uset ind i et nærliggende rum. I det givne øjeblik trykkede Malenkov på en klokke, og i løbet af få sekunder trængte Moskalenko ind i kontoret, hvor mødet afholdtes, og nærmede sig Beria for at arrestere ham. Det blev fortalt, at Beria rakte ud for at tage den taske, han havde nær ved sig, men Hrustjov sad 'årvågent' ved hans side, var 'hurtigere' og fik fat i tasken først. 'Fuglen' kunne ikke flyve, aktionen blev gennemført med held! Fuldstændig som i en af de mest kriminelle kriminalfilm, men dette var ikke nogen almindelig film: Skuespillerne i denne her var medlemmer af præsidiet for SUKPs centralkomite!

Dette er efter sigende, hvad der fandt sted, og Hrustjov selv indrømmede det. Senere, da en general, som jeg tror hed Sergatskov, kom til Tirana som militærrådgiver, fortalte han os også noget om Berias retssag. Han fortalte os, at han var blevet indkaldt som vidne for i retten at erklære, at Beria skulle have optrådt arrogant overfor ham. Ved den lejlighed fortalte Sergatskov vore kammerater i fortrolighed: »Beria forsvarede sig hårdnakket i retten. Han godtog ikke en eneste af beskyldningerne og benægtede dem alle.«

I juni 1954, få måneder efter Hrustjovs avancement til posten som Sovjetunionens Kommunistiske Partis centralkomites førstesekretær, måtte vi sammen med kammerat Hysni Kapo tage til Moskva, hvor vi ønskede et møde med de sovjetiske ledere for at drøfte de økonomiske problemer, som de ikke løste for os. Hrustjov modtog os sammen med

Malenkov, der stadig var ministerpræsident, i nærværelse af Vorosjilov, Mikojan, Suslov og en eller to andre af lavere rang.

Jeg havde haft lejlighed til at møde Hrustjov en eller to gange i Ukraine før Stalins død. Vi var lige kommet ud af krigen, og på det tidspunkt var det naturligt, at vi havde stor tillid ikke blot til Stalin, Sovjetunionen og Sovjetunionens Kommunistiske Parti - en tillid som var ubestridelig - men også til alle Sovjetunionens Kommunistiske Partis ledere. Lige fra det første møde havde Hrustjov gjort indtryk på mig som »et livligt snakketøj, en rigtig rar hyggeonkel«. Han undlod ikke at tale godt om vores kamp, selv om det var tydeligt at han intet vidste om den.

Han gav mig en temmelig overfladisk beretning om Ukraine, arrangerede en middag for mig, fra hvilken jeg husker en slags suppe, som de kaldte ‘borsch’, og en skål yoghurt så tyk, at man kunne skære med kniv i den og gjorde mig usikker på, om der var tale om yoghurt eller ost. Han forærede mig en broderet ukrainsk skjorte og bad mig undskylde, fordi han måtte tage til Moskva, hvor bureauet havde møde. Dette møde foregik i Kiev, og al den tid vi tilbragte sammen, udøste Hrustjov enhver tænkelig lovprisning af Stalin. Jeg, der kun så ledernes flyrejser til og fra Moskva, hvor disse ledere dygtigt styrede dette mægtige land, som vi elskede så højt, og jeg, som hørte alle de pæne ord om Stalin, var naturligvis meget glad for dem og begejstret over de resultater de havde opnået.

Men Hrustjovs uventede og hurtige vej til magten gjorde ikke noget godt indtryk på os. Ikke fordi vi havde noget imod ham, men fordi vi ikke syntes at Hrustjovs rolle og person var så velkendt, hverken i Sovjet eller i verden, at han så hastigt kunne overtage pladsen efter den store Stalin som førstesekretær for partiets centralkomite. Hrustjov havde aldrig været til stede ved nogen af de møder, vi igennem mange år havde med Stalin, skønt næsten alle partiets og den sovjetiske stats topledere deltog i de fleste af disse møder. Vi gav imidlertid ikke udtryk for dette og omtalte aldrig vores indtryk af denne så vidtgående forfremmelse af Hrustjov. Vi anså dette for et indre anliggende for Sovjetunionens Kommunistiske Parti. Vi mente, at de vidste, hvad de gjorde, og ønskede af vort fulde hjerte, at alting fortsat ville gå godt i Sovjetunionen ligesom i Stalins tid.

Og nu var dagen kommet, hvor vi skulle stå ansigt til ansigt med Hrustjov på vores første officielle møde.

Jeg tog ordet først. Jeg beskrev kort landets økonomiske, politiske og organisatoriske situation, og situationen for partiet og folkets statsmagt. Da jeg fra mødet året før med Malenkov vidste, at de nye sovjetiske parti- og statsledere ikke kunne lide at lytte længe, prøvede jeg at være så koncis som muligt i min redegørelse og lægge hovedvægten på de økonomiske spørgsmål, som vi to måneder tidligere havde tilsendt den sovjetiske ledelse et detaljeret brev om. Jeg kan huske, at Hrustjov kun brød ind én gang, mens jeg talte. Jeg talte om de meget fine resultater, der var opnået i vort land under de nyligt afholdte valg af deputerede til Folkeforsamlingen, og om den stærke enhed mellem parti-folk-statsmagt, som kom til udtryk under valgene.

»Disse resultater må ikke blive en sovepude for jer«, indskød Hrustjov i samme øjeblik. Således henledte han vores opmærksomhed netop på det punkt, som vi ikke alene altid havde været opmærksomme på, men som jeg havde understreget i min redegørelse. Jeg havde netop lagt særlig vægt på vort arbejde med at konsolidere enheden, med at opbygge folkets kærlighed til partiet og staten, med at styrke årvågenheden osv. Men skidt, han var selvfølgelig i sin gode ret til at rådgive så meget, han ville, og vi havde ingen grund til at tage det ilde op.

Hrustjov talte umiddelbart efter mig, og han lagde straks fra starten sin klovneagtige måde at behandle tingene på for dagen:

»Vi er underrettet om jeres situation og problemer udfra de materialer, vi har læst«, begyndte han. »Den rapport, kammerat Enver gav os her, gjorde tingene klarere for os, og jeg vil beskrive den som en ‘fælles rapport’ - jeres og vores. Men,« fortsatte han, »jeg er stadig en dårlig albaner, og jeg vil ikke nu tale om hverken de økonomiske problemer eller om de politiske, som kammerat Enver rejste. For hvad os angår, har vi endnu ikke udvekslet vores meninger indbyrdes og er ikke nået til et fælles standpunkt. Derfor vil jeg tale om noget andet«.

Og han begyndte at levere os en lang tale om vigtigheden af partiets rolle.

Han talte højlydt med mange fagter, armsving og hovedbevægelser, samtidig med at han lod blikket fare i alle retninger uden at koncentrere sig om ét punkt. Fra tid til anden afbrød han sin tale for at stille

spørgsmål, for derefter - ofte uden at afvente svar - at fortsætte sin tale, springende fra det ene emne til det andet.

»Partiet leder, organiserer, kontrollerer« docerede han. »Det er initiativtager og inspirator. Men Beria ville likvidere partiets rolle«. Og efter et øjebliks tavshed spurgte han mig: »Har I modtaget den resolution, der bekendtgjorde vores dom over Beria?«

»Ja«, svarede jeg.

Han droppede forelæsningen om partiet og begyndte at tale om Berias aktivitet; han beskyldte ham for næsten enhver tænkelig forbrydelse og beskrev ham som årsagen til mange ulykker. Dette var de første tilløb til angrebet på Stalin. På daværende tidspunkt følte Hrustjov ikke, at han kunne anfægte Stalins person og indsats. For at gøde jordbunden startede han derfor med Beria. Til vores forbavselse fortalte Hrustjov os på dette møde yderligere følgende:

»Da I var her sidste år, hjalp I med afsløringen og blotlæggelsen af Beria.«

Jeg stirrede forbløffet på ham og spekulerede på, hvad han var ude på. Hrustjovs forklaring var som følger:

»I husker jeres diskussion med Bulganin og Beria om deres beskyldning mod jeres hær. Det var Beria, der havde givet os den information, og den stærke modstand, I gjorde i nærværelse af kammeraterne fra præsidiet, hjalp os til at skabe vished om den tvivl om de fakta, som vi lå inde med om Berias fjendtlige aktivitet. Få dage efter jeres afrejse til Albanien fordømte vi ham.«

Under dette første møde med os tænkte Hrustjov imidlertid ikke blot på Beria. 'Beria-sagen' var afsluttet. Hrustjov havde gjort op med ham. Nu skulle han tage yderligere skridt. Han beskæftigede sig længe med partiets førstesekretærs eller generalsekretærs betydning og rolle.

Hvad han sagde var i sit hovedindhold dette: »For mig er det ligegyldigt, om han kaldes 'førstesekretær' eller 'generalsekretær'. Hvad der er vigtigt er, at den mest egnede, kvalificerede person med den største autoritet i landet skal vælges til denne post. »Vi har vores erfaringer,« fortsatte han. »Efter Stalins død havde vi fire sekretærer for centralkomiteen, men vi havde ingen ansvarlig, og derfor havde vi ingen til at underskrive mødeprotokollerne!«

Efter at have behandlet spørgsmålet i alle ender og kanter ud fra 'principielle' betragtninger, undlod Hrustjov ikke at fyre et par stikpil-

ler af, som naturligvis var møntet på Malenkov, selv om han ikke nævnte nogen navne.

»Prøv at forestille jer, hvad der ville ske«, sagde han på sin snedige måde, »hvis den dygtigste og mest autoritative kammerat blev valgt som formand for ministerrådet. Han ville have alle bag sig, og så ville der være fare for, at den kritik der blev rettet gennem partiet ikke ville blive taget op. På den måde ville partiet komme i anden række og blive gjort til organ for ministerrådet«.

Men han talte, kastede jeg, flere gange et blik over på Malenkov, der sad udtryksløst, mens hele hans krop syntes at synke sammen. Hans ansigt var askegråt.

Vorosjilov betragtede mig med et blussende rødt ansigt, mens han ventede på, at Hrustjov ville blive færdig med sit 'foredrag'. Så tog han ordet. Han understregede overfor mig (som om jeg ikke vidste det), at stillingen som ministerpræsident også var meget vigtig af den ene og anden grund, osv.

»Jeg tror ikke«, sagde Vorosjilov usikkert, som om han ikke vidste, hvis parti han skulle tage, »at kammerat Hrustjov havde til hensigt at antyde, at ministerrådet ikke har sin egen specielle betydning. På samme vis har ministerpræsidenten...«

Nu var Malenkovs ansigt blevet ligblegt. Vorosjilov, som ville glatte ud på det dårlige indtryk, Hrustjov havde skabt, særligt om Malenkov, havde med disse ord bragt den spændte situation i præsidiet for partiets centralkomite endnu mere klart til skue. Klim Vorosjilov fortsatte sin forelæsning om ministerpræsidentens rolle og betydning i flere minutter!

Malenkov var 'syndebukken', som de stillede til skue for mig for at se, hvordan jeg ville reagere. Gennem disse to foredrag så jeg klart, at splittelsen i præsidiet for SUKPs centralkomite uddybedes, at Malenkov og hans tilhængere var på vej ud. Vi skulle siden opleve, hvor denne udvikling ville føre hen.

På samme møde fortalte Hrustjov os, at de øvrige broderpartier også havde fået berettet den sovjetiske 'erfaring' om, hvem der skulle være partiets førstesekretær og ministerpræsident i de folkedemokratiske lande.

»Vi talte også om disse spørgsmål med de polske kammerater før deres partikongres«, sagde Hrustjov til os. »Vi gik i dybden med sagerne

og forestillede os, at kammerat Bierut skulle forblive formand for ministerrådet og at kammerat Ochab skulle udnævnes til partiets førstesekretær...«

Således gik Hrustjov lige fra starten ind for at afsætte Bierut fra ledelsen i partiet (og senere for at eliminere ham), eftersom han havde insisteret på, at Ochab, »en meget fin polsk kammerat«, som han betonede overfor os, skulle vælges til førstesekretær. Derved gav de grønt lys for alle de revisionistiske elementer, der indtil i går havde krøbet og holdt en lav profil, afventende det belejlige øjeblik. Nu var dette øjeblik tilvejebragt af Hrustjov, der med sine handlinger, standpunkter og 'nye ideer' var ved at blive inspiratoren og organisatoren bag 'forandringerne' og 'reorganiseringerne'.

Imidlertid opfyldte Polens Forenede Arbejderparti ikke Hrustjovs ønsker. Bierut, en beslutsom marxistisk-leninistisk kammerat, som jeg havde gode minder om, valgtes til partiets førstesekretær, mens Cyrankiewicz valgtes til ministerpræsident.

Hrustjov 'affandt' sig med denne beslutning, for der var intet andet, han kunne gøre. Den revisionistiske mafia, som var ved at sætte sig i bevægelse, var imidlertid i færd med at udtænke midler og muligheder. Den var ved at spinde sit edderkoppenet. Og skønt Bierut ikke blev fjernet fra ledelsen af partiet i Warszawa, som Hrustjov ønskede og forlangte, skulle han senere blive uskadeliggjort fuldstændig af en pludselig 'forkølelse', som han pådrog sig i Moskva!

II

HRUSTJOVS STRATEGI OG TAKTIK I SOVJETUNIONEN

Rødderne til Sovjetunionens tragedie. Faserne i Hrustjovs vej til den politiske og ideologiske magt. Den hrustjovitiske klike sløvede revolutionens sværd. Hvad lå der bag Hrustjovs »kollektive ledelse«? Hrustjov og Mikojan - den kontrarevolutionære sammensværgelses hovedmænd. Liberalismens vind blæser i Sovjetunionen. Hrustjov og Vorosjilov taler åbent imod Stalin. Hrustjov opbygger sin egen kult. Revolutionens fjender erklæres for 'helte' og 'ofre'

Ét af de vigtigste mål for Hrustjovs strategi og taktik var at tiltage sig fuldstændig politisk og ideologisk magt i Sovjetunionen og stille den sovjetiske hær og statssikkerhedsorganerne i sin tjeneste.

Hrustjov-gruppen ville arbejde på at nå dette mål skridt for skridt. I starten ville den ikke angribe marxismen-leninismen, socialismens opbygning i Sovjetunionen og Stalin frontalt. Tværtimod ville denne gruppe slå sig op på de sejre, der var opnået, og hvad mere er: prise

dem til skyerne for selv at profitere på dem og skabe en euforisk* situation med det formål senere at ødelægge socialismens basis og overbygning.

Først af alt måtte denne renegatgruppe skaffe sig kontrol over partiet for at udrydde den mulige modstand fra de kadrer, der ikke havde mistet deres revolutionære klasseårvågenhed, for at neutralisere de vaklende og vinde dem over ved hjælp af overtalelse eller trusler. Ligeledes måtte dette ske ved at forfremme de dårlige, anti-marxistiske, opportunistiske elementer og karrieremagere til ledende poster. Sådanne fandtes naturligvis i Sovjetunionens Kommunistiske Parti og i det sovjetiske statsapparat.

Efter Den Store Fædrelandskrig** viste en række negative fænomener sig i Sovjetunionens Kommunistiske Parti. Den vanskelige økonomiske situation, ødelæggelserne og det hærgede land, de store menneskelige tab i Sovjetunionen, krævede en total mobilisering af kadrerne og masserne for at skabe konsolidering og åbne vejen for fremskridt. Men i stedet for dette bemærkedes et forfald i karakteren og moralen hos mange kadrer. På den anden side kvalte de magtstræberiske elementer partiets årvågenhed med deres indbildskhed og praleri om de vundne slag, med deres ordener og privilegier, med deres mange laster og fordrejede synspunkter, og de ormåd det indefra. I hæren skabtes en kaste som udstrakte sin despotiske og arrogante domineren til også at omfatte partiet, og således forandrede den dettes proletariske karakter. Partiet skulle være revolutionens sværd, men denne kaste sløvede sværdet.

Jeg er af den mening, at der før krigen, men især efter den var tegn på en sørgelig apati i Sovjetunionens Kommunistiske Parti. Partiet havde et stort ry og havde opnået kolossale resultater på sin vej, men samtidig var det begyndt at miste sin revolutionære ånd og var i færd med at blive inficeret af bureaukrati og rutine. De leninistiske normer, Lenins og Stalins lærdomme, var af apparatchiki'et blevet omdannet til forældede slagord uden handlekraft. Sovjetunionen var et umådeligt land, folket arbejdede, producerede, skabte. Det sagdes, at indu-

* Eufori: falsk følelse af velvære, overdreven tilfredshed (o.a.)
** anden verdenskrig (o.a.)

strien udviklede sig i det nødvendige tempo, og at det socialistiske landbrug gjorde fremskridt. Men udviklingen var ikke på det niveau, den burde have været.

Det var ikke Stalins 'forkerte' linie, der holdt fremskridtet tilbage. Tværtimod var denne linie rigtig og marxistisk-leninistisk, men den blev hyppigt anvendt dårligt og endog forvrænget og saboteret af fjendtlige elementer. Stalins korrekte linie blev også fordrejet af de skjulte fjender i partiets rækker og i statsorganerne, af opportunister, liberalister, trotskister og revisionister, sådan som Hrustjoviterne, Mikojan'erne, Suslov'erne, Kosygin'erne osv. i sidste instans viste sig at være.

Allerede før Stalins død var Hrustjov og hans nære medarbejdere blandt de fremtrædende ledere, der handlede under dække, der gjorde forberedelser til og afventede et belejligt øjeblik til åben aktion over en bred front. Det er en kendsgerning, at disse forrædere var forhærdede konspiratorer med forskellige russiske kontrarevolutionæres erfaringer, med anarkisters, trotskisters og bucharinisters erfaring. De var også bekendt med revolutionens og bolsjevikpartiets erfaringer, selv om de intet fordelagtigt lærte af revolutionen. De lærte kun alt det, som de havde brug for til at undergrave revolutionen og socialismen, mens de samtidig undslap revolutionens slag og proletariatets diktatur. De var kort sagt kontra-revolutionære og dobbeltspillere. På den ene side sang de socialismens, revolutionens, det bolsjevikiske kommunistpartis, Lenins og Stalins pris, og på den anden side forberedte de kontrarevolutionen.

Således gennemførte dette sammenløbne afskum sabotage med de mest udspekulerede metoder, som de maskerede ved at prise Stalin og det socialistiske styre. Disse elementer desorganiserede revolutionen, mens de organiserede kontrarevolutionen, udviste 'strenghed' overfor indre fjender for at sprede frygt og terror i partiet, staten og folket. Det var også dem, som skabte en euforisk situation som de rapporterede videre til Stalin. Men i virkeligheden ødelagde de partiets basis, statens basis, forårsagede åndelig degeneration og opbyggede Stalin-kulten ud over alle grænser for lettere at kunne omstyrte ham i fremtiden.

Der var her tale om en djævelsk fjendtlig aktivitet, der tog kvælergreb på Sovjetunionen, Sovjetunionens Kommunistiske Parti og Stalin, der, som de historiske fakta viste, var omgivet af fjender. Så godt

som ingen af medlemerne af præsidiet og centralkomiteen tog til genmæle for at forsvare socialismen og Stalin.

Hvis man foretager en detaljeret analyse af Stalins politiske, ideologiske og organisatoriske direktiver i partiets ledelse og organisation, i krigen og arbejdet, i almindelighed, vil man ikke finde nogen fejl af principiel karakter. Men hvis vi holder os for øje, hvordan disse direktiver blev fordrejet af fjenderne, og hvordan de blev udført i praksis, så vil vi se de farlige konsekvenser af disse fordrejninger, og det bliver klart, hvorfor partiet begyndte at blive bureaukratisk, at hensynke i rutinearbejde og faretruende formalisme, som tappede dets styrke og kvalte dets revolutionære ånd og begejstring. Partiet blev dækket af et tykt lag rust, af politisk apati, og tænkte fejlagtigt, at kun hovedet, ledelsen, handler og løser alt på egen hånd. Udfra en sådan arbejdsidé skabtes der en situation, hvor der til enhver tid og i alle spørgsmål blev sagt: »Dette er ledelsens anliggende«, »centralkomiteen begår ingen fejl«,' »Stalin har sagt sådan, og færdig« osv. Måske havde Stalin ikke sagt så mange ting, men de blev dækket med hans navn.

Apparatet og embedsmændene blev ‘almægtige’, ‘ufejlbarlige’ og opererede på bureaukratisk vis under slagord om demokratisk centralisme og bolsjevikisk kritik og selvkritik, der i virkeligheden ikke længere var bolsjevikisk. Der er ingen tvivl om, at bolsjevikpartiet på denne måde mistede dets tidligere livskraft. Det levede videre med korrekte slagord, men det var kun slagord; det udførte tingene, men handlede ikke på eget initiativ. Med de arbejdsmetoder og -former, der anvendtes i ledelsen af partiet, opnåedes det modsatte.

Under sådanne omstændigheder begyndte bureaukratiske administrative midler at blive fremherskende i forhold til revolutionære midler. Årvågenheden var ikke længere virksom, eftersom den ikke længere var revolutionær uanset det meget praleri af den. Fra en årvågenhed fra partiets og massernes side blev den til det bureaukratiske apparats årvågenhed og/omend ikke fuldstændigt set fra et formelt synspunkt, så i hvert tilfælde i praksis omdannet til statssikkerhedsorganernes og domstolenes årvågenhed.

Det er forståeligt, at ikke-proletariske og arbejderfjendske følelser og synspunkter begyndte at slå rod og blive opdyrket i Sovjetunionens Kommunistiske Parti og i mange kommunisters bevidsthed. Karrieremageri, servilitet, kvaksalveri, usunde vennetjenester, anti-proletarisk

moral osv. begyndte at sprede sig. Disse onder tærede partiet indefra, kvalte klassekampsfølelsen og selvopofrelsen og opmuntrede til at efterstræbe et »behageligt liv«, med bekvemmeligheder, med privilegier, med personlig vinding og mindst muligt arbejde og anstrengelse. Sådan blev den borgerlige og småborgerlige mentalitet skabt, og den kom til udtryk og mærkedes i tanker og ord som: »Vi arbejdede og kæmpede for denne socialistiske stat, og vi sejrede, lad os nu nyde fordelene af den«, »vi er urørlige, fortiden undskylder alt, hvad vi gør«. Den største fare var, at dette livssyn også var ved at forplante sig blandt partiets gamle kadrer, som havde en strålende fortid og proletarisk herkomst, selv blandt medlemmerne af centralkomiteens præsidium, der burde have været et pletfrit eksempel for de andre. Mange af disse befandt sig i ledelserne, i apparatet, og de gjorde behændigt brug af revolutionære ord og fraser og af Lenins og Stalins teoretiske formuleringer. De høstede laurbærrene af andres arbejde og opmuntrede det dårlige eksempel. Således var et arbejderaristokrati, som udgjordes af bureaukratiske kadrer, ved at blive skabt i Sovjetunionens Kommunistiske Parti.

Beklageligvis udviklede en sådan degenerationsproces sig under 'glade' og 'forhåbningsfulde' slagord om at »alt går vel i sin rette gænge, i overensstemmelse med partiets love og normer«, der i virkeligheden blev overtrådt; med slagord som at »der stadig føres klassekamp«, at »den demokratiske centralisme er sikret«, at »kritik og selvkritik fortsætter som før«, at »der er en stålsat enhed i partiet«, at »der ikke er flere fraktionelle, partifjendtlige elementer«, at »trotskist- og Bukharingruppernes tid er forbi« osv., osv. Generelt betragtede selv de revolutionære elementer en så forvrænget forestilling om situationen som en normal foreteelse, og, hvad der er kernen i dramaet og den skæbnesvangre fejltagelse, derfor mente man ikke, at der var grund til at slå alarm, for fjenderne, tyvene, de moralsk fordærvede personer blev fordømt af domstolene, som altid, de uværdige medlemmer blev udelukket fra partiet og nye medlemmer fik adgang til det - alt som det var sædvane. Man mente, at planerne blev opfyldt, selv om der var nogle, som ikke blev opfyldt, at folk blev kritiseret, fordømt, rost osv. Ifølge dem udviklede samfundslivet sig således normalt, og derfor rapporteredes det til Stalin: »Alt går som sædvanligt« Vi er overbevist om, at hvis Stalin, som den store revolutionære han var, havde kendt

til sandheden om situationen i partiet, ville han have tildelt denne usunde ånd et knusende slag, og hele partiet og det sovjetiske folk ville rejse sig til støtte for ham, fordi de med rette nærede stor tillid til Stalin.

Ikke alene misinformerede statsapparatet Stalin og forvrængede bureaukratisk hans korrekte direktiver, men det havde skabt en sådan situation blandt folket og i partiet, at selv når Stalin færdedes blandt partiets og folkets masser, i den grad hans alder og helbred tillod det, så informerede de ham ikke om mangler og fejl. Grunden til dette var, at apparatet havde indpodet den opfattelse blandt kommunisterne og masserne, at »vi ikke må bekymre Stalin unødigt«.

Det store ståhej, hrustjoviterne gjorde af Stalin-kulten var i virkeligheden kun bluff. Det var ikke Stalin, der var et beskedent menneske, der havde opbygget denne kult. Men det var alt det revisionistiske afskum, der var sammenrottet i partiets og statens ledelse, som bl.a. også udnyttede de sovjetiske folks store kærlighed til Stalin, især efter sejren over fascismen. Hvis man læser Hrustjovs, Mikojans og alle de andre præsidiemedlemmers taler, vil man opdage hvilke uhæmmede og hykleriske lovprisninger disse fjender udøste over Stalin, så længe han var i live. Det er kvalmende at læse disse ting, når man betænker, at de bag al denne ros skjulte deres fjendtligsindede arbejde for kommunisterne og masserne. Disse førtes bag lyset i den tro, at det drejede sig om ledere, der var tro mod marxismen-leninismen og kammerater, der var trofaste overfor Stalin.

Selv i et stykke tid efter Stalins død omtalte de ‘nye’ sovjetiske ledere og fremfor alle Hrustjov stadig ikke Stalin dårligt. De værdsatte og beskrev ham endog som en »stor personlighed«, en »leder med ubestridelig autoritet« osv. Hrustjov var nødt til at udtrykke sig sådan for at skabe sig et ry indadtil og udenfor Sovjetunionen, for at skabe den opfattelse, at han var ‘tro’ mod socialismen og revolutionen, en ‘efterfølger’ af Lenins og Stalins værk.

Hrustjov og Mikojan var de bitreste fjender af marxismen-leninismen og Stalin. Disse to anførte sammensvægelsen og kuppet, som de længe inden havde forberedt, sammen med anti-marxister, karrieremagere i centralkomiteen og hæren og med ledere på grundplan. Disse kupmagere spillede ikke med åbne kort umiddelbart efter Stalins død, men når det var nødvendigt, og så længe det var nødvendigt, fortsatte

de med at sprede giften med deres lovsang om Stalin. Det er rigtigt, at i særdeleshed Mikojan aldrig under de mange møder, jeg havde med ham, fremhævede Stalin trods det faktum, at kupmagerne i deres taler og foredrag overøste Stalin med lovprisninger og ære ved enhver lejlighed. De gav næring til Stalin-kulten for at isolere ham mest muligt fra masserne. Og skjult bag denne kult forberedte de katastrofen.

Hrustjov og Mikojan arbejdede efter en plan, og efter Stalins død fandt de åbent operationsområde for deres aktivitet, bl.a. fordi Malenkov, Beria, Bulganin og Vorosjilov ikke alene viste sig blinde, men også ambitiøse og hver for sig kæmpede om magten.

De og andre, gamle revolutionære og ærlige kommunister, havde nu forandret sig til typiske repræsentanter for den bureaukratiske rutine, for den bureaukratiske 'legalitet', som udviklede sig. Og da de gjorde et svagt forsøg på at bruge denne 'legalitet' mod hrustjoviternes åbenlyse sammensvægelse, var det allerede for sent.

Hrustjov og Mikojan vidste i skøn forening, hvordan de skulle manøvrere blandt dem og sætte den ene op mod den anden. Sagt med få ord anvendte de denne taktik: split og del i præsidiet, organiser kupstyrkerne udenfor, fortsæt med at tale godt om Stalin for at have massernes millioner på deres side, og bring således dagen for magtovertagelsen nærmere, bring udryddelsen af modstandere og af en hel strålende epoke, hvor socialismen opbyggedes, hvor sejren vandtes i den patriotiske krig osv., nærmere. Hele denne febrilske aktivitet (og det mærkede vi) sigtede på at opbygge Hrustjovs popularitet i og udenfor Sovjetunionen.

I ly af de sejre, som Sovjetunionen og Sovjetunionens Kommunistiske Parti havde vundet under ledelse af Lenin og Stalin, gjorde Hrustjov sit yderste for at få de sovjetiske folk og de sovjetiske kommunister til at tro, at intet havde forandret sig. En stor leder var død, men en 'større' var stået frem, og hvilken leder! »Lige så principfast en leninist som den førstnævnte, ja endnu større end den første, men liberal, populær, smilende, humørfyldt og vittig!«

Samtidig begyndte den revisionistiske giftefogder var ved at vækkes til live, også at sprede sin gift om Stalins person og hans værk. I begyndelsen blev dette gjort uden at angribe Stalin ved navn, men ved at angribe ham indirekte.

Under et af de møder, jeg havde med Hrustjov, i juni 1954, begynd-

te han på en måde, der gav sig ud for at være principiel og teoretisk, at udlægge den store betydning af ‘kollektiv ledelse’ for mig, og den store skade, der forårsagedes, hvis denne ledelse erstattedes af personkult. Og han nævnte også løsrevne citater af Marx og Lenin for at få mig til at tro, at det han sagde, havde et »marxistisk-leninistisk grundlag«.

Han sagde ingenting imod Stalin, men brugte al sit krudt på Beria, idet han beskyldte ham for både faktiske og opspundne forbrydelser. Sandheden er, at i denne indledende fase af Hrustjovs revisionistiske angreb var Beria et hensigtsmæssigt kort at spille ud for at fremme de skjulte planer. Som jeg ovenfor har beskrevet, blev Beria af Hrustjov udlagt som årsagen til mange dårligdomme: Han skulle have undervurderet førstesekretærens rolle, skadet den ‘kollektive ledelse’ og ønsket at sætte partiet under statens sikkerhedsorganers kontrol. Under påskud af at kæmpe mod den skade, som Beria havde forårsaget, etablerede Hrustjov sig på den ene side i partiets og statens ledelse og fik kontrol med indenrigsministeriet, og forberedte på den anden side den offentlige opinion på det åbne angreb, han senere ville rette mod Josef Vissarionovich Stalin og på Lenins og Stalins bolsjevikiske partis virkelige værk.

Mange af disse overraskende handlinger og ændringer gjorde indtryk på os, men det var for tidligt til at man kunne fatte det virkelige omfang af den sammensværgelse, der var i færd med at blive sat ud i livet. Selv på dette tidspunkt kunne vi imidlertid ikke undgå at bemærke den modsætningsfyldte natur i de forskellige handlinger og synspunkter fra denne ‘nye leders’ side, som var ved at overtage tøjlerne i Sovjetunionen. Den selvsamme Hrustjov, der nu stillede sig an for os som en »forkæmper for kollektiv ledelse«, fremstillede sig få dage tidligere på et møde, vi havde med ham, da han talte til os om partiets førstesekretærs og ministerpræsidentens rolle, som en brændende tilhænger af ‘personens rolle’ og ‘den faste hånd’.

Efter Stalins død syntes det som om en angiveligt kollektiv ledelse blev etableret af disse ‘principtilhængere’. Den kollektive ledelse blev opreklameret for at vise, at »Stalin havde krænket princippet om kollektive ledelse«, at han »havde udvandet denne vigtige norm for leninistisk ledelse«, og at »ledelsen af partiet og staten var blevet ændret fra kollektiv ledelse til individuel ledelse«. Dette var en grov løgn, som spredtes af hrustjoviterne for at gøde jordbunden for dem selv. Hvis

princippet om kollektiv ledelse var blevet krænket, måtte skylden for dette ikke søges i de korrekte standpunkter, som Stalin gav udtryk for i forskellige spørgsmål, men derimod i andres opportunisme og rådne kompromisser og i de egenmægtige beslutninger, som disse tog, idet de forvrængede linien i de forskellige sektorer, som de ledte. Hvordan kunne hele disse partifjendtlige elementers aktivitet, elementer der havde omgivet Stalin, kontrolleres, når de selv spredte den idé, at »Tse-ka znajet vsjo*«! På den måde ville de overbevise partiet og folket om, at »Stalin kender til alt, hvad der foregår«, og »han godkender alt«. Med andre ord: I Stalins navn og ved brug af deres apparatchiki undertrykte de kritik og forsøgte at omdanne bolsjevikpartiet til et livløst parti, til en organisation uden vilje og energi, der skulle vegetere fra dag til dag, godkende alt, hvad bureaukratiet besluttede, udklækkede og forvrængede.

I kampagnen for angiveligt at oprette den kollektive ledelse prøvede Hrustjov at udføre et behændighedstrick under dække af en øredøvende ståhej om kamp mod persondyrkelse. Der var ikke længere fotografier af Hrustjov i den daglige presse, ikke flere store overskrifter, der opreklamerede ham, men en anden fortærsket taktik anvendtes: Alle aviserne fyldtes med hans offentlige taler, hans foredrag, rapporter om hans møder med udenlandske ambassadører, hans møder med delegationer fra kommunistpartier, med amerikanske journalister, forretningsfolk og senatorer og vestlige millionærer, venner af Hrustjov. Målet med hele denne taktik var at fremføre en kontrast til Stalins metode at »arbejde bag lukkede døre«, »hans sekteriske arbejde«, der ifølge hrustjoviterne skulle have været så skadelig for Sovjetunionens åbning mod verden.

Formålet med denne hrustjovitiske propaganda var at vise det sovjetiske folk, at de nu havde fundet den »ægte leninistiske leder, der ved alt, ordner alting korrekt, der er i besiddelse af en ekstraordinær kraft, der giver alle og enhver det rette svar«, hvis tøjlesløse aktivitet »sætter alting på plads i Sovjetunionen, renser op i fortidens forbrydelser og sikrer fremskridt«.

Jeg var i Moskva i anledning af et møde mellem partierne i alle de

* »Centralkomiteen ved alt« (russisk i originalen) (Forlaget 8. Nëntoris note)

socialistiske lande. Jeg tror, det var januar 1956, da der afholdtes et konsultativt møde om problemerne i den økonomiske udvikling i COMECONs medlemslande. Det var på det tidspunkt, da Hrustjov og hrustjoviterne var på fremmarch i deres fjendtlige aktivitet. Vi var sammen med Hrustjov og Vorosjilov i en villa uden for Moskva, hvor alle vi repræsentanter for broderpartierne skulle spise middag. De andre var endnu ikke ankommet. Jeg havde aldrig hørt de sovjetiske ledere tale ondt om Stalin åbenlyst, og jeg for min del fortsatte som før med at tale med hengivenhed og dyb respekt for den store Stalin. Tilsyneladende var disse mine ord ikke sød musik i Hrustjovs ører. Mens vi ventede på, at de andre kammerater skulle komme, sagde Hrustjov og Vorosjilov til mig: »Skal vi trække lidt frisk luft i parken?«

Vi gik ud og slentrede omkring ad parkens stier. Hrustjov sagde til Klim Vorosjilov:

»Fortæl nu Enver lidt om Stalins fejltagelser«.

Jeg spidsede øren, selv om jeg længe havde mistænkt dem for at være banditter. Og Vorosjilov begyndte at fortælle mig, at »Stalin begik fejl i partilinien, at han var så brutal og grusom, at man ikke kunne diskutere noget som helst med ham.«

Vorosjilov fortsatte: »Han tillod tilmed, at der blev begået forbrydelser, som han må bære ansvaret for. Han begik også fejl, hvad angår udviklingen af økonomien, derfor er det ikke rigtigt at beskrive ham som »arkitekten i den socialistiske opbygning«. Stalin havde ikke korrekte forbindelser med de andre partier...«

Vorosjilov fortsatte i uendelighed med at udgyde ting af den art mod Stalin. Noget af det forstod jeg, andet ikke, for som jeg tidligere har skrevet, forstod jeg ikke russisk særlig godt, men ikke destomindre forstod jeg kerneindholdet af samtalen og disse tos mål, og jeg blev oprørt. Hrustjov spadserede foran os med en pind, som han pirkede til de kålhoveder, de havde plantet i parken, med. (Selv i parken havde Hrusjov plantet grønsager for også at fremstå som en ekspert i landbrug.)

Så snart Vorosjilov havde afsluttet sit vrøvl og sine bagvaskelser, spurgte jeg ham:

»Hvordan er det muligt, at Stalin kunne gøre sådanne fejl?«

Hrustjov vendte sig mod mig og svarede mig med blussende ansigt:

»Det er muligt, det er muligt kammerat Enver. Stalin gjorde disse ting.«

»Du bemærkede allerede disse ting, da Stalin var i live. Men hvorfor hjalp du ham ikke med at undgå de fejl, som du siger, han begik?« spurgte jeg Hrustjov.

»Det er naturligt, at du stiller dette spørgsmål kammerat Enver, men se engang på det her *kapusta*?* Stalin ville have hugget dit hoved af så let som gartneren afskærer dette *kapusta*,« og Hrustjov slog til kålhovedet med sin kæp.

»Alting er klart!« sagde jeg til Hrustjov og sagde ikke mere.

Vi gik ind. De andre kammerater var ankommet. Jeg skummede af raseri. Den aften skulle de komme til at servere os smil og løfter om en 'større' og 'hastigere udvikling' af socialismen, med 'mere hjælp' og 'mere omfattende' og 'alsidigt samarbejde'. Det var på det tidspunkt, at den berygtede 20. kongres forberedtes, og da Hrustjov stadig hastigere tog skridt frem mod magtovertagelsen. Han spillede rollen som en 'folkelig', moujik-leder**, der åbnede fængselsporte og koncentrationslejre, en mand der ikke alene ikke frygtede de reaktionære og de fordømte fjender i Sovjetunionens fængsler, men som ved at løslade dem, ville vise, at de tilmed var blevet dømt 'uskyldigt'.

Alle og enhver ved, hvilke trotskister, konspiratorer og kontrarevolutionære Zinovjev, Kamenev, Rykov og Pjatakov var, hvilke forrædere Tukhachevskij og de andre generaler, agenter for Intelligence Service eller tyskerne, var. Men i Hrustjovs og Mikojans øjne var de helt fine folk, og kort efter, i februar 1956, skulle de præsentere dem som uskyldige ofre for den 'stalinistiske terror'. Denne bølge blev langsomt bygget op. Den offentlige opinion forberedtes omhyggeligt. De 'nye' ledere, der var de samme som tidligere bortset fra Stalin, fremstillede sig som liberale for at sige til folket: »Træk vejret frit, I er fri, I befinder jer i et ægte demokrati, for tyrannen og tyranniet er blevet fjernet. Nu går alting efter Lenins vej, der er ved at blive produceret overflod, markerne vil blive så fyldte, at vi ikke ved, hvad vi skal gøre med alle produkterne.«

---

* kålhoved (russisk i originalen) (Forlaget 8. Nëntoris note)

** *moujik:* russisk bonde fra før Oktoberrevolutionen, ofte brugt i betydningen tilbagestående, bondeknold (o.a.)

Hrustjov, denne frastødende, storskrydende personage, skjulte sine kneb og manøvrer bag en strøm af tomme ord. Ikke desto mindre skabte han på denne måde en situation, der var gunstig for hans gruppe. Hrustjov benyttede enhver lejlighed til at give frit løb for uhæmmet demagogi om landbrugsudviklingen, til at overflytte folk og skifte arbejdsmetoder og til at gøre sig selv til landbrugets eneste »kompetente boss«, der iværksatte sådanne personlige 'reformer'.

Hrustjov havde tilmed 'indviet' sin forfremmelse til posten som førstesekretær for Sovjetunionens Kommunistiske Partis centralkomite med en lang rapport om landbrugsproblemerne, som han aflagde på et plenarmøde for centralkomiteen i september 1953. Denne rapport, der blev betegnet som 'meget vigtig', indeholdt de hrustjovitiske ideer og reformer, som i virkeligheden skadede det sovjetiske landbrug så alvorligt, at de katastrofale følger er følelige den dag i dag. Alt det pralende skrål om 'nyindvundet jord' var tom reklame. Sovjetunionen har købt og køber stadig millioner af tons korn fra USA.

Men den 'kollektive ledelse' og Hrustjovs fravær på billeder i medierne varede imidlertid ikke længe. Hrustjov-kulten var i færd med at blive opbygget af svindlerne, liberalisterne, karrieremagerne, spytslikkerne og smigrerne. Stalins store autoritet, baseret på hans udødelige værk, blev undergravet i og udenfor Sovjetunionen. Hans plads og autoritet tilranede denne charlatan, klovn og afpresser sig.

III

IKKE MARXIST-LENINISTER MEN KRÆMMERE

Mikojan, en kosmopolitisk kræmmer og indbidt Albaniensfjende. Vanskelige forhandlinger i juni 1953 om økonomiske spørgsmål - de sovjetiske ledere købslår om hjælpen til Albanien. Hrustjovs 'råd' et år senere: »I har ikke brug for sværindustri«, »vi vil ikke forsyne jer med olie og metal«, »I skal ikke bekymre jer om brødkorn. Vi vil give jer ligeså meget I vil have«. Stridigheder med Mikojan. Utilfredshed i COMECON fra revisionistiske lederes side. Ochab, Dej, Ulbricht. COMECON-rådslagningen i Moskva i juni 1956 - Hrustjov: »...Vi må gøre, hvad Hitler gjorde«. Samtaler med Hrustjov igen. Hans 'råd': »Albanien bør udvikle sig på basis af uld, får, fisk og citrusfrugter.«

Vi var besluttet på at fortsætte og yderligere udvikle den praksis, der tog sin begyndelse, da Stalin levede: nemlig at udveksle synspunkter med og søge hjælp fra den sovjetiske ledelse i forbindelse med vores økonomiske problemer. I de første 8-9 år af folkemagten havde vi op-

nået en række sejre i den økonomiske udvikling af landet. Vi havde taget de første skridt i industrialiseringen og kollektiviseringen af landbruget. Vi havde skabt en vis basis i den henseende og vundet en vis erfaring, der skulle tjene til at føre vores socialistiske økonomi støt videre. Men vi var ikke blevet indbildske over, hvad vi havde opnået, og vi lagde heller ikke skjul på de problemer, svagheder og store vanskeligheder, vi havde. Derfor følte vi behov for løbende konsultation med vore venner og først og fremmest med lederne i Sovjetunionens Kommunistiske Parti. Tilsvarende fandt vi behov for en vis materiel hjælp og kredit fra dem. Vi betragtede ikke på noget tidspunkt disse ydelser som almisser og anmodede aldrig om dem som sådanne.

Men også på dette område af vores forbindelser og kontakter til den sovjetiske ledelse efter Stalin så vi imidlertid meget snart de første tegn på, at alt ikke længere var som før. Der var noget, der haltede. Der var ikke længere den tidligere atmosfære, hvor vi kunne henvende os til Stalin og uden tøven tale lige ud om vores problemer, og hvor han på samme måde ville lytte til os lige så åbenhjertigt, med et internationalistisk kommunistisk hjerte. For hver dag, der gik, så vi, at hans efterfølgere snarere var kræmmere i stedet for kommunister.

Mikojan i særdeleshed var den mest negative, det mest tvivlsomme element og den største intrigemager blandt medlemmerne af præsidiet for Sovjetunionens Kommunistiske Partis centralkomite. Denne kræmmer, der konstant slubrede og klaprede med sit gebis, tyggede også drøv på djævelske anti-marxistiske, konspiratoriske, kupplaner, hvilket senere kom for dagen. Denne personage med det utiltalende ansigt og med en sort sjæl opførte sig på en meget ildevarslende måde - især overfor os albanere. Vores relationer til denne nærige pranger og vekselerer var økonomiske og kommercielle. Alt i forbindelse med Albanien - både med hensyn til kreditydelse og handelsudveksling - blev af dette subjekt betragtet med en købmands øjne. For ham var de venlige, internationalistiske, socialistiske følelser som blæst.

For Mikojan var Albanien et ‘geografisk begreb’, et land og et folk uden værdi. Jeg havde aldrig hørt ham sige ét ord om vor kamp, vort folk eller de bestræbelser, vi gjorde i kampen mod de store vanskeligheder og for genopbygningen af landet og vores økonomi, som var ruineret af krigen. Han, der havde besøgt snart sagt alle lande, gav ikke på noget tidspunkt udtryk for, at han godt kunne tænke sig at komme

til Albanien. Det så ud til, at den sovjetiske ledelse baserede sig på den 'store økonomiske erfaring' hos denne kosmopolitiske kræmmer, der - som historien viste - lagde planer sammen med Nikita Hrustjov imod Stalin, som de havde besluttet at myrde. Han indrømmede dette af egen mund til Mehmet og mig i februar 1960. Efter kuppet knyttede de sig til den amerikanske imperialisme og iværksatte den gennemgribende ødelæggelse af Lenins og Stalins store værk, socialismen i Sovjetunionen. Det var Mikojan, der bestemte, hvad hjælp Sovjetunionen skulle yde Albanien samt også de andre lande.

I forholdet til os var Mikojan ikke blot den mest nærige, også den mest hånlige. Hans Albaniensfjendtlige linie var permanent, selv da Stalin var i live. I mine erindringer 'Med Stalin' har jeg beskrevet et tilfælde, hvor Stalin talte til mig om den internationalistiske hjælp, de sovjetiske kammerater ville give os, og hvor han smilende spurgte mig: »Men albanerne selv - vil de arbejde?!«

Jeg opfattede straks, hvorfor Stalin spurgte mig om det. To eller tre dage før havde vi haft en lang diskussion med Mikojan i forbindelse med vores økonomiske situation og den forespørgsel om hjælp, som vi fremlagde for den sovjetiske ledelse. Mikojan havde sagt forhånende ting om vores situation og anliggender og var gået så vidt som til at sige til os: »I baserer jeres udvikling udelukkende på udenlandsk hjælp!«

»Nej«, svarede jeg skarpt. »Sådan forholder det sig ikke. Vi arbejder dag og nat, næsten uden søvn, men sådan er de betingelser og vanskeligheder, vi har.« Og jeg fortsatte med at tale om det utrættelige og selvopofrende arbejde, som arbejderne, de arbejdende bønder, ungdommen, kvinderne og hele befolkningen, ung som gammel, udførte.

»Men«, sagde denne kræmmer, idet han trak følehornene til sig, »I vil opbygge industri. Industri er vanskeligt for jer, og der er ikke noget sted, I kan få den fra, bortset fra at søge den udenlands, fra os. Brug kræfterne i landbruget, gør samfundslivet bedre på landet og forvent ikke at opnå denne udvikling gennem industri alene.«

Vi fortsatte med at mundhugges med den armenske handelsmand i lang tid, og som vanligt afsluttede han diskussionen med at sige: »Nuvel, jeg skal fremlægge dette for ledelsen«. Fakta er, at Stalin tilsluttede sig alle vores anmodninger, og hverken ved denne eller nogen anden lejlighed kritiserede han os på den måde, som Mikojan gjorde. Men denne havde også udspyet sin gift mod os overfor Stalin.

Overfor alle vores økonomiske delegationer opførte Mikojan sig som en pranger.

»Vi har ikke nok til at give jer. I beder om for store kreditter. Vi kan ikke hjælpe jer med at bygge risforarbejdningsfabrikken, cementfabrikken osv.«, sagde han til os, skønt vore forespørgsler om kredit var barberet til det yderste.

Vore anmodningers beskedenhed og vor tøven med at fremlægge dem var typisk for den fattige, der ved, hvad ofre, blod og sved er og viste, at vi var bevidste om Sovjetunionens kolossale behov, efter at det var ødelagt af krigen, og om dets internationale forpligtelser. Hvad angår flertallet af de fabrikker og andre projekter, som de havde ladet os få på kredit og som vi var i færd med at bygge, var vejen banet, da Stalin var i live. Forgæves forklarede vi Mikojan vores krigshærgede lands elendige situation, som end ikke arvede den mindste fabrik fra borgerskabet og som ikke havde bare én traktor at arbejde med, så det derfor ikke var retfærdigt at behandle os på lige fod med Østtyskland, Tjekkoslovakiet osv. Ved en enkelt lejlighed havde jeg et virkeligt skænderi med Mikojan, fordi han så sit snit til at skælde mig ud over det faktum, at vores køer gav 500 til 600 liter mælk om året.

»Hvorfor beholder I dem?« sagde han. »Slagt dem!«

Jeg sagde vredt:

»Vores metode vil aldrig være at slagte vores dyr, men at fodre dem bedre og forbedre avl. Du burde vide, at vore folk stadig mangler fødevarer for ikke at tale om dyrene.«

»Hos os yder en ko...,« pralede han, idet han angav så og så mange tusinde liter mælk.

»Undskyld mig lige en gang,« sagde jeg. »Du er en gammel kadre i den sovjetiske stat og burde vide det: Lige efter Oktoberrevolutionen - lad os sige i 1920 eller 1924 - gav jeres køer da så meget mælk som i dag?«

»Nej«, sagde han. »Dengang var forholdene anderledes«.

»Og det samme er tilfældet med vort land nu,« sagde jeg. »Vi kan ikke nå op på jeres niveau i løbet af 4 eller 5 år efter befrielsen. Hovedsagen er, at vi har taget fat om arbejdet, og at vi er opsatte på udvikling og fremskridt. Vi savner hverken ønsket eller viljen. Men vi må vurdere tingene korrekt.«

Efter Stalins død blev de Albaniensfjendtlige tendenser i holdningen

hos denne studehandlerminister fra Sovjetunionen til en permanent linie. Nu stod han imidlertid ikke mere alene. Hans blyant, der altid søgte mod at sætte krydser og skrive ‘nej’ til vores beskedne anmodninger, fandt nu opbakning og støtte blandt de øvrige. Jeg har ovenfor omtalt mødet i juni 1953 med Malenkov, Beria, Mikojan og andre i Moskva. Af den måde de opførte sig på overfor os og af den måde de behandlede de økonomiske problemer vi fremlagde, følte jeg bl.a., at nu var det ikke alene den uforglemmelige Stalins skikkelse der savnedes i Kreml, men også hans imødekommende menneskelige ånd, hans opmærksomme, venlige væremåde og hans fremragende marxistisk-leninistiske tankegang.

Jeg havde ikke talt i mere end få minutter om den samfundsøkonomiske situation i Albanien og den enestående mobilisering af de arbejdende masser, kommunisterne og kadrerne i arbejdet, da Malenkov afbrød mig:

»Nu, tovarish Enver«,* sagde han, »du fremstiller situationen i Albanien som god for os, men kendsgerningerne er anderledes. Lyt derfor til vores bemærkninger.«

Og de leverede et vognlæs af kritik angående vores situation og arbejde. Vi ved ikke, hvem der var deres kilde til disse ‘data’, men sagen er, at tingene blev overdrevet og pustet op i en forbavsende grad. Særlig to af deres ‘kritikpunkter’ har fæstnet sig i min hukommelse.

Den første var om vores statsapparat.

»Jeres apparat«, påstod den sovjetiske ledelse at have ‘observeret’, »er så omsiggribende og oppustet, at selv ikke Rockefeller og Morgan ville turde opretholde det!«

Og straks efter at have udnævnt os til Rockefeller’ere og Morgan’er gik de til den anden yderlighed i deres kritik:

»Jeres bønder mangler fødevarer, har ingen okser, har ingen husdyr har ikke engang en kylling (de alene må vide, hvordan de har talt kyllingerne i Albanien!) for ikke at tale om andre livsnødvendige ting.«

Rockefeller’ere på den ene side og uden salt til vores æg på den anden! Hvordan skulle jeg forstå denne logik?!

Men Mikojans stemme tillod mig ikke at tænke nærmere

* Godt, kammerat Enver (russisk i originalen) (o.a.)

efter...Som den tallenes mand, han var, talte Mikojan i procenter, antal, sammenligninger og kurver. Og han fortsatte:

»Jeres økonomiske situation er dårlig, jeres landbrug er i en elendig forfatning. Jeres kvægbestand er mindre end før krigen. I importerer 20% af jeres brødkorn, kollektiviseringen skrider langsomt fremad, bønderne er ikke overbevist om kollektiviseringen. I udbytter bønderne. De finansielle anliggender går dårligt hos jer. I kender ikke til, hvordan handel skal gribes an,« sludrede armeneren.

Trods min respekt for de sovjetiske ledere kunne jeg ikke lade dette passere uimodsagt.

»Vi kaster os ikke ud i dans og baller og orgier«, svarede jeg. »Vi arbejder hårdt og slidsomt, men alt kan ikke komme på ret køl med det samme. I har også været igennem denne fase, husk det.«

»Nej,« sagde han, »det glemmer vi ikke, men vi arbejdede selv.«

»Og vi arbejder også selv,« fortsatte jeg, »for der er ikke nogen fæstebønder i vort land. Vi tigger ikke, men vi spørger jer om internationalistisk hjælp.«

Mine skarpe svar fik ham til at dæmpe tonen en smule. Ikke destomindre fortsatte han:

»Jeres planer er altid uopfyldte. Lad os tage byggeriet. I har en kolossal mængde byggeri igang i jeres land. Men disse bygninger færdiggøres for det første ikke, fordi I mangler arbejdskraft og ikke har skabt passende betingelser, og for det andet fordi I er optaget af at bygge mange fabrikker, der ikke er nødvendige. I iværksætter alt dette byggeri uden at tage hensyn til Albaniens reelle betingelser. I er ved at bygge et vandkraftværk i Mat. Vi spørger jer: hvor vil I bruge elkraften? Vi kan ikke se, hvor I vil anvende den. I har ikke brug for så meget elektricitet.«

Hans tankegang forekom mig meget forbløffende, og jeg protesterede:

»Når det er færdigt, vil vandkraftværket ved Mat-floden levere omkring 25.000 kW. Forekommer det jer at være en mægtig og unødvendig mængde?! Glem ikke, kammerat Mikojan, at vi ikke alene har behov for el-kraft lige nu, men også at den planlagte udvikling af vores økonomi i fremtiden ikke kan garanteres uden i tide at træffe forholdsregler til at sikre den nødvendige el-forsyning.«

»I er ikke præcise i jeres planlægning. Vandkraftværket koster jer

en enorm sum, og hvad skal I stille op med strømmen?« blev han ved. »På samme måde har I planlagt at bygge unødvendige fabrikker, som dem til stål, papir, glas, hørfrø, brød osv. Har Albanien brug for alle disse fabrikker? Hvorfor bygger I raffinaderiet?* Har I overhovedet nok olie, eller vil I bygge dette raffinaderi for at lade det ligge øde? Tænk godt over disse ting, og fjern hvad der er unødvendigt. Landbrugsspørgsmålet er meget kritisk. Skær derfor ned på jeres investeringer i industrien og styrk landbruget!«

Jeg hørte på ham, og et øjeblik forekom det mig, at jeg ikke sad overfor et medlem af præsidiet for Sovjetunionens Kommunistiske Partis centralkomite og den sovjetiske vice-ministerpræsident, men derimod Kidrich, Titos udsending, der sammen med sine fæller syv-otte år tidligere havde gjort alt for at overbevise os om, at vi skulle opgive industrien og ikke opbygge noget industriprojekt. »Landbrug, landbrug,« insisterede mændene fra Beograd. »Landbrug, kun landbrug,« hørte jeg dem nu råde mig - i Moskva i 1953...

Hele dette møde, som satte sig for at undersøge vores økonomiske problemer, fortsatte i denne ånd fra start til slut.

Få dage senere satte vi os igen til bords med Mikojan og et par andre sovjetiske embedsmænd og 'endevendte' igen de økonomiske problemer. Da vi mærkede vore venners uvilje mod at hjælpe os strøg vi selv mange af vores ønsker. Vi begrænsede os til de mest nødvendige ting, og til trods for deres 'råd' satte jeg stolen for døren og fik sikret en mindre kredit til industrien, især olieindustrien og minerne.

Jeg vil aldrig glemme det øjeblik, da vi mødtes med Malenkov og Mikojan til de afsluttende samtaler.

»Efter jeres råd«, sagde jeg, »har jeg drøftet tingene med mine kammerater, og vi besluttede, at papirmøllen såvel som glas-, stål- og brødfabrikkerne i forhold til vores tidligere anmodninger bør udsættes til den kommende femårs-plan.«

»Pravilno!« sagde Malenkov, mens Mikojan skyndte sig at strege over på listen med sin store blyant.

»Vi vil udsætte opbygningen af vandkraftværket i Mat til 1957!«

»Pravilno,« gentog Malenkov og Mikojan satte hurtigt endnu et kryds.

---

* Dette refererer til det olieraffinaderi, der var under opførelse i Cërrik på det tidspunkt. (Forlaget 8. Nëntoris note)

»Pravilno, pravilno...«

Og således sluttede dette møde.

»Kom tilbage igen!« sagde de til os da vi brød op. »Tænk nøje over tingene og skriv til os!«

Vi takkede vores venner for de ting, de havde givet os og vendte hjem til Albanien.

Skønt vores indtryk fra rejsen mildest talt ikke var gode, bevarede vi fortsat vore venskabelige følelser og kærlighed til sovjetternes mægtige land, til Lenins og Stalins fædreland. De handlinger og standpunkter fra deres side, som vi fandt ubehagelige, holdt vi strengt for os selv, diskuterede dem foruroligede indbyrdes. Men vi ønskede inderligt, at disse ting ikke skulle udvikle sig i en forkert retning. Vi sagde til hinanden, at de sovjetiske kammerater selv havde store økonomiske problemer i deres eget land. Tabet af Stalin havde utvivlsomt bragt dem en smule ud af fatning. Det var ikke så let for dem fuldstændigt at overtage ledelsesarbejdet, og vi håbede brændende, at der var tale om forbigående fænomener, der ville blive rettet i tide.

Men få måneder efter oplevede vi igen noget ubehageligt og urigtigt fra deres side.

Den 22. december sendte vi Sovjetunionens Kommunistiske Parti et brev. Efter at have omtalt de skridt vi havde taget for at styrke folkemagten, om vores økonomiske udvikling, om forbedringen af levevilkårene i landsbyerne og om landbrugets fremskridt, fremlagde vi heri også en række problemer til diskussion og fremsatte nogle beskedne anmodninger om hjælp og kredit til vores kommende femårs-plan. Vi havde udarbejdet dette brev i overensstemmelse med deres retningslinier. Det var baseret på en omfattende undersøgelse, vi havde gennemført over adskillige måneder, og det var vores opfattelse, at dets krav var særdeles velfunderede og præcise.

De sovjetiske specialister og rådgivere der var kommet til vort land indenfor rammerne af den gensidige hjælp og samarbejdet mellem vore to lande, var af den samme mening.

Blot fem-seks dage efter at vi sendte vores brev til Moskva, ankom svaret fra Sovjetunionens Kommunistiske Partis centralkomite til Tirana. Hele brevet var affattet i 15 eller 20 linier. »I har ikke fremlagt situationen godt«, »I har forhastet jer«, »I er ikke gået i dybden med tingene,« »I har ikke taget de fornødne skridt«, »forbered planen bed-

re og skriv til os igen«. Det var hele indholdet af de få linier, der var underskrevet af Sovjetunionens Kommunistiske Partis centralkomite. Den foragtende og hånlige tone fra den nye sovjetiske ledelses side kunne ikke undgå at såre os. Overraskede måtte vi spørge: »Hvordan kan disse mennesker i Moskva vide, om vi har fremstillet vores problemer rigtigt eller forkert, når det er os, der lever og arbejder i Albanien og ikke dem?!«

Vores tidligere møder, især med Mikojan havde imidlertid allerede lært os, hvad der skulle gøres for at brevet ville være russerne til behag: Vi strøg mange af vore fremlagte anmodninger, fjernede nogle af de ting, vi havde forudset og foreslået fra udkastet til den fremtidige plan, især indenfor industrien, og sendte et 'redigeret' eller rettere: skamferet brev nr. to. Vi tog ikke fejl: De informerede os om, at de ventede os i Moskva for at 'rådslå med og hjælpe os«.

Vi holdt det første møde med de sovjetiske ledere den 8. juni 1954. Det var netop på det møde, at Hrustjov ikke ville tale med os om vores økonomiske problemer, da han stadig var »en dårlig albaner«, som han sagde til os, men i stedet gav os et foredrag om partiets førstesekretærs og ministerpræsidentens rolle.

Ikke desto mindre talte Hrustjov i slutningen af sit foredrag også generelt om økonomiske problemer. Han fremstillede tingene i en form, der gav sig ud for at være retningsgivende og rådgivende især for den linie, vi burde følge i den økonomiske politik.

»I udviklingen af jeres økonomi«, sagde han, »må I være omhyggelige med jeres beregninger. Lad os tage olien som eksempel. Er det i jeres interesse at investere så meget i olien?!« spurgte han.

Jeg forstod øjeblikkeligt, hvad han sigtede til. Trods de 'instruktioner' de tidligere havde givet os om, at vi skulle opgive eftersøgningen og udvindingen af olie i Albanien, fastholdt vi vores synspunkter i det andet brev, vi sendte dem, og bad dem om at bistå os i denne sektor. Da han nu rejste dette spørgsmål, benyttede jeg lejligheden til endnu engang at fremlægge vores mening.

»Som I ved fra det brev, vi har sendt jer«, sagde jeg, »kom regeringen og vort partis centralkomite, der var stillet overfor et alvorligt økonomisk og politisk problem til den konklusion, at vi må fortsætte olieudvindingen og -eftersøgningen for enhver pris, skønt det er en tung byrde og vil fortsætte med at være en tung byrde for vores øko-

nomi endnu et stykke tid, hvis oliestrømmen ikke forøges. Vi må fortsætte med at eftersøge og udvinde olie,« fortsatte jeg, »for det er et råstof af stor strategisk og økonomisk vigtighed for vort land og vor lejr. Men de eksisterende boringer, der er foretaget til olieeftersøgninger og -udvinding er aldeles utilstrækkelige. De eksisterende kilders produktion er stadigt faldende, og det forårsager ikke alene betydelig mangel i produktionen som sådan og tynger vores økonomi, men forårsager også alvorlige udsving i vores eksportbalance.«

»Er I sikre på, at I har oliereserver?« spurgte Hrustjov.

»Tillad mig at minde jer om, at ekspeditionen for geologiske olieundersøgelser, der under ledelse af sovjetiske specialister har arbejdet siden 1950, er optimistisk med hensyn til olieforekomster i mange områder af vort land udover de eksisterende felter. Men fundet af nye reserver, både i de eksisterende felter og de nye felter, kræver investeringer. Vi har brugt store midler i denne sektor. Vi er i gang med at bygge raffinaderiet. Vi har stationeret den mest militante del af arbejderklassen dér og har uddannet oliearbejder-kadrer. I hele denne proces,« fortsatte jeg, »kan vi ikke andet end ærligt erkende mange fejltagelser og svagheder fra vores side i organiseringen af arbejdet. Men vi kæmper af al magt for at eliminere dem. Men her er vi imidlertid stadig uvisse med hensyn til oliereserverne. De indtil nu kendte reserver er minimale, og de kan være udtømte i løbet af 2 eller 3 år, hvis vi ikke forstærker vores eftersøgning.«

»Det skulle ikke bekymre jer,« afbrød Hrustjov, »vi har masser af olie, vi vil forsyne jer.«

»Ja«, svarede jeg, »fra 1948-1953 var vi tvunget til at importere raffineret olie og smøreolie, der koster millioner af rubler. Men I forstår, at dette var og stadig er en meget tung byrde for os, og tænk jer blot hvilke midler, der vil frigøres, hvis vi finder og bruger den olie, der ligger i vort lands undergrund.«.

»Bortset fra disse tvingende grunde,« fortsatte jeg, »er der en anden vigtig grund til nødvendigheden af arbejdet med olie: Hvis der opstår en trussel mod vort land, og det i praksis er umuligt for vores venner at forsyne os med brændstof, så vil vi stå uden en dråbe olie, og alt i vort land vil gå i stå.

Alle disse ting taget i betragtning«, sagde jeg til Hrustjov, »har vi besluttet, at vi må fortsætte arbejdet med udvindingen og eftersøgnin-

gen af olie. Men vi har brug for jeres hjælp til det. Udfra sovjetiske og albanske eksperters data kan vi ikke køre i mere end to eller tre år, hvis vi fortsætter med kun at udvinde og søge efter olie med de midler, vi nu råder over og på de steder, hvor vi har de små reserver. Derefter vil vi igen stå overfor yderst alvorlige vanskeligheder.

På grundlag af denne situation beder vi den sovjetiske regering studere vores anmodning om at yde os en kredit til oliesektoren over de næste tre år. Jeg vil gerne tilføje, at det maskinudstyr, vi har og vil modtage, vil blive betjent af vore egne kadrer sammen med et meget lille antal sovjetiske ingeniører.«

»Meget vel, meget vel,« sagde Hrustjov, »men sagen er, at der må foretages meget omhyggelige beregninger med blyant i hånd, og I må se, om det er umagen værd. Jeg ved, at jeres olie ikke er efterspurgt. Den indeholder mange andre stoffer, især asfalt og en høj procentandel svovl, og at raffinere den gør den endnu mindre indbringende. Lad os give jer et eksempel om, hvad der skete os med vores olie i Baku. Vi har investeret milliarder af rubler dér. Beria søgte altid Josef Vissarionovich om summer til investering i olieudviklingen i Baku, eftersom Stalin, som før i tiden havde arbejdet i Baku, vidste, at der var olie dér. Af de fund vi har gjort i dag andre steder i vort fædreland og af de analyser vi har foretaget fremgår det imidlertid, at udnyttelsen af olien ved Baku ikke lønner sig.«

Efter at have givet mig en længere forelæsning ledsaget af tal om 'lønsomheden' og 'ikke-lønsomheden' af olieudvinding med det sigte, at jeg »ikke skulle begå fejl« ligesom Stalin (!), kom Hrustjov endelig til sagen:

»Derfor må både I og vi foretage overslag angående økonomiske spørgsmål meget omhyggeligt, og hvis I har rentable oliekilder, så OK., så giver vi jer kreditter. Men når man beregner tingene på denne måde, fremgår det, at det er mere indbringende for os at forsyne jer med vores olie...

Vi må have øje for fortjenesten i alting,« fortsatte Hrustjov. »Lad os tage industrien. Jeg er af den samme opfattelse som jer, at Albanien bør have sin egen industri. Men hvilken slags industri? Jeg tror I bør udvikle fødevareindustrien, så som konservering og forarbejdning af fisk, frugt, vegetabilsk olie osv. I ønsker også at udvikle sværindustri. Det bør der tænkes nærmere over,« sagde han, og efter at have nævnt

at vi kunne oprette en eller anden maskinfabrik til reparation og reservedele tilføjede han:

»Hvad angår mineral-forarbejdningsindustrien, den metallurgiske produktion, kan det ikke svare sig for jer. Vi har metaller og vi kan forsyne jer med, hvad I ønsker. Hvis vi leverer jer én dags produktion fra vores industri, vil jeres behov for et helt år være opfyldt.«

»Det samme gælder landbruget. I jeres land,« fortsatte han. »skulle I plante de afgrøder som gror bedst og er mest rentable. Også i denne retning har vi begået fejl, som i Georgien for eksempel. Vi havde truffet den beslutning at plante brødkorn dér, at plante bomuld i Ukraine osv. Men beregninger viser, at i Georgien burde vi plante citrusfrugter, druer og anden frugt og burde dyrke korn i Ukraine. Nu har vi taget nye beslutninger og både i Georgien og andre steder fjernet de afgrøder, som ikke gror godt. Således bør også de afgrøder, der klarer sig bedst og giver det bedste produktionsafkast, så som bomuld, citrusfrugter, oliven osv. udvikles i Albanien. På denne måde vil Albanien blive en smuk have og vi vil opfylde hinandens behov.«

»En af hovedretningerne for udviklingen af landbrug i vort land,« sagde jeg, »er at forøge produktionen af brødkorn. Brød har altid været og er stadig et stort problem for os.«

»Gør jer ingen bekymringer om at dyrke brødkorn,« indskød Hrustjov øjeblikkeligt. »Vi vil forsyne jer med al den hvede, I ønsker, for blot én dags overopfyldning af planen i Sovjetunionen er tilstrækkeligt til at Albanien lever tre år. Vi gør hurtige fremskridt indenfor landbruget,« fortsatte han. »Lad mig oplæse nogle statistikker over opfyldelsen af planen for forårssåningen i vort land: Såningen er blevet opfyldt så og så mange procent, så og så mange hektar land mere end sidste år er blevet sået, så og så mange million hektar over planen...,« og han blev ved med at fylde os med tal, som han lirede af det ene efter det andet for at give os det indtryk, at vi ikke havde at gøre med en hvilken som helst type leder, men med én der havde fingeren på pulsen.

Hvad angår tallene havde vi ingen grund til at betvivle deres nøjagtighed, derfor var vi glade og ønskede Sovjetunionen det størst mulige fremskridt. Hvad angår de synspunkter og ‘anvisninger’, som han gav os for udviklingen af vor økonomi, kunne vi imidlertid slet ikke være enige med Hrustjov. Jeg vil ikke hævde, at vi allerede fra dette første

officielle møde med ham i juni 1954 var i stand til at indse, at vi stod overfor den moderne revisionismes fremtidige chef. Nej, dette skulle vi indse senere, men på dette møde bemærkede vi, at hverken hans ideer om olie og heller ikke om industriens og landbrugets retning i vort land var rigtige. De svarede ikke til vort lands behov og var ikke forenelige med de grundlæggende principper for opbygningen af socialismen i ét land eller med Lenins og Stalins lære og erfaringer. Derfor besluttede vi, at imødegå disse ideer og forsvare vore egne synspunkter.

Under dette møde levnede Hrustjov imidlertid ikke plads til debat.

»Jeg udtrykte disse meninger for at I kan lægge jer dem på sinde,« sagde han til sidst. »Hvad angår diskussionen om de konkrete spørgsmål, I har rejst her i forbindelse med jeres økonomis udvikling, har vi udnævnt en gruppe kammerater under Mikojans ledelse til at tage sig af det. Til slut mødes vi igen og træffer beslutningen i fællesskab.«

Flere dage i træk sloges vi med Mikojan, der var gået i gang med sin beskærersaks. For at afvise vore anmodninger, der i forvejen var beskedne nok, men som vi insisterede på, gentog han og hans kammerater det samme gamle omkvæd:

»Hvorfor har I brug for industri?! Er I ikke klar over, hvilken forfatning jeres landbrug befinder sig i?«

Naturligvis kendte vi meget bedre til situationen på landet, end de. Vi kendte til den tilbageståenhed i vort landbrug, som var arvet fra fortiden, og netop fordi vi var godt klar over disse ting, havde vi altid viet og viede fremskridtet i landbruget og hævelsen af levestandarden på landet særlig opmærksomhed. Vi havde foretaget og var i færd med at foretage store investeringer med henblik på vore muligheder for jordforbedring, kunstvanding, opdyrkning af nyt land osv., vi havde forsynet bønderne med udvalgt såsæd og landbrugsmaskineri; vi havde oprettet en række statslige landbrugsforetagender; vi havde gjort gode fremskridt i kollektiviseringen; vi havde til stadighed taget skridt til at lette og opmuntre forøgelsen af landbrugsproduktionen og hævelsen af levestandarden på landet osv. Men man kan ikke opnå alt på én dag. Desuden var vi yderst opmærksomme på, og det mærkede vi gennem daglig erfaring, den marxistisk-leninistiske sandhed, at landbruget aldrig vil kunne gøre fremskridt uden udviklingen af industrien, uden at skabe og styrke de grundlæggende grene, som tjener til en harmonisk udvikling af hele folkeøkonomien. Under disse møder

med de sovjetiske ledere fastholdt vi derfor vore opfattelser og holdt stædigt fast ved vore anmodninger.

»Trods alle dens fremskridt«, fortalte vi dem blandt andet, »producerer vores industri i dag kun et begrænset udvalg af varer og er derfor ude af stand til at tilfredsstille det arbejdende folks behov. I mange tilfælde afhænger vores produkton af leveringen af mange varer fra udlandet, så som brændstof, stål, valset stål, dæk, kemikalier, kunstgødning, reservedele, instrumenter og mange andre ting.

Derfor er vort land meget afhængigt af import. Vores industri producerer stadig meget lidt, og da den befinder sig fjernt fra venligtsindede lande, lammes produktionen ofte i hele industrigrene på grund af mangel på et råstof, tilsætningsmateriale eller instrument. Vor stat har aldrig rådet over selv den mindste reserve, lige fra brød til blyanter. Det er nødvendigt for os at importere ikke blot de vigtigste varer som korn, brændstof osv., men også enhver slags maskineri og udstyr, instrumenter, reservedele, tekstiler, fodtøj, tråd, nåle, søm, glas, reb, snor, sække, blyanter, papir, barberblade, tændstikker, medikamenter osv.

Kammerater, denne alvorlige situation,« fortsatte vi, »gør os ikke pessimistiske, men det er sandheden. Vi må kæmpe af al magt for at overvinde vanskelighederne for at forbedre situationen. Men hvordan skal vi opnå det?

Vort partis centralkomite og vor regering mener, at den nuværende situation kun ændres ved sammen med landbruget også at udvikle industrien, der skridt for skridt vil lette os for importens tunge byrde, som vi er tvunget til at bære i øjeblikket,« sagde vi til dem.

Til slut gav Mikojan og hans gruppe efter.

»Javel,« sagde han, »vi skal referere de ting, som vi ikke er nået til enighed om til ledelsen og træffe fælles beslutning om dem på det sidste møde.«

På dette besøgs afsluttende møde, der blev holdt to-tre dage før vi tog afsted til Albanien, var Hrustjovs opførsel mere venlig og mere åben. Efter vores fastholdelse af de ting, vi søgte om (Mikojan havde utvivlsomt informeret ham om de diskussioner, vi havde haft), viste Hrustjov sig »mere rundhåndet«, gentog adskillige gange, »vi vil hjælpe det lille Albanien«, og tilsluttede sig, at nogle af vore anmodninger om kreditter og hjælp ville blive opfyldt.

På dette møde havde han gode ord til overs for vort parti, centralkomiteen og mig, og sparede som sædvanlig ikke på sine »skrydende løfter«. Snart skulle vi komme til at forstå, hvorfor han opførte sig på den måde: Vi befandt os stadig i startfasen af hans og hans gruppes karriereproces, og af hensyn til den havde han brug for popularitet og velvilje. Han havde brug for, at der skabtes det indtryk i Sovjetunionen og udenlands, at vi her havde at gøre med en hyggelig kammerat, en hjertevarm, en dygtig og klog leder, der forstår at fremlægge indvendinger, men også at bakke ud, der ikke er nærig, men velovervejet og en fuldendt regnskabsfører.

Det var således en tid, hvor Hrustjov »foretog investeringer« til fordel for sin hemmelige handlingsplan, og til den ende og i samsvar med situationen måtte han fremstå som 'rundhåndet', 'venlig' og 'human'. Men bag denne fine, 'venlige' facade var Mikojan'ernes og de andre handelsfunktionærers garde yderst aktiv, og både overfor os og andre opførte de sig som rene kræmmere i forhandlinger omkring økonomiske problemer. De var Hrustjovs håndgangne mænd, der med hans vidende og på hans befaling anvendte alle former for pression og svindel på 'arbejdsmøder' og under 'den korrekte undersøgelse af tingene' for at nedskære vore anmodninger og for at 'glatte' tingene sådan ud, at det blot stod tilbage for Hrustjov, når vi til slut mødtes med ham, at smile, smigre og udbringe *toast'er**.

Engang havde vi et bittert skænderi med Mikojan i forbindelse med en kreditydelse til os til masseforbrugsvarer. Der er ingen grund til her at opholde sig ved den alvorlige situation, vi stod i med hensyn til sådanne varer i de år eller ved, hvor påtrængende behov vort land havde i denne henseende. Den sovjetiske ledelse var klar over situationen, men til støtte for anmodningen om den kredit, jeg nævnte, havde vi også skrevet et brev, hvori vi gav en kort beskrivelse af, hvordan vi opfyldte befolkningens behov. Men før han overhovedet begyndte at se på vores krav, rettede Mikojan følgende anklage mod os:

»I opbruger de kreditter vi har ydet jer til udviklingen af økonomien i andre sektorer. I køber masseforbrugsvarer for dem.«

Jeg svarede: »Vi har haft og har stadig meget store behov for for-

* Skål (engelsk i originalen) (o.a.)

brugsvarer, men jeg forstår ikke, hvad I anklager os for. Vi har aldrig tilladt kreditterne til udviklingen af industri eller landbrug at blive brugt til varekøb.«

»Jo, I har!« gentog Mikojan. I har brugt så og så mange millioner rubler,« og han nævnte et tal, som jeg ikke husker præcist, men som oversteg ti millioner.

»Det er første gang, jeg hører det,« sagde jeg. »Ikke desto mindre skal vi se på sagen.«

»Jeg skal forvisse jer om det!« sagde Mikojan i en hård og vred tone og beordrede én af de tilstedeværende funktionærer til at hente dokumenterne ind.

Lidt efter kom han ind, bleg i ansigtet og lagde beviserne foran Mikojan.

»Der er ingen misligeholdelse,« sagde han. »Det albanske parti har købt det gods, I nævnte med den kredit, vort parti netop ydede til forbrugsvarer.«

Mikojan, som var trængt op i en krog, hvæsede et eller andet mellem tænderne. I forbindelse med vor anmodning om en ny kreditydelse til køb af forbrugsvarer, svarede han:

»Vi kan ikke længere give jer kreditter af den art. For vi slår handler af om sådanne ting: I giver os noget, vi giver jer noget til gengæld.«

»Jeg er ked af, at I fremstiller spørgsmålet på denne måde, når I er udmærket klar over, at vort land er i vanskeligheder, og når de italienske, jugoslaviske og græske fjender har inddæmmet os og lægger planer op mod os,« svarede jeg. »Hvad vil I ellers have, at vi skal give jer? Vi forsyner jer og de folkedemokratiske lande med den krom, kobber og olie, vi udvinder. Forventer I, at vi skal tage brødet ud af munden på vort folk, som stadig har utilstrækkelig føde, og give det til jer? Jeg synes ikke din tankegang er rimelig«, sagde jeg til armeneren, »og jeg henstiller til jer om at undersøge sagen endnu engang.«

De gennemgik den virkelig endnu en gang, men de accepterede først vore anmodninger efter at have foretaget store nedskæringer. De gav os en række begrænsede kreditydelser, men læssevis af arrogant kritik og masser af ‘gode råd’.

Alle disse holdninger og andre af lignende art opretholdt de i vores relationer til dem frem til mødet mellem de 81 partier, der afholdtes i Moskva i november 1960.

I løbet af denne periode havde vi mange tosidige møder med de sovjetiske ledere, hvor vi diskuterede økonomiske problemer med dem og søgte noget hjælp og kredit, og vi havde også mange kontakter med dem under de møder, samtaler og konsultationer, der organiseredes indenfor rammerne af Rådet for Gensidig Økonomisk Hjælp*.

Den måde, disse møder blev organiseret på, og den måde, vores venner opførte sig på overfor os, overfor de problemer, vi rejste og de vanskeligheder, vi havde, tvang os stadig mere til at spørge os selv: Har vi med marxist-leninister eller kræmmere at gøre? Ulbricht, Novotny, Ochab, Dej, Gomulka, Cyrankiewich, Zhivkov og de andre sloges indbyrdes. Hver især klagede de over, at de var i frygtelige vanskeligheder; de krævede alle 'mere hjælp' fra deres venner, eftersom de var udsat for »pres fra neden«; de prøvede at puffe hinanden til side, fremlagde 'argumenter' og tal af enhver art; de søgte at knibe udenom deres forpligtelser og rage så meget til sig som muligt på de andres bekostning. Imens plejede Hrustjov eller hans udsendinge gerne at rejse sig, holde foredrag over »den socialistiske arbejdsdeling«, støttede alt efter egne interesser i den givne situation, den ene eller anden, opfordrede til 'enhed' og 'forståelse' i 'den sovjetiske familie'. Og i hele dette slagsmål blev Albanien så godt som aldrig omtalt, som eksisterede det ikke for dem.

Samtalerne fortsatte i to eller tre eller fire dage i træk, tykke sagsakter var fyldt med taler, anmodninger, beslutninger, beregninger, men Albanien blev behandlet med foragt af de andre, som var vi en plage. Vi var på det rene med situationen i vores land. Vi var klar over, at vores økonomiske potentiale ikke var på nært det samme niveau som i de andre lande. Vi vidste også, at disse lande havde deres egne store problemer og vanskeligheder, men de burde aldrig tjene som grund til at undervurdere og ignorere os. Med stort besvær og efter mange møder og samtaler lykkedes det os fra tid til anden at få lidt kredit og bistand ud af dem. Vi takkede dem af fuldt hjerte for, hvad de gav os. Vi takkede først og fremmest de broderlige folk, og for vor del tilbagebetalte vi ikke blot fuldt og helt kreditterne til tiden, men med de midler, vi havde, opfyldte vi ærligt enhver anden forpligtelse fra vor side overfor vore venner. Det var netop oprigtighed, den ægte internationalistiske

* COMECON (o.a.)

ånd, der savnedes blandt dem. Når det kom til den praktiske indfrielse af deres løfter om at yde hjælp til vort land kom de hver især med deres undskyldninger:

»Vi har mangler og behov selv,« sagde Ulbricht, »vi er under pres fra forbundsrepublikken, derfor er vi ude af stand til at hjælpe Albanien.«

»Kontrarevolutionen forøvede skade mod os,« var Kadars retfærdiggørelse. »Vi kan ikke indfri vores løfte om hjælp«.

Allesammen, den ene efter den anden, opførte sig på denne måde. Og til slut blev 'løsningen' fundet.

»Rådet for Gensidig Økonomisk Hjælp anbefaler de albanske kammerater, at de problemer, de har rejst her bør løses med den sovjetiske negering gennem tosidige møder.«

Blandt mange sådanne COMECON-møder har det, der holdtes i Moskva i juni 1956 prentet sig i min hukommelse. Hrustjov styrtede nu hovedkulds ad forræderiets vej, men også de andre galopperede efter ham. Sovjetunionens Kommunistiske Partis 20. kongres, som jeg skal vende tilbage til senere, gjorde sin virkning. Men uenighed, splittelse og modsigelser er det naturlige resultat og den naturlige følge af revisionismen.

Dette var åbenlyst på dette møde 2-3 måneder efter den 20. kongres.

Ochab, der var blevet førstesekretær for Polens Forenede Arbejderparti rejste sig og erklærede:

»Vi har ikke opfyldt de forpligtelser, vi er blevet pålagt med hensyn til kul og vil ikke kunne gøre det. Vi kan ikke opfylde planen - dens mål er sat for højt og må reduceres. Kularbejderne lever dårligt, de arbejder så de er ved at segne.«

Så snart han var færdig rejste Gerö, Ulbricht og Dej sig op efter tur og rettede enhver tænkelig anklage mod polakkerne. Atmosfæren var yderst hed.

»Hvis det er forkokset kul I vil have, så invester i Polen,« svarede Ochab. »Vi må forbedre levestandarden. Det er kommet så vidt, at de polske arbejdere er på nippet til at gå i strejke og forlade minerne...«

«Hvor skulle vi investere først?!« svarede de andre.» I Sovjetunionens stålværker eller i jeres kulminer?!«

»Vi må undersøge disse ting«, sagde Hrustjov i et forsøg på at dæmpe gemytterne. »Hvad angår spørgsmålet om arbejdere, så kan vi skaf-

fe jer arbejdere fra andre lande, hvis I polakker ikke har nok eller hvis dem I har går fra deres arbejde.«

Ved disse ord fór Ochab op.

»Det er ikke retfærdigt,« råbte han. »I må hjælpe os. Vi tager ikke tilbage til Polen uden at have løst dette spørgsmål. Enten reducering af planen eller forøgelse af investeringerne...«

»Når beslutningerne én gang er taget, må de også følges,« indskød Dej.

»Beslutningerne gennemføres ikke,« sagde Gerö, og kastede benzin på bålet. »Vi har adskillige fabrikker, hvor vi har fået besked på at producere våben og specielt udstyr, men der er ingen der køber varerne af os.«

»De aftager dem heller ikke fra os,« sagde Ochab idet han atter sprang op. »Hvad skal vi stille op med dem?!«

»Lad os ikke sidde her og snakke som fabriksdirektører,« sagde Hrustjov til Ochab. »Tingene kan ikke diskuteres på den måde. I må se på rentabiliteten. Også vi har foretaget omstillinger på mange virksomheder. For eksempel,« fortsatte Hrustjov, »har vi ændret nogle våbenfabrikker til at producere vandpumper. Jeg har en række forslag angående disse problemer,« fortsatte Hrustjov, og han begyndte at strø om sig med de 'guldkorn' som lå ham på tungen:

»Med hensyn til en række specielle industriprodukter,« sagde han blandt andet, »må vi gøre som Hitler gjorde. Dengang var Tyskland alene, og det producerede alle disse ting. Vi må studere disse erfaringer, og også vi må oprette fælles virksomheder for specielle produkter, for eksempel våben.«

Vi kunne ikke tro vores egne øren! Kunne det virkelig være rigtigt, at førstesekretæren for Sovjetunionens Kommunistiske Parti havde i sinde at lære af Hitlers erfaring og tilmed anbefale den til andre?! Men så vidt var det kommet. De andre lyttede og nikkede bifaldende.

»I må forsyne os med tegninger,« sagde Ochab.

»I fortjener ikke at få dem,« råbte Hrustjov vredt, »for vesten stjæler dem fra jer. Vi gav jer patentet på et fly, og kapitalisterne stjal det fra jer.«

»Ja det hændte,« indrømmede Ochab og trak følehornene lidt til sig.

»Vi gav jer den 20. kongres' hemmelige rapport, og I trykte den og

solgte den for 20 zloty stykket. I ved ikke, hvordan man holder på en hemmelighed.«

»Nej!«, hviskede Ochab og sænkede hovedet endnu mere.

»Vi har givet jer fire andre top-hemmelige dokumenter og de er fløjet jer af hænde,« tilføjede Bulganin, idet han opremsede dem én for én for næsen af ham.

»Ja,« sagde Ochab, og nu var hans stemme næppe hørlig. »Der var én, der stjal dem fra os og flygtede til Vesten.«

»Situationen i Polen er ikke god«, fortsatte Hrustjov. »I følger en opportunistisk politik overfor Sovjetunionen og de folkedemokratiske lande for ikke at tale om i jeres eget land.«

»I forbindelse med samarbejde«, indskød Ulbricht, »må vi samarbejde med alle - især med socialdemokraterne.«

Et øjeblik blev Hrustjov mundlam. »Samarbejd med alle«, rehabiliteringer, en venlig politik mod fjender var hans ideer, der lå i forlængelse af hans egen opportunistiske og pacifistiske politik, han fulgte i Sovjetunionen. De andre var ikke tabt bag vognen. Tværtimod prøvede nogle af dem at overgå ham.

»Enig, samarbejde«, råbte Hrustjov, »men ikke opsætsighed mod Sovjetunionen og vor lejr. Det er, hvad der sker i Polen.« Han vendte sig mod Ochab og Cyrankiewich, der hele tiden havde siddet og røget franske 'Gauloises' uden at sige så meget som et ord. »I må forbedre situationen. I må styrke folkets tillid.«

»Vi har løsladt alle de fængslede socialdemokrater,« sagde Ochab.

»I skulle have beholdt nogle af dem«, sagde Saburov ironisk. »Hvis skål skal vi drikke i dag, socialdemokraternes?!«

Hrustjov leverede svaret:

»Lad os drikke for samarbejdet!«

Det var temmeligt tydeligt, at tingene udviklede sig i den gale retning i lejren. De 'onde ånder', Hrustjov slap ud af flasken blev ophidsede og rakte tilmed tunge af deres frelser. Han forsøgte at sno sig, at tage dem med det gode, at pudse de andre på én af dem (denne gang var Ochab på anklagebænken), og da han indså, at skænderiet ikke aftog, uddelte han trusler og advarsler til alle. Og som den inkarnerede svindler, han var, forstod han at finde de pressionsmidler frem, der virkede bedst. Denne gang brugte han våbnet brød. Én af de sovjetiske *chinovnik'er** fra COMECON berettede kort om landbrugets tilstand i

lejren og lod alar klokkerne ringe over underskuddet på brødkorn.

Hrustjov rejste og straks og benyttede lejligheden:

»Brød er et vitalt problem,« sagde han i en alvorlig tone, hvor både pressionen og truslen var klar. »Vi har givet jer, hvad vi havde at give. Nu har vi ikke mere til jer. Tænk derfor nøje over brødet, der er ingen anden udvej...«

Efter adskillige minutters fortsat svingen med brød-pisken klarede hans ansigt op, og han sprang behændigt over til sit favorit-tema - majs! Jeg husker ikke noget møde med ham, selv ikke de, der var helliget rent politiske og ideologiske problemer, hvor Hrustjov ikke sang lovprisninger til den plante, der stod hans hjerte så nær.

»I de seneste år,« sagde han, »har vi lagt vægt på majs og har opnået fremragende resultater. Ved hjælp af majs,« fortsatte han, »har vi løst problemet med kød, mælk og smør.«

»Uden kød, mælk og smør - ingen socialisme,« indskød Mikojan for at forsøde sin 'chef'.

»Nej, der er ikke!« svarede Hrustjov og fortsatte: »Enhver leder må lægge vægt på majs! Hør her, jeg tog min fødeby under min beskyttelse, og tillad mig at berette jer om resultaterne: Jeg så 60 svin i det første år, forøgede dem til 250 for to år siden, og nu er der 600 af dem.«

Og efter den 'kolossale' rapport, som forstås, lød så smukt i munden på Sovjetunionens leder nr. ét, så slyngede han om sig med kritik til dem alle - Ulbricht, Hegedűs, Cyrankiewich efter tur.

»Hvad Albanien angår,« tilføjede han, »har jeg intet at sige, for jeg kender det ikke.«

Jeg benyttede lejligheden og indskød:

»Kom på besøg og lær det at kende.«

»Jeg kan ikke give jer et svar nu, vi vil mødes separat,« sagde han, og pressede på med sine forelæsninger, for han var bange for at miste inspirationen.

Han spandt en lang ende på spørgsmålet, kom med eksempler, kritiserede og tilføjede til slut:

»Med hensyn til Bulgarien og Albanien, som er lande med en stor bondebefolkning, men især med hensyn til Albanien, må vi tænke nøjere over sagerne og hjælpe dem.«

* Bureaukratiske funktionærer i det zaristiske Rusland (russisk i originalen) (o.a.)

Som sædvanlig besluttede Rådet, at vi skulle løse de problemer, vi havde rejst der, med russerne. Få dage senere mødtes vi med Hrustjov, og han talte i omkring en time.

»Først og fremmest,« sagde jeg, »ville vi gerne have, at du besøgte Albanien. Dit besøg vil have stor betydning for at øge vort lands autoritet og prestige.«

»Jeg ville også gerne komme,« sagde han til mig, »men der er visse vanskeligheder. Hvor langt er Albanien fra Moskva?«

Han fortjente at jeg sagde »kun tyve minutter ekstra fra Beograd«, eftersom han var blevet fortrolig med denne rute for længe siden, men jeg bed det i mig. Jeg fortalte ham, at med et TU-104 ville flyveturen fra Moskva til Tirana tage omkring 3 timer og tilføjede:

»Lad os oprette denne rute.«

»Men TU-104 har mange siddepladser. Vil der være nok passagerer til at fylde det op?!« spurgte han mig, idet han greb til rentabiliteten.

»Vores kammerater og jeres rejser konstant Moskva-Tirana og tilbage, og der er ingen grund til at maskinen flyver tom,« sagde jeg.

»Jeg kunne godt tænke mig at komme,« gentog han for at undskylde sig. »Ja faktisk sagde jeg til Tito, at jeg gerne ville besøge Albanien, men først må jeg tage en ferie.«

»Du kan holde din ferie i vores land,« sagde jeg. »Vi har både fine bjerge og strande.«

»Åh, men hvis jeg kommer vil jeg ikke kunne hvile mig!« sagde han for at afslutte denne diskussion.

Der var ingen grund til, at jeg insisterede yderligere.

»Som du vil«, sagde jeg og gik over til økonomiske spørgsmål. Jeg gav ham et kort rids af situationen og fremlagde nogle af de problemer, som optog os mest.

»Problemet er«, sagde Hrustjov, »at vi fra nu af må tænke over, hvordan vi finder indtægtskilder, så Albanien kan gøre fremskridt. Sådan burde vennerne også betragte dette problem. Spørgsmålet om Albanien har stor betydning,« fortsatte han, »for ved hjælp af jeres land vil vi tiltrække os Tyrkiets, Grækenlands og Italiens opmærksomhed, dvs. få dem til at se jer som eksempel. Nuvel, dette spørgsmål må overvejes nøje, og vi må finde de rette veje.«

Han var tavs et øjeblik, åbenbart for at finde en af disse veje, og jeg tænkte, at han ville føre majsen i marken. Men jeg tog fejl.

»Dyrker I bomuld?« spurgte han mig. »Hvilket område afsætter I til denne afgrøde? Hvad udbytte får I?«

Jeg svarede på hans spørgsmål.

»Det er ingenting«, sagde han til mig og fortsatte: »Vi mener, at I bør udvikle bomuldsdyrkningen og på en sådan måde, at det vil blive en stor rigdom, for den indbringer en net indtægt for jer og vore venner, for de folkedemokratiske lande, der ikke har bomuld. Således har I store muligheder for at profitere på bomuld. Det er den første ting,« sagde han og løftede fingeren.

»For det andet«, fortsatte han, »er spørgsmålet om fåreopdræt et problem for jer,« og han spurgte mig om antallet af får, udbyttet af uld, mælk, kød osv. Efter mine svar fortsatte han:

»Fårene må blive en anden stor rigdom for jer. I må opdrætte får med blødt uld. I har græsgange og fåreavlen kan udvikles. Derfor må I finde frem til den mest velegnede race, påbegynde kunstig insemination i bred skala og forøge deres antal.«

Efter at have udstukket sin 'udviklingsvej nr. 2' for os begyndte Hrustjov på den 'tredie vej', der ville føre os til frelse. Den omhandlede fisk.

»Fisk,« sagde han, »er en anden stor rigdom for jer. I de skandinaviske lande, som for eksempel Norge, har de skabt en sådan mægtig rigdom med fisk, at ikke alene spiser befolkningen masser af det, men de eksporterer også store mængder. De fanger fisk ikke blot i deres territorialfarvande, men også i åben sø. Det må I også gøre,« instruerede Hrustjov, »sådan at fisk bliver en stor rigdom for Albanien. I må ikke undlade at gøre disse ting, og vi vil hjælpe jer og sende specialister til jer, en fiskeflåde osv.«

Da de første 'veje' efterlod mit sind i oprør, afventede jeg optændt af videbegærlighed en 'fjerde vej', og ganske rigtigt gjorde han også den klar for mig.

»Spørgsmålet om citrusfrugter er også vigtigt for jer,« sagde han. »Også de bør blive en stor rigdom for jer, for citroner, grapefrugter, appelsiner osv. er i høj kurs.«

Dét var hans instruktioner for 'opbygningen af socialismen' i Albanien! Til slut tilføjede han:

»Der må også gøres overvejelser med hensyn til andre rigdomme, som for eksempel mineraler, men de jeg nævnte, er de vigtigste.

»Vi vil bistå jer med at udvikle bomuld, fiskeri, citrusfrugt og får. Både I og vi må studere disse ting,« sluttede han, »og vi er overbevist om, at Albanien på denne måde hurtigt kan blive et eksempel for Grækenland, Tyrkiet og Italien.«

Det var formålsløst at starte en diskussion om de 'perler', han præsenterede os for. Jeg takkede ham for hans 'råd', og vi skiltes.

Nu var alting ved at blive mere klart. Rådet for Gensidig Økonomisk Hjælp anbefaler, at vi løser problemerne sammen med Hrusjov. Hrustjov anbefaler, at vi løser dem med bomuld, får og med ...'mirakel-fisken'*.

Alle disse standpunkter og handlinger, set i lyset af de andre politiske, ideologiske og militære problemers sammensatte karakter, gjorde os mere end nogensinde overbevist om, at tingene i vor lejr var for nedadgående, først og fremmest i Sovjetunionen. Andre begivenheder skulle følge, og vi, der skulle gennemleve dem intensivt, ville tage ved lære og forberede os mere til de kommende slag.

* Hentyder til et albansk folkeeventyr, hvor en fisk kan opfylde alle menneskenes ønsker, dvs. er en slags 'Alladins vidunderlige lampe'. (o.a.)

IV

PRØVESTENEN

Hrustjov har et godt øje til Jugoslavien. Det første tegn på flirt er det sovjetiske brev fra juni 1954; Hrustjov lægger skylden for den jugoslaviske ledelses forræderi på Informationsbureauet. Intens og hjertelig korrespondance mellem Hrustjov og Tito. Hrustjov beslutter at rehabilitere renegaterne. Vor skarpe modstand: brevene fra maj og juni 1955. Samtale med ambassadør Levichkin: »Hvordan kan sådanne beslutninger tages så let og helt ensidigt?« Vedholdende invitation om at tage til Sovjetunionen 'på ferie'! Møde med Suslov. Mikojan telefonerer ved midnat: 'Mød Tempo, bring jeres uoverensstemmelser ud af verden.' Mødet med S.V. Tempo.

Alt det, som hændte i Sovjetunionen efter Stalins død, bekymrede vort parti og dets ledelse. Selvfølgelig var vore mistanker dengang, især før den 20. kongres, baserede på isolerede kendsgerninger, som de sovjetiske ledere skjulte med strømme af demagogi. Ikke desto mindre gjorde de standpunkter, som de indtog på deres møder med os, deres handlinger hjemme og i udlandet os forsigtige. Hrustjovs flirt med Tito var særlig ubehagelig for os. Vi for vor del fortsatte med at bekæmpe den

titoistiske, jugoslaviske revisionisme med den største strenghed og forsvarede Stalins og Informationsbureauets* korrekte marxistisk-leninistiske standpunkter mod de jugoslaviske revisionistiske ledere. Vi gjorde ikke kun dette, mens Stalin var i live, men også i den overgangsperiode, som Sovjetunionen gennemgik efter Stalins død, da Hrustjov sejrede ved hjælp af sit kup, og da han havde det sidste ord at skulle sige der, såvel som efter Hrustjovs fald. Og det er det standpunkt, som vi altid vil indtage overfor den jugoslaviske revisionisme, indtil den er fuldstændigt tilintetgjort ideologisk og politisk.

Vi fulgte enhver af Hrustjovs handlinger med stor årvågenhed og opmærksomhed. På den ene side så vi, at der i almindelighed ikke blev sagt noget imod Stalin, at der var snak om den socialistiske lejrs enhed under ledelse af Sovjetunionen, at Hrustjov talte imod den amerikanske imperialisme i 'stærke' vendinger og foretog nogle overfladiske kritikker af titoismen, mens han med den anden hånd vinkede med forsoningens og underkastelsens hvide flag til dem. I denne situation fulgte vi venskabets kurs overfor Sovjetunionen, kæmpede for at sikre og styrke dette venskab, og dette var ikke taktik, men et principielt anliggende for os. Imidlertid tillod vi ikke forkerte handlinger og linieafvigelser at passere ubesvarede, når de dukkede op.

For os var kampen mod den amerikanske imperialisme og mod den jugoslaviske titoisme en prøvesten til med marxismens øjne at vurdere Hrustjovs standpunkter og hrustjoviterne. I virkeligheden sludrede Hrustjov mod kapitalismen og den amerikanske imperialisme, men vi brød os ikke om disse dusinvis af møder og *priom'er*** med alle mulige slags amerikanske senatorer, mangemillionærer og forretningsmænd. Hrustjov blev en klovn, som optrådte hele dagen og hver dag, mens han ydmygede Sovjetunionens værdighed.

»Vi har sat skovlen under den ydre fjende, han vover ikke at røre sig, vi kan forvandle ham til aske med atombomber,« pralede han i foredrag fra tidlig morgen til sen aften. Hans taktik var at skabe en eufori i landet, at opbygge hans klikes prestige i de folkedemokratiske lande, og på trods af hans bombastiske ord at lade amerikanerne og

---

* Informationsbureauet er Kommunistisk Informationsbureau, der blev oprettet i 1947 og virkede frem til 1956. I dette deltog en række kommunistiske partier. KOMINFORM, som det også kaldtes, havde en informativ og koordinerende karakter. (o.a.)
** *Priom:* Reception, modtagelse (russisk i originalen) (Forlaget 8. Nëntoris note)

verdensreaktionen forstå: »Vi er ikke længere for den proletariske verdensrevolution, vi ønsker et tæt samarbejde med jer, vi har brug for jer, og I må forstå, at vi er ved at skifte farve og i færd med at foretage en større kursændring. Vi vil få svært ved at foretage denne vending, derfor må I hjælpe os på den ene eller på den anden måde.

I det jugoslaviske spørgsmål, som var klart for os, og som vi derfor ikke ændrede standpunkt på, var hrustjoviterne i syv sind, de forholdt sig ligesom tidevandet, med ebbe og flod. Nogle gange skældte hrustjoviterne ud og andre gange kyssede de de jugoslaviske ledere. Når de skældte titoisterne ud, så sagde de sovjetiske revisionister, at vi havde ret, når de kyssede dem, forsøgte de at få os til at blødgøre vore standpunkter mod de titoistiske revisionister.

Hrustjov havde sine øjne fast rettet mod ledelsen i Jugoslavien og ønskede for enhver pris at få den til at stille sig på hans side, i modsat fald at undertvinge den. I Tito søgte han selvfølgelig både en ideologisk allieret og en leder, som han kunne tage under sine vinger, som den 'storebroder' han var. Med andre ord var Tito meget dyrebar for Hrustjov, fordi han var den første, der angreb Stalin og forkastede marxismen-leninismen. I denne henseende var de i fuldstændig overensstemmelse, men mens Beograd-høvdingen opererede åbenlyst, ønskede Hrustjov at holde masken. På den internationale arena var Tito blevet den amerikanske imperialismes og verdenskapitalismens 'kommunist'. De strøede om sig med kreditter og hjælp til ham, for at han skulle skråle op mod Sovjetsystemet og Sovjetstaten og samtidig sælge Jugoslavien til den udenlandske kapital.

Hrustjov ønskede at manøvrere Tito til sin egen fordel, så denne amerikanske agent i Beograd ville dæmpe sin tone en smule mod Sovjetsystemet og afsvække den store ivrighed, han udviste i at underminere den sovjetiske indflydelse i de folkedemokratiske lande, at sprede sine egne hrustjovitiske, revisionistiske ideers indflydelse i Jugoslavien og at lægge bånd på Beograd-ledelsen i dens orientering mod den vestlige verdens levevis og mod den amerikanske kapital.

Tito for sin del havde længe drømt om at flytte tyngdepunktet for den såkaldte ledelse af kommunismen fra Moskva til Beograd, og at Beograd skulle erstatte Moskva i Syd- og Sydøsteuropa. Titos plan havde ikke gjort fremskridt, siden han lagde sig ud med Stalin, som påviste og strengt angreb denne renegats djævelske værk. Idet han

havde amerikanernes støtte, satte Tito igen denne plan i værk, da han så, at Nikita Hrustjov og hans gruppe var i færd med at smadre Lenins og Stalins værk.

Mellem disse to høvdinge for denne moderne revisionisme, Hrustjov og Tito, skulle en lang og kompleks konfrontation komme til at udvikle sig, til tider afdæmpet, til andre tider skånselsløs, til tider ved hjælp af angreb og skældsord og til andre tider ved hjælp af smiger og smil. Men uanset de påståede marxistiske ord og slogans, uanset Hrustjovs højtidelige løfter om, at han kæmpede for at genindsætte Tito på marxismen-leninismens positioner, både når de skændtes og når de omfavnede hinanden, så handlede ingen af siderne på basis af eller i marxismen-leninismens interesse. Antikommunismen var og blev grundlaget for deres forbindelser; hver af disse to parter skulle komme til at gøre sit yderste for at underkue den anden til sin egen fordel, udfra antikommunismens positioner.

Vort parti skulle følge denne proces, skridt for skridt, med den største årvågenhed. Efterhånden som denne proces udvikledes, skulle vort parti blive endnu mere overbevist om, hvad hrustjoviterne var, og hvad de repræsenterer i Sovjetunionen og i den internationale kommunistiske og arbejderbevægelse.

Vi fik de første advarselssignaler om, at den nye sovjetiske ledelse var i færd med at ændre sin tidligere kurs overfor den jugoslaviske revisionisme i juni 1954.

Under vort ophold i Moskva overrakte den sovjetiske ledelse os et langt brev, underskrevet af Hrustjov og addresseret til broder-partiernes centralkomiteer, hvori de informerede os om de konklusioner, som den sovjetiske ledelse var nået frem til i det jugoslaviske spørgsmål. Skønt brevet var dateret den 4. juni, og vi havde været i Moskva i adskillige dage og faktisk havde foretaget de officielle forhandlinger med de øverste sovjetiske ledere 8. juni, havde de end ikke nævnt overfor os det meget vigtige problem, som de tog op i dette brev. Øjensynligt ønskede Hrustjov, som udmærket var klar over vort resolutte og urokkelig standpunkt overfor Beograd-forræderne, at handle forsigtigt i forhold til os.

Ved at forvanske den historiske sandhed var Hrustjov og co. nået til den konklusion, at Jugoslaviens løsrivelse fra den socialistiske lejr og 'isoleringen af den jugoslaviske arbejderklasse fra den internationale

arbejderbevægelses rækker' udelukkende var en følge af 'afbrydelsen af forbindelserne mellem JKP og den internationale kommunistiske bevægelse' i 1948. Ifølge dem var det standpunkt, som blev indtaget i 1948 og 1949 overfor det jugoslaviske parti forkert, fordi dette standpunkt angiveligt 'havde fået de ledende kredse i Jugoslavien til at gøre tilnærmelser til USA og Storbritannien'(!) til at indgå den 'militær-politiske aftale med Grækenland og Tyrkiet' (Balkanpagten), at gøre en 'række alvorlige indrømmelser overfor kapitalismen', at gå direkte frem 'mod en genoprettelse af kapitalismen' osv. Kort sagt: eftersom Informationsbureauet, ifølge Hrustjov, indtog et strengt standpunkt overfor Jugoslavien, så solgte sidstnævnte sig, enten af fortørnelse eller udfra eget ønske, til imperialismen, nøjagtig ligesom bruden, der sov med mølleren for at ærgre sin svigermor*.

Ifølge denne Hrustjovs logik, så ville også vort Arbejdets Parti, da det kom ud i åben konfrontation og afbrød kontakten med Hrustjov-revisionismen, være nødt til at sælge sig selv og landet til imperialismen, fordi det ellers ikke kunne eksistere! Og vi hørte senere dette fra Hrustjovs egen mund, da han anklagede os for at have solgt os selv 'til imperialismen for 30 sølvpenge'!

Dette var intet andet end en anti-marxistisk, kapitalistisk logik. Vort parti bekæmpede heroisk Hrustjov-revisionismen, ligesom det havde bekæmpet den jugoslaviske revisionisme tidligere og ligesom det havde bekæmpet enhver anden variant af revisionismen, men det solgte sig ikke og vil aldrig sælge sig til imperialismen eller nogen som helst andre. For så længe et parti betragter og respekterer sig selv som et marxistisk-leninistisk parti, uanset de betingelser eller situationer, det er i, vil det aldrig tillade sig selv at blive købt eller solgt, men resolut forfølge sin kurs for kompromisløs kamp mod imperialisme, revisionisme og reaktion.

Derfor kunne intet tillade eller retfærdiggøre, at den jugoslaviske ledelse faldt i imperialismens skød, også selvom den var blevet uretfærdigt fordømt i 1949. Tværtimod beviste den kendsgerning, at den yderligere styrkede sine kontakter med imperialismen og verdensreaktionen, meget klart, at Stalin, Sovjetunionens Kommunistiske Parti, In-

* henfører til et albansk folkeeventyr om en brud, der følte sig uretfærdigt behandlet af sin svigermor og derfor søgte trøst hos mølleren, hvilket er en endnu større brøde. Betegner det kunstige valg mellem pest og kolera. (o.a.)

formationsbureauet, vort parti og alle de andre partier havde ret, da de afslørede og fordømte den.

Men Nikita Hrustjov, der stod fast på sin beslutning om at rehabilitere Beograd-revisionisterne, fremsatte i sit brev den anklage mod Informationsbureauet, selvfølgelig uden at nævne det ved navn, at i 1948 og 1949 'blev alle muligheder ikke udnyttet til det yderste..., der blev ikke gjort anstrengelser for at afgøre de uløste problemer og uenigheder', en ting, som ifølge ham 'ville have forhindret Jugoslavien i at gå over til fjendens lejr'.

Nikita Hrustjov gik så langt som til åbent at sige, at 'mange af de problemer, som tjente til at skabe uoverensstemmelser mellem Sovjetunionens Kommunistiske Parti og Jugoslaviens Kommunistiske Parti..., udgjorde ikke seriøse grunde til strid og selv de misforståelser, der var opstået, kunne have været løst'. Intet kunne have glædet Tito og den jugoslaviske ledelse mere! Med et pennestrøg ophævede Hrustjov de vigtige principielle problemer, som havde været basis for kampen mod den jugoslaviske revisionisme, betegnede dem som 'ikke seriøse grunde' og 'misforståelser' og tiggede således forræderne om nåde, fordi de, som det hævdedes, var blevet angrebet helt ubegrundet.

Men hvem havde skylden for disse 'misforståelser'? I sit brev angreb Hrustjov ikke ved navn Informationsbureauet, Stalin, Sovjetunionens Kommunistiske Parti eller de andre partier, som støttede Informationsbureau'ets beslutninger af 1949. Øjensynligt anså han det stadig for at være for tidligt til at foretage disse angreb. Så blev der fundet andre 'skyldige': Beria, som med sine handlinger havde forårsaget 'berettiget utilfredshed i den jugoslaviske ledelse', og fra jugoslavisk side Djilas, (som Tito i mellemtiden havde kritiseret), som 'åbent propaganderede likvidatoriske synspunkter', var 'en aktiv partisan for Jugoslaviens orientering mod de vestlige lande', osv!

Således viste problemet sig, ifølge Hrustjov, at være meget simpelt: Bruddet med Jugoslvien var ikke baseret på virkelige årsager, men på opdigtede påskud, så 'vi gjorde dem uret uden grund, de skyldige er fundet: Beria på vor side og Djilas på jeres. Nu har vi begge fordømt disse fjender, så derfor er alt, hvad vi behøver at gøre, at kysse hinanden og blive gode venner igen og glemme fortiden.'

Hvor let jonglerede denne klovn ikke med disse problemer! Men vi, albanske kommunister, som havde bekæmpet Beograd-forræderkli-

ken med næb og klør i mere end ti år, som havde oplevet dens ugerninger og modigt modstået dem, var ikke og kunne aldrig blive enige i denne løsning på det jugoslaviske problem. Imidlertid skrev vi stadig 1954. Det åbne angreb på Stalin var ikke blevet indledt. Intet ondt var åbent blevet sagt om ham, Hrustjov brugte stadig en meget snu og behændigt skjult demagogi, og i vore øjne havde Sovjetunionen bevaret farverne fra Stalins tid, omend en smule falmet. Hvad mere er: I dette brev, som rystede os dybt, svor Hrustjov, at alt, hvad han foretog sig, var 'til gunst for marxismen-leninismen og socialismen', at de sovjetiske ledere og de andre broderpartier i deres syn på det jugoslaviske problem ikke havde andet mål end 'at knuse de britisk-amerikanske imperialisters planer og at udnytte alle muligheder for at styrke deres egen indflydelse på Jugoslaviens folk', 'at udøve en positiv indflydelse på den jugoslaviske arbejderklasse' osv... Han tilføjede også, at bestræbelserne fra sovjetisk side og fra de andre partier og folkedemokratiske landes side ville tjene som et nyt skridt til at afprøve, 'hvor beredvillige og beslutsomme de jugoslaviske ledere var til at følge socialismens vej'.

Alle disse ting gjorde, at vi i vort svar var så varsomme og forsigtige som muligt. I løbet af de dage, vi var i Moskva, diskuterede kammerat Hysni, de andre kammerater i delegationen og jeg udførligt problemet og gav endelig den sovjetiske ledelse vort svar skriftligt.

I dette brev understregede vi, uden åbent at gå imod Hrustjov, vort faste standpunkt overfor den revisionistiske ledelse i Beograd, fremhævede vigtigheden af Informationsbureauets beslutninger af 1948 og 1949 og tillod ikke nogen hentydning til en ny undersøgelse af de standpunkter, der tidligere var indtaget overfor afvigelserne i den jugoslaviske ledelses linie.

I vort skriftlige svar blev Hrustjovs ide om, at 'afbrydelsen af forbindelserne drev de jugoslaviske ledere i armene på imperialismen', imødegået med den tese, at det var de jugoslaviske ledere selv, der forrådte marxismen-leninismen og satte deres folk og deres fædreland ud på slavebindingens kurs og under de britisk-amerikanske imperialisters diktat, at det var deres anti-marxistiske linie, som var den faktor, der alvorligt skadede Jugoslaviens folks vitale interesser, at det var dem, som løsrev Jugoslavien fra den socialistiske lejr, som forvandlede det

jugoslaviske parti til et borgerligt parti og isolerede det fra proletariatets verdensbevægelse.

Mens vi klart fremhævede disse sandheder, understregede vi længere fremme, at der måtte udfoldes bestræbelser fra de kommunistiske partier for at hjælpe med at redde folkene i Jugoslavien fra slavebinding og fattigdom, men vi understregede atter, at efter vor opfattelse var de jugoslaviske ledere allerede nået et langt stykke ud ad deres antimarxistiske vej for underlæggelse under de amerikanske og britiske imperialister.

Med dette sagde vi indirekte til Hrustjov, at vi ikke var enige i de håb og illusioner, som han nærede overfor de jugoslaviske ledere og særlig overfor ‘kammerat Tito’, som han begyndte at kalde ham. Jeg gav også udtryk for disse opfattelser overfor Hrustjov under den næste forhandling, jeg havde med ham den 23. juni 1954. Imidlertid lod han, som om han ikke bemærkede de forskellige standpunkter, vi hver især indtog overfor det jugoslaviske problem. Måske ønskede han ikke at skabe konflikt med os under de første officielle møder, vi havde med ham. Måske undervurderede han os og var revnende ligeglad med vor modstand. Jeg husker, at han var helt euforisk og talte med den selvsikkerhed, som hos en, for hvem alting går glat. Han var netop vendt tilbage fra en lynvisit i Tjekkoslovakiet (han var en mester i alle former for besøg: lynvisit, *incognito,* officielle, venlige, vidt publicerede, hemmelige, om dagen, om natten, anmeldte og uanmeldte, korte og lange, med sit følge eller helt alene, osv.)

»I Prag,« sagde han til mig, »tog jeg atter det jugoslaviske problem op med repræsentanter fra adskillige broderpartier, som var der. De var helt enige med mig og anså vort partis bestræbelser for at være meget vigtige.«

Så tilføjede han, mens han så mig direkte i øjnene:

»For nylig har vi, ungarerne, bulgarerne, rumænerne og andre taget gode skridt hen imod normaliseringen af forbindelserne med Jugoslavien...«

Jeg fornemmede, hvorfor han understregede dette. Han ønskede at sige til mig: »Se, vi er alle enige, derfor bør I albanere også slutte jer til os.»

Jeg fortalte ham kort, at vore forbindelser med det jugoslaviske parti og stat er en meget lang historie, at den jugoslaviske ledelse selv var

skyld i ødelæggelsen af vore forbindelser, og at, hvis de albansk-jugoslaviske statslige forbindelser endnu stod på lavt blus, så var dette ikke vores fejl, men en konsekvens af de uophørlige, anti-marxistiske og Albaniens-fjendtlige standpunkter og handlinger fra lederne i Beograd.

»Konechno, konechno!«* sagde Hrustjov og sprang op, og jeg forstod, at han ikke ønskede, at jeg skulle gå videre med diskussionen af dette problem.

»Vi har taget alle forholdsregler,« sagde han. »I morgen tager vor ambassadør i Jugoslavien til Brioni for at mødes med Tito.

Vi mener, at der er store muligheder for at nå vort mål. Hvis intet opnås,« sagde han til sidst, »så har vi stadig andre metoder.«

Det var sådan, romancen om Hrustjov-Tito-kærlighedsaffæren begyndte. Få dage senere overrakte Hrustjov skriftligt Tito sine opfattelser eller 'konklusioner' om den 'nye analyse' af det jugoslaviske problem. Sidstnævnte frydede sig selvfølgelig over den kendsgerning, at sagerne udviklede sig med Hrustjov nøjagtig, som han havde forudset, men som den snedige gamle ræv, han var, viste han sig ikke at være så tåbelig at kaste sig selv i armene på Hrustjov. Tværtimod planlagde Tito og arbejdede for at sikre, at Hrustjov, som havde været den første til at bøje hovedet, også skulle blive den første, der åbenlyst bad om forladelse i Beograd. Tito sad op til halsen i imperialismens sump, var bundet på hænder og fødder, så hvis han derfor skulle sige et eller andet om 'socialisme' og 'marxisme', kunne han kun gøre det i den udstrækning, som han fik tilladelse til det af sine vestlige overherrer, først og fremmest af de amerikanske imperialister. Efter at have ladet Hrustjov sidde på nåle i nogen tid for således at bringe endnu mere uorden i de tråde, der allerede var temmelig rodede, svarede Tito ham endelig i midten af august 1954 skriftligt.

Kernen i brevet fra revisionisten i Beograd var mere eller mindre denne: Jeg er glad over, at du, Nikita Sergejevich, viser dig at være en fornuftig og tolerant mand, men gå en smule videre, kom mere åbent ud for den nye kurs for forsoning og omfavnelse. Vi jugoslavere er enige i, at vi bør forsone os, sagde Tito til Hrustjov, men som du ved, har vi slået os på nye venner, som vi har stærke og dybe bånd til, derfor

---

* *Konechno:* Selvfølgelig, ja vist (russisk i originalen) (Forlaget 8. Nëntoris note)

må forsoning med jer 'udvikle sig i en retning, der svarer til vor politik for internationalt samarbejde', hvilket er det samme som at sige, at jugoslavernes bånd til imperialismen ikke må ødelægges, men yderligere skal styrkes.

Ligeledes undlod Tito ikke, i diktatoriske toner, at stille Hrustjov en række andre betingelser for deres fremtidige forbindelser:

For det første krævede Tito, at den sovjetiske side skulle arbejde hårdere for at eliminere de 'negative elementer' og fjerne de hindringer, der havde øvet indflydelse på bruddet i 1948, og tydeligvis krævede 'mesteren' i Beograd hermed åbenlyst, at den fuldt korrekte og principielle linie, der fulgtes af Informationsbureauet, Stalin og de andre kommunistiske partier i 1948, skulle revideres.

For det andet dikterede Tito, at den kommende forsoning ikke forudsatte 'fuldstændig enstemmighed i vor bedømmelse af og standpunkt til begivenheder', så lad os forsones, men lad hver af os handle for egen regning, i overensstemmelse med sine egne interesser.

For det tredie, så er den vej, som jeg følger og den vej, som I følger for opbygningen af 'socialismen', et spørgsmål, som er op til hver enkelt af os at afgøre og må ikke få indflydelse på normaliseringen af forbindelserne. Så jeg opbygger en 'speciel socialisme' og I må acceptere dette uden vrøvl.

For det fjerde, sagde Tito, er hverken Beria eller Djilas årsagerne til konflikten. Årsagerne går dybere, så derfor må I, russerne, og de andre sammen med jer, opgive linien fra Stalins tid, I må opgive jeres tidligere principper, for på denne måde overvindes konfliktens virkelige årsager automatisk.

Sluttelig afviste Tito Hrustjovs forslag om et tosidigt topmøde, idet han gjorde det afhængig 'af opnåelsen af forudgående resultater i retning af normalisering'. Hvad dette indebar, var helt klart: hvis du ønsker at mødes og nå til enighed med mig, må du tage yderligere skridt ud ad den kurs, som du har begivet dig ud på, du må handle hurtigere og mere dristigt i Sovjetunionen og i de andre lande og partier for at sprede og udbrede denne 'nye' kurs, som havde været og er min gamle kurs.

Og Hrustjov, der tilsyneladende snart var harmfuld og snart entusiastisk, begyndte at bøje sig og ivrigt lægge sig efter Titos betingelser og ordrer.

Blandt os, der fulgte denne proces med opmærksomhed og bekymring, øgedes mistanken om, at disse standpunkter førte Sovjetunionen ud på en anti-marxistisk kurs. Dag for dag blev vi mere og mere overbeviste om, at Hrustjov med sit klovneri var i færd med at dække over et djævelsk spil. Vi så, at han svækkede Sovjetunionens Kommunistiske Partis og stats prestige ved at falde på knæ for Tito. Vi brød os ikke om det, men, når alt kommer til alt, så var forbedringen af forbindelserne mellem russerne og jugoslaverne deres interne problem, og vi havde ingen grund til at bekæmpe det. Imidlertid var vi ikke og kunne aldrig blive i overensstemmelse med hans anstrengelser for at slå en streg over fortiden og behandle årsagerne og grundene til fordømmelsen af de jugoslaviske revisionister som noget helt forskelligt fra, hvad de i virkeligheden var. Ligeledes kunne vi ikke være enige i at blive Hrustjovs partnere i dette tvivlsomme og farlige ideologiske og politiske hasardspil. Hvad rumænerne, ungarerne og bulgarerne gjorde, var deres sag. For vor del ville vi ikke kysse og blive gode venner med titoisterne.

Bortset fra sine egne revisionistiske overbevisninger blev Hrustjov utvivlsomt ansporet af Tito til at tage dette anti-marxistiske skridt. Han ønskede ikke at falde på knæ for Hrustjov. Derfor holdt han stædigt fast ved sit krav om, at Hrustjov måtte komme og falde på knæ for ham i Beograd, at han burde tage til Canossa (Beograd) for at aflægge selvkritik. Og det var, hvad der skete. Efter et år eller deromkring med hemmelige og uofficielle kontakter gennem specielle udsendinge, og efter en intens og meget fortrolig udveksling af korrespondance fra ‘kammerat Hrustjov’ til ‘kammerat Tito’ og omvendt, så sendte Tito endelig i april 1955 de gode nyheder til sin nye kæreste, at han var rede til brylluppet og inviterede ham til at holde ‘vielsen’ enten ‘på et skib på Donau’ eller, hvis du er enig heri, i Beograd. »Efter vor opfattelse«, skrev Beograds kralj*, »bør mødet være åbent og det bør offentliggøres«. Hrustjov kunne næppe vente med at fare afsted til Beograd, hvor han kyssede og omfavnede Tito, aflagde selvkritik og ‘resolut’ blev af med 'fortidens belastninger’, og åbnede ‘epoken med venskab mellem deres to folk og partier’.

---

* *Kralj:* konge (Forlaget 8. Nëntoris note)

Vort parti fordømte Hrustjovs rejse til Beograd og særlig hans beslutning om at rense den notorisk beskidte Tito. Lige akkurat to eller tre dage før han begav sig afsted til 'Canossa', informerede Hrustjov os om det skridt, han var i færd med at tage, men vi havde forventet dette, fordi den strøm, som Hrustjov var sprunget ud i, nødvendigvis måtte føre ham til det møde. At rejse eller ikke at rejse til Beograd, det var hans egen sag, lad ham gøre, som han ønskede. Hvad der oprørte og dybt foruroligede os, var den meddelelse han gav i det samme brev om, at han havde besluttet at annullere Informationsbureauets beslutning af november 1949, i forbindelse med fordømmelsen af den jugoslaviske ledelse, som værende uberettiget, at meddele denne hans nye beslutning til Tito og at offentliggøre et kommuniké herom i avisen 'For varig fred, for folkedemokrati'. I dette kommuniké sagde Hrustjov, at de kommunistiske og arbejderpartier, der var medlemmer af Informationsbureauet, angiveligt påny havde undersøgt spørgsmålet om den tredie resolution fra Informationsbureauets møde om det jugoslaviske problem, som blev vedtaget i november 1949, og havde besluttet, at anklagerne, der var indeholdt i den resolution mod ledelsen af Jugoslaviens Kommunistiske Parti, skulle betragtes som værende grundløse og Informationsbureauets resolution om det jugoslaviske spørgsmål skulle annuleres.

Vi skrev et brev til centralkomiteen i Sovjetunionens Kommunistiske Parti om dette og protesterede skarpt. En sådan beslutning om en fjende af den internationale kommunisme, som var blevet fordømt i fællesskab af alle partier, kunne ikke tages ensidigt af Sovjetunionens Kommunistiske Parti uden at konsultere de andre partier, inklusive vores. De andre partier underlagde sig Hrutjovs beslutning og Titos ønske om, at lederne for partierne i den socialistiske lejr, efter Hrustjov, skulle tage til Beograd, kysse Titos hånd og bede om hans tilgivelse. Dej og co. tog dertil, men vi gjorde ikke. Vi fortsatte kampen mod revisionisterne. Det var forgæves, at Levichkin, Sovjets ambassadør i Tirana kom og forsøgte at få os til at trække vor modstand tilbage.

Jeg modtog Levichkin og fremlagde atter principielt overfor ham, hvad vi havde skrevet i brevet til den sovjetiske ledelse.

Jeg sagde blandte andet, at »Sovjetunionens Kommunistiske Parti har lært os at udtrykke vor mening åbent og oprigtigt, som internationalister, om ethvert spørgsmål, som vedrører partiets linie. Centralko-

miteen i Sovjetunionens Kommunistiske Parti har på forhånd informeret os og også udbedt sig vor opfattelse af alle sager, der vedrører vor fælles politik i forbindelse med Jugoslavien. Vi har omhyggeligt studeret den sovjetiske ledelses opfattelser, har givet udtryk for vor opfattelse af disse problemer, og vi har, som du ved, været enige i, at vi skulle bestræbe os på at forbedre forbindelserne til Jugoslavien.«

»Men i jeres svar fra i går går I imod kammerat Hrustjovs nye skridt«, sagde Levichkin.

»Ja«, sagde jeg, »og vi har vore grunde til dette. Vi mener, at der i forbindelse med det jugoslaviske spørgsmål er mange uoverensstemmelser mellem indholdet i den sovjetiske ledelses tidligere breve og i det sidste brev.«

»Hvilke uoverenstemmelser er det, du hentyder til!« spurgte Levichkin. »Jeg mener ikke, at vort partis syn har ændret sig«.

»Lad os se,« sagde jeg og tog brevene fra den sovjetiske ledelse. »Her for eksempel, i brevet af 4. juni 1954 skriver jeres ledelse: »Efter påny at have undersøgt de materialer, der vedrører historien om afbrydelsen af forbindelserne mellem Jugoslaviens Kommunistiske Parti og de kommunistiske og arbejderpartierne, såvel som Jugoslaviens senere udtræden af den demokratiske lejr, fastholder centralkomiteen i Sovjetunionens Kommunistiske Parti, at den ledende kerne i Jugoslaviens Kommunistiske Parti utvivlsomt har begået alvorlige afvigelser fra marxismen-leninismen, er gledet over på den borgerlige nationalismes positioner og er gået til angreb mod Sovjetstaten. Lederne i Jugoslaviens Kommunistiske Parti udbreder også deres fjendtlige politik overfor Sovjetunionen til de folkedemokratiske lande, overfor hvilke de helt tilbage fra før afbrydelsen af forbindelserne opretholdt en overlegen og hånlig holdning og krævede anerkendelse af forrettigheder overfor dem selv og særlige fortjenester, som de ikke besad.«

»Dette brev fremhæver også,« sagde jeg til Levichkin, »at den kritik, som de kommunistiske og arbejderpartierne fremsatte mod Jugoslaviens Kommunistiske Partis lederes nationalistiske afvigelser og andre afvigelser fra marxismen-leninismen, var nødvendig og fuldstændig korrekt. Den bidrog til en marxistisk stålsætning af de kommunistiske partier og arbejderpartierne, til at skærpe kommunisternes årvågenhed og til deres opdragelse i den proletariske internationalismes ånd«.«

»Det er sandt,« mumlede Levichkin.

»Selv efter den sovjetiske ledelses indledende bestræbelser på at forbedre forbindelserne med Jugoslavien,« fortsatte jeg, »fastholdt den jugoslaviske ledelse stædigt sin tidligere kurs og standpunkter og i februar i år, for kun to eller tre måneder siden, skrev de sovjetiske kammerater til os, at »ledelsen i det jugoslaviske parti er alvorligt forbundet med den kapitalistiske verden i kraft af dens politiske og økonomiske forbindelser«.«

»Det er sandt, det er sandt«, gentog Levichkin næppe hørligt.

»Hvordan kunne så den sovjetiske ledelses opfattelse af og standpunkt overfor disse meget vigtige problemer ændre sig så overraskende og pludseligt ?!« spurgte jeg. »Og hvordan kan der så hurtigt tages ensidige beslutninger som den om at forkaste Informationsbureauets beslutning af november 1949 ?!

»Vort politbureau diskuterede de problemer, der rejses i jeres brev af 23. maj, med stor opmærksomhed og bekymring, og i vort svar har vi åbent og oprigtigt givet udtryk for en række indvendinger overfor kammerat Hrustjov.

For det første mener vi, at generallinien, hovedindholdet og principperne i resolutionen fra november 1949 fra Informationsbureauets møde er korrekte, og indholdet af denne resolution kan ikke opfattes adskilt fra resolutionen af juli 1948. Også vort partis daglige erfaring fra vore forbindelser med jugoslaverne, både før bruddet med dem i 1948 og frem til i dag, beskræfter denne korrekthed.

»For det andet forekommer det os, at den procedure, der foreslås fulgt for at ophæve resolutionen af november 1949 fra Informationsbureauet, ikke er korrekt. Det forekommer os, at den meget korte tid, der gives de kommunistiske og arbejderpartierne, Informationsbureauets medlemmer til at give udtryk for deres synspunkter i forbindelse med indholdet i jeres brev, er utilstrækkelig til at afgøre en så vigtig sag som den, der rejses i jeres brev. En sådan overilet beslutning i en sag af stor principiel vigtighed, uden først at foretage en gennemgribende analyse, sammen med alle de partier, der har interesse i dette spørgsmål, og desuden offentliggørelsen af denne beslutning i pressen og dens bekendtgørelse under Beograd-samtalerne, vil, efter vor opfattelse, ikke alene være forhastet, men vil også volde alvorlig skade i den generelle indstilling i forbindelse med Jugoslavien.

Hvad angår vort Arbejdets Parti, så har det i syv år kæmpet for at virkeliggøre dets generallinie med hensyn til Jugoslavien, en linie som bygger på resolutionerne fra Informationsbureauet og er tiltrådt af vort partis 1. kongres. Vi er overbeviste om, at vort partis generallinie med hensyn til forbindelserne med Jugoslavien er korrekt. Men selv hvis vi i et givet øjeblik mente, at noget burde ændres i denne linie, så måtte partiets kongres eller i det mindste en parti-konference sammenkaldes og ændringen kunne først genneføres efter grundigt at have analyseret generallinien for alle de kommunistiske og arbejderpartierne med hensyn til Jugoslavien såvel som Informationsbureauets beslutninger og konklusioner.

Derfor«, sagde jeg sluttelig til Levichkin, »foreslår vi, at de spørgsmål, som rejses i det seneste brev fra den sovjetiske ledelse, burde analyseres på et møde for de partier, som deltager i Informationsbureauet, hvor også vort parti eventuelt kunne deltage og få lejlighed til at udtale sig. Kun der bør en fælles beslutning om dette spørgsmål træffes.«

Levichkin, der var blevet bleg, efterhånden som han lyttede til mig, prøvede at overtale mig til at ændre mening, men da han så min vedholdenhed, opgav han.

»Jeg skal rapportere, hvad du har sagt til mig, til partiets ledelse.«

»Vi har skrevet alt, hvad jeg har sagt til dig, i vort brev til kammerat Hrustjov,« sluttede jeg, »men jeg gentog det overfor dig også for at gøre jer klart, hvad der drev os til at indtage dette standpunkt.«

Vor opposition var fuldstændig korrekt og i overensstemmelse med de marxistisk-leninistiske normer for partimæssige relationer. Vi var fuldstændig klar over, hvor korrekte, dokumenterede og velfunderede Informationsbureauets og Sovjetunionens Kommunistiske Partis centralkomites analyser og beslutninger var i forbindelse med det jugoslaviske problem i årene 1948 og 1949. Da beslutningen om at fordømme den jugoslaviske ledelses anti-marxistiske virksomhed blev truffet, var vi ikke medlemmer af Informationsbureauet. Imidlertid konsulterede Stalin, SUKP og de andre partier, som var medlemmer af Informationsbureauet, os ofte i denne periode og lyttede opmærksomt til, hvad vi havde at sige med hensyn til vore forbindelser med den jugoslaviske ledelse. Stalin og hans kammerater gjorde ikke alene dette, fordi vort parti var et broderparti, og fordi der derfor ifølge de leninistiske normer skulle foregå omfattende og udtømmende meningsudvekslinger,

men også som følge af den vigtige kendsgerning, at vi, på grund af den specielle kontakt, vi havde haft med den jugoslaviske ledelse siden krigsårene, havde en hel del at sige om den.

Blandt de mange møder og konsultationer om dette problem var mit møde *incognito* med Vysjinskij i Bukarest, hvor også Dej var tilstede. Her udvekslede vi synspunkter om det fælles standpunkt vi skulle indtage overfor den jugoslaviske ledelses forræderiske virksomhed. De mange ubestridelige argumenter og kendsgerninger, som jeg havde med til det møde, blev meget højt værdsat af Vysjinskij og Dej, som betegnede dem som et værdifuldt bidrag, som vort parti ydede til at forbedre kendskabet til Beograd-ledernes fjendtlige og anti-marxistiske virksomhed. Dette er ikke stedet til at tale udførligt om det møde, som jeg har mange erindringer fra. Jeg nævner det kun for at vise, med hvilken omhu og klogskab Stalin og Informationsbureauet handlede på den tid i de analyser, de foretog og de beslutninger de traf.

Nu skete det stik modsatte med Hrustjov og de andre sovjetiske ledere. Netop dem, som nu fordømte Informationsbureauet og Stalin for angiveligt at skulle have handlet og dømt på en ukorrekt måde, trampede med begge ben på de mest elementære regler for partimæssige forbindelser, opførte sig som enevældige herrer, der ikke nedlod sig til at spørge om andres mening. Dette kunne ikke undgå at desillusionere og bekymre os.

Levichkin opsøgte os adskillige andre gange i disse dage. Tilsyneladende insisterede de fra centret bydende på, at han overtalte os til at opgive vore synspunkter og forlige os med Hrustjovs standpunkter. Dette var meget vanskelige og alvorlige øjeblikke. Så vidt vi kunne se, måtte Hrustjov på forhånd være nået til enighed med ledelserne i de andre partier om, hvad han skulle gøre i Beograd. Således ville der blive vendt det døve øre til vort forslag om, at Informationsbureauet skulle mødes for at undersøge problemet i detaljer. Efter at vi udførligt havde diskuteret sagen i vort politbureau besluttede vi, at jeg endnu engang skulle tilkalde Levichkin for at gøre vort standpunkt klart for ham. Jeg mødtes med ham 27. maj, en af de dage, hvor Hrutjov var i Beograd, og de ting, som jeg fortalte Levichkin, blev også nedfældet i et brev nummer to til den sovjetiske ledelse. Senere brugte Hrustjov dette brev fra os som 'argument' for at bevise, som han hævdede, at vi tog fejl i vort første brev af 25. maj, og vi to dage senere

skulle have aflagt ‘selvkritik’ og have ‘trukket’ vor tidligere opfattelse tilbage. Men sandhedens kerne er ikke sådan som Hrustjov og co. sagde.

Både under mødet med Levichkin den 27. maj og i det andet brev til den sovjetiske ledelse forklarede vi endnu engang, hvorfor vi ved denne lejlighed var i åben opposition til dem.

I dette brev understregede vi atter overfor den sovjetiske ledelse, at skønt vi havde været og er enige i, at alle bestræbelser måtte udfoldes for at løse de principielle uoverenstemmelser med Jugoslavien på en marxistisk-leninistiske måde, så var vi stadig overbeviste om, at de jugoslaviske ledere hverken ville anerkende deres alvorlige fejl eller ville opgive deres kurs.

Vi har været og er fortsat følsomme i det jugoslaviske spørgsmål og særlig overfor Jugoslaviens Kommunistiske Partis ledelses anti-marxistiske virksomhed, sagde vi i dette brev, fordi dens fjendtlige virksomhed imod Sovjetunionen, de folkedemokratiske lande og hele proletariatets bevægelse er blevet gennemført særligt groft mod vort parti og vort fædrelands suverænitet.

Idet vi anskuer problemet på denne måde, fortsatte vi, blev vi dybt chokerede, da vi læste den del af jeres brev, hvori det siges, at det eventuelt måtte meddeles jugoslaverne, at Informationsbureauets resolution af november 1949 skulle tilbagekaldes, og at et kommuniké herom skulle offentliggøres i avisen ‘For varig fred, for folkedemokrati’, og vi mener, at hvis dette skete, ville det være en alvorlig fejl. Vi mente ikke, at denne resolution skulle tilbagekaldes, for den afspejler i praksis den logiske udvikling i den fjendtlige og anti-marxistiske virksomhed hos ledelsen i Jugoslaviens Kommunistiske Parti.

Sådan er vore overvejelser: hvis denne resolution falder bort, så falder også alt det, der er skrevet heri bort, også f.eks. processerne mod Rajk i Ungarn og mod Kostov i Bulgarien. Analogt hermed burde også processen mod forræderbanden med Koci Xoxe og co. i spidsen også falde bort. Koci Xoxes forræderbandes fjendtlige virksomhed havde sit udspring i og var forbundet med Jugoslaviens Kommunistiske Partis ledelses anti-marxistiske, likvidatoriske og borgerlig-nationalistiske arbejde. Den retfærdige og principielle kamp mod denne fjendtlige virksomhed var en af retningslinierne for vort parti på dets første kongres. »Vi vil aldrig vige fra denne korrekte linie,« understregede vi i

brevet. Derfor mente vi, at hvis denne resolution annulleredes som forkert, så ville ikke alene sandheden blive forvrænget, men en alvorlig situation ville opstå for vort parti, der ville opstå forvirring, partifjendtlige elementer og fjender ville blive opmuntrede til at blive aktive imod vort parti og stat, såvel som mod Sovjetunionen. Vi kan aldrig tillade, at en sådan situation opstår.

Vi sagde videre til den sovjetiske ledelse: »Vi har været i en alvorlig situation og vi har beklaget og beklager, at vi, på dette punkt, ikke kan være af samme opfattelse som jer.«

Dette var hovedindholdet i vort andet brev til den sovjetiske ledelse.

Hvis der er nogen anledning til at bruge ordet 'trække tilbage' i forhold til dette, så var den eneste 'tilbagetrækning' fra vor side, at vi ikke gentog forslaget om, at et møde i Informationsbureauet først skulle organiseres. På dette tidspunkt ville forslaget have været værdiløst, eftersom Hrustjov havde gjort hele sagen til en fuldbyrdet kendsgerning og var taget afsted til Beograd. Selvom vi gav udtryk for vor opfattelse til forsvar for principperne, så kunne vi på den anden side ikke åbent angribe den sovjetiske ledelse og de andre på et tidspunkt, hvor problemet stadig var under udvikling. Imidlertid skærpede vi vor årvågenhed yderligere og havde øjnene endnu bedre med os. For os havde holdningen til revisionisterne i Beograd både før og siden været og er stadig prøvestenen til at bevise, hvorvidt et parti følger en sund marxistisk linie eller en forkert, anti-marxistisk linie. I fremtiden skulle vi også sætte Hrustjov og hrustjoviterne på denne prøve.

Ikke længe efter denne begivenhed, nemlig i sommeren 1955, modtog jeg en yderst indtrængende invitation til at rejse 'på ferie i Sovjetunionen'.

På Stalins tid rejste jeg dertil for at arbejde og yderst sjældent på ferie. På Hrustjovs tid begyndte de at øve et sådant pres på os for at tage ferie, så det var vanskeligt at afslå, for russerne fremlagde spørgsmålet på det politiske plan. Imidlertid havde jeg ikke lyst til at rejse, fordi jeg faktisk ikke kunne hvile ud der, og der blev spildt en masse tid. For at komme til Moskva måtte vi rejse otte dage med skib fra Durrës til Odessa, og skibene ('Kotovsky' og 'Chiaturi') var ikke store og gyngede meget. Yderligere to dage skulle bruges til togrejsen fra Odessa til Moskva og en dag med fly fra Moskva til Kaukasus, hvor vi f.eks. tog

til Kislovodsk, det vil sige en rejse på elleve dage hver vej, plus adskillige dage til møder, så I kan se, hvad slags ferie, der var tale om.

Straks ville møderne med de sovjetiske ledere i Moskva begynde, men disse møder var ikke længere behagelige som dem sammen med Stalin. Nu blev de afholdt snart med undertrykt vrede, snart med åbne vredesudbrud.

Dette er da også, hvad der skete ved denne lejlighed. Så snart jeg ankom til Moskva havde jeg to møder med Suslov.

Lige fra sine indledende bemærkninger sagde han til mig, at vi skulle tale om det jugoslaviske problem og understregede i et diktatorisk tonefald:

»Ledelsen i jeres parti må nøje tage dette spørgsmål i betragtning, den må ikke anskue det jugoslaviske problem på en stivnakket måde.«

Jeg tog ikke øjnene fra ham, mens jeg lyttede. Idet han mærkede min misfornøjelse, trak han lidt i land:

»Deres fejl er og bliver fejl«, sagde han, »men vort mål er at blive venner og at gøre fremskridt i vort venskab med Jugoslavien. På sit sidste møde analyserede vor centralkomite igen vore forbindelser med Jugoslavien«, fortsatte han, »og vi vil overrække den rapport der blev aflagt der, til dig personligt, for den er tophemmelig.«

Han tav et øjeblik, mens han forsøgte at vurdere, hvilket indtryk hans ord gjorde på mig og fortsatte så:

»Hovedproblemet er, at centralkomiteen i Sovjetunionens Kommunistiske Parti har undersøgt det jugoslaviske spørgsmål i et realistisk lys, idet den har erindret sig Berias forræderiske værk, og vi har aflagt selvkritik for dette. Vor centralkomite kom til den konklusion at afbrydelsen af forbindelserne med Jugoslavien var en fejl, dvs. vi handlede overilet.«

»På hvilken måde, overilet ?!« sagde jeg. »På det tidspunkt blev der foretaget gennemgribende analyser, lange og grundige diskussioner blev gennemført, og de virkelige ideologiske og politiske årsager til uenighederne blev afdækket.«

»Hovedårsagen til dette brud,« fortsatte Suslov, »var ikke de ideologiske spørgsmål, selvom de selvfølgelig begik fejltagelser, og disse åbent er blevet påpeget overfor jugoslaverne. Hovedårsagen ligger i de bagvaskelser, der blev lavet mod de jugoslaviske ledere og i vor mangel på tålmodighed. Jugoslavernes principielle fejl skulle have været di-

skuteret, været underbygget af kendsgerninger og være blevet bragt ud af verden. Dette blev ikke gjort.«

»Udfra alle de undersøgte kendsgerninger,« fortsatte han, »viser det sig, at der overhovedet ikke er grundlag for at sige, at de jugoslaviske kammerater har lavet afvigelser og har solgt Jugoslavien, ligesom det viser sig, at den jugoslaviske økonomi ikke er afhængig af udlændinge.«

»Undskyld mig,« sagde jeg, »men lad os ikke vende tilbage til disse ting, som vi analyserede og besluttede i 1948 og 1949. Lad os blot tage jeres korrespondance med den jugoslaviske ledelse igennem de sidste to år. Ikke alene i visse af jeres breve, men også jugoslaverne selv indrømmer i deres breve, at de har skabt stærke bånd med Vesten. Hvad skal vi nu tro om jeres stik modsatte bedømmelse af disse spørgsmål ?«

»Et antal fejl er blevet begået, men de må undersøges omhyggeligt,« sagde Suslov og begyndte på at opregne en række ‘argumenter’ for at overbevise mig om, at de jugoslaviske ledere ikke var på en forkert vej. Naturligvis prøvede han også at give Beria og Djilas og imperialismens bestræbelser på ‘at knytte Jugoslavien til sig’ skylden.

»Også Molotov har opretholdt et meget sekterisk standpunkt overfor dette problem,« sagde Suslov. »Han begik selv fejl med hensyn til de statslige forbindelser med Jugoslavien, mens han insisterede på, at det var de jugoslaviske kammerater, som begik fejl. Imidlertid forlangte centralkomiteen, at Molotov beviste, hvor jugoslaverne havde uret, og vi kritiserede ham hårdt for dette standpunkt. Til sidst udtrykte også han sin solidaritet med centralkomiteen.«

Jeg begyndte at tale og gav en detaljeret fremstilling af vore forbindelser med den jugoslaviske ledelse, begyndende fra den nationale befrielseskrigs år. Jeg omtalte deres væsentligste Albaniensfjendtlige agenturvirksomhed, som de havde foretaget og fortsat foretager imod os, og jeg konkluderede med at sige:

»Det er disse og mange andre kendsgerninger, den ene mere alvorlig end den anden, som overbeviser os om, at den jugoslaviske ledelse ikke har været eller er på den rette vej. Ikke desto mindre er vi altid gået ind for og går stadig ind for at udvikle de statslige forbindelser med dem normalt.«

»Enig, enig !« sagde Suslov. »Vi må handle med åbne hjerter. Dette

er i vor lejrs interesse; vi må ikke tillade imperialisterne at tage Jugoslavien fra os«.

Ved mødets slutning sagde han, så det skulle se ud som om det var i forbifarten, til mig: »I de senere år har I fordømt mange fjender, og beskyldt dem for at have forbindelse med Jugoslavien. Se nu engang på deres sager og rehabiliter dem, der bør rehabiliteres.«

»Vi har aldrig beskyldt og fordømt nogen uden grund,« sagde jeg studs, og da vi skiltes gav han mig besked om at være 'mere tolerant'.

Det var indlysende, hvorfor de havde inviteret mig til at komme på ferie. Imidlertid lod hrustjoviterne sig ikke kun nøjes med dette. De havde udklækket djævelske planer for at tvinge også vort parti til at følge deres forsoningskurs overfor revisionisterne i Beograd. Denne gang havde de anbragt mig i en villa uden for Moskva, der, som de fortalte mig, havde været Stalins villa. Det var et enkelt hus, alle de vigtigste værelser var i stueetagen, hvor også vores soveværelse, der var adskilt fra hall'en af en glasdør, var. Til højre lå spisestuen, arbejdsværelset og dagligstuen eller modtagelsesværelset, der, husker jeg, var sparsomt møbleret. Til venstre kunne man gå ind i biografrummet gennem en korridor og et værelse med sofaer langs væggene. Haven udenfor var blevet forsømt, der var kun meget få blomster og grønne planter. Der var ingen træer til at skygge, men de havde opført en lille halvcirkelformet *besedka** med bænke, der også var i halvcirkelform, og fastgjort til søjler, hvor børnene sad og legede. Ved siden af huset var der en lille stump jord til køkkenhave. I dette hus hørte vi en nat en høj banken på glasdøren ind til vor suite. Nexhmije** stod hurtigt op, fordi hun troede, at Ilir*** ikke havde det så godt, eftersom han var faldet den dag og var kommet til skade med sin hånd. Hun gik ud, kom tilbage med det samme og sagde til mig:

»Det er en af de vagthavende officerer, Mikojan ønsker at tale med dig i telefonen.«

Jeg var søvnig og spurgte, hvad klokken var.

»Den er halv et,« sagde Nexhmije.

---

* *Besedka:* lysthus, pavillion (russisk i originalen) (Forlaget 8. Nëntoris note)
** Enver Hoxhas kone (o.a.)
*** Enver Hoxhas søn (o.a.)

Jeg tog noget over skuldrene og gik ind i arbejdsværelset til telefonen. Mikojan i den anden ende af røret bad mig ikke om undskyldning for, at han ringede mig op efter midnat, eller for at have vækket mig, men sagde til mig:

»Kammerat Enver Hoxha, kammerat Svetozar Vukmanovich Tempo er her i Moskva, og jeg har været sammen med ham indtil nu. Du kender ham, og det ville være godt, hvis I kunne mødes; han er rede til at I mødes i morgen.«

Et stykke tid forblev jeg tavs i telefonen, mens Mikojan, der ikke havde til hensigt at spørge mig, sagde: »Altså, du er enig om i morgen,« i et tonefald, som om han gav ordre til partisekretæren for en *oblast**.

»Hvad mener du med 'enig', kammerat Mikojan,« sagde jeg, »jeg talte med kammerat Suslov og gav udtryk for vort partis syn på Jugoslavien og Titos stilling.«

Mikojan begyndte at aflire en standardmonolog om det 'socialistiske Jugoslavien', om Tito, som var 'en fin fyr', om Berias fejltagelser og de synder, vi (Sovjetunionen og Informationsbureauet) angiveligt havde begået, og så sluttede han:

»Du burde tage dette skridt, kammerat Enver. Du kender Tempo, tal med ham og prøv at bringe uoverenstemmelserne ud af verden, eftersom dette er i jeres og i lejrens interesse. Også I må hjælpe med at sørge for, at Jugoslavien ikke går over til den imperialistiske lejr .... Altså, du er enig om i morgen.«

»Ja, ja da, jeg er enig om i morgen,«, svarede jeg, mens jeg bed tænderne sammen i vrede. Jeg gik tilbage til sengen, men jeg væmmedes i den grad over disse manøvrer bag kulisserne og over de fuldbyrdede kendsgerninger, som hrustjoviterne udklækkede på deres forræderiske vej, at jeg ikke kunne sove. Jeg havde mødt Tempo to gange i Albanien i krigens tid, og begge gange havde vi skændtes, fordi han var arrogant og led af sygeligt storhedsvanvid. Han fremsatte grundløse beskyldninger mod vor kamp og de folk, som ledte den eller fremsatte absurde forslag om 'en Balkan-stab' uden at nævne, hvordan denne stab skulle fungere under disse betingelser, hvor vi kun vanskeligt kun-

* distrikt (russisk i originalen) (Forlaget 8. Nëntoris note)

ne kommunikere fra den ene zone i landet til den andet, for slet ikke at nævne de skjulte motiver bag organiseringen af denne 'stab'. Hvad skulle jeg sige til Tempo nu, efter alle de ting, som Tito, Rankovich, deres udsendinge Velimir Stojnich, Nijaz Dizdarevich og deres agenter Koci Xoxe og co. havde gjort mod os? Hvordan skulle vi kunne lade være med at kalde en spade for en spade?! Jeg vendte og drejede mig søvnløs hele natten, mens jeg tænkte over, hvad der skulle gøres. Tiden var endnu ikke inde til at gøre op med de hrustjovitiske revisionister.

Den næste dag mødtes vi med Tempo. Jeg begyndte at tale om alle de ting, der var sket.

»Lad fortiden hvile,« sagde han og begyndte at tale om situationen i Jugoslavien. Han fortalte mig, at de havde gjort fremskridt indenfor industrisektoren, men at de havde mangel på råmaterialer.

»Vort landbrug er i en meget dårlig forfatning, vi er meget bagefter. Derfor mener vi, at vi skal sætte flere kræfter ind på det. De fejl, vi har begået i landbruget har sat os i en kattepine,« fortsatte han.

Han gik videre med at fortælle mig om de vanskeligheder, de havde haft og sagde, at de var blevet tvunget til at acceptere hjælp til høje rentesatser fra de vestlige lande.

»Nu hjælper Sovjetunionen os og aftalen med russerne går udmærket«, sluttede han.

Også jeg talte om de fremskridt, som vort land havde gjort i løbet af denne tid og om de vanskeligheder, vi havde haft og stadig havde. Jeg talte om kommissionen for *Ohri-søen**, hvor diskussionerne var blevet trukket i langdrag fra deres side, men han fortalte mig, at han intet vidste om det, for 'det var makedonernes planer'.

»Ikke desto mindre må vi nøje se på spørgsmålet om *Shkodra-søen***, hvor fordelene vil være større for begge sider, særlig for jeres side,« tilføjede han.

Og således forløb det møde, som russerne havde arrangeret mellem Tempo og mig. Da jeg efter dette møde mødtes med Mikojan og Suslov, sagde de begge til mig:

* Ohri-søen i det vestlige Albanien støder op til såvel Jugoslavien som Albanien. Kommissionen hentyder til en sådan nedsat af jugoslaverne og albanerne i fællesskab for at løse forskellige problemer i forbindelse med Ohri-søen (o.a.)

** Sø i det nordlige Albanien, der ligeledes danner grænse mellem Jugoslavien og Albanien (o.a.)

»Det var klogt af dig at møde Tempo, for isen blev brudt.«

Ifølge dem kunne det isbjerg, der var blevet skabt imellem os og de titoistiske revisionister, nedbrydes ved hjælp af et tilfældigt møde eller en tilfældig kontakt, men sådan tænkte vi ikke. Der ville ikke være noget 'forår' eller nogen optøning på det ideologiske område i vore forbindelser med Jugoslavien, og vi havde ikke til hensigt at drukne i hrustjoviternes og titoisternes oprørte vande.

V
»MODERPARTIET« ØNSKER AT DIRIGERE

Hrustjov søger hegemoni i den verdenskommunistiske bevægelse. Hans angreb på KOMINTERN og Informationsbureauet. Hrustjoviterne rækker deres fangarme ud mod de andre partier. Gottwalds og Bieruts pludselige død. Uforglemmelige erindringer fra mødet med Dimitrov og Kolarov. Korrekte, men formelle forbindelser med Rumænien. Den rumænske ledelses opportunistiske zigzagkurs. Behagelige indtryk fra Tjekkoslovakiet; spadsereture på egen hånd og besøg på historiske steder. Kvælende atmosfære overalt i Sovjetunionen. Chinovnik'erne omgiver os overalt. Vore forbindelser med østtyskerne.

Jeg omtalte tidligere det 'foredrag', som Hrustjov gav mig om partiets førstesekretærs rolle og den 'anskuelse', som han havde givet udtryk for overfor de polske kammerater om udskiftningen af Bierut med Ochab på denne post. Denne kendsgerning ikke alene forbløffede mig, men den forekom mig fuldstændig uacceptabel, som en taktløs indblanding (for at sige det mildt) overfor et broderparti.

Den videre udvikling skulle gøre det klart for os og overbevise os

om, at sådanne ‘foretagender’ var Hrustjovs normale ‘arbejds’form for at sætte den internationale kommunistiske bevægelse under sin personlige dominans.

Denne virksomhed manglede ikke demagogiske påskud. Essensen af denne demagogi var: »Stalin holdt de kommunistiske og arbejderpartierne i sin hule hånd ved magt og terror og påtvang dem aktioner til fordel for Sovjetunionen og til skade for verdensrevolutionen«. Hrustjov var for kamp mod KOMINTERN, angiveligt med undtagelse af den periode, hvor Lenin levede. For Hrustjov og de andre moderne revisionister opererede KOMINTERN simpelthen som et ‘sovjetisk agentur i de kapitalistiske lande’. Deres opfattelse, som ikke blev udtrykt åbent, men var underforstået, var i fuldstændig overensstemmelse med de uhyrlige beskyldninger fra kapitalismen og det reaktionære bourgeoisi overalt i verden, der bekæmpede proletariatet og de nye kommunistiske partier, der blev dannet efter socialdemokratiets og Anden Internationales forræderi.

Ved hjælp af KOMINTERN, konsoliderede Lenin og senere Stalin de kommunistiske og arbejderpartierne og styrkede proletariatets kamp mod borgerskabet og det fremvoksende fascistiske diktatur. KOMINTERNs virksomhed var positiv og revolutionær. Muligheden for, at nogle fejl måske er blevet begået, er ikke udelukket, men det er nødvendigt at huske på illegalitetens vanskelige omstændigheder, som partierne og selve KOMINTERNs ledelse var tvunget til at arbejde under, såvel som på den rasende kamp, der blev ført mod de kommunistiske partier af imperialismen, borgerskabet og reaktionen. De sande revolutionære glemmer aldrig, at det var KOMINTERN, der hjalp med at oprette og styrke de kommunistiske partier efter Anden Internationales forræderi, ligesom de aldrig glemmer, at Lenins og Stalins Sovjetunionen var det land, hvor hundrede af revolutionære fandt tilflugtssted for at undslippe borgerskabets og fascismens repressalier og fortsætte deres aktiviteter.

I sin bedømmelse af KOMINTERNs og Stalins arbejde havde Hrustjov også støtte fra kineserne, som også nu fortsætter med uofficielt at fremsætte kritikker i denne retning. Når vi havde lejlighed til det, gav vi udtryk for vor opfattelse af disse ukorrekte bedømmelser af KOMINTERNs og Stalins samlede arbejde overfor de kinesiske ledere. Da jeg havde lejlighed til at tale med Mao Zedong under mit eneste

besøg i Kina i 1956, eller under møderne med Zhou Enlai og andre i Tirana, gav jeg udtryk for vort partis velkendte synspunkt om Stalins og KOMINTERNs fremtræden. Jeg vil ikke udbrede mig om disse spørgsmål, fordi jeg har skrevet udførligt om dem i min politiske dagbog* og andre steder.

KOMINTERNs beslutninger og Dimitrovs retningsgivende tale i juli 1935 er gået over i den internationale kommunistiske bevægelses historie som vigtige dokumenter, der mobiliserede folkene og først og fremmest kommunisterne, til at danne den anti-fascistiske front og til at organisere sig til væbnet kamp mod den italienske fascisme, den tyske nazisme og den japanske militarisme. I denne kamp stod kommunisterne og deres partier overalt i forreste række.

Derfor er det en forbrydelse at angribe KOMINTERNs store arbejde og Stalins marxistisk-leninistiske autoritet, som spillede en vigtig rolle i dannelsen og den organisatoriske, politiske og ideologiske konsolidering af verdens kommunistiske partier og arbejderpartierne. For sin del var Bolsjevikpartiet en magtfuld hjælp for disse partier, og Sovjetunionen med Stalin i spidsen var et enormt potentiale til støtte for revolutionen på den internationale arena.

Imperialismen, det kapitalistiske borgerskab og dets fascistiske diktatur bekæmpede af al deres magt Sovjetunionen, Bolsjevikpartiet og Stalin, førte en hård kamp mod KOMINTERN og de kommunistiske og arbejderpartierne i hvert enkelt land og dikterede over arbejderklassen med terror, blodbad og demagogi.

Da Nazi-tyskland angreb Sovjetunionen, greb de kommunistiske og arbejderpartierne i adskillige lande til våben, forenede sig med andre patrioter og demokrater i deres eget land og bekæmpede de fascistiske besættere. Om denne naturlige kamp sagde kommunismens fjender: »De kommunistiske og arbejderpartierne er gået i Moskvas tjeneste.« Dette var bagtalelser. De kommunistiske og arbejderpartierne kæmpede for deres eget folks befrielse, kæmpede for at arbejderklassen og folket skulle tage magten. I den anti-fascistiske kamps store alliance var disse partiers sympati med Sovjetunionen, fordi det var den mest pålidelige garanti for sejren.

* Her hentydes til en Enver Hoxhas »Betragtninger over Kina«, som på dansk er udkommet på Forlaget Arbejderen (o.a.)

Det var Stalin selv, der på vegne af eksekutivkomiteen i KOMINTERN gav meddelse om beslutningen om at opløse KOMINTERN, og den begrundelse, der blev givet, var, at der ikke længere syntes at være behov for dens eksistens. Dette standpunkt var fuldstændig korrekt, fordi de kommunistiske og arbejderpartierne på det tidspunkt var blevet modne og militante, var blevet hærdede i klassesammenstødene og i den store krig mod fascismen og havde gjort kolossale erfaringer. Nu kunne hvert parti marchere fremad på egne ben og havde marxismen-leninismen som sin aldrig svigtende ledetråd.

Efter 2. verdenskrig blev de kommunistiske og arbejderpartiernes Informationsbureau oprettet. Det var nødvendigt at danne dette, fordi partierne fra de socialistiske lande og fra de kapitalistiske lande, især fra Europa, havde behov for at udveksle deres meget værdifulde erfaringer. Udvekslingen af erfaringer mellem vore partier var specielt nødvendig i den oprørte periode umiddelbart efter krigen, da amerikansk og britisk imperialisme med ethvert middel ønskede at blande sig i indre anliggender i de lande, som havde vundet deres frihed.

Reaktionen og senere Tito og titoisterne ønskede og kæmpede for at stille de østeuropæiske lande overfor et dilemma; ved hjælp af briterne søgte de at bringe reaktionen til magten i Tjekkoslovakiet og at forårsage det samme i Albanien, Rumænien, Polen og andre steder.

»Marxisten« Tito gjorde et større spørgsmål ud af Venezia-Giulia-området, idet han hævdede, at Sovjetunionen ikke hjalp ham med at overtage dette område, som han betegnede som udelukkende jugoslavisk, mens denne samme ‘marxist’ ikke alene ikke rejste spørgsmålet om Kosova, som i sandhed var albansk, for at overgive det til Albanien, som det tilhørte, men gjorde sit yderste for at dysse sagen ned. Beogradkliken massakrerede folk fra Kosova, idet de hævdede, at de var ballister*, og den havde til hensigt senere også at opsluge hele Albanien og gøre det til den syvende republik i Jugoslavien.

Informationabureauet afslørede de jugoslaviske revisionisters forræderi, og dette var et af dets historiske værker og en følge af Stalins revolutionære årvågenhed. Tito blev afsløret og fordømt udfra ubestridelige kendsgerninger og de følgende begivenheder bekræftede

* Medlem af Balli Kombëtar, nationalistisk forræderorganisation fra befrielseskrigens tid (o.a.)

fuldt ud hans forræderi. I denne retfærdige handling, som kom efter, at der var blevet udvist et tålmodigt standpunkt, først med kammeratlig forklaring, så med irettesættelse og til sidst med fordømmelse, tog alle de kommunistiske og arbejderpartierne del, ikke fordi de 'underlagde sig Stalins vilkårlige beslutning', som det løgnagtigt er blevet hævdet, men fordi de var overbeviste af de virkelige kendsgerninger, som blev fremført om de jugoslaviske høvdinges forræderi.

Senere åd alle disse partier, bortset fra Albaniens Arbejdets Parti de selv samme ord i sig, som de selv havde udtalt og givet tilslutning til imod Tito og titoismen. En efter en aflagde høvdingene for disse partier selvkritik, tog på pilgrimsrejse til Tito, kyssede hans hånd, bad om tilgivelse og erklærede, at han var en 'ægte marxist-leninist', mens Stalin ifølge dem, var en 'anti-leninist, en forbryder, en uvidende person og en diktator'.

Hrustjovs plan var, sådan som alt hans arbejde og hans senere handlinger viste, at rehabilitere Tito ved at rejse til Beograd og at fordømme Stalin for den 'forbrydelse' og 'fejltagelse', som denne angiveligt skulle have begået i denne henseende. For at føre dette forehavende til ende traf Hrustjov sin ensidige beslutning og nedlagde Informationsbureauet uden at spørge nogen som helst herom. Han gav os besked om dette *fait accompli** på et møde, der blev organiseret i Kreml om et problem, som overhovedet intet havde at gøre med Informationsbureauet.

Hrustjov meddelte beslutningen og sagde, mens han sang lovsange til Informationsbureauets endeligt: »Da jeg informerede Nehru om dette, blev han glad og sagde til mig, at det var en klog beslutning, som alle ville bifalde.« Denne store indiske reaktionære person hørte nyheden om opløsningen af Informationsbureauet før vore kommunistiske partier (!). Denne kendsgerning, sammen med andre, viste, hvad denne renegat, denne revisionistiske trotskist, som var kommet i spidsen for Sovjetunionen og Sovjetunionens Kommunistiske Parti, var for en.

Ved hjælp af snedige trotskistiske former og metoder, som for ek-

* Fuldbyrdet kendsgerning (fransk i originalen) (o.a.)

sempel smiger, afpresning, kritikker og trusler, havde Hrustjov til hensigt at få kontrol over hele den verdenskommunistiske bevægelse, at få alle de andre partier under sin 'taktstok', og at de, uden at han sagde det åbent til dem, skulle proklamere Sovjetunionens Kommunistiske Parti som 'moderpartiet', og desuden mene som Liri Belishova, en hemmelig agent for de sovjetiske revisionister, som vi senere afslørede, udtrykte det, at 'Hrustjov er vor fader' (!).

Det var i denne retning Hrustjov og hrustjoviterne arbejdede.

Selvfølgelig havde hrustjoviterne påbegyndt dette arbejde, mens Stalin endnu var i live, bag hans ryg. Vi baserer også denne overbevisning på erfaringerne fra vore forbindelser med de sovjetiske ledere, med den arrogante kræmmer Mikojans og andres holdning.

Efter Stalins død tog deres angreb på at ødelægge socialismen i andre lande til stadighed til. Både i Sovjetunionen og i Bulgarien, Polen, Rumænien og Ungarn, såvel som i Albanien begyndte Hrustjov at anspore de skjulte og utilslørede anti-marxistiske elementer. Overalt hvor disse elementer var i ledelsen, kæmpede Hrustjov og co. for at få disse elementer under sin kontrol, og hvor de ikke var i ledelsen, at anbringe dem dér ved at eliminere de sunde ledere gennem intriger, kup eller endog med attentater, sådan som de også havde ønsket at gøre med Stalin (og som det er sandsynligt, at de gjorde).

Umiddelbart efter Stalins død, døde Gottwald. Et pludseligt, et uventet dødsfald! Det var aldrig faldet dem ind, der kendte Gottwald, at denne stærke, raske, sunde mand skulle dø ... af en influenza eller en forkølelse, han angiveligt skulle have pådraget sig samme dag, som Stalins begravelsesceremoni gik for sig.

Jeg kendte Gottwald. Da jeg rejste til Tjekkoslovakiet og mødtes med ham i Prag, talte vi udførligt om vore problemer. Han var en beskeden, oprigtig kammerat, ikke en mand af mange ord. Jeg følte, jeg kunne tale frit fra leveren til ham; han lyttede opmærksomt til mig, mens hans pulsede på sin pibe og talte med megen sympati om vort folk og vor kamp og lovede mig, at de ville hjælpe os med opbygningen af industrien. Han lovede mig hverken guld eller grønne skove, men en beskeden kredit, som Tjekkoslovakiet tildelte os.

»Dette er alt, hvad vi kan gøre«, sagde han. »Senere når vores økonomi er kommet igang, vil vi igen undersøge spørgsmålet sammen med jer.«

Gottwald, en gammel ven og kammerat af Stalin og Dimitrov, døde pludseligt. Dette bedrøvede os, men det overraskede os også.

Senere kom så kammerat Bieruts ligeledes uventede dødsfald, for ikke at nævne den store George Dimitrovs tidligere død. Dimitrov, Gottwald og Bierut døde alle i Moskva. Hvilket sammentræf! De var alle tre kammerater med den store Stalin!

Edward Ochab afløste Bierut på posten som partiets førstesekretær. Således blev Hrustjovs gamle ønske opfyldt. Senere blev Hrustjov imidlertid 'uvenner' med Ochab, øjensynligt fordi han ikke efterkom Hrustjovs krav og ønsker, sådan som han skulle. Det er grunden til, at Hrustjov senere rettede angreb mod Ochab på de møder, hvor også vi var til stede. Jeg mødte Ochab adskillige gange, i Moskva, Warszawa og i Peking, og jeg mente, at han var en person, som ikke alene ikke kunne sammenlignes med Bierut, men at han også manglede den nødvendige kapacitet til at lede partiet og landet. Ochab kom som en skygge og forsvandt som en skygge, uden at holde sig et år på denne post.

Nedenfor skal jeg berette om, hvordan begivenhederne senere udviklede sig i Polen. Men det er indlysende, at vejen til Polens trone var åbnet for den reaktionære Gomulka med Bieruts død. Efter en række omskiftelser og krampetrækninger i en uensartet ledelse, hvori agenter for zionismen og de kapitalistiske magter ikke manglede, blev denne 'kommunist' hentet ud af fængslet og bragt ind i ledelsen af hans ven Nikita Hrustjov.

Polen var det hrustjovitiske Sovjetunionens 'storesøster'. Derefter kom Bulgarien, som hrustjoviterne legede og stadig skamløst leger med helt til det punkt, at de har forvandlet det til deres 'lydige datter'.

Bulgarerne var tæt forbundet med Stalin og Sovjetunionens Kommunistiske Parti(b) under Stalins ledelse, på helt anden vis en tjekkoslovakerne, polakkerne og rumænerne, for slet ikke at tale om tyskerne. Desuden var det bulgarske folk traditionelt set knyttet til Rusland fra før i tiden. Netop på grund af disse bånd vovede zar Boris ikke officielt at involverer Bulgarien i krigen mod Sovjetunionen og de sovjetiske hære gik ind i Bulgarien uden at løsne et skud.

Hrustjov havde brug for i egne chauvinistiske interesser at konsolidere denne indflydelse for at udbrede og styrke sine revisionistiske synspunkter. Derfor udnyttede han denne situation, Bulgariens Kommunistiske Partis tillid til Stalin og til Sovjetunionens Kommunistiske

Parti(b) og ansatte i spidsen for Bulgariens Kommunistiske Parti en værdiløs person, en tredierangs kadre, men som var rede til at gøre hvad som helst, Hrustjov, hans ambassadør eller KGB ville sige. Denne person var Todor Zhivkov, som blev opreklameret og blæst op, indtil han blev førstesekretær for centralkomiteen i Bulgariens Kommunistiske Parti.

Min mening er, at det bulgarske parti og den bulgarske stat efter Dimitrov, ikke havde nogen leder på højde med Dimitrov eller der blot kom i nærheden af ham, set i forhold til dennes principfasthed, bredden i hans ideologiske og politiske forståelse og hans kapacitet som leder. Her medregner jeg selvfølgelig ikke Kolarov, som døde meget snart efter Dimitrov, kun få måneder senere og som var en gammel revolutionær og stod næst efter Dimitrov, som han havde arbejdet sammen med i KOMINTERN.

Jeg mødte Kolarov, da jeg rejste på officielt besøg i Bulgarien i december 1947. Han var af omtrent samme alder og størrelse som Dimitrov, snakkesalig, og i al den tid vi var sammen, fortalte han os, om de opgaver som KOMINTERN havde betroet ham i Mongoliet, Tyskland og andre steder. Det lod til, at partiet havde givet Kolarov ansvaret for forbindelserne med andre lande, for han fortalte os adskillige gange om Bulgariens forbindelser, især til deres nabolande: Jugoslavien og Grækenland, som også er vores naboer. Han gjorde også rede for den internationale situation overfor os. Dette hjalp os i høj grad.

Ligesom den uforglemmelige George Dimitrov var Kolarov en beskeden mand. Skønt vi var unge, kunne man ikke bemærke sig det mindste tegn på overlegenhed hos ham under samtalen. Han beærede, os og respekterede vore meninger, og skønt vi mødtes for første gang, så følte vi os, sålænge vi opholdt os der, som medlemmer af den samme familie, som i et fortroligt selskab, hvor hengivenhed, enhed og bestræbelser for et eneste mål, opbygningen af socialismen, var det fremherskende.

Jeg mødte kun Dimitrov og Kolarov, disse fremtrædende bulgarske kommunister, én gang i mit liv, men de efterlod sig uudslettelige indtryk i min erindring. Efter Dimitrov blev Kolarov ministerpræsident og var en af initiativtagerne til fordømmelsen af den titoistiske agent Kostov. Men kun få måneder senere døde Kolarov. Også hans død voldte mig stor sorg.

Efter Dimitrovs og Kolarovs død begyndte folk uden autoritet og personlighed at komme i ledelsen for det bulgarske kommunistparti og den bulgarske stat.

Jeg er adskillige gange rejst til Bulgarien i tjenestemæssigt øjemed såvel som på ferieophold med Nexhmije og mine børn. For at være ærlig, jeg har altid følt en særlig tilfredsstillelse i Bulgarien, sandsynligvis fordi vore to folk, skønt de er af vidt forskellig oprindelse, i de århundreder de har levet side om side, har vansmægtet under og bekæmpet den samme besættelsesmagt, osmannerne, og ligner hinanden på mange måder, særlig med hensyn til deres beskedenhed, gæstfrihed, deres karakterfasthed, bevarelsen af gode traditioner, folklore osv.

Indtil Stalin døde var der ikke den mindst skygge over vore forbindelser med bulgarerne. Vi holdt begge af Sovjetunionen med en ægte og oprigtig kærlighed.

Jeg har talt med de bulgarske ledere mange gange, har spist og drukket sammen med dem og har foretaget rejser over hele Bulgarien. Selv senere, indtil vi brød med Hrustjov, havde vi ingen ideologiske og politiske uoverensstemmelser, og de bød mig altid varmt velkommen. Mange af dem, som Velko Chervenkov, Ganev, Tsola Dragojcheva, Anton Jugov osv., var ikke unge. De var folk af den ældre generation, som havde arbejdet udenlands i eksil sammen med Dimitrov eller hjemme i illegalitet og senere havde været i Zar Boris' fængsler. Til sidst dukkede Todor Zhivkov, en mand som er prototypen på politisk middelmådighed, op over dem.

Efter George Dimitrovs død blev Velko Chervenkov partiets generalsekretær. Han var en kraftig mand, med halvgråt hår og poser under øjnene. Når som helst jeg mødte ham i Bulgarien eller i Moskva, gav han mig indtryk af at være en hyggelig fyr, som gik og daskede med armene, som om han ville sige: »Hvad laver jeg egentlig på denne markedsplads? Jeg er ikke til nogen nytte her.«

Han må have været en retfærdig mand, der manglede viljestyrke. Dette var i det mindste mit indtryk. Han var yderst ordknap af sig. Under de officielle samtaler sagde han så lidt, at man, hvis man ikke kendte ham, ville få det indtryk, at han var hovmodig. Men han var ikke det mindste hovmodig. Han var en jævn og ligefrem mand. Under de uofficielle samtaler, når vi spiste sammen og mødtes med andre bulgarske kammerater, for at udveksle meninger, sad Velko 'stiv som en

støtte' med munden lukket, som om han slet ikke var der. De andre talte og lo, men ikke han.

Chervenkov var Dimitrovs svoger. Han havde giftet sig med søsteren til Bulgariens store leder. Det er muligt at lidt af Dimitrovs ære og autoritet også var faldet på Velko Chervenkov, men Velko var ude af stand til at blive en Dimitrov. Ligesom han kom i spidsen for Bulgariens Kommunistiske Parti i tavshed, så gik han uden nogen som helst ståhej, da han blev smidt ud. Hans fordrivelse blev ikke noget stridsspørgsmål, han blev fjernet uden noget røre og efterlod sin plads i partiets ledelse til Todor Zhivkov.

Således kom Tjekkoslovakiet, Polen og Bulgarien i orden for Nikita. Heller ikke Rumænien, hvor partiet har nogle skændige episoder i sin historie, skulle lades ude af hans hensigter og anstrengelser.

Vi havde ikke nogen kontakter med rumænerne under krigen, hvilket adskiller sig fra, hvad der var tilfældet med jugoslaverne eller med bulgarerne, der engang sendte Belgaranov til vort land. Han informerede os om arbejdet i Makedonien, og søgte om vor hjælp til at organisere kampen for de albanere, der boede på 'makedonsk' territorium, der var under besættelse af nazi-fascistiske tropper.

Efter krigen havde vi fra russerne hørt meget godt om det rumænske parti og Dej, der, som en gammel revolutionær, havde lidt umådeligt i Doftanas fængsler. For at sige det ligeud blev jeg noget skuffet, da jeg mødte ham for første gang på mødet om problemet med de jugoslaviske revisionister, som jeg omtalte ovenfor.

Dette er ikke stedet til at berette om mine minder fra dét møde, men jeg vil understrege, at det indtryk jeg, udfra hvad jeg så og hørte i Rumænien og udfra de samtaler, jeg havde med Dej, dannede mig af det rumænske parti og af Dej personligt, ikke var godt.

Uanset hvad de rumænske ledere hævdede, så var det ikke proletariatets diktatur, der herskede i Rumænien, og Det Rumænske Arbejderparti stod ikke i en stærk position. De erklærede, at de havde magten, men det var helt indlysende, at *de facto* var det borgerskabet, der havde magten. Det havde industrien, landbruget og handelen i sine hænder og fortsatte med at flå det rumænske folk og bo i luksuriøse villaer og paladser. Dej rejste personligt rundt i en skudsikker bil med bevæbnet eskorte, hvilket viste, hvor 'sikre' deres positioner var. Reaktionen var stærk i Rumænien, og havde det ikke været for Den Røde Hær, er

det ikke godt at vide, hvordan tingene ville have forløbet i det land.

Under vore samtaler i de få dage, jeg opholdt mig i Bukarest, bombarderede Dej os med hans praleri om det 'mod', de havde udvist ved gennemtvingeisen af den korrupte Kong Michaels abdikation, som de blot ikke havde fordømt for hans forbrydelser mod folket, men endog havde givet lov til at forlade Rumænien for at rejse til vesten med hans rigdom og hans elskerinder.

Dejs selvforherligelse var forbløffende, især da han fortalte mig hvordan han 'udfordrede' de reaktionære ved at gå ind i deres cafeer med en pistol i bæltet.

Således dannede jeg mig lige fra dette første møde et dårligt indtryk ikke alene af Dej, men også af det rumænske parti og dets linie, som var en opportunistisk linie. Og de ting, der senere skete med Dej og hans parti overraskede mig ikke. De revisionistiske høvdinge i det parti var nogle af de mest indbildske, man kan forestille sig. De 'roste sig selv i høje toner' for den kamp som de ikke havde udkæmpet.

Da vi begyndte kampen mod Titos renegat-gruppe, blev Dej en 'glødende kæmper' mod denne gruppe. På Informationsbureauets historiske møder blev det overdraget ham at aflægge den vigtigste rapport mod Tito-Rankovich-gruppen.

Sålænge Stalin levede og Informationsbureauets resolution stadig stod ved magt, optrådte Dej som en rabiat anti-titoist. Da de revisionistiske forrædere under ledelse af Hrustjov tilranede sig magten i deres lande og gennemførte alle de forræderiske ting, som vi kender til, og blandt andet forkyndte, at Tito var uskyldig og vaskede ham ren var Dej blandt de første til at vende blad og skifte farve ligesom en kamæleon. Han tilbagekaldte alle de ting, han havde sagt, aflagde offentlig selvkritik og tog til sidst til Brioni, hvor han officielt bad Tito om tilgivelse. Således kom Dej i sit rette hjørne, som det han var: en opportunist under mange flag.

Efter befrielsen oprettede vi selvfølgelig venskabelige forbindelser med Rumænien, som med alle de andre folkedemokratiske lande. For vor del ønskede vi i høj grad at udvikle vore forbindelser maksimalt med dette land, især med det rumænske folk, ikke alene fordi vi var to socialistiske lande, men også fordi vi havde bibeholdt en særlig venskabsfølelse og sympati, der var opstået på grund af den hjælp, som blev ydet de albanske patrioter, der var bosiddende i Rumænien under

vor renæssance*. Imidlertid kastede vore bestræbelser i denne retning ikke de ønskede resultater af sig på grund af den rumænske ledelses ligegyldighed. Denne havde sine egne grunde som ikke var afhængig af vore standpunkter og ønsker.

Ikke desto mindre udviklede forbindelserne mellem vore to lande sig på en korrekt, omend fuldstændig formel måde. Der var ikke det mindst gran af særlig varme og venskab hos de rumænske ledere overfor et lille socialistisk land som vores, der havde kæmpet og ofret så meget i kampen mod de fascistiske invasionsstyrker. Rumænien var det socialistiske land, som viste sig at være mest ligeglad af alle de andre lande med hensyn til udviklingen af Albanien og aktiviseringen af forbindelserne mellem vore partier og stater.

Senere, da jeg rejste til Rumænien med en delegation, så jeg mange interessante ting der under de besøg, vi var på; de viste mig mange sider af de fremskridt, som de havde gjort indenfor økonomien. Jeg besøgte Ploesti, som i sammenligning med vort Kucova var et kolossalt center for olieindustrien. Olien derfra blev underkastet en moderne raffineringsproces og jeg husker, at Dej under det sidste møde, han havde med mig, pralede af, at de havde købt et meget stort og moderne olieraffinaderi af amerikanerne. (Han fortalte mig, at de havde købt det kontant for dollars, men som det senere viste sig, var det blevet købt på kredit. Så tidligt som dengang var det 'socialistiske' Rumænien indblandet i handel med den amerikanske imperialisme). De viste mig et metallurgisk center, hvor der produceredes mange slags stål, samt en række andre fabrikker af enhver art, mønsterlandbrugsfarme, et stort beklædningskombinat osv.

De viste mig 'Den rumænske Landsby', et stort udendørs museumskompleks, som var en samling af landejendomme med de møbler, og det tøj, der blev anvendt i de rumænske landområder, noget virkeligt smukt og originalt.

Vi syntes godt om det, vi så og besøgte. De havde mange nye bygninger, men de havde også arvet en stor del fra fortiden. Sandt nok havde rumænerne oprettet landbrugskooperativer, men arbejdet gik ikke særligt godt der; der var mangel på ledelse, organisering og politisk ar-

* Der hentydes til perioden i slutningen af det 19. og begyndelsen af det 20. århundrede, hvor der var en kraftig albansk patriotisk og demokratisk bevægelse. (o.a.)

bejde. Ikke desto mindre var der alt i alt blevet gjort fremskridt i landet, og det var tydeligt, som de selv fortalte os, at den sovjetiske hjælp var meget stor og mangeartet, endog inkluderende opbygningen af et stort palads, hvor 'Scinteia'* dengang vi var på besøg, blev udgivet og forskellige kulturelle aktiviteter gennemført.

Hvad angår hjælp til Albanien må jeg sige, at indtil vore forbindelser med jugoslaverne blev afbrudt, havde ingen af de folkedemokratiske lande hjulpet Albanien med nogen mindre kredit. Senere gav disse lande, i større eller mindre grad, en vis hjælp. Nogle gjorde det i begyndelsen på helt korrekt vis, andre snød og bedrog og atter andre kun for at holde linien og udstille deres 'socialistiske solidaritet' eller for at vise Sovjetunionen, som de modtog store summer i kredit og hjælp fra: »Se, også vi giver det socialistiske Albanien noget. Når vi selv har mere, vil vi give mere.«

Vi søgte adskillige gange om kreditter fra rumænerne, men enten afviste de os eller gav os en eller anden latterlig lille sum. Med hensyn til erfaringer indenfor olie, industri og landbrug gav de os løfter og ord, men aldrig noget, der virkeligt battede. Hvad angår erfaringer fra partiarbejde og fra opbygningen af staten hverken spurgte vi eller modtog noget fra dem.

Hvorfor var dette mere udtalt med rumænerne, selvom vi også med de andre havde vanskeligheder med at sikre os hjælp fra dem?

I de andre partier var der i begyndelsen en mere eller mindre håndgribelig ånd af enhed og gensidig internationalistisk hjælp og dette afspejlede sig i praksis overfor os. Hvorimod denne ånd af enhed og hjælp var meget svag i det rumænske parti.

I almindelighed udmærkede de rumænske ledere sig både på grund af deres storhedsvanvid overfor 'almindelige dødelige' og for deres servilitet overfor 'de store'. De indskrænkede deres samtaler med os mest muligt, hvis de ikke blot nøjedes med et genkendelsesnik eller et håndtryk. På møder og kongresser var de så 'optagede', at det så ud som om de bar hele byrden på deres skuldre. Ved disse lejligheder kunne de altid ses sammen med Sovjetunionens øverste ledere. De var utvivlsomt deres tjenstvillige og opportunistiske lakajer, og dette blev

* Gnisten (o.a.)

helt klart, da det var nødvendigt at kæmpe til forsvar for principperne.

Efter min mening var tjekkerne anderledes end de andre. De var mere alvorlige end alle andre. Jeg har omtalt Gottwald, men det må siges, at vi albanere også kom godt ud af det med dem, som kom efter ham. Vi var oprigtige overfor dem, ligesom overfor alle de andre, men den tjekkiske ledelse opførte sig også godt overfor os. De havde respekt for vort folk og vort parti. De var ikke særlig livlige, men jeg må sige, at de var beherskede, korrekte og venlige.

Novotnij og Sjirokij, Dolanskij og Kopechky, som jeg har mødt og talt med mange gange, når jeg rejste til deres land i partianliggender eller på ferie med min familie, optrådte åbenhjertigt og beskedent overfor mig og alle vore kammerater. Den indbildskhed og arrogance, som var tydelig hos de andre, kunne ikke ses hos dem.

Efter russerne var det endvidere tjekkerne, som hjalp os mest i økonomisk henseende. Naturligvis var de, da det var et spørgsmål om at bevilge kreditter, besindige og forsigtige, folk som omhyggeligt vurderede tingene. Der var ingen påfaldende undervurdering i, hvad de gav os og heller ikke nogen følelse af økonomisk overlegenhed.

Blandt de folkedemokratiske lande var Tjekkoslovakiet det mest industrielt udviklede; dets folk var flittigt, dygtigt, systematisk, og ordentlig i sit arbejde og sin færden. Lige meget hvor man tog hen i Tjekkoslovakiet, var det tydeligt, at det var et udviklet land med et kultiveret folk, der bevarede traditionerne fra deres gamle kultur.

Russerne brugte landet som deres *kurort** og misbrugte det i den grad, at de bragte det i dets nuværende tilstand. Lederne fra de andre folkedemokratiske lande var misundelige på den tjekkiske ledelse og stak forgæves til den, men tjekkerne udviste meget mere værdighed end alle de andre. Også på den socialistiske lejrs møder, havde de tjekkistiske lederes ord vægt. Såvidt jeg kunne se og bedømme, nød de også indenfor landets egne grænser respekt og sympati.

Når jeg rejste til Tjekkoslovakiet, havde jeg ikke den tunge og isolerede følelse, som var opstået i Moskva, efter Hrustjov overtog tøjlerne. Lige så snart vi ankom til Moskva installerede de os i en *dacha*** i

* Kursted (tysk i originalen) (o.a.)
** Villa, landsted (russisk i originalen) (Forlaget 8. Nëntoris note)

byens udkant, hvor vi var isolerede i hele dage. Embedsmænd som f.eks. Lesakov, Moshatov, Petrov og nogle andre lavere funktionærer fra partiets centralkomites apparat var der eller kom og gik, sædvanligvis for at ledsage os, men også for at spise og drikke. De var alle folk fra sikkerhedstjenesten klædt som centalkomiteens *chinovnik'er**, dvs. som folk fra apparatet. Af disse var Lesakov min udadskillelige ledsager og billardmakker. Han syntes om mig og jeg om ham, for han var en god, oprigtig person, selvom han ikke var særlig intelligent. Moshatov kom mere sjældent og opførte sig som om han var en vigtigere person, forberedte rejserne eller opfyldte ethvert ønske, vi måtte have om at købe noget, for man kunne ikke finde noget på markedet (man måtte bestille alt i forvejen, for de bragte de bestilte ting gud ved hvorfra til et særligt rum i 'GUM'varehuset, som havde en særlig indgang for centralkomiteen). Petrov var en mand fra apparatet der længe havde beskæftiget sig med grækerne og vort selskab interesserede ham af den grund. Han var en alvorlig kammerat og kunne lide os. Han havde været i Albanien adskillige gange, især da vi støttede Den Græske Demokratiske Hær i dens retfærdige krig. Som om det ikke var nok med alle dem her, blev der senere tilføjet andre 'ledsagere', f.eks. en vis Laptiev, en ung fyr, der kunne albansk, og som var indbildsk over den 'position', de havde givet ham, og en anden, der tog sig af de jugoslaviske affærer og hvis navn jeg ikke kan huske, men som jeg mindes var mere intelligent end alle de andre.

Jeg var aldrig mig selv, altid havde jeg en ledsager. De var alle Hrustjovs mænd, meddelere for centralkomiteen og den sovjetiske sikkerhedstjeneste, uden her at medregne de officielle vagter og de aflytningsanordninger, som fyldte de forskellige huse, som vi opholdt os i. Men det er en anden historie. Lad os se bort fra apparaterne og koncentrere os om menneskene.

Disse sovjetiske funktionærer prøvede at finde ud af vor *nastrojenie*** for at få at vide, hvad vi ønskede, hvilke spørgsmål, vi ville rejse, hvem vi ville rejse det overfor, hvordan situationen var i vort land, hvad vi mente om jugoslaverne, om lederne i Grækenlands Kom-

* Bureaukratiske embedsmænd (russisk i originalen) (o.a.)
** Humør, sindstilstand, puls (russisk i originalen) (Forlaget 8. Nëntoris note)

munistiske Parti eller om et hvilket som helst andet spørgsmål. De vidste, hvorfor de kom, og vi vidste hvem der sendte dem, og hvorfor de blev sendt, derfor var begge sider venlige, vi snakkede om, hvad der interesserede os, og ventede på, at der skulle komme nyheder fra centralkomiteen om, hvornår vi skulle mødes.

Chinovnik'erne talte ikke om politik, utvivlsomt fordi de havde ordre hertil, men selvom de havde ønsket at indlede en eller anden samtale, så turde de ikke, fordi de vidste, at hvert eneste ord ville blive registreret af apparater. Vi talte især imod de titoistiske revisionister. Man kunne ikke besøge nogen kollektivfarm eller statsfarm, eller tage kontakt med kammeraterne eller folket uden at give besked to eller tre dage i forvejen. Og hvis man tog på besøg så satte de én ved et bord læsset med drikkevarer og frugt og man ville ikke få noget som helst at se, ingen kostald eller kolkhoz-bondes hus.

Det er rimeligt at sige, at det var anderledes i Bulgarien. Lige meget hvor man tog hen, var atmosfæren mere kammeratlig, med mindre formel stivhed og færre vagter.

I Tjekkoslovakiet var forskellen endnu større. Hvad enten det var i Prag, Bratislawa, Karlovy Vary, Brno eller andre steder, som jeg har rejst til, enten officielt eller privat, har jeg frit kunnet gå, hvorhen jeg ville og hvornår jeg ville blot med en synlig vagt, og overalt er vi blevet budt velkommen på en meget hjertelig og venlig måde. På turene tog de mig af sig selv til strategiske steder. Ligemeget hvor jeg har rejst i Tjekkoslovakiet, enten i officielle forhandlinger eller uformelle samtaler med Novotnijs og Sjirokijs familier i Prag og Karlovy Vary, eller med Batsilek i Slovakiet og med en række partisekretærer i forskellige byer og fabrikker, så har samtalerne været oprigtige, muntre, glade og ikke formelle. Der var ikke den tunge atmosfære, som jeg har følt i Sovjetunionen, på trods af den store kærlighed vi nærede for det land og det folk.

Efter afbrydelsen af forbindelserne med Tito rejste vi til Sovjetunionen ad søvejen, fordi jugoslaverne ikke tillod os at overflyve deres territorium. Derfor har vi mange gange måttet opholde os i Odessa, hvor vi mødte den berømte Jepisjev, førstesekretæren i Odessa og senere politisk leder for den sovjetiske hær. Vi så ingen steder af interesse der. Vi så ikke Odessas berømte katakomber, for de tog os ikke derhen for at besøge dem, heller ikke den historiske Potemkintrappe så vi,

fordi vi ville være nødt til at *gå* ned ad den. Kun fra bilen så vi denne berømte trappe, som begyndte fra statuen af Richelieu, byens guvernør i starten af det 19. århundrede.

»Hvordan er det muligt«, spurgte jeg Jepisjev, »at I beholder denne aristokratiske franske eventyrer her, præcist på toppen af denne historiske trappe?!«

»Åh, han er nu engang blevet stående,« svarede sekretæren fra Odessa partikomite.

Men hvad lavede vi egentlig i Odessa? Vi kedede os, røg cigaretter, gik hen i 'Kirov'-villaens park, og ind i værelset med et gammelt billardbord. Vi tog ikke hen for at besøge noget museum eller nogen skole. Det eneste sted han tog os hen til, var en vingård og det kun for, at han kunne smage og drikke nogle af de flasker med udsøgte vine, som de opbevarede i de nærliggende kældre.

Dette var, hvad der sædvanligvis skete i Sovjetunionen. Kun ved *priom'er* kunne man trykke en eller anden personlighed i hånden. Når man tog til en fabrik eller et kulturhus i Leningrad, Kiev eller andre steder så var alt organiseret: arbejderne var stillet op i række og ventede, en introduktionstale blev holdt af en vis Kozlov, der, opblæst som en kalkunhane, talte med en stemme, der var gjort kunstfærdigt dyb, for at vise at han var almægtig, og derefter holdtes velkomsttaler af folk, der var udpeget på forhånd og havde fået at vide, hvad de skulle sige.

Det var stik modsat i Tjekkoslovakiet, hvor menneskene, lederne og fabriksarbejderne talte frit og stillede spørgsmål til en og hvor man kunne spørge og få svar på alt, man spurgte om. Der kunne man rejse frit, og hvornår man havde lyst, med bil eller til fods.

Jeg har altid været interesseret i nationernes og folkenes historie. Der er mange historiske steder i Tjekkoslovakiet. Jeg besøgte det sted, hvor Tabor-opstanden fandt sted og så disse karakteristiske landsbyer, som Zizka havde passeret og kæmpet i. Jeg besøgte Austerlitz, og fra museumsbakken så jeg ud over slagmarken og forestillede mig Bonapartes historiske manøvre og hans troppers pludselige opdukken på de østrigske flanker, præcist på det tidspunkt, hvor solen var ved at stå op over Austerlitz. Jeg huskede Wallensteins slag og Schillers berømte trilogi. Jeg spurgte de tjekkiske kammerater:

»Er der noget museum for denne historiske personlighed?«

»Ja da«, sagde de og tog mig øjeblikkelig hen til et palads, som var Wallensteinmuseet.

Jeg tog mange gange på hjortejagt. Der var en speciel ceremoni, hvor man skulle hilse den døde hjort! For at ære hjortens krop skulle man brække en fyrrekvist af, dyppe den i dyrets blod og så stikke kvisten i hattebåndet ligesom en fjer.

En dag mens jeg var ude på jagt, befandt jeg mig foran en stor slotsborg. Jeg spurgte:

»Hvad er det for en bygning?«

»Det er en af Metternichs residenser,« fortalte de mig, »nu er det museum«

»Kan vi besøge det?« spurgte jeg de kammerater, der ledsagede mig.

»Selvfølgelig,« svarede de.

Vi gik indenfor og så på alting. Den kompetente guide gav os udførlige forklaringer. Jeg mindes, at jeg gik ind i Metternichs bibliotek, der var fuldt af smukt indbundne bøger. Da vi kom ud af biblioteket, passerede vi en lukket dør og guiden sagde til os:

»Herinde er der en mumie, der fra Ægypten blev sendt som gave til Østrigs kansler, den romerske konges morder, Napoleons søn.«

»Åben døren«, sagde jeg, »lad os se denne mumie, jeg er meget interesseret i ægyptologi og har læst mange bøger om det, især om videnskabsmanden Carters (Carnarvons kollega) fund, som opdagede Tutankamons ubeskadigede grav.«

»Nej,« sagde guiden, »jeg vil ikke åbne den dør«.

»Hvorfor,« spurgte jeg overrasket.

»Fordi et eller andet kunne ramme mig, jeg kunne gå hen og dø.«

De tjekkiske kammerater lo ad ham og sagde:

»Hvad er det for noget, du fortæller os, kom nu, åben døren!«

Guiden lod sig ikke rokke fra sin overbevisning og sagde til sidst:

»Her, tag nøglen, så kan I selv åbne døren og kigge. Jeg går ikke indenfor og fralægger mig ethvert ansvar.«

De tjekkiske kammerater, der ledsagede mig åbnede døren, vi tændte lyset og så mumien, der var fuldstændig sort i en træsarkofag. Vi lukkede døren, gav nøglen tilbage til guiden, gav ham hånden, takkede ham og gik.

På vej ud sagde de tjekkiske kammerater til mig:

»Der er stadig overtroiske folk, der tror på trolddom ligesom den guide, vi så.«

»Nej«, sagde jeg, »guiden er en lærd mand og ikke overtroisk. Bøgerne om ægyptologi fortæller, at næsten alle de videnskabsmænd, der har fundet Faraoernes mumier, er døde på en eller anden mystisk vis. Der er mange teorier, der siger, at de gamle ægyptiske præster, der levede cirka tre tusind år før vor tidsregning, var store videnskabsmænd, og for at beskytte mumierne mod røvere beklædte de væggene med klippestykker, der indeholdt uran. Det berettes, at de i gravkammeret afbrændte planter, som udsendte stærke gifte. Det er blevet påvist, at pyramidernes struktur er et sandt mirakel, set ud fra et geometrisk synspunkt, hvor pyramidens spids nogle gange, som f.eks. Keopspyramiden, falder sammen med en given stjerne, eller som det er tilfældet i Kongernes Dal, hvor solen på et givet klokkeslæt af dagen i bestemte år, trænger ned i korridorens dyb og oplyser panden på statuen af faraonen«.

Min tjekkiske ledsager, Pavel hed han, som var en god, venlig og beskeden fyr, ændrede mening om guiden og blev interesseret i at vide mere.

I Slovakiet tog tjekkerne mig selv hen for iblandt andre fremtrædende historiske figurer på et vægmaleri i søjlegangen i et kloster at se afbildningen af vor nationalhelt Skanderbeg. Jeg rejste til et lille kursted, der engang blev kaldt Marienbad, i Sudeterland, for at besøge det historiske hus, hvor Goethe levede. Her forelskede Goethe sig i sin alderdom i en meget ung *'Gretchen'* og skrev sin berømte 'Marienbad Elegien'.

Jeg nævner alle disse ting for at vise virkeligheden i Tjekkoslovakiet og tjekkernes venlige sindelag overfor os. Men sådan var de overfor alle. Selv russerne følte sig som andre mennesker, når de rejste til Tjekkoslovakiet.

I Tjekkoslovakiet talte jeg i parken i adskillige timer, med Roskosovskij og Konev for i Kreml ville de kun give én hånden. Jeg måtte tage på jagt i Tjekkoslovakiet for at møde præsidenten for præsidiet i den øverste sovjet i Ukraine, og for at Nina Hrustjov skulle invitere Nexhmije og mig til te. Jeg måtte tage til Tjekkoslovakiet for at tale med general Antonov og andre.

Men som jeg tidligere sagde, så var hrustjoviterne efter Gottwalds

død ved at få deres greb om Tjekkoslovakiet. Det så ud som om, at Novotnij, som førstesekretær for Tjekkoslovakiets Kommunistiske Parti holdt fast ved korrekte positioner, men tiden viste, at han var et vaklende opportunistisk element, og således på den ene eller anden måde arbejdede for Hrustjov og co. Han spillede en vigtig rolle i gennemførelsen af de planer, der gjorde Tjekkoslovakiet til et guvernement besat af russiske tanks.

Således var det revisionistiske edderkoppespind ved at blive spundet om de folkedemokratiske lande. De gamle ledere som Dimitrov, Gottwald og senere Bierut og andre, blev erstattet af yngre, der syntes at være passende for de sovjetiske ledere, i det mindste i den fase.

De anså problemet med Den Tyske Demokratiske Republik for at være løst, fordi Østtyskland var tæt besat af sovjetiske tropper. Vi anså dette for at være nødvendigt, fordi der ikke var blevet undertegnet en fredsaftale, og desuden tjente den sovjetiske hær i Tyskland ikke alene dette socialistiske lands forsvar, men også den socialistiske lejrs forsvar.

Vi havde gode forbindelser med østtyskerne, sålænge Pieck levede. Han var en gammel revolutionær og Stalins kammerat, som jeg havde stor respekt for. Jeg mødte Pieck i 1959, da jeg ledte en delegation til DDR. På det tidspunkt var Pieck gammel og syg. Han gav mig en venlig velkomst og lyttede fornøjet til mig, da jeg talte om vort venskab og fortalte ham om Albaniens fremskridt. (Han kunne næppe tale på grund af sin lammelse.)

I sine sidste år ledte Pieck øjensynligt ikke landet og partiet effektivt. Han var blevet tildelt æresposten som republikkens præsident. Ulbricht, Grotewohl og co. styrede tingene. Ulbricht havde ikke vist noget åbent tegn på fjendskab mod vort parti, indtil vi blev uvenner med russerne og ham. Han var en hovmodig, stivnakket tysker, ikke alene overfor små partier som vort, men også overfor andre. Han havde denne opfattelse af forbindelser med russerne: »I har besat os, I har ribbet os for industri, men nu må I forsyne os med store kreditter og fødevarer, så det demokratiske Tyskland kan svulme op på samme niveau som Den Tyske Forbundsrepublik«. Han forlangte arrogant sådanne kreditter, og han fik dem. Han tvang på et fælles møde Hrustjov til at sige: »Vi må hjælpe Tyskland så det bliver vort udstillingsvindue mod vesten.« Ulbricht tøvede ikke med i vor nærværelse at sige til rus-

serne: »I må fremskynde jeres hjælp, der er for meget bureaukrati.«

»Hvor er der bureaukrati«, spurgte Mikojan, »i jeres land?«

»Overhovedet ikke i vores land, men i jeres«, svarede Ulbricht.

Imidlertid var han aldrig, mens han selv modtog storstilet hjælp rede til at hjælpe andre og tildelte os en latterlig kredit. Da vi angreb hrustjoviterne i Moskva, både på mødet og bagefter, viste han sig at være en af vore vildeste modstandere, og var den første til at angribe os offentligt efter Moskvamødet.

Hrustjoviterne ønskede ikke alene at have ledelsen af de folkedemokratiske lande, men også af hele den internationale kommunistiske bevægelse.

Jeg skal andetsteds omtale de revisionistiske og opportunistiske synspunkter og standpunkter hos sådanne ledere som Thorez, Toglitatti osv., men jeg ønsker her at understrege, at både Togliatti og de andre, efter Stalins død, begyndte at udtrykke deres revisionistiske standpunkter mere åbenlyst, eftersom de lugtede, at Hrustjov og hans kreds var deres ideologiske og politiske allierede, fordi de så Hrustjovs opportunistiske linie overfor Tito, socialdemokraterne, borgerskabet osv. Denne linie, som Hrustjov var ved at opbygge, passede Togliatti og co., som i den ene eller den anden udstrækning længe havde fulgt linien for samarbejde med de borgerlige partier i deres egne lande og havde kæmpet for og drømt om, at de skulle få sæde i disse regeringer. Disse tendenser var i starten latente, skjulte, men efter 20. kongres blomstrede de i 'teorier' om Togliattis berømte 'polycentrisme' eller hans 'italienske vej til socialismen.'

Selvfølgelig kom hrustjoviterne ikke indenfor den kommunistiske verdensbevægelse frem med en fuldstændig åbenlys revisionistisk platform lige fra starten af. Ligesom i Sovjetunionen forsøgte de at tage en fleksibel linie i brug for at undgå at vække en øjeblikkelig reaktion i enten deres eget parti eller i andre. Den 'leninisme', som de i ord talte om, de enkelte gode ord, der hist og her faldt om Stalin, deres støjende forkyndelse af 'leninistiske principper i relationerne mellem socialistiske lande', tjente til at skjule de komplotter, de var i færd med at udklække og til gradvist at gøde jordbunden for deres senere frontalangreb. Dette indledte de på Sovjetunionens Kommunistiske Partis 20. kongres. Der lagde de kortene på bordet, fordi Hrustjov og co. i lang tid havde arbejdet for at paralysere enhver mulig reaktion i eller udenfor landet.

VI
DEN OFFICIELLE UDRÅBELSE AF REVISIONISMEN

SUKP's 20. kongres. Hrustjovs teser - den moderne revisionismes program. Den 'hemmelige' rapport mod Stalin. Togliatti kræver anerkendelse af sine 'fortjenester'. Tito i Sovjetunionen. Molotov afskediges fra posten som udenrigsminister. Den 'partifjendtlige gruppes' mislykkede forsøg. Enden på marskal Zhukovs karriere. Endnu et offer for Hrustjovs manøvrer i kulisserne: Kirichenko. Maj 1956: Suslov forlanger, at vi rehabiliterer Koci Xoxe og co. Juni 1956: Tito og Hrustjov er utilfredse med os. Juli 1957: Hrustjov fikser en middag i Moskva, for at vi kan mødes med Rankovich og Kardelj.

Forræderiet i toppen af Sovjetunionens Kommunistiske Parti og i det land, hvor den socialistiske oktoberrevolution gennemførtes, var et altomfattende angreb på Lenins navn og store lære, og især på Stalins navn og værk.

Da imperialismen, med den amerikanske imperialisme i spidsen så den første vaklen og de første tilbagetog i den nye sovjetiske ledelse, intensiverede den indenfor rammerne af sin efterkrigsstrategi yderligere sine omfattende angreb og sin pression for at tvinge Hrustjov og co. til dag for dag at gå længere og længere ud på kapitulationens og forræderiets vej. Imperialismens stræben og store udlæg i denne kontrarevolutionære retning var ikke forgæves. Da Hrustjov og hans trofaste følgesvende var kommet ind på indrømmelsens og forræderiets kurs retfærdiggjorde de imperialismens mangeårige bestræbelser og gamle drømme.

Da de mente, at de havde styrket deres positioner, havde kontrollen over hæren gennem marskallerne, havde drejet sikkerhedstjenesten ind på deres kurs, og havde vundet flertallet af centralkomiteen over, forberedte Hrustjov, Mikojan og de andre hrustjoviter den berygtede 20.kongres, afholdt i 1956, hvor de aflagde den 'hemmelige' rapport mod Stalin.

Denne kongres i Sovjetunionens Kommunistiske Parti er gået over i historien som den kongres, der officielt lovfæstede Nikita Hrustjovs og hans kollaboratørers gennemgribende anti-marxistiske og anti-socialistiske teser, som den kongres, der åbnede dørene på vid gab for indtrængningen af fremmed, borgerlig-revisionistisk ideologi i en række af de kommunistiske og arbejderpartierne i de tidligere socialistiske og de kapitalistiske lande. Alle forvrængningerne af de vigtige princip-spørgsmål, som for eksempel af karakteren af vor epoke, af vejene til gennemførelsen af socialismen, af den fredelige sameksistens, af krig og fred, af holdningen til den moderne revisionisme og til imperialismen osv, osv, som senere blev grundlaget for den store, åbne polemik med den moderne revisionisme, har deres officielle begyndelse i Hrustjovs rapport til den 20. kongres.

Fra Stalins død og indtil den 20. kongres manøvrerede de hrusjovitiske konspiratører snedigt med 'bureaukratisk legalitet', 'partiets love', 'kollektiv ledelse' og 'demokratisk centralisme', græd krokodilletårer over tabet af Stalin, mens de således skridt for skridt forberedte at torpedere Stalins værk, hans personlighed og marxismen-leninismen. Dette er en periode fuld af lærdomme for marxist-leninisterne, fordi den tydeliggør den 'bureaukratiske legalitets' fallit, som repræsenterer en stor fare for de marxistisk-leninistiske partier, tydeliggør de meto-

der, som revisionisterne anvendte for at drage fordel af denne 'bureaukratiske legalitet', tydeliggør, hvordan de ledere, der er ærlige og erfarne, men som har mistet den revolutionære klasseånd, falder i intrigemagernes fælder og giver efter, viger tilbage overfor de revisionistiske forræderes afpresning og demagogi tilsløret med revolutionær fraseologi. I denne overgangsperiode så vi, hvordan hrustjoviterne for at konsolidere deres magt, angiveligt opererede med 'den største partiskhed', 'fri fra frygten for Stalin', med 'sande demokratiske og leninistiske former', som de fremsatte med stor ståhej, mens de aktivt arbejdede for at arrangere de mest beskidte bagvaskelser, som kun borgerskabet havde været i stand til at koge sammen mod Sovjetunionen, Stalin og hele det socialistiske samfundssystem. Alle disse uhyrlige bagtalelser fra de hrustjovitiske revisionister, hele deres destruktive virksomhed støttede og søgte, angiveligt med legale dokumenter, med 'argumenter' og 'analyser i den ny ånd', at bevise de bagtalelser, som det reaktionære borgerskab i mange år havde udspredt mod marxismen-leninismen, revolutionen og socialismen.

Enhver god ting fra fortiden blev forvrænget, angiveligt i lyset af de 'nye situationer', 'nye udviklinger', 'nye veje og muligheder' for at gå fremad.

Mange blev vildledt af denne forræderdemagogi. Imidlertid blev Albaniens Arbejdets Parti ikke vildledt. Det har forlængst foretaget en detaljeret principiel analyse af dette spørgsmål og givet sit besyv med til forsvar for den marxistisk-leninistiske sandhed.

Sammen med kammeraterne Mehmet Shehu og Gogo Nushi blev jeg af vort parti udpeget til at deltage på den 20. kongres. Den opportunistiske 'nye ånd', som Hrustjov var ved at vække og aktivere, var synlig ligefra den måde, hvorpå denne kongres blev afholdt, organiseret og gennemført. Som en ildevarslende sky gennemtrængte denne liberale ånd hele atmosfæren, den sovjetiske presse og propagandaen i de dage; den var fremherskende i korridorerne og i kongressalene, den var synlig i folks ansigter, fagter og ord.

Den tidligere alvor, karakteristisk for sådanne utroligt vigtige begivenheder i et partis og et lands liv, manglede. Selv partiløse folk talte på kongressen. I pauserne mellem møderne vandrede Hrustjov og co. gennem haller og korridorer mens de lo og indbyrdes kappedes om, hvem der kunne fortælle de fleste anekdoter, sige de fleste vittigheder

og vise sig som den mest populære, eller om hvem der kunne drikke de fleste skåle ved de stopfyldte borde, der var anbragt overalt.

Med alt dette ønskede Hrustjov at forstærke ideen om, at den 'alvorlige periode', 'diktaturet' og 'de dystre analyser af tingene' var forbi én gang for alle og at den 'nye periode' med 'demokrati', 'frihed', den 'skabende undersøgelse' af begivenheder og fænomener, både indenfor og udenfor Sovjetunionen officielt var begyndt.

I virkeligheden udgør den første rapport aflagt af Hrusjov på kongressen, som højlydt udbasuneredes som et 'kolossalt bidrag' til marxismen-leninismens skatkiste og en 'skabende udvikling' af vor videnskab, det officielle program for den moderne revisionisme. Fra da af gav borgerskabet og reaktionen Hrustjovs 'nye udviklinger' usædvanlig omtale, talte åbent om de forandringer, der fandt sted i Sovjetunionen og i Sovjetunionens Kommunistiske Partis politiske og ideologiske linie.

Mens borgerskabet og reaktionen med glæde bød Hrustjovs store og radikale kovending velkommen så undlod de samtidig ikke ved nogen lejligheder at betegne denne vending som 'mere farlig' for deres interesser end linien på Stalins tid. Hrustjov og hrustjoviterne benyttede disse 'kritikker' fra borgerskabet som argumenter for at overbevise de andre om, at den 'nye linie' var 'korrekt' og 'marxistisk', men i virkeligheden havde det internationale borgerskabs frygt en anden kilde: i Hrustjov og hans 'ny politik' så de ikke alene en ny allieret, men også en ny og farlig rival med hensyn til indflydelsessfærer, udplyndring, krige og invasioner.

Den sidste dag foregik kongressen bag lukkede døre, fordi valgene skulle afholdes, og vi var ikke til stede på møderne. I virkeligheden blev der denne dag, foruden valgene, oplæst en anden rapport af Hrustjov for de delegerede. Det var den berygtede, såkaldte hemmelige rapport mod Stalin, som dog på forhånd var blevet sendt til de jugoslaviske ledere, og få dage senere blev overgivet til borgerskabet og reaktionen som en ny 'gave' fra Hrustjov og hrustjoviterne. Efter den var blevet diskuteret af kongressens delegerede, blev denne rapport givet til os og alle de andre udenlandske delegationer til gennemlæsning.

Kun førstesekretærerne fra de broderpartier, der deltog på kongressen, læste den. Jeg tilbragte hele natten med at læse den, og dybt cho-

keret gav jeg den også til Mehmet og Gogo til gennemlæsning. Vi havde på forhånd vidst, at Hrustjov og co. havde slettet Stalins ærerige værk og figur og vi så det åbent i løbet af kongressen hvor hans navn overhovedet ikke blev nævnt. Men vi havde aldrig forestillet os, at alle disse uhyrlige anklager og bagtalelser mod den store og uforglemmelige Stalin kunne blive nedfældet på papir af de sovjetiske ledere. Ikke desto mindre stod det her sort på hvidt. Den var blevet læst op for de sovjetiske kommunister, der var delegerede til kongressen, og var blevet givet til repræsentanter for de andre partier der deltog i kongressen så også de kunne læse den. Vi var dybt rystet i vore hjerter og sind.

Indbyrdes sagde vi, at dette var en skurkestreg, der var gået ud over alle grænser, med katastrofale konsekvenser for Sovjetunionen og bevægelsen, og at det under disse tragiske omstændigheder var vort partis pligt at stå fast på dets egne marxistisk-leninistiske positioner.

Efter vi havde læst den, leverede vi øjeblikkeligt denne frygtelige rapport tilbage til dens ejermænd. Vi havde ingen brug for den samling beskidte anklager, som Hrustjov havde brygget sammen. Det var andre 'kommunister', som tog den med sig for at give den til reaktionen og for at sælge den i tonsvis i deres boghandler som en profitabel forretning.

Vi vendte tilbage til Albanien med knuste hjerter over, hvad vi havde set og hørt i Lenins og Stalins fædreland, men samtidig vendte vi tilbage med en vigtig lærdom om, at vi måtte være mere årvågne og på vagt overfor Hrustjovs og hrustjoviternes virksomhed og standpunkter.

Kun få dage senere begyndte den sorte røg fra ideerne fra den 20. kongres at spredes overalt.

Palmiro Togliatti, vor nære nabo, som havde vist sig at være den mest fremmede og utilnærmelige overfor os, var blandt de første til storpralende at træde frem i sit parti. Ikke alene roste han de nye 'fremtidsudsigter', som de sovjetiske revisionisters kongres åbnede, til skyerne, men han krævede, at han skulle have anerkendt sine fortjenester i forhold til mange af Hrustjovs nye teser, fordi han havde været 'en gammel forkæmper' for disse ideer. »Med hensyn til vort parti«, erklærede han i marts 1956, »forekommer det mig, at vi har handlet modigt. Vi har altid været interesseret i at finde vor egen vej, den italienske vej, for udviklingen frem mod socialisme.«

Revisionisterne i Beograd frydede sig og genoplivedes som aldrig før, mens de andre partier i de folkedemokratiske lande ikke alene begyndte at planlægge fremtiden i ånden fra Hrustjovs teser, de begyndte også påny at undersøge fortiden i denne ånd. Revisionistiske elementer, som indtil da i det skjulte havde udbredt deres gift, kom nu åbent frem for at gøre regnskabet op med deres modstandere; bølgen af rehabiliteringer af fordømte forrædere og fjender brød frem, fængslernes døre åbnedes og mange af de, der var blevet fordømt, blev placeret direkte i ledelsen af partierne.

Hrustjovkliken var den først til at danne eksempel. På den 20. kongres pralede Hrustjov med, at over 7.000 personer, der var blevet fordømt på Stalins tid, var blevet løsladt fra Sovjetunionens fængsler og rehabiliteret. Denne proces skulle fortsættes og uddybes.

Hrustjov og Mikojan begyndte at likvidere en efter en og til sidst alle de medlemmer af partiets præsidium, som de skulle betegne som 'den partifjendtlige gruppe'. Efter de havde sparket Malenkov ud og midlertidigt erstattet ham med Bulganin, kom Molotovs tur. Dette fandt sted 2. juni 1956. Den dag bragte avisen 'Pravda' på forsiden et kæmpemæssigt billede af Tito og en *dobro pozhalovat** til høvdingen for Beogradkliken, der ankom til Moskva, og på side 4 sluttede en rapport om dagens begivenheder med 'nyheden' om Molotovs afskedigelse fra posten som Sovjetunionens udenrigsminister. Rapporten fortalte, at Molotov var blevet afskediget fra denne post 'efter eget ønske', men i virkeligheden blev han afskediget, fordi dette var en betingelse opstillet af Tito for at han ville komme til Sovjetunionen for første gang siden afbrydelsen af forbindelserne i 1948-49. Og Hrustjov og co. opfyldte øjeblikkelig denne betingelse opstillet af Beograd for at stille Tito tilfreds, for det var Molotov, der sammen med Stalin havde undertegnet de breve, som den sovjetiske ledelse havde sendt til den jugoslaviske ledelse i 1948.

De revisionistiske reaktionæres positioner blev stadig stærkere og deres modstandere i præsidiet, Malenkov, Molotov, Kaganovich, Vorosjilov og andre, begyndte nu mere klart at se den revisionistiske intrige og de djævelske planer, som Hrustjov udklækkede mod Sovjet-

* *dobro pozhalovat,* velkomst (russisk i originalen) (o.a.)

unionens Kommunistiske Parti og det proletariske diktaturs stat. På et møde i præsidiet for partiets centralkomite i Kreml i sommeren 1957 kom Hrustjov efter mange kritikker i mindretal, og blev, som Poljanskij selv fortalte os, fjernet fra posten som førstesekretær og udpeget til landbrugsminister, efersom han var 'ekspert i majs'. Imidlertid varede denne situation ikke mere end et par timer. Hrustjov og hans tilhængere slog i hemmelighed alarm, marskallerne omringede Kreml med tanks og soldater og gav ordre til, at ikke en eneste flue måtte forlade Kreml. På den anden side blev fly sendt til alle ender og kanter af Sovjetunionen for at samle medlemmerne af SUKP's centralkomites plenum. »Sådan«, sagde Poljanskij, dette produkt af Hrustjov, »gik vi ind i Kreml og forlangte adgang til mødet. Vorosjilov kom ud og spurgte, hvad vi ville. Da vi sagde til ham, at vi ville ind til mødet, afbrød han os. Da vi truede med at bruge magt, sagde han: »Hvad betyder alt dette?« Men vi advarede ham: »Ikke så meget vrøvl eller vi arresterer dig«. Vi gik ind til mødet og ændrede situationen.« Hrustjov kom igen til magten.

Efter dette mislykkede forsøg blev Stalins tidligere medkæmpere, der havde tilsluttet sig bagvaskelserne mod hans ærerige værk, således betegnet som en 'partifjendtlig gruppe' og fik nådesstødet af hrustjoviterne. Ingen græd over dem, ingen havde medlidenhed med dem. De havde mistet den revolutionære ånd, var ikke længere marxister-leninister, men blege afskygninger af bolsjevismen. De havde forenet sig med Hrustjov og tilladt, at Stalin og hans værk blev tilsmudset; de prøvede at gøre noget, men ikke på en partimæssig måde, for heller ikke for dem eksisterede partiet.

Alle dem, der på den ene eller den anden måde, gik imod Hrustjov, eller som ikke længere var nødvendige for ham, skulle lide den samme skæbne. I årevis var Zhukovs 'store fortjenester' gjort til genstand for offentlig omtale, hans virksomhed under Den Store Fædrelandskrig blev brugt til at bagtale Stalin, og som forsvarsminister blev hans hænder brugt til, at Hrustjovs statskup kunne sejre. Men senere erfarede vi pludselig, at han var blevet afskediget fra de funktioner, han havde. I de dage var Zhukov på besøg i vort land. Vi bød ham varmt velkommen som en gammel kadre og helt i den stalinske Røde Hær, talte om problemerne i forsvaret af vort land og den socialistiske lejr og bemærkede ikke noget foruroligende i hans meninger. Tværtimod, eftersom

han var kommet fra Jugoslavien, hvor han havde været på besøg, sagde han til os: »Efter hvad jeg har set i Jugoslavien, så forstår jeg ikke, hvad slags socialistisk land det er!« Udfra dette fornemmede vi, at han ikke delte anskuelser med Hrustjov. Den selvsamme dag han rejste, erfarede vi, at han var blevet fjernet fra posten som forsvarsminister i USSR på grund af 'fejltagelser' og 'alvorlige fejl' i sin udførelse af 'partiets linie', pga. brud på 'hærens lov' osv. osv. Jeg kan ikke sige, hvorvidt Zhukov var skyldig i fejltagelser og fejl i disse henseender, men det er muligt at årsagerne var dybere.

På et møde hos Hrustjov havde deres holdning overfor Zhukov gjort indtryk på mig. Jeg kan ikke huske hvilket år det var, men det var sommer, og jeg var på ferie i det sydlige Sovjetunionen. Hrustjov havde indbudt mig til frokost. Af lokale folk var der Mikojan, Kirichenko, Nina Petrovna (Hrustjovs hustru) og nogle andre. Bortset fra mig var Ulbricht og Grotewohl der som udenlandske gæster. Vi sad udendørs og spiste og drak på verandaen. Da Zhukov kom, inviterede Hrustjov ham til at sidde ned. Zhukov lod til at være sløj. Mikojan rejste sig og sagde til ham:

»Jeg er *tamada**, fyld dit glas!«

»Jeg kan ikke drikke noget«, sagde Zhukov, »Jeg er ikke rask.«

»Fyld det, sagde jeg« insisterede Mikojan i et autoritært tonefald, »det er mig der giver ordrer her, ikke dig.«

Nina Hrustjov brød ind:

»Lad være med at tvinge ham, når han ikke har godt af det, Anastas Ivanovich«, sagde hun til Mikojan.

Zhukov sagde ikke noget og fyldte ikke sit glas. Hrustjov skiftede emne ved at fortælle vittigheder sammen med Mikojan.

Er det muligt at modsigelserne med Zhukov var begyndt at dukke op så tidligt som dengang, og at de var begyndt at håne ham og vise ham, at det var de andre, der gav ordrer, og ikke ham? Måske var Hrustjov og co. begyndt at frygte den magt, som de selv havde givet Zhukov for at de kunne tage statsmagten, og at det er grunden til, at de senere anklagde ham for 'bonapartisme'. Er det muligt at underretningen om

* *tamada,* ceremonimester (russisk i originalen) (o.a.)

Zhukovs holdning til Jugoslavien nåede Hrustjov, før Zhukov vendte tilbage til Sovjetunionen?! I hvert tilfælde blev Zhukov fjernet fra den politiske arena, på trods af hans fire stjerner som 'Sovjetunionens Helt', en række Leninordner og utallige andre dekorationer.

Efter den 20. kongres førte Hrustjov også Kirichenko til tops og gjorde ham til en af hovedfigurerne i ledelsen. Jeg havde mødt ham i Kiev mange år tidligere, han var førstesekretær i Ukraine. Den store rødmossede mand, der ikke gjorde et dårligt indtryk på mig, hilste mig ikke hovent eller helt formelt velkommen. Kirichenko ledsagede mig til mange steder, som jeg så for første gang, viste mig hovedgaderne i Kiev, som var blevet bygget fulstændig på ny, tog mig til et sted, der hed Babu Jar, berygtet som gerningsstedet for nazisternes massakre mod jøderne. Vi tog også sammen til Operaen, hvor vi så en forestilling om Bogdan Khmelnitskij, som han, husker jeg, sammenlignede med vor Skanderbeg. Jeg var glad over dette, skønt jeg var sikker på, at Kirichenko kun huskede Skanderbegs navn udfra alt det, som *chinovnik'erne* havde fortalt ham om Albaniens historie. Han undlod ikke at reagere på min kærlighed til Stalin med de samme vendinger og udtryk for beundring og loyalitet. Eftersom han var fra Ukraine, undlod han heller ikke at tale om Hrustjov, om hans 'klogskab, duelighed, kraft' osv. Jeg så ikke noget forkert i disse udtryk som forekom mig naturlige dengang.

I Kreml har jeg ofte haft lejlighed til at sidde til bords med Kirichenko og tale med ham. Efter Stalins død blev der organiseret mange banketter, fordi man i den periode sædvanligvis kun kunne mødes med Sovjetunionens ledere ved banketter. Bordene var dækket dag og nat, overlæsset til bristepunktet med mad og drikkevarer. Da jeg så de sovjetiske kammerater spise og drikke, mindedes jeg Rabelais' 'Gargantua'. Disse ting skete efter Stalins død, da sovjetisk diplomati udfoldedes via *priom'er* og den hrustjovitiske 'kommunisme' bl.a. blev illustreret med banketter med kaviar og Krim-vine.

Ved en af disse *priom'er* hvor jeg sad i nærheden af Kirichenko, sagde jeg højlydt til Hrustjov:

»Du må komme og besøge Albanien engang, du har været alle andre steder.«

»Jeg vil komme«, svarede Hrustjov.

Kirichenko sprang straks op og sagde til Hrustjov:

»Albanien ligger langt væk, så lad være med at love, hvornår du vil rejse, og hvor mange dage du vil blive«.

Jeg brød mig selvfølgelig ikke om hans indgriben og spurgte:

»Kammerat, hvorfor er du uvenligt stemt mod vort land?«

Han foregav at beklage hændelsen og sagde, for at forklare sin gestus til mig:

»Nikita Hrustjov har det ikke godt for tiden. Vi må passe på ham.«

Dette var bare en løgnehistorie. Hrustjov var kernesund og åd og drak for fire.

En anden gang (som sædvanlig ved en *priom,* sådan var det skik,) sad jeg tilfældigvis i nærheden af Kirichenko igen. Nexhmije var også sammen med mig. Det var i juli 1957, da Hrustjov var kommet overens med titoisterne og var i færd med både at smigre dem, og at udøve pres på dem. Titoisterne lod som om de nød smigeren, men hvad angik pression og bagholdsangrebene, så gav de igen med samme mønt. Hrustjov havde natten før underrettet mig, 'for at få min tilladelse', om, at han ville indbyde mig til denne middag, hvor Zhivkov og hans hustru, såvel som Rankovich og Kardelj, sammen med deres hustruer ville være til stede.

Som han havde for vane fortalte Hrustjov vittigheder sammen med Mikojan. På denne måde kombinerede de deres roller, så Hrustjov ledsagede sine stikpiller, svindel, kneb, løgne og trusler med at drille Mikojan, som spillede 'kongens hofnar'.

Da han afsluttede sin indledning med vittigheder sammen med 'kongens hofnar', startede Hrustjov med et glas i hånden med at give os et foredrag om det tresidige venskab, der burde eksistere mellem Albanien, Jugoslavien og Bulgarien.

»Sovjetunionens forbindelser med Jugoslavien er ikke gået frem efter en lige linie«, sagde han. »I starten var de gode, så blev de kølige, så blev de afbrudt, og senere, som følge af vort besøg i Beograd, lod det til, at de blev rettet. Så sprang bomben (han hentydede til begivenhederne i Ungarn i oktober-november 1956) og de blev brudt igen; men nu er de objektive og subjektive betingelser blevet skabt for at forbedre dem. Men Jugoslaviens forbindelser med Albanien og Bulgarien er endnu ikke blevet forbedret, og som jeg tidligere har sagt til Rankovich og Kardelj, så må jugoslaverne stoppe deres hemmelige virksomhed imod disse lande.«

»Det er albanerne, som ikke lader os i fred« indskød Rankovich.

Så brød jeg ind og opregnede for Rankovich de Albaniensfjendtlige aktioner, sabotager, den undergravende virksomhed og komplotterne, som de organiserede mod os. Den aften havde vi Hrustjov 'på vor side', men han kritiserede jugoslaverne med fløjlshandsker.

»Jeg forstår ikke jeres partis navn, 'Jugoslaviens Kommunistiske Forbund'«, sagde Hrustjov, mens han hævede sit glas. »Hvad betyder dette ord 'forbund'? Desuden bryder I jugoslaver jer ikke om at anvende betegnelsen 'socialistisk lejr'. Men sig os, hvad skulle vi kalde den, den 'neutrale lejr', de 'neutrale landes lejr'? Vi er alle socialistiske lande, eller er I ikke et socialistisk land?»

»Det er vi, selvfølgelig er vi det!« sagde Kardelj.

Hele denne forelæsning, som Hrustjov holdt stående og ledsagede med råb, armbevægelser og 'kritikker' af jugoslaverne, var et led i hans bestræbelser på at få Tito ned med nakken, men denne accepterede aldrig at betragte Hrustjov som 'overhoved'.

Kirichenko, som sad ved siden af mig, lyttede i tavshed. Senere spurgte han lavmælt:

»Hvem er den kvinde ved siden af mig?«

»Min hustru, Nexhmije«, svarede jeg.

»Kunne du ikke have fortalt mig det lidt før? Jeg holdt min mund lukket, fordi jeg troede hun var en af deres koner«, sagde han til mig, idet han hentydede til jugoslaverne. Han udvekslede hilsener med Nexhmije, og begyndte så at rakke jugoslaverne ned.

I mellemtiden fortsatte Hrustjov sine 'kritikker' af jugoslaverne og prøvede at overbevise dem om, at det var ham (selvfølgelig i Sovjetunionens og det sovjetiske kommunistpartis navn) og ingen anden, der burde være 'overhoved'. Han hentydede således til Tito, som for sin del prøvede at placere sig selv og det jugoslaviske parti over alle andre.

»Det ville være latterligt«, sagde han til dem, »at vi skulle stå i spidsen for lejren, hvis de andre partier ikke mener, at vi er værdige hertil, ligesom det ville være latterligt for et hvilket som helst andet parti at anse sig selv for at stå i spidsen, når de andre ikke ser sådan på det«.

Kardelj og Rankovich svarede køligt, og gjorde sig store anstrengelser for at se rolige ud, men det var let af forstå, at de kogte indvendigt. Tito havde instrueret dem om at forsvare hans positioner godt, og de ønskede ikke at bryde deres mesters ord.

Dialogen mellem dem var ved at trække i langdrag, ofte afbrudt af Hrustjovs råb, men jeg lyttede ikke længere. Bortset fra det svar, jeg gav Rankovich, da han fremsatte anklagen om, at vi skulle have blandet os i deres anliggender, udvekslede jeg ikke ét ord med dem. Jeg talte hele tiden med Kirichenko, som ikke lod noget være usagt om jugoslaverne og betegnede vort partis samlede standpunkt overfor den revisionistiske ledelse i Jugoslavien som yderst korrekt.

Men også denne Kirichenko fik senere Hrustjovs kærlighed at føle. Skønt udenlandske observatører en overgang anså ham for at rangere som nummer to efter Hrustjov, blev han sendt til en lille fjerntliggende by i Rusland, utvivlsomt i realiteten som interneret. En af vore militære studenter fortalte os, da han vendte tilbage til Albanien:

»Jeg rejste med toget og en sovjetisk passager kom og satte sig ved siden af mig, tog avisen frem og begyndte at læse. Efter en stund lagde han avisen igen og spurgte mig, som det var skik: »Hvor skal du hen?« Jeg fortalte ham det. Idet han bemærkede den accent, jeg talte russisk med, spurgte han mig: »Hvad landsmand er du?« »Jeg er albaner« svarede jeg. Den rejsende var overrasket, men glad, så hen på kupedøren, vendte sig mod mig og trykkede mig varmt i hånden, mens han sagde: »Jeg beundrer albanerne«. Jeg var overrasket over hans synspunkt« sagde vor officer, »fordi kampen mod hrustjoviterne dengang var begyndt. Det var i perioden efter de 81 partiers møde. »Hvem er du?« spurgte jeg, berettede officeren. »Jeg er Kirichenko« sagde han til mig. Da han fortalte mig sit navn, indså jeg, hvem han var,« sagde vor officer til os, »og jeg beredte mig på at tale med ham, men han sagde med det samme: »Skal vi spille domino?« »For mig gerne« sagde jeg, og han tog æsken med dominobrikkerne op af lommen, og vi begyndte at spille. Jeg forstod hurtigt, hvorfor han ville spille domino. Han ville fortælle mig noget og skjule sin stemme bag dominobrikkernes raslen på bordet. Og han begyndte: »Bravo for jert parti, der afslørede Hrustjov. Længe leve Enver Hoxha! Længe leve det socialistiske Albanien! og på denne måde fortsatte vi en meget venskabelig samtale, skjult bag dominobrikkernes raslen. Mens vi talte, kom der andre mennesker ind i kupeen. Han lagde den sidste dominobrik, mens han sagde: »Giv ikke op, overbring Enver mine bedste hilsener« og tog avisen og fordybede sig i den, som om vi aldrig havde mødtes«, sagde vor officer afslutningsvis.

Hrustjov og co. gjorde alt for at sprede og opdyrke deres åbent revisionistiske linie og deres anti-marxistiske, kupagtige aktioner og metoder i alle de kommunistiske og arbejderpartierne. Vi så da også, hvordan hrustjovismen begyndte at florere meget hurtigt i Bulgarien og Ungarn, Østtyskland, Polen, Rumænien og Tjekkoslovakiet. Den storstilede rehabiliteringsproces, skjult som 'korrigering af fejl begået i fortiden', blev forvandlet til en hidtil uset kampagne i de tidligere folkedemokratiske lande. Fængslernes døre blev åbnet overalt, de andre partiers høvdinge konkurrerede med hinanden om, hvem der var hurtigst til at løslade de mest fordømte fjender fra fængslerne, og hvem der kunne give dem de fleste poster helt op til ledelsen af partiet og staten. Hver eneste dag offentliggjorde disse partiers aviser og tidsskrifter kommunikéer og rapporter om denne revisionistiske mafias vår; pressen var fyldt med taler af Tito, Ulbricht og andre revisionistiske høvdinge, mens 'Pravda' og TASS skyndte sig at rapportere disse begivenheder og sprede dem som 'avancerede eksempler'.

Vi så, hvad der var ved at ske og følte presset tårne sig op mod os fra alle sider; men vi veg ikke en hårsbredde fra vor kurs og vor linie.

Dette kunne ikke undgå at gøre først og fremmest Tito og co. vrede, fordi de, opgejlede af beslutningerne fra den 20. kongres og af hvad der skete i de andre lande, også forventede en voldsom omvæltning i Albanien. Aktiviteten imod vort parti og land fra de titoister, der arbejdede på den jugoslaviske ambassade i Tirana, tog et opsving.

De jugoslaviske diplomater i Tirana drog fordel af vor korrekte optræden og de faciliteter, vi stillede til rådighed for dem til at udføre deres arbejde, og begyndte efter ordre og instruks fra Beograd at genoplive og reaktivere deres gamle agenter i vort land, instruerede dem og gav dem signal til angreb. Forsøget på at angribe partiets ledelse på Tirana-konferencen i april 1956, et forsøg der slog fejl, var Beograd-revisionisternes værk, men samtidig også Hrustjovs og hrustjoviternes værk. Med deres revisionistiske teser og ideer var de sidstnævnte komplottets inspiratorer, mens titoisterne og deres hemmelige agenter var organisatorerne.

Men da de så, at dette komplot var mislykkedes, undlod de sovjetiske ledere, der førte sig frem, som vore hjertevenner og som principfaste mænd, ikke at stille krav og åbentlyst udøve pression mod os.

Umiddelbart før vort partis 3. kongres, som blev afholdt i slutningen af maj og begyndelsen af juni 1956, krævede Suslov ganske åbenlyst, at vor ledelse skulle 'nyvurdere' og 'korrigere' dets hidtidige linie.

»Der er intet for vort parti at nyvurdere i dets linie«, sagde vi ligeud til ham. »Vi har aldrig tilladt alvorlige principielle fejl i vor linie».

»I burde nyvurdere Koci Xoxe og hans kammeraters sag, som I tidligere har fordømt,« sagde Suslov til o s.

»De var og er stadig forrædere og fjender mod vort parti og folk, fjender af Sovjetunionen og socialismen«, svarede vi afmålt. »Om så deres rettergang blev genoptaget hundrede gange så ville de alle hundrede gange blive betegnet som fjender. Sådan var deres virksomhed.«

Så begyndte Suslov at tale om de ting, der var ved at ske i de andre partier og i det sovjetiske parti, og om at se på dette problem med 'mere generøse', 'mere humane' øjne.

»Dette har gjort et stort indtryk på og er blevet budt velkommen af folkene«, sagde han. »Dette burde også ske hos jer«.

»Hvis vi skulle rehabilitere fjenderne og forræderne, dem som ønskede at placere landet i et nyt slaveris lænker, så ville vort folk stene os«, sagde vi til Hrustjovs ideolog.

Da han så, at han ikke kom nogen vegne med dette, skiftede Suslov kurs.

»Ja, ja da,« sagde han, »eftersom I er overbeviste om, at de er fjender, så lad dem blive ved det. Men der er én ting, I burde gøre: I burde afholde jer fra at omtale deres forbindelser med jugoslaverne og ikke længere betegne dem som Beograds agenter.«

»Her taler vi om sandheden«, sagde vi. »Og sandheden er, at Koci Xoxe og hans kollaboratører i komplottet fra top til tå var agenter for de jugoslaviske revisionister. Vi har gjort hele verden bekendt med Koci Xoxes forbindelser med jugoslaverne samt den store mængde kendsgerninger, som beviser dette. Den sovjetiske ledelse kender dem meget vel. Måske har du ikke haft lejlighed til selv at gøre dig bekendt med kendsgerningerne, og, eftersom du fastholder din opfattelse, så lad os fremlægge nogle af dem for dig.«

Suslov kunne næsten ikke beherske sig. Vi opregnede roligt nogle af de vigtigste kendsgerninger og understregede til sidst:

»Dette er sandheden om Koci Xoxes forbindelser med de jugoslaviske revisionister.«

»Da, da«* gentog han utålmodigt.

»Hvordan skulle vi så kunne fordreje denne sandhed?!« spurgte vi ham. »Er det tilladeligt for et parti at skjule eller fordreje, hvad er er blevet bevist med utallige kendsgerninger, for at behage denne eller hin person?«

Suslov fnøs: »Men der er jo ingen anden måde, som I kan rette op på jeres forbindelser med Jugoslavien på.«

Alt var blevet mere end tydeligt for os. Bag Suslovs 'broderlige' indgriben lurede Hrustjov-Tito-studehandlerne. Tito-gruppen, som nu havde vundet terræn, krævede sikkert så stort som muligt råderum, samt med økonomiske, militære og politiske fordele. Tito havde overfor Hrustjov insisteret på at de titoistiske forrædere som f.eks. Koci Xoxe, Rajk, Kostov osv., skulle rehabiliteres. Mens Tito opnåede dette mål i Ungarn, Bulgarien og Tjekkoslovakiet, var han ude af stand til det i vort land. I disse lande rehabiliteredes forræderne, og de marxistisk-leninistiske partiledelser undermineredes. Dette var Hrustjovs og Titos fælles værk. Vi var en klods om benet på Tito, men vor holdning overfor ham var resolut og urokkelig. Og hvis fjenderne vovede at foretage aktioner mod os, ville vi slå igen. Tito havde længe vidst dette, og Hrustjov vidste det og var også ved at blive overbevist om det. Denne havde selvfølgelig en tendens til at ville indskrænke Titos veje og ikke give ham lov til at græsse på de græsgange, som Hrustjov regnede for sine egne.

Omkring 15-20 dage efter vort partis 3. kongres i juni 1956, var jeg i Moskva til en rådslagning, som jeg omtalte ovenfor, hvori partilederne fra alle de socialistiske lande deltog. Skønt formålet med rådslagningen var at diskutere økonomiske problemer, så benyttede Hrustjov, som han havde for vane, lejligheden til at rejse alle andre problemer.

I nærværelse af alle repræsentanterne fra de andre partier vedgik han med egne ord at Tito havde lagt pres på ham med hensyn til rehabiliteringen af Koci Xoxe og alle de andre fjender, der var blevet fordømt i Albanien.

»Vi talte med Tito om Jugoslaviens forbindelser med de andre stater,« sagde Hrustjov blandt andet. »Tito var tilfreds med polakkerne,

* *da, da:* ja, ja (russisk i originalen) (o.a.)

ungarerne, tjekkerne, bulgarerne og de andre, men han talte meget vredt om Albanien og slog om sig med arme og ben. »Albanien er ikke i orden, de er ikke på den rette vej«, sagde Tito til mig, »de anerkender ikke de fejl, de har begået og har ikke forstået noget som helst af det der finder sted nu«

I virkeligheden greb Hrustjov, ved at gentage Titos ord og anklager lejligheden til at kunne få afløb for alt det nag og forbitrelse han følte mod os, fordi vi ikke på kongressen rehabiliterede Koci Xoxe, »som Tito betegnede som en stor patriot« understregede Hrustjov.

»Da Tito omtalte de albanske kammerater, rystede han af raseri, men jeg imødegik ham og sagde til ham, at det er de albanske kammeraters indre anliggender, og de vil vide, hvordan de skal løse dem.« fortsatte Hrustjov sin 'rapport' og prøvede at overbevise os om, at han havde haft et stort skænderi med Tito. Imidlertid var vi nu udmærket klar over meningen med de uophørlige kys og mundhuggerier mellem disse to budbringere for den moderne revisionisme.

Tito sad i forræderi op til sin hals og udklækkede utallige komplotter mod de socialistiske lande. Men når Hrustjov forrådte, så spankulerede Tito rundt som en 'påfugl' og førte sig frem som Hrustjovs 'lærer'. Tito var helt i sin ret til at forlange meget af ham og havde ingen betænkeligheder i den retning. Han havde til hensigt at få Hrustjov til at adlyde ham, og handle efter sine ordrer. Tito havde opbakning fra den amerikanske imperialisme og verdensreaktionen, derfor fulgte Hrustjov for sin del taktikken med at gøre tilnærmelser til Tito for at smigre og vinde ham over, for at omfavne ham og til sidst kvæle ham. Imidlertid var det Tito, han havde at gøre med, og denne havde sin egen taktik for at gøre tilnærmelser til Hrustjov for at trænge sig ind på ham og ikke underlægge sig ham, at diktere ham og ikke at tage imod ordrer fra ham, at få den maksimalt mulige hjælp og tvinge Hrustjov til at underlægge alle Beograds modstandere, først og fremmest Albaniens Arbejdets Parti under sig.

Det er netop derfor, vi ser mange zig-zag-bevægelser i Hrustjovs linie overfor Tito, snart kom de godt ud af det med hinanden, snart var deres forbindelser bitre, undertiden angreb og forbandede Hrustjov Tito og andre gange trak han sig tilbage for blot at kritisere ham igen. Dette var resultatet af mangel på et principfast politisk standpunkt. Tito og Hrustjov var to revisionister, to agenter for kapitalismen. De

havde noget til fælles, men de havde også modsigelser indbyrdes. Disse modsigelser stødte sammen og kom til udtryk i zig-zag-bevægelserne, som også fortsætter den dag i dag mellem Tito og Hrustjovs arvinger.

Der var intet principfast, intet marxistisk eller revolutionært i deres standpunkter. De blev ledt af kontrarevolutionære mål og havde tilrevet sig ledelsen af revisionismen, som er kapitalisme i en ny form, fjende af folkenes enhed, anstifter af reaktionær nationalisme og af fremstødet frem mod og oprettelsen af det mest grusomme diktatur, som end ikke tillader det mindste tegn på formelt borgerligt demokrati. Revisionismen er en ide og handling, der står i spidsen for et lands forvandling fra socialisme tilbage til kapitalisme, for et kommunistisk partis forvandling til et fascistisk parti, den opmuntrer til ideologisk kaos, forvirring, korruption, repression, vilkårlighed, ustabilitet og til at sætte fædrelandet på auktion. Denne tragedie indtraf i Sovjetunionen og de andre revisionistiske lande. Hrustjov og hrustjoviterne skabte denne situation, opmuntret og hjulpet af den amerikanske imperialisme og verdenskapitalismen.

VII
RIGET PROJEKTERES

Frem mod forvandlingen af de socialistiske lande til russiske provinser. Ændringer i den bulgarske ledelse dikteret af Moskva. Zhivkovs 'ur' trækkes op i Moskva. Donaukomplekset og rumænernes 'brud' med russerne. Den officielle eliminering af Informationsbureauet. De reformistiske illusioner i de italienske og franske partier - Togliatti, 'polycentrismens' fader. Uforglemmeligt møde med to afholdte franske kammerater, Marcel Cachin og Gaston Monmousseau. Maurice Thorez' vaklen. Ødelæggelse af enheden i den kommunistiske bevægelse, en kolossal tjeneste for verdensimperialismen.

Teserne fra den 20. kongres og særlig angrebet på Stalin i Hrustjovs 'hemmelige' rapport henrykkede de revisionistiske elementer både i partierne i de socialistiske lande og i de andre partier. Som følge af eksemplet fra rehabiliteringen af socialismens fjender i Sovjetunionen begyndte Rajks, Kostovs, Gomulkas, Slanskys og andre af proletariatets diktaturs fordømte fjenders 'sager' igen at blive taget op.

Hele den kontrarevolutionære, undergravende virksomhed, som Hrustjov-kliken gennemførte i Sovjetunionen, tjente også dennes mål i udenrigspolitikken. I begyndelsen var dens hovedmål i denne retning: at styrke dens dominans over de partier og tidligere folkedemokratiske lande, som den mente var under dens kontrol, og at slå hårdt ned på de partier og lande, som stadig ikke havde underlagt sig den. At stille de kommunistiske og arbejderpartierne i de kapitalistiske lande fuldstændigt i sin egen tjeneste; at vinde den amerikanske imperialismes og verdensimperialismens tillid ved gennem en række opportunistiske teser at udbrede den 'skabende marxisme' og således angribe socialismen i Sovjetunionen og andre steder.

Hrustjov mente, at han ved at bagtale Stalin, kunne gøre Sovjetunionen og i særlig grad ham selv 'acceptabel' for enhver. Han kalkulerede med, at på denne måde ville verdensreaktionen være stillet tilfreds, at alle de andre partier ville samle sig om ham, at Titos hjerte ville blive blødgjort, og de ville blive forsonet, og som en genforenet familie, ville de opnå enighed og slutte sig sammen på den samme vej som imperialismen og verdenskapitalismen. Hrustjov og hrustjoviterne ville sige til dem: »Vi er ikke længere kommunister med knive mellem tænderne som i Lenins og Stalins dage. Vi er ikke længere for verdensrevolutionen, men for samarbejde, fredelig sameksistens og den parlamentariske vej. Vi åbnede koncentrationslejrene oprettet af Stalin og rehabiliterede Tukhachevskierne og Zinovieverne, og vi kan måske endog gå så langt som til at rehabilitere Trotskij. Vi løslod Solsjenitsyn'erne og tillod dem at trykke deres anti-sovjetiske bøger. Vi smed Stalin ud af mausolæet og brændte hans lig. Til dem, som kaldte vores handling mod Stalin for en forbrydelse, sagde vi:»Vil I have denne døde hest? Så tag den!«

Som jeg fremhævede ovenfor, måtte Hrustjov slippe af med sine modstandere ikke alene i Sovjetunionen, men også i de folkedemokratiske lande. De, som havde tiltro til Stalins marxistisk-leninistiske linie, måtte plukkes ud af partiledelserne. Ligeledes måtte de, der var imod Tito, som Hrustjov var kommet til enighed med, udrenses; mens de, der havde fordømt Titos agenter i deres egne lande, måtte rehabilitere disse forrædere og selv fjerne sig fra ledelsen. Hrustjov brugte alle metoder: Gottwald døde, Bierut døde, Gomulka og Kadar kom igen til

magten, Dej skiftede ham, Rakosi og Chervenko likvideredes. Vi var de eneste, som Hrustjov ikke var i stand til at likvidere.

Ved at søge tilnærmelse til den amerikanske imperialisme havde den hrustjovitiske revisionisme selvfølgelig til hensigt at komme ind på arenaen som dens magtfulde partner, som et land med udviklet industri og landbrug, i stand til at konkurrere med USA's industri og landbrug (som det højlydt proklameredes), som et land med sit eget kolonirige, som landene i den socialistiske lejr ville være en del af.

Hrustjov og co. havde påbegyndt deres arbejde for skabelsen af dette 'rige', og nu fortsatte de det yderligere. Nogle steder gik arbejdet glat, andre steder var der gnidninger, mens disse ambitioner aldrig blev virkeliggjort i Albanien.

Bulgarien, for eksempel, voldte aldrig de sovjetiske revisionister nogle vanskeligheder. Efter Stalins og Dimitrovs død, kunne Velko Chervenkos 'autoritet' tilsyneladende ikke længere dupere Bulgariens Kommunistiske Parti. Han var blevet en hindring på Hrustjovs vej, og de sovjetiske intriger, intrigerne fra Hrustjov, der tog magten og gjorde, hvad han gjorde, må utvivlsomt have spillet en rolle i hans likvidering.

Umiddelbart efter den 20. kongres blev Chervenko, der på daværende tidspunkt var premierminister, angrebet på grund af 'persondyrkelsen', de 'fejltagelser', han havde begået osv. Imidlertid lod det ikke til, at Velko var en af dem, der skabte en kult om sig. Han blev snarere brugt som 'syndebuk' for at retfrædiggøre de 'korrektioner', som blev foretaget med hensyn til rehabiliteringen af Kostov og kompagni. Chervenko overlod uden ståhej sin post som premierminister til Anton Jugov, som heller ikke beholdt denne post længe.

I Dimitrovs tid var Anton Jugov indenrigsminister, mens han med Chervenkos komme blev vicepremierminister og senere premierminister. Under krigen kæmpede Jugov i illegalitet og kæmpede godt. Han var en af de vigtigste og mest dynamiske ledere, specielt under det oprør, der førte til 9. september 1944: Bulgariens befrielsesdag. Da jeg første gang rejste til Bulgarien, bemærkede jeg, at Dimitrov viste Jugov særlig respekt, knyttede ham nært til sig og, lod det til, havde stor tillid til ham. På trods af visse mangler hos Jugov er det min opfattelse, i den udstrækning jeg kendte til ham, at han efter Dimitrovs død var den ideologisk og politisk mest klarttænkende blandt de bulgarske

ledere, en mand, der var beslutsom i sine opfattelser, modig og en god organisator. Jeg har haft kontakt ham mange gange i Bulgarien, og i Moskva, men også i Albanien, da han besøgte vort land, og han viste sig altid at være åbenhjertig, venlig og rede til at tale med mig.

Jugov kendte udmærket den politiske, økonomiske og organisatoriske situation i Bulgarien, og efter mit indtryk kendte han ikke alene denne fra rapporter, men i højere grad fra sine kontakter. Han rejste over hele landet, og var en mand af folket. Ikke alene vidste han, hvordan han skulle organisere, men han var også en mand, der tog beslutninger og han vidste, hvordan han skulle forsvare dem. Med andre ord var Jugov ikke en leder, der hurtig kunne tilpasses og indrette sig efter at være 'ja-siger'.

Også i organiseringen af Bulgariens Kommunistiske Parti under ledelse af Dimitrov havde Jugov sin egen rolle. Det samme må også siges med hensyn til genopbygningen af industrien og organiseringen af landbrugskooperativer, som blev opbygget ved at følge eksemplet og kursen fra de sovjetiske kollektivfarme.

Da Chervenko blev fjernet fra posten som partiets generalsekretær, blev han erstattet af *Zhivko**, mens Jugov blev, hvor han var, som vicepremierminister. Som den snedige djævel, Hrustjov var, foretrak han Todor, som ville gøre arbejdet for ham bedre. Hrustjov kunne ikke manøvrere med Jugov, som han ville. Brød Jugov sig om denne hrustjovitiske løsning? Afgjort ikke og han gav udtryk for det. Når som helst vi mødtes, var det ganske klart, at Jugov var revnende ligeglad med Zhivkov.

En skønne morgen blev også Jugov ligeså stille likvideret ligesom Chervenko. Vi hørte aldrig om grundene til denne likvidering, men vi kan gætte os til dem. Han må have været i opposition til Zhivkov, dvs. til Hrustjov. Kort sagt han må have været imod det hrustjovitiske Sovjetunionens kolonisering af Bulgarien, imod Bulgariens tab af sin uafhængighed og selvstændighed. Jugov må have afvist at blive og blev aldrig en marionet i hænderne på Hrustjov sådan som Zhivkov blev det.

Sammen med Jugovs gode kvaliteter som leder, havde han også ef-

---

* *Zhivko*, ironisk diminutiv for Zhivkov (Forlaget 8. Nëntoris note)

ter min mening nogle personlige svagheder. Hans vigtigste fejl var hans indbildskhed, som konkret viste sig i hans praleri og de udtryksmåder, han brugte til at opreklamere sig selv og sit arbejde. Jeg rejste gennem Bulgarien sammen med ham, han ledsagede mig ud at se byer, sletter, landbrugskooperativer, historiske steder, fabrikker, kunstneriske forestillinger osv. Jeg nød landets skønne steder og det bulgarske folks og de bulgarske kommunisters hengivenhed overfor vort parti og folk. Jugovs selskab var altid behageligt og meget lærerigt.

Men alligevel var det dog, som om han altid ville vise sig frem.

Vi rejste i bil, kom gennem mange landsbyer, og Jugov undlod aldrig at fortælle mig ikke alene navnet på hvert kooperativ, men også hvor mange hektar jord, hvor mange køer, hvor mange heste, og endog hvor mange geder, for slet ikke at nævne hvor mange hektar vingård, hvilken type vindruer og antallet af frugttræer, det havde. Alt ved hjælp af statistikker! Nuvel, tænkte jeg, men selv statistikere kan tage fejl! Men nej, Jugov, 'manden med svar på rede hånd' ønskede at imponere mig med, at han 'kunne alt på fingerspidserne'.

Når de opførte folkloreforestillinger for os, så sprang han op og deltog i dansen og sangen. Han var en *bon vivant**.

På trods af disse ting var Jugov et godt menneske, og jeg har gode minder om ham. Jeg tror ikke, han er degenereret ideologisk og politisk.

Med hans fjernelse udnævnte Hrustjov Todor Zhivkov til Bulgariens leder, eller mere præcist til russernes 'hushovmester' i Bulgarien. Lige så højt som Dimitrov hævede Bulgariens Kommunistiske Partis og Bulgariens prestige, vendte Todor Zhivkov fuldstændig op og ned på dette. Dette element uden personlighed kom til overfladen med Hrustjovs hjælp og blev hans føjelige lakaj. Dengang jeg mødte Dimitrov, hørte jeg aldrig om Zhivkov. Senere på Chervenkos tid så jeg ham et par gange. Den ene gang gav han mig et såkaldt foredrag om bulgarsk landbrug, og den anden gang ledsagede han mig til en jordbærmark et eller andet sted udenfor Sofia.

Da han fortalte mig om landbruget, så det ud som om, det ikke var Zhivkovs sjæl, men hans notesbog, der talte. Han var Jugovs modsætning. I en lille notesbog havde han i alfabetisk orden nedskrevet tal om

* Munter fyr (fransk i originalen) (Forlaget 8. Nëntoris note)

alt muligt lige fra landets befolkningstal til antallet af rækker med tobaksplanter. Med andre ord plagede han mig i en hel time med tal uden nogen som helst konklusion. En anden kammerat, der var med ham, fortalte meget bedre om den bulgarske økonomi i almindelighed, og om industrien i særdeleshed. Jeg glemte fuldstændig Zhivkov. Senere, da Chervenko var fjernet, dukkede han imidlertid op som førstesekretær(!)

Vi var forbløffede, men vi havde ingen grund til at være overraskede. Jeg mødte ham også i denne funktion! Han var lige, som han havde været før. Der var kun én forandring: for at adskille sig fra tidligere havde han antaget nogle nye attituder; han tog ikke længere sin notesbog frem, smilede ofte, sad med sin kasket på og brugte mere 'folkelige vendinger.'

Ikke engang efter dette havde jeg en seriøs samtale med ham. Mange gange spiste vi sammen med kammerater fra den bulgarske ledelse; Zhivkov førte os fra det ene af Zar Boris' paladser til det andet, fra paladset i Sofia til Eksinograd-paladset i Varna, men han sagde aldrig noget af vigtighed, blot hengav han sig til en intetsigende konverseren for at få tiden til at gå.

Zhivkovs metamorfose skete gradvist gennem den opdragelse, som Hrustjov gav ham. Zhivkovs feltråb blev: 'Med Sovjetunionen for evigt!' Hans underlæggelse under Hrustjov var fuldstændig. Det var Zhivkov, der 'skabte' og lancerede ideen: »Lad os stille vore ure efter Hrustjovs«. Hrustjovs taktik overfor de kommunistiske og arbejderpartierne blev til Zhivkovs taktik; i dag ville han tale imod Tito, i morgen for Tito, i dag ville han åbne grænserne for markeder med jugoslavisk deltagelse, i morgen ville han lukke dem, i dag ville han gøre krav på Makedonien og i morgen ville han intet sige om det. Ved at følge Hrustjovs vej og 'råd' blev Zhivkov en 'personlighed', og samtidig med opbygnignen af hans 'personlighed' fik hrustjoviterne alt i Bulgarien under deres kontrol. Hvert hjørne og hver sektor af Bulgarien ledes af russernes folk. Den bulgarske regering, parti og administration eksisterer af navn, men af gavn ledes alt af russerne. Hrustjoviterne har forvandlet Bulgarien til et farligt arsenal. Bulgarien er blevet et brohoved for russiske socialimperialister mod vort land og andre Balkanlande. Dette er Zhivkovs og hans folks værk. De æder Bulgariens brød og tjener den sovjetiske socialimperialisme.

Som de historiske kendsgerninger viser, var og forblev også Dej og hans forbundsfæller Hrustjovs satelitter. De svajede alt efter hvilken vej, vinden blæste. I det nære venskab mellem Tito og Hrustjov var der også skænderier, som forårsagedes af ungarske, polske og andre spørgsmål. Der var således kurrer på tråden og perioder med surmuleri, og derefter igen forsoning og omfavnelse som mellem venner. Uden den mindste politiske skruppel kastede Dej sig fuldstændig ud i malstrømmen af Hrustjovs forræderiske, anti-marxistiske virksomhed, som han fangedes ind i, og han blev kastet frem og tilbage efter forgodtbefindende.

Jeg vil senere omtale, hvad der skete i 1960 i Bukarest og Moskva, men her vil jeg blot fremhæve, at under disse begivenheder viste Dej endnu engang sit uforanderlige væsen som en person, der ville hejse og sænke et hvilket som helst flag uden den mindste betænkelighed. Der er visse nøglepunkter og øjeblikke i menneskets liv og virksomhed, som, taget samlet, danner et billede af det. Her har vi Dej: i 1948 og 1949 en resolut og nidkær anti-revisionist og anti-titoist; efter 1954 en entusiastisk og nidkær pro-revisionist og pro-titoist; i 1960 en pro-hrustjovit af første rang, senere lod det til, at han viftede med dette flag for at manøvrere med to-tre flag samtidig. Kort sagt en politiker, som lavede pirouetter efter de politiske konjunkturer, som fulgte en 'hid og did' linie, som kastede sig hid med Tito, og did med Hrustjov og Mao Zedong, og hans efterfølgere endog også med den amerikanske imperialisme. Han og hans efterfølgere kunne være og var med hvem som helst, men de var ikke og kunne ikke være med den konsekvente marxisme-leninisme.

Vi så både en periode med opblomstring af Dej-Hrustjov-venskabet og en periode med splid i dette venskab.

Hrustjov troede, at han havde Dej i sin vestelomme ligesom den lille elfenbenskniv, som han plejede at tage frem og lege med på møderne. Han troede, at han kunne bruge Dej ligesom denne kniv. Da Hrustjov vurderede, at situationen var moden, lagde han efter 1960 en annektionistisk plan frem iflg. hvilken det rumænske territorium fra Bucharest-provinsen op til grænsen med Sovjetunionen skulle forenes økonomisk med det sovjetiske Ukraine i et 'industrielt-landbrugsmæssigt kompleks'.

Dette var en klodset ide. Dej havde slugt mange andre ting, men denne gang sparkede han fra sig.

Først da Hrustjov ramte Rumænien på dets ømme punkt bragte Dej sine angreb mod os til ophør, men selv efter dette havde Dej aldrig tilstrækkelig borgerlig anstændighed, for slet ikke at tale om marxistisk-leninistisk mod til at foretage den mindste selvkritik over alle de ting, han havde sagt og gjort med hensyn til vort parti. Denne revisionist som kyssede Titos hånd, bad aldrig om undskyldning overfor vort parti.

Det blev sagt, at Dej døde af kræft. Vi sendte en delegation til hans begravelse som et tegn på vort venskab med det rumænske folk. Dér hilste Ceausescu, der havde erstattet Dej, dårligt nok på vor delegation. Vi betalte tilbage med samme mønt til denne revisionist, der fra han kom til magten af som sit permanente motto tog politikken for enighed med alle de revisionistiske og imperialistiske høvdinge - med Brezhnev, Tito, Mao, Nixon og hele verdensreaktionen.

Da Ceausescu, der var et dårligt surrogat for Dej, havde tilrevet sig magten foretog han en fuldstændig afsløring af denne og ved at styrke sine positioner, kæmper han for at blive en ‘verdensskikkelse’ ligesom Tito, at overtage hans plads, takket været en vis såkaldt modstand mod russernes lumske pression.

Selv efter de modsigelser, som rumænerne havde med russerne forblev deres statslige relationer med os nøjagtig de samme - kolde, tomme og uinteressante. Vi har ikke og vil ikke have partimæssige forbindelser med det rumænske parti, sålænge dette parti ikke offentligt anerkender de fejl, som det har begået med hensyn til vort parti.

Selvfølgelig beklager vi meget dybt, at Rumænien er blevet forvandlet til et kapitalistisk land ligesom Jugoslavien, Sovjetunionen og andre og kun er socialistisk af navn.

Alle disse Dej’er, Zhivkov’er, Ceausescu’er osv. er revisionismens afkom, som Hrustjov og hrustjoviterne har brugt og stadig bruger til eget formål.

De sovjetiske hrustjoviter erstattede marxistisk-leninistisk tillid og venskab med den store ‘socialistiske’ stats dominans, for at skabe den ‘socialistiske familie’, ‘det socialistiske fællesskab’, hvor Brezhnev og de sovjetiske marskaller i dag hersker med jernnæven og truer enhver ‘oprørsk søn’ i familien med Warszawapagtens knippel.

Hrustjov og co. var intolerante overfor enhver form for kritik eller irettesættelse fra andre, imod enhver form for disciplin og gensidig kontrol, lige meget hvor formel den var. For dem var de fælles møder, udtalelser og beslutninger formelle og ugyldige, hvis de hindrede dem i deres planer.

Hvorfor eliminerede og endvidere: hvorfor sværtede hrustjoviterne Informationsbureauet til? De gjorde dette, fordi Informationabureauet havde fordømt Tito, fordi de regnede det for Stalins afkom, som havde fået et 'dårligt ry' i imperialisternes øjne. Det er klart, at de ikke her interesserede sig for de organisatoriske former, for når alt kommer til alt, hvilke formsmæssige forskelle ville der være mellem Informationsbureauet og det 'forbindelseskontor', som Hrustjov foreslog (og som aldrig blev oprettet)? Målet var et rehabilitere Tito og stille imperialismen tilfreds.

Senere, på en rådslagning for den socialistiske lejrs partier, blev forslaget om dette 'kontor' imidlertid afvist, dels fordi hrustjoviterne havde fortrudt, og dels fordi det blev imødegået, især af polakkerne. De (Ochab og Cyrankiewicz) var meget aktive modstandere af denne ide. Selv da det blev besluttet at udsende et fælles tidsskrift, sagde de: »Ja da, så lad os evt. få det, for det ser ud til, at vi skal have det.«

Fra dette frugtesløse møde husker jeg den entusiasme, som Togliatti modtog Hrustjovs ide med. På stedet udviklede han den videre ved at insistere på oprettelsen af to 'forbindelseskontorer' - et for partierne i de socialistiske lande og et for partierne i de kapitalistiske lande! 'Polycentrismens' fremtidige fader førte tingene endnu længere ud og foreslog, at Sovjetunionens Kommunistiske Parti ikke skulle deltage i sidstnævnte, »selv om«, tilføjede Togliatti, idet han prøvede at forsøde pillen, »det vil være vor leder«.

Det italienske revisionistiske parti var i forreste række i det fjendtlige arbejde mod den internationale kommunisme, mod de kommunistiske og arbejderpartierne og den socialistiske lejrs lande.

De italienske og franske 'kommunister' havde store illusioner om det borgerlige demokrati og den parlamentariske vej. I perioden umiddelbart efter 2. verdenskrig deltog begge disse partier i den første tids borgerlige regeringer. Og dette var en taktik fra borgerskabets side for at undgå strejker og kaos, for at genetablere økonomien og specielt styrke ikke alene dets økonomiske positioner, men også dets militære

og politistatslige positioner. Kommunisternes deltagelse i de borgerlige regeringer var et slag i den tomme luft. Borgerskabet satte atter kommunisterne fra bestillingen, afvæbnede dem, kastede dem i opposition og forkyndte valglove, som betød, at antallet af deres parlamentsmedlemmer blev reduceret til et minimum, på trods af det store antal stemmer, kommunisterne fik.

Som det senere blev klart, spiste Tito og Togliatti allerede dengang af det samme trug, og det er grunden til, at det italienske parti kom Titos parti til undsætning, skønt det ikke var åbenlyst i begyndelsen. Togliatti, som var en skjult, men indbidt revisionist, og hele ledelsen i Italiens Kommunistiske Parti, som deltog i Informationsbureauet, var kede af, at Tito blev fordømt. De stemte for denne fordømmelse af konformitet, fordi de ikke havde mod til at gå åbenlyst imod den, men tiden viste, at de italienske revisionister var blandt de ivrigste til at forene sig med Tito.

Hrustjovs besøg i Beograd og hans forsoning med Tito banede vejen for Togliatti og co. til ikke alene at tage til Beograd for at mødes med titoisterne og slutte fred med dem, men også for åbent at udvikle splittende revisionistiske synspunkter imod Stalin og Sovjetunionen, ikke alene som stat, men også som system. Togliatti og hans følgesvende tog åbent Titos parti og fulgte ikke Hrustjovs zig-zag taktik. Hrustjov manøvrerede for sin del også med Togliatti; han roste ham og irettesatte ham mildt for at holde ham under kontrol.

Lederne i det italienske parti, som f.eks. Togliatti, Longo og co. viste sig særlig modtagelig for den 20. kongres' revisionistiske ideer og i særdeleshed for Hrustjovs bagvaskelser mod Stalin. Kort efter denne kongres startede Togliatti i et interview givet til det italienske blad 'Nuovi Argomenti' sine angreb på det socialistiske system, proletariatets diktatur og Stalin. Her lancerede han også sin ide om 'polycentrismen', som var ideen om opdelingen og splittelsen af den internationale kommunistiske bevægelse.

Hvad angår lederne i Frankrigs Kommunistiske Parti, som f.eks. Thorez, Duclos og andre, er det imidlertid en kendsgerning, at de i begyndelsen var forfærdede over Hrustjovs 'hemmelige' rapport mod Stalin og ikke accepterede den. Efter at denne rapport var blevet offentliggjort i den vestlige presse, vedtog politbureauet i Frankrigs Kommunistiske Parti en udtalelse, hvori det fordømte denne handling

og udtalte sine reservationer vedrørende angrebene på Stalin. Thorez sagde personligt til mig med hensyn til dette problem: »Vi bad de sovjetiske kammerater om forklaringer, de gav os dem, men vi er ikke overbeviste.« Jeg understregede overfor Thorez, »I er ikke overbevist, men vi er overhovedet ikke enige«. Således havde Thorez og Frankrigs Kommunistiske Parti længe været klare over vor mening om den 20. kongres og hrustjoviternes bagtalelser mod Stalin.

Franskmændene og italienerne var som hund og kat. Jeg havde talt med Thorez og Duclos om standpunkterne hos lederne i Italiens Kommunistiske Parti mod den marxistisk-leninistiske linie, til forsvar for de titoistiske revisionister og imod vort parti. I begyndelsen lod det til, at de og franskmændene som helhed opførte sig godt overfor os. Vi stod fast på vore synspunkter, og de på deres. Vi fortsatte vort uophørlige angreb mod titoisterne, og det lod til, at de ikke havde stor tillid til Tito. Vi var også på samme kurs i vort standpunkt overfor de italienske ledere.

Før de begivenheder som førte til splittelsen, kom kammeraterne Marcel Cachin og Gaston Monmousseau, to af kommunismens ærerige veteraner til vort land. Hele vort parti og folk bød dem velkommen med glæde og hengivenhed. Jeg havde meget åbne og hjertelige samtaler med dem.

De besøgte vort land, talte med stor sympati om det til mig, og skrev i begejstrede vendinger om vort parti og folk i 'L'Humanité'. Monmousseau udgav også en meget tiltalende bog om vort land. Mens han sad sammen med mig foran ilden, fortalte han mig om det besøg, han havde aflagt i Korca, og om hans deltagelse i vindruehøsten sammen med Korcas kooperativbønder. I løbet af vor samtale spurgte jeg forfatteren til *'Jean Bécot',* som er fra Champagne, stedet med de berømte vine:

»Kammerat Monmousseau, hvad mener du om vores vin?«

Han svarede *pince-sans-rire**:

»Som eddike.«

Jeg lo hjerteligt og sagde:

»Du har ret, men sig, hvad bør vi gøre ved den?«

* Tørt (fransk i originalen) (Forlaget 8. Nëntoris note)

Monmousseau talte om vin i en hel time, og dette hjalp mig meget. Jeg lyttede med beundring til den gamle mand, hvis kinder glødede, og hvis øjne oplystes af flammerne, som havde samme farve som vinen fra hans fødested, Champagne.

Før vi tog til de 81 partiers møde i Moskva, bad Maurice Thorez om at komme til vort land på ferie. Vi bød ham velkommen med stor glæde. Vi regnede med (og tog ikke fejl), at han var blevet sendt af russerne for at 'gøre os møre'.

Da han var på ferie i Durrés, fortalte jeg Thorez om alle de nedrige ting, som russerne havde gjort mod os.

Maurice lyttede opmærksomt. Han var lamslået, fordi han ikke kendte til disse ting. De havde skjult alt for ham. Vi talte om Bukarest-mødet, om vort standpunkt på det møde. Han sagde, at de var blevet informeret om Albaniens Arbejdets Partis standpunkt på Bukarestmødet af delegationen fra deres parti, og eftersom dette standpunkt havde gjort stort indtryk på dem, havde han tænkt at tale med os om dette spørgsmål, når han kom til Albanien. Thorez sagde, at Bukarestmødet var nyttigt og udtalte sig ikke om, hvorvidt det var eller ikke var i orden. Han kritiserede ikke vort standpunkt i Bukarest, og da han havde hørt mig til ende, var alt hvad han sagde:

»Kammerat Enver, I må ordne disse ting, de har gjort mod jer med den sovjetiske ledelse.«

Hvad angår kampen mod titoismen, godkendte Maurice Thorez alt. Vi sagde farvel til ham og han tog afsted med skib mod Odessa.

I Moskva inviterede Maurice Thorez, før jeg talte ved de 81 partiers møde, os til middag. Denne gang var det tydeligt, at han var kommet fra Hrustjov for at overtale os til ikke at tale imod det revisionistiske forræderi på mødet, men hans mission mislykkedes. Vi tog ikke imod de fejlagtige 'råd' han gav os.

Maurice Thorez kritiserede os på mødet, men i moderate vendinger. Efter jeg havde talt, mødte Jeannette Vermeersch, Thorez' hustru, mig, og sagde:

»Kammerat Enver, hvor styrer I hen med den kurs, I nu er begyndt på? Vi forstår jer ikke.«

»I forstår os ikke i dag, men I vil måske forstå i morgen«, svarede jeg.

Alle og enhver ved, hvordan det gik for Frankrigs Kommunistiske Parti. Også det begav sig med beslutsomhed ud på den revisionistiske vej. Det forrådte marxismen-leninismen, og med nogle nuancer fulgte og følger det Hrustjovs og Brezhnevs linie.

Men Togliatti foretog ikke sådanne zig-zag-udsving som franskmændene, og kom, ligesom Tito, åbent frem med sine revisionistiske synspunkter, som han efterlod som sit 'sidste ønske' til Longo og Berlinguer i sit 'testamente'. Han er 'polycentrismens' fader i den internationale kommunistiske bevægelse. Selvfølgelig var 'polycentrismen' ikke til fordel for Hrustjov, som ønskede at svinge 'dirigentstokken', ligesom det ikke var til fordel for hrustjoviterne, som i dag hersker i Sovjetunionen. Togliattis følgesvende mødte og møder stadig Hrustjovs og Brezhnevs møder med 'møder' for de kommunistiske partier i de kapitalistiske lande i Europa, i Latinamerika osv. Franskmændene, som hældede til Hrustjov, godkendte ikke Togliattis forslag og bekæmpede dem. Jeg vil ikke sige mere i denne retning, fordi jeg andre steder har skrevet om denne teori og disse revisionisters antimarxistiske handlinger.

De italienske revisionister så aldrig med venlige øjne på det socialistiske Albanien og Albaniens Arbejdets Parti. I de første år, der fulgte efter befrielsen modtog vi et overfladisk besøg af den ældre Terracini, som kom til Albanien sammen med en ung kvindelig kunstner. Han blev en eller to dage og rejste lige så stille, som han var kommet. Senere kom Pajetta. Han blev to dage, dekorerede Mehmet og mig med 'Garibaldi'-ordenen fra Den Spanske Krig og Modstandskamp, og han rejste afsted lige så stilfærdigt. De italienske revisionister skrev så godt som intet om det socialistiske Albanien i deres avis 'Unita'. Måske ønskede de ikke at irritere de italienske neo-fascister, som var ved magten, og hvis hære vi havde knust under krigen, eller måske var det, fordi vi afslørede deres kammerat Tito!

Italiens Kommunistiske Parti var et parti med en mangeårig opportunistisk linie, det var et åbent skalkeskjul for at fiske stemmer. Der var stadige kævlerier i ledelsen om poster, lønninger og udnævnelse af deputerede og senatorer. En leder som blev fjernet fra sin post af Togliatti mødte os og klagede, men udmiddelbart efter dette, så snart de gav ham et ben og gjorde ham til senator, blev han from som et lam.

Jeg husker et møde, jeg havde i Karlovij Varij med en af dem, der

dengang var medlem af ledelsen i Togliattis Italienske Kommunistiske Parti.

»Jeg er imod Togliatti og hans synspunkter«, sagde han til mig.

»Men hvorfor?« sagde jeg.

Han opregnede et par 'argumenter', men til sidst kom den virkelige årsag frem:

»Togliatti tillader ikke, at de taler, jeg holder i parlamentet, trykkes. Ikke alene lader Togliatti og Pajetta dem ikke trykke i Italien, men de intervenerer også overfor russerne for at sikre sig, at de heller ikke trykkes i Moskva. Vær venlig, kammerat Enver, og intervener overfor Hrustjov om dette«.

Jeg blev selvfølgelig forbløffet og sagde på stående fod til ham:

»Hvordan kan jeg blande mig? Lad os bare sige, at jeg kunne have indflydelse på, om de blev trykt i Albanien eller ej, men i Sovjetunionen? Du må selv henvende dig til de sovjetiske kammerater. De er deres egne herrer og bestemmer dette.«

Efter bruddet med hrustjoviterne havde også han 'modsigelser' med den revisionistiske italienske ledelse. Men disse var ikke på et principielt grundlag, de var ikke andet end småkævl om poster og penge. Ligeså snart han blev gjort til senator, faldt også han til ro og hævede aldrig sin røst. Sådan var og er de italienske revisionister stadig - kollaboratører med det italienske og det internationale borgerskab.

Hele den revisionistiske virksomhed nedbrød og ødelagde det marxistisk-leninistiske samarbejde og den marxistisk-leninistiske harmoni, som eksisterede i den internationale kommunistiske bevægelse. Hrustjov og hrustjoviterne ydede verdensimperialismen en uvurderlig tjeneste og satte sig direkte i dens sold. Hrustjov og hrustjoviterne af enhver afskygning fuldbyrdede, overalt hvor de var, det sabotagearbejde, som imperialismen og dens lakajer ikke havde været i stand til at opnå i hele årtier. Ved at bagtale Stalin, Sovjetunionen, socialismen og kommunismen stillede de sig på linie med de kapitalistiske løgnere og svækkede Sovjetunionen, og dette var kapitalisternes drøm og mål. De splittede den monolitiske enhed, som kapitalisterne bekæmpede, rejste tvivl om revolutionen og saboterede den, noget, som kapitalisterne altid havde prøvet på. De bragte kævl og splid ind i forskellige kommunistiske og arbejderpartiers rækker, væltede eller forfremmede til dis-

ses ledelser kliker, som bedre ville tjene de hegemonistiske interesser, som var rystet af det store jordskælv.

Disse fjender har angrebet marxismen-leninismen i alle retninger og i enhver tilkendegivelse og erstattet den med socialdemokratisk reformistisk ideologi, og på denne måde har de banet vejen frem for liberalisme, bureaukrati, teknokrati, dekadent intellektualisme og kapitalistisk spionage i partier, med andre ord, degeneration. Hvad verdenskapitalismen havde været ude af stand til at opnå, det gjorde den hrustjovitiske klike for den.

Imidlertid anså hverken den amerikanske imperialisme eller verdenskapitalismen denne kolossale tjeneste, den store sabotage, som Hrustjov og hrustjoviterne udførte mod marxismen-leninismen og socialismen for at være tilstrækkelig. Derfor begyndte borgerskabets og reaktionens angreb på de revisionistiske partier for at uddybe krisen maksimalt, ikke alene for at uddybe splittelsen mellem de kommunistiske og arbejderpartierne og fremme deres opgør med Moskva, men også for ved hjælp af alle aktiviteter at svække, undertvinge og slavebinde Sovjetunionen som en stor politisk, økonomisk og ideologisk magt uden hensyn til den kendsgerning, at den hrustjovitiske ideologi ikke var marxismen, men anti-marxisme. Verdenskapitalismen var under ledelse af den amerikanske imperialisme nødt til at slås for at forhindre den hrustjovitiske hegemonisme i at forblive i live og konsolidere sig selv på de ruiner, som den havde skabt.

Derfor intensiverede den amerikanske imperialisme og verdensimperialismen sabotagearbejdet i den socialistiske lejrs lande for at underminere det kolonirige, som Hrustjov var i færd med at projektere. I det favorable klima, som hrustjoviternes slogans skabte, blev ikke alene lydige pro-hrustjov-høvdinge som Zhivkov, men også amerikanernes, briternes, franskmændenes, vesttyskernes og Titos agenter mere aktive. Både i kraft af revisionismens egen natur, såvel som i kraft af imperialismens og dens agenters arbejde begyndte i mange partier enkeltpersoner, som var skuffede over den måde, som man gik frem mod 'demokratisering' og liberalisering på, at stikke hovedet frem. I Ungarn, Polen, Tjekkoslovakiet og Rumænien ønskede socialismens fjender at gallopere frem ad vejen for rejsning af kapitalismen. De ønskede at bortkaste det lasede demagogiske slør, som gruppen af sovjetiske ledere ønskede at bevare. Disse landes borgerskabers traditionelle

bånd til vesten og ønsket om så hurtigt som muligt at slippe fri af frygten for proletariatets diktatur (skønt hrustjoviterne allerede havde ødelagt det), orienterede disse fjender mod USA, Bonn, London og Paris.

Hrustjov håbede at få de djævle, som han havde sluppet løs tilbage i folden. Men når de endelig var sluppet løs, ønskede de at gå på fri opdagelse på de græsgange, som hrustjoviterne regnede for deres, og adlød således ikke længere Hrustjovs 'tryllefløjte'. Så han var nødt til at holde dem i tømme ved hjælp af tanks.

VIII
MIT FØRSTE OG SIDSTE BESØG I KINA

Vore forbindelser med KKP og Den Kinesiske Folkerepublik indtil 1956. Invitation fra Kina, Korea og Mongoliet. En forbløffende hændelse i Korea: to medlemmer af politbureauet flygter til ...Kina! Ponomarjov forsvarer de flygtede. Mikojan og Peng De Huaj 'reder trådene ud' for Kim Il Sung. Mødet med Mao Zedong: »Hverken jugoslaverne eller I har taget fejl«, »Stalin har begået fejl«, »det er nødvendigt at begå fejl«. Li Li San på KKP's 8. kongres: »I er velkomne til at hjælpe mig, for jeg vil begå fejl igen«. Desillusion og bekymring efter KKP's 8.kongres. Møder i Peking med Dej, Jugov, Zhou En-lai og andre. Bodnaras spiller mægler for at forsone os med Tito.

Forbindelserne mellem vort parti og Kinas Kommunistiske Parti ville fra 1949 og op til 1956 og endog også senere svare virkelig godt til termen 'normale', mere eller mindre i den betydning, som den anvendes i diplomatsprog. Vi havde dog fra vores side både under befrielseskrigen og særlig efter befrielsen af vort fædreland med sympati fulgt det

kinesiske broderfolks retfærdige kamp mod de fascistiske japanske aggressorer, mod Chiang Kai-shek-reaktionen og den amerikanske indblanding. Vi havde støttet denne kamp af al magt. Vi glædede os selvfølgelig endnu mere, eftersom der i spidsen for denne kamp stod et, som det hed, kommunistisk parti, der var anerkendt af KOMINTERN, og som nød Sovjetunionens Kommunistiske Partis og Stalins støtte.

Vi var ligeledes klare over, at Mao Zedong stod i spidsen for Kinas Kommunisiske Parti. Om ham og om selve det parti, som han ledte, havde vi ingen oplysninger udover dem, som vi hørte fra de sovjetiske kammerater. Hverken i den periode og heller ikke efter 1949 havde vi haft lejlighed til at læse noget af Mao Zedongs værker og skrifter. Det blev sagt om ham, at han også var filosof og havde skrevet i stribevis af bøger. Vi hilste helhjertet sejren af 1. oktober 1949 med største glæde, og vi var blandt de første lande, der anerkendte og oprettede forbindelser med den nye kinesiske stat. Selvom der nu blev åbnet større muligheder for og flere veje til at oprette hyppigere og tættere forbindelser og kontakter mellem vore to lande, så forblev disse forbindelser alligevel på et niveau med venskabelig, kulturel og handelsmæssig udveksling; der sendtes en eller anden andenhåndsdelegation; vi ydede hinanden gensidig støtte, efter omstændighederne enten gennem taler eller offentlige deklarationer, der blev udvekslet nogle telegrammer ved festlige lejligheder og på årsdage og så ikke mere.

Vi fortsatte med af alle kræfter at støtte det kinesiske folk og den kinesiske ledelses bestræbelser på at opbygge socialismen i Kina; men vi vidste ikke noget konkret om, hvordan denne store proces blev gennemført derovre.

Det blev sagt, at Mao fulgte en ‘interessant’ linie for opbygningen af socialismen i Kina, at han samarbejdede med det lokale borgerskab og med andre partier, der blev kaldt ‘demokratiske’, ‘industriherrepartier’ osv. Det blev sagt, at i Kina tillod og stimulerede det kommunistiske parti fælles statslige-private foretagender, at elementerne fra de rige klasser blev belønnet og endda blev sat i spidsen for virksomheder og provinser osv. osv. Alt dette var totalt uforståeligt for os, og hvor meget man end brød sin hjerne, så kunne man ikke finde noget argument for at kalde dette i overensstemmelse med marxismen-leninismen. Men, tænkte vi, Kina er et meget stort land, det har en befolk-

ning på hundreder af milllioner, det er lige sluppet af med den mørke feudal-borgerlige fortid, det har mange vanskeligheder og hovedbrud og med tiden vil det også nok rette de ting, der ikke går godt, ind på marxismen-leninismens korrekte vej.

Dette var mere eller mindre vort kendskab til Kinas Kommunistiske Parti og den kinesiske stat indtil 1956, da der fra Mao Zedong kom invitation til centralkomiteen i vort parti om at sende en partidelegation til at deltage i KKP's 8.kongres' afholdelse. Vi modtog invitationen med fornøjelse, for den ville give os lejlighed til at komme til at kende dette broderparti og socialistiske broderland direkte og på nært hold. På samme tid havde vi også fået invitationer fra Mongoliets Folkerepublik og fra Koreas Demokratiske Folkerepublik om at sende højtstående regerings- og partidelegationer på venskabelige besøg i disse lande.

Vi behandlede vore venners invitationer i politbureauet og besluttede, at vor højtstående delegation skulle udnytte lejligheden, når den tog til KKP's 8.kongres i Kina, og på vejen til Kina tage til både Mongoliet og Korea.

Politbureauet udpegede mig, kammerat Mehmet Shehu og kammerat Ramiz Alia samt vor udenrigsminister Behar Shtylla til at udgøre delegationen. I Mongoliet og Korea skulle kammerat Mehmet lede delegationen, eftersom den skulle være en regeringsdelegation, mens jeg skulle lede partidelegationen i Kina.

Vi gjorde klar, hvad vi havde at gøre klar, og i slutningen af august 1956 tog vi afsted.

Det var på det tidspunkt, at den moderne revisionisme, fremskyndet af Sovjetunionens Kommunistiske Partis 20. kongres, ikke blot var udbredt i Sovjetunionen og de andre folkedemokratiske lande, men hvor den også åbentlyst stod frem med hele sin organiske tilsølethed, splittelsen, skænderierne, komplotterne og kontrarevolutionen. I Polen havde kedelen længe været på kogepunktet, og ud kom det berygtede færdigprodukt Gomulka. I Ungarn var den sorte reaktion brudt ud som aldrig før og forberedte feberagtigt kontrarevolutionen. Tito var på det tidspunkt blevet inviteret 'på ferie' på Krim, og sammen med Hrustjov, Rankovich og andre var han ved at give Gerö nådesstødet. Det så ud til, at de forskellige landes revisionister havde startet en nedrig konkurrence om, hvem der ville overgå den anden i den prakti-

ske udførelse af hrustjovismen. I Europa rystede det revisionistiske jordskælv alt i dets grundvold, bortset fra vort parti og land.

De 3-4 dage vi tilbragte i Mongoliet, gik nærmest umærkeligt. Vi rejste i timevis for at komme til et eller andet beboet sted, og overalt var der det samme landskab: fladt, nøgent, monotont, kedeligt. Tsedenbal, der livligt og rund som en gummibold rendte rundt om os, talte op ad døre og ned ad stolper om et eneste emne: husdyrhold. Så mange millioner får, så mange hopper, så mange heste, så mange kameler. Det var den eneste rigdom, det var den eneste gren, som dette socialistiske land holdt fast i. Vi drak hoppemælk, ønskede hinanden alt godt og tog afsked.

Den 7. september nåede vi til Pyongyang. Vi blev modtaget vel, folket var i gaderne med gonggonger, blomster og portrætter af Kim Il Sung i snart sagt hver eneste hånd. Man skulle lede langt med øjnene for i et eller andet afsides hjørne også at finde et portræt af Lenin.

Vi besøgte Pyongyang og andre byer og landsbyer i Korea, hvor såvel folket som parti- og statslederne modtog os hjerteligt. I de dage, hvor vi opholdt os der, viste Kim Il Sung sig meget velmenende og fortrolig overfor os. Det koreanske folk havde lige afsluttet den blodige krig med de amerikanske aggressorer og var nu gået på barrikaderne for at genopbygge og udvikle landet. Det var et flittigt folk, renligt og talentfuldt, det hungrede efter udvikling og yderligere fremgang, og vi ønskede det af hele vort hjerte vedvarende succeser på socialismens vej.

Men de revisionistiske hvepse var også dér begyndt at stikke med deres giftige brod.

I de fælles samtaler, som vi førte, fortalte Kim Il Sung os om en hændelse, der var gået for sig på et af partiets centralkomite-plenummer, der var afholdt efter den 20. kongres.

»Efter den rapport, som jeg aflagde«, sagde Kim til os, »rejste to medlemmer af politbureauet og nogle andre medlemmer af centralkomiteen sig. De fremlagde, at læren fra den 20. kongres og spørgsmålet om personkulten ikke er blevet vurderet på behørig vis her hos os i Korea, at der ikke føres en konsekvent kamp mod personkulten osv.

'Vi', sagde de på plenummet, 'har ikke økonomiske og politiske resultater, der er i overenstemmelse med den 20. kongres' platform, og uduelige folk har forsamlet sig rundt om centralkomiteen*.«

»Kort sagt«, fortsatte Kim Il Sung, »angreb de ledelsens linie, dens enhed. Hele centralkomiteen«, sluttede han, »rejste storm mod dem.«

»Hvilken holdning indtog I overfor dem«, spurgte jeg ham.

»Plenummet kritiserede dem og færdig«, svarede Kim Il Sung og tilføjede: »Lige efter denne hændelse flygtede de begge to til Kina«.

»Til Kina? Jamen hvad blev der af dem der?«

»Vores centralkomite betegnede dem som partifjendtlige elementer og skrev til den kinesiske ledelse om absolut at udlevere dem til os. Ved siden af andre fejl havde de også gennemført den grove flugt. De kinesiske kammerater udleverede dem ikke til os. De har dem dér den dag i dag«.

Vi sagde åbent til Kim Il Sung, at »selvom vi ikke er helt inde i de spørgsmål, som de to politbureaumedlemmer har rejst, og selvom det ikke tilfalder os at dømme om jeres anliggender, så mener vi alligevel, når I nu alligevel fortalte os om dette problem, at det er en alvorlig hændelse«.

»Også hos os«, sagde vi til ham, »var der efter det sovjetiske partis 20. kongres et forsøg fra partifjendtlige elementers side på at organisere et komplot mod vort parti og vor centralkomite. Komplottet var organiseret af Beograd-revisionisterne, og ligeså snart vi bemærkede det, forpurrede vi det.«

Senere fortalte vi ham om partikonferencen i Tirana i april 1956, om den pression, som de foretog mod os og om vort partis beslutsomme og urokkelige holdning overfor de ydre og indre fjender.

»Det er rigtigt, det er rigtigt«, svarede Kim Il Sung, mens jeg talte. Udfra den måde han talte og reagerede, følte jeg, at der var en vis usikkerhed og vaklen, der plagede ham.

Jeg havde ikke taget fejl i min mistanke. Nogle dage efter, i Kina, tog jeg hul på problemet med de flygtede koreanere på et møde, som jeg havde med Ponomarjov, der var medlem af den sovjetiske delegation på KKP's 8. kongres.

»Vi er klar over dette,« svarede han mig, »og vi har også rådgivet Kim Il Sung«.

»Har I rådgivet ham? Hvorfor?,« spurgte jeg ham.

»Kammerat Enver«, sagde han til mig, »sagerne står ikke godt til hos koreanerne. De sætter næsen temmelig højt i sky, og den må vi se at få hevet ned igen«.

»Det drejer sig ikke om deres sager i det hele taget, for dem kender jeg ikke meget til«, sagde jeg til Ponomarjov, »men det drejer sig om et konkret problem. To medlemmer af politbureauet går imod deres eget partis centralkomite og flygter derefter til et andet socialistisk land. Hvad skule være Kim Il Sungs skyld i det?«

»De koreanske kammerater har taget fejl« blev Ponomarjov ved, »de tog ingen forholdsregler i samsvar med den 20. kongres' linie, og derfor rejste to medlemmer af politbureauet sig. Også de kinesiske kammerater er oprørte over denne situation, og de har sagt til Kim Il Sung, at hvis der ikke blev taget sådanne foranstaltninger, vil de ikke overgive de to kammerater, der er indkvarteret i Kina.«

»Forbløffende!«, sagde jeg til ham.

»Der er ingen grund til at blive forbløffet«, sagde han til mig, »selv Kim Il Sung er ved at trække i land. I disse dage har der været holdt et centralkomiteplenum i det koreanske parti, og koreanerne er gået ind på, at de vil rettet fejlene.«

Og sådan skete det virkeligt. De to flygtede vendte tilbage til Korea og indtog deres tidligere pladser i politbureauet. Kim Il Sung, der blev holdt i en skruestik, vendte ikke blot næsen nedad, han bøjede også nakken. Dette var en fælles handling fra russernes og kinesernes side, hvor der tilfaldt Mikojan en særlig 'fortjeneste'. Han blev sendt til Kina som leder af den sovjetiske delegation på den 8. kongres. Og uden at afvente, at den kinesiske kongres sluttede, ilede denne hrustjovitiske mafiamand til Korea sammen med Peng De Huaj, som Mao Zedong gav ham som Kinas repræsentant, for dér i Korea at redde Kim Il Sungs indfiltrerede tråde ud på ægte hrustjovitisk maner. Senere skulle der blive foretaget andre 'udredende' besøg i Korea af russere, kinesere og andre, men dem skulle vi komme til at se fremover. Lad os igen vende tilbage til september 1956.

I Peking, som vi ankom til den 13. september, tog de mod os med folk i gaderne, med blomser og musik, og med et hav af portrætter af Mao Zedong, ikke at forglemme. I lufthavnen blev vi modtaget af Liu Shao Chi, Zhou En-lai, Deng Xiao Ping og andre, som jeg ikke husker navnene på.

Vi hilste på dem, ønskede dem held og lykke med kongressen, som skulle begynde to dage efter, og kunne knap slippe fra alle deres stereotype udtalelser: 'En stor ære', 'en stor hjælp', 'brødrene fra Europas

fjerne front', 'bare kritisér løs' osv. osv. Det var sådanne udtalelser, der efter nogle år skulle fylde os helt op til halsen. (Men dengang gjorde disse udtalelser, som de serverede for os som færdigprodukter overalt, ikke noget dårligt indtryk på os, vi anså dem for udslag af den kinesiske simpelhed og beskedenhed.)

Under seancerne modtog Mao Zedong os i en af de sale, der stødte op til kongressalen. Det var første gang, vi mødte ham. Da vi trådte ind i mødeværelset, rejste han sig op, bøjede sig en smule forover, rakte armen ud og på den måde, uden at røre sig ud af stedet, ventede han på at give os hånden og stak os alle et smil efter tur. Vi satte os.

Mao tog ordet. Efter at han havde sagt, at de var meget glade for at have venner fra det fjerne Albanien, sagde han nogle få ord om vort folk og kaldte det et modigt og heroisk folk.

»Vi har megen sympati for jeres folk«, sagde han bl.a., »for det er længere siden, I har befriet jer end det er siden, vi har befriet os.«

Umiddelbart herefter spurgte han mig:

»Hvordan står jeres sager med Jugoslavien?«

»Kulde«, sagde jeg til ham og bemærkede, at han gav udtryk for en åben forbløffelse. Det ser ikke ud til at han kender vores forhold til jugoslaverne ret godt, tænkte jeg. Derfor besluttede jeg at forklare ham noget fra den lange historie om vort partis og vor stats forbindelser med den jugoslaviske stat og det jugoslaviske parti. Jeg talte kort derom, idet jeg slog ned på nogle af nøglepunkterne i den jugoslaviske ledelses Albaniensfjendtlige og anti-marxistiske virksomhed og ventede samtidig en reaktion fra ham. Men jeg bemærkede, at Mao kun udtrykte forbavselse, og tid efter anden så han på de andre kinesiske kammerater.

»I dette spørgsmål«, sagde Mao, »har hverken I albanere begået fejl overfor jugoslaverne, og de jugoslaviske kammerater har heller ikke begået fejl overfor jer. Her har Informationsbureauet begået store fejl.«

»Selvom vi ikke har deltaget i Informationsbureauet«, sagde jeg, »så har vi støttet dets velkendte analyser af og holdning til den jugoslaviske ledelses virksomhed, og vi har anset dem og anser dem for at være korrekte. Selve de lange forbindelser med den jugoslaviske ledelse har overbevist os om, at jugoslavernes linie og standpunkter ikke har

været og ikke er marxistisk-leninistiske. Tito er en uforbederlig renegat«

Men uden at vente på, at mine ord blev oversat til ende, spurgte Mao mig:

»Hvilke tanker gør I jer om Stalin?«

Jeg fortalte ham, at vort parti har sat og sætter Stalin højt som en leder med meget store og alsidige fortjenester, som en elev og loyal efterfølger af Lenins værk, som...

»Har I udgivet«, afbrød han mig, »den sidste rapport, som kammerat Hrustjov holdt på Sovjetunionens Kommunistiske Partis 20. kongres?«

»Nej,« sagde jeg til ham, »det har vi ikke gjort, og vi vil heller aldrig gøre det.«

»I albanske kammerater«, sagde han, »har handlet meget rigtigt, og jeres partis linie er korrekt. Vi har gjort det samme som I. Eftersom selv den sovjetiske ledelse ikke officielt udsendte denne rapport, havde vi ikke grund til at gøre, som visse andre gjorde.«

Efter at have tiet et øjeblik fortsatte han:

»Stalin har begået fejl. Han har også begået fejl overfor os, f.eks. i 1927. Også overfor de jugoslaviske kammerater har han begået fejl.«

Så fortsatte han stille og med lav stemme:

»Det går ikke uden fejl«. Og han spurgte mig: »Har jeres parti begået fejl?«

»Man kan ikke sige, at der ikke observeret fejl«, sagde jeg, »men hovedsagen er, at vi kæmper for at begå færrest mulige eller slet ingen fejl, og når der opdages fejl, så kæmper vi for at udrydde dem med det samme.«

Jeg havde 'forhastet' mig. Den store filosof ville det anderledes:

»Det er nødvendigt at begå fejl. Dette har stor betydning.«

Overalt stødte vi på denne udmøntning af denne 'opdragelsesmetode', som Mao Zedong havde fremlagt. En kinesisk kammerat sagde i løbet af de dage, vi befandt os på kongressen:

»Hos os har der eksisteret en forfærdelig skræk. Folk anstrengte sig for ikke at begå fejl, fordi de var bange for at blive smidt ud af partiet. Men denne skræk er nu blevet udryddet med formand Maos korrekte politik, og hos partikammeraterne er initiativet og fremdriften i det skabende arbejde blevet øget.«

»Dér«, sagde han til os, »se på ham, der taler nu. Det er Li Li San, en af grundlæggerne af vores kommunistiske parti. I hans liv har han begået store fejl, og det ikke kun én gang, men tre gange i rap. Der har været kammerater, der ville udelukke denne gamle mand fra partiet, men på formand Maos stædighed fortsætter han med at være medlem af partiets centralkomite, og han arbejder nu i centralkomiteens apparat.«

I mellemtiden aflagde Li Li San en ny 'selvkritik' for den 8. kongres.

»Jeg har begået de og de fejl,« sagde han, »men partiet har hjulpet mig. Kammerater«, fortsatte han, »I er velkomne til også senere hen at hjælpe mig, for jeg kan igen begå fejl...«

Men lad os vende tilbage til mødet med Mao Zedong. Efter at han havde filosoferet over 'den store betydning af at begå fejl', udnyttede jeg lejligheden til at tilføje noget om Beograd-revisionisternes agentvirksomhed i organiseringen af komplottet på partikonferencen i Tirana 1956.

»Efter vores opfattelse«, sagde jeg til ham, »er de ikke til at rette«.

Maos svar var fraser ud i den blå luft i den gængse kinesiske stil:

»I har en korrekt marxistisk-leninistisk linie.«

Tiden var kommet til at vi skulle rejse os. Jeg takkede ham for invitationen, for modtagelsen og for den hjælp, som Folkerepublikken Kina havde givet.

»Det er ikke nødvendigt at takke os«, brød Mao ind. »For det første fordi den hjælp, som vi har ydet jer, er en meget lille ting«. Og han bøjede den ene finger.

»For det andet«, fortsatte han og bøjede finger nummer to, »er vi medlemmer af den socialistiske lejrs store familie, der har Sovjetunionen i spidsen, og det er det samme, som hvis den ene hånd giver den anden hånd noget, de er dele af den samme krop.«

Vi takkede ham endnu engang og rejste os. Der blev taget nogle billeder af os sammen, vi gav igen hinanden hånden og skiltes.

For at sige det ligeud, så var vores indtryk fra dette møde ikke, som vi havde forventet, og da vi gik ud, talte jeg med Mehmet og Ramiz om det, vi havde hørt. Vi lærte ikke noget konstruktivt af samtalen med Mao, intet af værdi for os, og mødet syntes os i højere grad at have været en høflighedsgestus. Specielt blev vi desillusionerede af det, som

vi hørte af Maos egen mund om Informationsbureauet, Stalin og det jugoslaviske spørgsmål.

Men deres 8. kongres' afholdelse forbløffede og bekymrede os endnu mere. Hele denne kongres' platform baserede sig på Sovjetunionens Kommunistiske Partis 20. konges' teser. I visse retninger var Hrustjovs teser endog blevet videreudviklet af Mao Zedong, Liu Shao Chi og de andre kinesiske top-ledere.

Vi fornemmede, at den moderne revisionismes epidemi også havde ramt Kina. Dengang kunne vi ikke dømme om, i hvilket omfang sygdommen havde bredt sig, men det, der skete og det, der sker i øjeblikket, viser, at de kinesiske ledere dengang havde travlt med ikke at komme bagefter og endog med selv at tage hrustjoviternes kulørte fane i deres hænder.

Liu Shao Chi, Deng Xiao Ping og Zhou En-lai forsvarede i de rapporter, som de den ene efter den anden aflagde på den 8. kongres, bl.a. Kinas Kommunistiske Partis daværende linie for et bredt samarbejde med borgerskabet og kulakkerne. De 'argumenterede' for de store goder, som 'socialismen' nød godt af, når kapitalisterne, handelsmændene og de borgerlige intellektuelle blev behandlet godt og placeret på højtstående ledende poster. De propaganderede vidt og bredt for nødvendigheden af samarbejdet mellem arbejderklassen og det lokale borgerskab og mellem det kommunistiske parti og de andre demokratiske, nationale partier under socialismens betingelser osv. osv. Mao Zedongs '100 skoler' og '100 blomster', der blomstrede på kongressens seancer, blomstrede og konkurrerede i virkeligheden i hele det kinesiske parti og i hele den kinesiske stat. Mao Zedongs teori om de 100 faner, der i maj 1956 blev bredt proklameret af Lu Din I, kandidatmedlem af KKP's centralkomités politbureau, udgjorde den kinesiske variant af den borgerlig-revisionistiske teori og praksis om 'den frie cirkulation af ideer og mennesker' og om sameksistensen mellem et stort miskmask af ideologier, strømninger, skoler og retninger indenfor rammerne af socialismen.*

Senere er jeg mange gange vendt tilbage til denne periode i Kinas Kommunistiske Partis historie, fordi jeg har villet forklare, hvorfor og

* Senere fremgik det bl.a., at også Mao Zedongs fuldstændigt revisionistiske dekalog »Om de ti store relationer« netop tilhører denne periode af den moderne revisionismes 'forår', (forfatterens bemærkning)

hvordan den helt igennem revisionistiske linie fra 1956 senere kunne se ud, som om den skiftede retning og for en vis tid blev 'ren', 'anti-revisionistisk', 'marxistisk-leninistisk'. Det er f.eks. en kendsgerning, at det i 1960 så ud, som om Kinas Kommunistiske Parti kraftigt stillede sig op imod Nikita Hrustjovs revisionistiske teser, stadfæstede at det 'forsvarede marxismen-leninismen' fra de forvrængninger, der blev gjort mod den osv. Det var netop dette: at Kina optrådte mod den moderne revisionisme i 1960, og at det tilsyneladende fastholdt marxistisk-leninistiske positioner, der gjorde, at vort parti befandt sig side om side med det i den kamp, som vi havde indledt mod hrustjoviterne.

Men tiden viste (og det er afspejlet vidt og bredt i vort partis dokumenter), at Kinas Kommunistiske Parti hverken i 1956 eller i 1960'erne i noget som helst tilfælde tog udgangspunkt i og handlede ud fra marxistisk-leninistiske positioner.

I 1956 skyndte det sig at gribe revisionismens fane for at albue Hrustjov væk og selv opnå rollen som leder i den kommunistiske bevægelse og arbejderbevægelsen. Men da Mao Zedong og co. så, at de ikke havde så let ved at overgå revisionismens partriark, Hrustjov, med revisionistisk kappestrid, så skiftede de taktik, lod som om de smed den første fane bort, opkastede sig som 'renlivede marxister-leninister', og søgte på denne måde at opnå de positioner, som de ikke opnåede med den første taktik. Men da også den anden taktik viste sig at være en nitte, så 'smed' de også den anden såkaldt marxistisk-leninistiske fane og gik ud på arenaen som det, de hele livet havde været: opportunister, trofaste forsvarere af en forsonende og kapitulerende linie overfor kapitalen og reaktionen. Alt dette skulle vi komme til at se og bevise i praksis gennem en lang, hård og ærefuld kamp, som vort parti førte til forsvar for marxismen-leninismen...

Efter kongressens afslutning blev vi taget på besøg i forskellige byer og folkekommuner, som f.eks. Peking, Shanghai, Tientsin, Nanking, Port Arthur osv., og der så vi det store kinesiske folks liv og arbejde på nært hold. Det var simple og flittige mennesker, uden store fordringer i livet, de dukkede nakken og var forsigtige overfor gæster. Udfra det, som de kinesiske ledere og vore ledsagere fortalte os og udfra det, som vi selv kunne se, så det ud til, at der var nået en række positive forandringer og fremskridt. Men de var ikke så storslåede, som de blev opreklameret til at være og slet ikke, hvis man tager det kinesiske konti-

nents umådeligt store menneskelige potentiale og kinesernes ønske og beredvillighed til at arbejde i betragtning.

I Kina havde man opnået at udrydde massesulten, som altid havde været et af dette lands onder. Der var opført fabrikker og virksomheder. Der var ved at blive organiseret kommuner. Men det var tydeligt, at levestandarden endnu var lav, ikke blot langt fra de udviklede socialistiske landes niveau, men også langt fra vort lands levestandard. På de besøg, som vi foretog i dette store land, og i de kontakter, som vi også knyttede, gjorde det indtryk på os, at de godt nok opførte sig godt og korrekt, men at der kunne spores en vis tilbageholdenhed både overfor os og overfor dem, der ledsagede os. I deres udtalelser og holdninger overfor kadrerne lod det sig forstå, at der stadig blev bevaret noget fra fortiden. Det sås tydeligt, at den århundredlange fortid, de kinesiske kejseres, feudalherrers og kapitalisters absolutte magt, de fremmede japanske, amerikanske, engelske osv. udbyttere samt buddismen og alle de andre reaktionære filosofier lige fra ‚de ældste til de mest ‘moderne’, ikke blot havde efterladt dette folk i en forfærdelig økonomisk tilbageståenhed, men at de også i folkets verdensanskuelse og i dets opførsel og talemåde havde opdyrket en slavementalitet, en mentalitet af underlæggelse, af blind tiltro og tavs adlyden overfor autoriteterne af enhver rang. Dette kunne selvfølgelig ikke udryddes med det samme, og vi anså det som efterladenskaber, der dukkede op, og som ville blive udryddet af dette folks bevidsthed, for det var et folk, der med dets positive egenskaber og med en sund ledelse kunne gøre mirakler.

Udover, at vi havde møder med Mao Zedong og andre kinesiske ledere, havde vi også lejlighed til under vort ophold i Kina at møde en række delegationer fra de kommunistiske og arbejderpartier, der havde deltaget i KKP’s 8. kongres.

Alle talte entusiastisk op ad døre og ned ad stolper om ‘den nye linie’ fra perioden efter den 20. kongres.

Bulgarerne kaldte det ‘april-linien’ fordi de i april havde organiseret et centralkomité-plenum, hvor de havde slået en streg over Blagojevs og Dimitrovs standpunkter og havde antaget den hrustjovitiske linie.

»Vi har rehabiliteret Trajcho Kostov«, sagde Anton Jugov til os, »for vi har ikke fundet noget som helst bevis på hans skyld.«

Han talte ligesom forstenet. Det så ud til, at han følte, at der før el-

ler siden ville blive spændt ben i vejen for ham, så den revisionistiske linie, der blev tilberedt i Bulgarien på Hrustjovs bestilling, kunne blive nedsvælget med velbehag. 'Informationsbureaumedlemmet' Dej, der nogle år tidligere havde aflagt rapport i Informationabureauet om fordømmelse af Beograd-revisionisternes virksomhed, han havde nu forliget sig med Tito i Bukarest og var ved at forberede, at han også skulle nyde hans kys i Beograd.

»Jeg vil tage til Beograd for at mødes med Tito«, fortalte han os, lige efter at vi havde mødtes i Peking, hvor også han var kommet som inviteret til kongressen.

»Tito,« fortsatte han, »er en god og positiv kammerat, han er ikke som Kardelj og Popovich« (Vi måtte nu også høre disse rosende ord på rumænsk, mens vi tre måneder tidligere havde hørt dem på russisk!)

»Da Tito i juni tog afsted til Moskva«, fortsatte Dej, »indbød vi ham til også at gøre ophold i Bukarest, så vi kunne tale sammen, men han accepterede det ikke. Hvad gjorde vi så? Hele parti- og statsledelsen samlede sig og tog imod ham på jernbanestationen. Hvad skulle Tito så gøre, han var fanget i en skruestik! Og vi tvang ham ikke blot til at blive i 45 minutter for at hvile sig, som planen havde været fra hans side, men hele 2 timer! (Sikke dog en herlig 'tvang', I har anvendt overfor Tito, tænkte jeg ved mig selv!) »Da kammerat Tito skulle vende tilbage fra Sovjetunionen« fortsatte Dej, »meddelte han os, at han ville gøre ophold i Bukarest, så vi kunne føre samtaler. Vi modtog med glæde dette krav, vi mødtes, talte sammen...« og Dej fortalte os rub og stub om, hvordan de havde hygge-nygget med Tito.

»Når jeg nu tager til Beograd, skal jeg så også snakke med ham om jer?« spurgte han mig.

»Hvis du ønsker at tale med ham om os«, sagde jeg til George Dej, »så sig til ham, at han skal holde op med at udføre agenturvirksomhed og planlægge komplotter mod Folkerepublikken Albanien og Albaniens Arbejdets Parti. Sig til ham, at før, under og efter Tirana-konferencen udførte de jugoslaviske diplomater en nedrig virksomhed...«

Og jeg fortalte ham kort, hvad der var sket i vort land efter den 20. kongres.

»Ja, ja«, sagde han, og jeg så, at han hang med næbbet. Han brød sig ikke om, at jeg afslørede Tito overfor ham. Den samme følelse udtrykte Dej senere, da jeg mødtes med ham, efter at han havde gennem-

ført sit ønskede forsoningsvisit i Beograd og var kommet i orden med Tito. Nogle måneder efter dette besøg kom jeg gennem Bukarest, hvor jeg mødtes og talte med Dej og Bodnaras.

Under samtalerne åbnede Bodnaras (den store, Emil) op for snakken og sagde, at de havde været hos Tito, og at i samtalen med ham var der sørme også faldet nogle ord om Albanien.

»Tito«, sagde Bodnaras, »talte venligt og med sympati om jeres land, om jeres heroiske folk og udtrykte sig for gode forbindelser med jer« osv. Med andre ord var denne titoistiske 'eftersnakker' ved at blive mægler for at forsone os med Tito. Han søgte at realisere det, som Hrustjov ikke havde kunnet opnå.

Jeg satte Bodnaras på plads, og sagde til ham, at vi til det sidste vil være i kamp med Tito og titoismen, for han er en af marxismen-leninismens overløbere.

»Fra vores side kan der ikke være tale om forsoning med Tito«, bed jeg Bodnaras af.

Mens jeg skød disse pile om Tito af mod Bodnaras, lagde jeg mærke til, at Dej tegnede nogle kruseduller på et stykke hvidt papir med den blyant, som han havde i hånden. Det var selvfølgelig af irritation, men han sagde ikke noget, mine ord var som sur eddike for ham.

Men lad os vende tilbage til Kina, til de møder, som vi i de dage havde med andre kammerater fra broderpartierne.

Det var interessant: Alle dem vi mødte, snakkede om rehabiliteringer og Tito. Selv Zhou En-lai sagde til os på et møde, som vi havde med ham:

»Tito har inviteret mig til at tage til Jugoslavien, og jeg tog imod indbydelsen. Hvis I er indforstået, kan jeg ved den lejlighed også komme til Albanien.«

»Vi er fuldstændig indforstået med, at du kommer til Albanien«, sagde jeg til ham og takkede for hans ønske, selvom det ikke i vores ører lød særligt godt, at Kinas ministerpræsident forbandt sin tur til Albanien med 'den tilfældighed' at han skulle til Jugoslavien.

Men som jeg også tidligere skrev, så var det på et tidspunkt, hvor alle var blevet befængt med revisionismens feber, og hvor enhver søgte at tage til Beograd hurtigst muligt, for at få den moderne revisionismes veterans velsignelse og nyde godt af hans 'erfaringer'. En dag kom

Scoccimarro hen til mig og beklagede sig over, at Togliatti var taget til Beograd, men ikke var kommet godt overens med Tito.

»Hvad«, spurgte jeg ham ikke helt fri for en drilsk undertone, »skændtes de?«

»Nej«, sagde han til mig, »men de blev ikke enige om alt. Men«, fortsatte han, »vi vil fra vores side alligevel sende en delegation til Beograd for at få noget erfaring.«

»I hvilken retning«, spurgte jeg ham.

»De jugoslaviske kammerater,« svarede han mig, »har bekæmpet bureaukratiet meget effektivt, og nu er der ikke mere bureaukrati i Jugoslavien«.

»Hvor ved I fra, at der ikke er bureaukrati dér,« spurgte jeg.

»Fordi også arbejderne får profit dér«, var hans svar. Jeg fortalte ham om vores partis holdning til dette problem, men Tito havde fordrejet italienernes hovede. Mehmet brød ind og spurgte ham:

»Hvorfor vil I kun sende folk til Jugoslavien for at 'få noget erfaring?' Hvorfor har I ikke også sendt lignende delegationer til de andre folkedemokratiske lande, som f.eks. til Albanien.«

Han blev forfjamsket i et øjeblik, men så fandt han løsningen:

»Vi vil sende dem,« sagde han, »se f.eks. på Kinas erfaring med, at arbejderklassen samarbejder med borgerskabet, og det kommunistiske parti med de andre demokratiske partier. Det er en værdifuld erfaring for os. Den vil vi studere...«

Ja, de havde virkelig noget at gribe fat i. Og de italienske revisionister kunne fra nu af ikke blot tage til Jugoslavien og Kina, men nu kunne de tage alle mulige steder hen for at videregive og få erfaring, om forræderi overfor proletariatets og revolutionens og socialismens sag. Kun kom de ikke til vort land, og de havde heller ikke nogen grund til at komme, for hos os var det kun marxismen-leninismen, der blev ført ud i livet. Og denne erfaring havde de ikke noget at bruge til.

Den 3. oktober 1956 begyndte vi hjemturen mod vort land. Hele denne rejse havde overbevist os endnu mere om, hvor vide og farlige proportioner, den moderne Hrustjov-revisionisme havde antaget.

I Budapest skulle vi komme til at se et af den 'nye' hrustjovitisk-titoistiske 'linies' skrækkelige afkom: kontrarevolutionen. Den havde gennem lang tid sydet, og nu brød den ud.

IX
'DJÆVLENE' SLIPPER LØS

Kontrarevolutionen i aktion i Ungarn og Polen. Matjas Rakosi. Hvem kogte 'suppen' i Budapest? Samtale med ungarske ledere. Debat med Suslov i Moskva. Imre Nagys 'selvkritik'. Rakosi styrtes. Reaktionen tager et opsving. Hrustjov, Tito og Gerd på Krim. Andropov: »Vi kan ikke kalde oprørerne kontrarevolutionære«. Den sovjetiske ledelse tøver. Ungarns Arbejderparti likvideres. Nagy bekendtgør Ungarns udtræden af Warszawa-pagten. En del af korridor-manøvrerne: Tito-Hrustjov-brevene. Polen 1956 - Gomulka på tronen. Tilbageblik over Bierut. Gomulkas kontrarevolutionære program. Hvad vi lærte af begivenhederne i 1956. Samtaler i Moskva, december 1956.

Den befængte ånd fra den 20. kongres opflammede alle kontrarevolutionære elementer i de socialistiske lande og i de kommunistiske og arbejderpartierne, og ansporede alle dem, som i skjul afventede det rette øjeblik til at styrte socialismen overalt, hvor den havde sejret.

De kontrarevolutionære i Ungarn, Polen, Bulgarien, Tjekkoslovakiet og andre steder, forræderne mod marxismen-leninismen i de fran-

ske og italienske partier og de jugoslaviske titoister tog jublende imod Hrustjovs berygtede teser om 'demokratisering', 'Stalin-kulten', rehabilitering af de dømte fjender, 'fredelig sameksistens', 'fredelig overgang' fra kapitalisme til socialisme osv. Revisionisterne, ved magten eller ej, socialdemokraterne og de reaktionære borgerlige intellektuelle omfavnede entusiastisk og håbefuldt disse teser og slagord.

Begivenhederne i Ungarn og Polen var det tydelige forspil til den kontrarevolution, som skulle gennemføres i bredden og dybden ikke blot dér, men også i Bulgarien, Tyskland, Tjekkoslovakiet, Kina og ikke mindst i Sovjetunionen.

Efter i en vis udstrækning at have sikret sig positioner i Bulgarien, Rumænien, Tjekkoslovakiet og andre steder angreb Hrustjov-kliken Ungarn, hvis ledelse ikke viste sig lydhør overfor den sovjetiske kurs. Men imidlertid havde også Tito sammen med amerikanerne rettet sine øjne mod Ungarn.

Som det blev klart, havde Ungarn mange svage punkter. Dér var partiet blevet dannet med Rakosi i spidsen, og omkring ham var der en række veterankommunister som Gerö og Münnich, men også yngre folk, som først fornylig var kommet til, og som havde fundet bordet dækket for dem af Den Røde Hær og Stalin. 'Opbygningen af socialismen' i Ungarn var begyndt, men reformerne var ikke radikale. Man forsøgte at begunstige proletariatet, men uden alvorligt at imødegå småborgerskabet. Det ungarske parti var en sammenslutning af et såkaldt illegalt kommunistisk parti (ungarske krigsfanger taget til fange i Sovjetunionen), Bela Kuns gamle kommunister og det socialdemokratiske parti. Denne sammenslutning var således en syg bastard der aldrig virkelig kom sig, indtil kontrarevolutionen og Kadar sammen med Hrustjov og Mikojan udstedte dekretet om Ungarns Arbejderpartis fuldstændige likvidation.

Jeg havde et nært kendskab til Rakosi, og jeg holdt af ham. Jeg har ofte snakket med ham, for jeg besøgte ham adskillige gange såvel i arbejdsøjemed som på familierejse sammen med Nexhmije. Rakosi var en hæderlig mand, en gammel kommunist og leder i KOMINTERN. Hans hensigter var gode, men hans arbejde blev saboteret indefra og udefra. Sålænge Stalin levede, så alt ud til at gå fint, men efter hans død begyndte svaghederne at dukke frem i Ungarn.

I en samtale med Rakosi fortalte han engang om den ungarske hær og spurgte om vores.

»Vor hær er svag, vi har ingen kadrer. Officererne er de gamle officerer fra Horthys hær, så derfor tager vi almindelige arbejdere fra fabrikkerne i Tjepel og klæder dem i officersuniformer,« fortalte han mig.

»Uden en stærk hær kan socialismen ikke forsvares«, sagde jeg til Rakosi. »Det er nødvendigt at skille sig af med Horthy-folkene. I gjorde ret i at indrullere arbejderne, men det er nødvendigt, at I uddanner dem ordentligt.«

Mens vi talte i Rakosis villa, ankom Kadar. Han var kommet tilbage fra Moskva, hvortil han var taget for at blive behandlet for en øjenlidelse. Rakosi præsenterede mig, spurgte hvordan hans helbred var nu, og gav ham lov til at tage hjem. Da vi var alene sagde Rakosi:

»Kadar er en ung kadre, og vi har gjort ham til indenrigsminister.«

For at sige sandheden, så han for mig ikke ud til at være gjort af det rette stof til at være indenrigsminister.

En anden gang talte vi om økonomien. Han fortalte mig om Ungarns økonomi, navnlig om landbruget, der gik så godt, at folket havde rigeligt at spise, og at de ikke vidste, hvad de skulle gøre af deres svinekød, pølser, øl og vin! Jeg spærrede øjnene op af forbavselse, for jeg vidste, at ikke blot i vort land, men i alle de socialistiske lande, Ungarn indbefattet, fandtes der ikke en sådan situation. Rakosi havde en fejl, han var impulsiv og overdrev arbejdsresultaterne. Og han tillod nærmest ikke at blive sagt imod. Men trods denne svaghed var Matjas i mine øjne en god kommunist og havde ikke en fejlagtig opfattelse af socialismens udviklingslinie. Efter min mening må det vedkendes, at den internationale reaktion, støttet af kirken, det mægtige lag af kulakker og de fordækte Horty-fascister, satte sig som mål at undergrave Ungarn og Rakosis ledelse. De handlede i samarbejde med den jugoslaviske titoisme og dens agentur under Rajk, Kadar (i det skjulte) og andre, og til slut også med Hrustjov og hrustjoviterne, der ikke alene misbilligede Rakosi og hans støtter, men tilmed hadede ham, fordi han var loyal mod Stalin og marxismen-leninsmen og, når det var nødvendigt, imødgik dem med autoritet på fællesmøderne. Rakosi tilhørte KOMINTERNs gamle garde, og for de moderne revisionister var KOMINTERN ‘det store udyr’.

Således blev Ungarn skueplads for intrigerne og kombinationerne mellem Hrustjov, Tito og de kontrarevolutionære (bagved hvilke stod den amerikanske imperialisme), som langsomt fortærede det ungarske parti og Rakosis partiledelse og andre sunde elementers positioner indefra. Rakosi var en forhindring både for Hrustjov, der ønskede at bringe Ungarn under sin kontrol, og for Tito, der søgte at ødelægge den socialistiske lejr og nærede et dobbelt had imod Rakosi, der som en af 'stalinisterne' havde afsløret ham i 1948.

I april 1957, da 'den partifjendtlige gruppe' bestående af Malenkov, Molotov, osv. endnu ikke var blevet likvideret, var jeg i Moskva med en parti- og regeringsdelegation. Efter en uofficiel middag i Kreml, i Jekaterinskij Zal, satte vi os i et hjørne for at drikke kaffe med Hrustjov, Molotov, Mikojan, Bulganin osv. I løbet af samtalen vendte Molotov sig af en eller anden grund mod mig og sagde, som i spøg:

»Imorgen tager Mikojan til Wien for at forsøge at koge den samme suppe, som han tilberedte i Budapest.«

For at holde samtalen igang spurgte jeg ham:

»Var det da Mikojan, der tilberedte den suppe?«

»Hvem ellers?« sagde Molotov.

»Så kan Mikojan ikke vende tilbage til Budapest igen,« sagde jeg.

»Hvis Mikojan tager dertil igen, vil de hænge ham«, fortsatte Molotov.

Hrustjov havde sænket sit hovede og rørte rundt i sin kaffe. Mikojan rynkede panden, brummede gnavent og sagde så med et kynisk smil:

»Hvorfor skulle jeg ikke tage til Budapest? Hvis de hænger mig, vil de også hænge Kadar, for vi kogte det hele sammen i fællesskab.«

Hrustjoviternes rolle i den ungarske tragedie stod klar for mig.

Hrustjovs og Titos bestræbelser på at tilintetgøre alt sundt i Ungarn forenede dem, og derfor samordnede de deres aktiviteter. Med Hrustjovs besøg i Beograd rettede deres bestræbelser sig mod at rehabilitere de titoistiske sammensvorne, Koci Xoxe, Rajk, Kostov, osv. Mens vort parti ikke rokkede sig en tøddel fra sine korrekte principfaste positioner, gav det ungarske parti efter, og Tito og Hrustjov løb af med sejren. Med Rajk blev forræderiet rehabiliteret. Rakosis positioner blev alvorligt svækket.

Muligvis lavede det ungarske partis ledelse under Rakosi og Gerö

også økonomiske fejlskridt, men disse var ikke årsagen til kontrarevolutionen. Rakosis og hans kammeraters hovedfejltagelse var, at de ikke stod fast, men vaklede under presset fra de ydre og indre fjender. De mobiliserede ikke partiet og folket, arbejderklassen, til at knuse reaktionens forsøg i opløbet, de gjorde indrømmelser til den, rehabiliterede fjender som Rajk osv., og svækkede situationen til det punkt, hvor kontrarevolutionen brød ud.

Da jeg i juni 1956 var på vej til Moskva til et møde i COMECON, havde jeg i Budapest en samtale med kammeraterne fra Ungarns Arbejderpatis politbureau. Jeg traf ikke Rakosi Hegedűs, der var ministerpræsident, eller Gerö, for de var taget til Moskva i tog. (Faktisk mødte jeg i Moskva hverken Rakosi eller så ham i nogen som helst rådslagning eller anden sammenhæng. Han ‘hvilede’ utvivlsomt ud i en eller anden ‘klinik’, hvor russerne ‘overtalte’ ham til at gå af. Kun to eller tre uger efter blev han frataget sine funktioner.) De ungarske kammerater fortalte mig, at de havde visse vanskeligheder i deres parti og centralkomité.

»Der er blevet skabt en situation imod Rakosi i centralkomiteen«, fortalte de mig. »Farkas, der har været medlem af politbureauet, har rejst sig imod ham.«

»Tiden er inde til at ekskludere Farkas, ikke alene fra centralkomiteen, men også fra partiet«, sagde Bata, forsvarsministeren. »Hans standpunkt er partifjendtligt«, gik han videre. »Hans tese er: ‘Jeg har begået fejl, Beria er en forræder. Men hvem beordrede mig til at begå disse fejl? Rakosi’«.

»Dette spørgsmål er også blevet rejst af Revaj, som foreslog, at ‘vi skulle oprette en kommision til at studere denne eller hin persons fejl, Rakosis fejl osv’.« fortalte de ungarske kammerater mig.

Her brød jeg ind og spurgte:

»Så har centralkomiteen ingen tillid til politbureauet?«

»Det ser sådan ud,« sagde de. »Vi blev nødt til at acceptere kommissionen, men vi besluttede, at dens beretning skulle forelægges politbureauet først.«

»Hvad er denne kommission?« spurgte jeg. »Politbureauet må af centralkomiteen pålægges disse sager, og beretningen bør diskuteres i centralkomiteen. Hvis det anses for nødvendigt, fjerner centralkomiteen politbureauet.«

De ungarske kammerater fortalte mig blandt andet, at lmre Nagy, der var blevet udstødt af partiet som kontrarevolutionær, havde arrangeret en stor middag i anledning af sin fødselsdag, hvortil han havde indbudt 150 personer, heriblandt medlemmer af centralkomiteen og regeringen. Mange af dem havde accepteret forræderens indbydelse og var taget til middagen. Da et af centralkomiteens medlemmer havde spurgt kammeraterne i ledelsen, om han burde tage afsted eller ej, havde de svaret: »Det må du selv bestemme.« Det var selvsagt forbløffende for mig, og jeg spurgte de ungarske kammerater:

»Men hvorfor sagde I ikke ligeud, at han ikke skulle tage afsted, fordi lmre Nagy er en fjende?«

»Vi lod ham dømme og beslutte med sin egen bevidsthed«, var svaret.

Under denne samtale indrømmede de ungarske kammerater, at de havde en vanskelig situation i partiet. Den 20. kongres havde også en finger med i disse problemer.

»Der er grupper i partiet, forfattere osv,« fortalte de mig, »som ikke er på rette spor, og som ønsker at udnytte den 20. kongres. Disse elementer siger til os: 'Den 20. kongres bekræfter vore teser om, at der er fejl i ledelsen. Derfor har vi ret.'«

»Togliattis interview har også voldt os mange problemer«, sagde en af de tilstedeværende. »Der er medlemmer af centralkomiteen, der siger til mig: 'Jamen hvad laver vi dog?' Det ville være bedre at handle, at have en anderledes uafhængig politik også i Ungarn, ligesom i Jugoslavien.'«

I virkeligheden var tingene blevet værre og værre dér. Et andet medlem af centralkomiteen havde vredt sagt til dem: »Skjuler I fyre i politbureauet stadig spørgsmål for os, som dem fra den 20. kongres? Hvorfor trykker I ikke Togliattis interview?«

»Og vi trykte det, fordi partiet måtte informeres!...« fortalte kammeraterne fra politbureauet mig.

Jeg fortalte de ungarske kammerater, at situationen hos os var god, og forklarede, hvordan vi handlede på Tirana-konferencen.

»I vort parti er der demokrati«, påpegede jeg, »et demokrati, som styrker situationen og enheden, og ikke et demokrati, som ødelægger den. Derfor slog vi hårdt ned på dem, som søgte at udnytte demokratiet til skade for partiet. Vi har ikke tilladt den slags ting at ske hos os.«

Eftersom vi snakkede om Togliattis interview, ønskede de at kende min mening om det:

»Med det, som Togliatti sagde, er han ikke på ret køl«, svarede jeg. »Vi har naturligvis ikke offentligt gjort indsigelser mod ham, men vi har sammenkaldt førstesekretærerne fra partiets distriktskomiteer og har forklaret dem spørgsmålet, så de kan være årvågne og beredte på hvad som helst.«

Szallaj, et medlem af politbureauet, rejste sig og sagde:

»Jeg har læst Togliattis interview, og det er slet ikke så dårligt. Begyndelsen er god, og det er kun den sidste del, der spolerer det.«

»Vi offentliggjorde det ikke og var overraskede over, at Radio Prag udsendte det,« sagde jeg til dem.

Udfra denne samtale overbeviste jeg mig om, at deres linie var vaklende. Desuden virkede det som om, at også de sundeste elementer i politbureauet var under pres fra kontrarevolutionære elementer, og at de derfor selv vaklede. Politbureauet så ud til at være solidarisk, men det var helt isoleret.

Om aftenen holdt de en middag for os i parlamentsbygningen, i et rum, hvor et stort portræt af Attila på væggen fangede øjet. Vi snakkede igen om den alvorlige situation, som sydede i Ungarn. Men det syntes, som om de var helt fra den. Jeg sagde til dem:

»Hvorfor handler i på denne måde? Hvordan kan I sidde med hænderne i skødet overfor denne kontrarevolution, som er undervejs, hvorfor sidder I bare og ser til istedet for at tage forholdsregler?«

»Hvilke forholdsregler kunne vi tage?« spurgte en af dem.

»I skulle lukke 'Petöf-klubbben' øjeblikkelig, arrestere de vigtigste ballademagere, sende den bevæbnede arbejderklasse ud på boulevarderne og omringe Esztergom. Hvis I ikke kan fængsle Mindszentij, hvad så med Imre Nagy, kan I ikke arrestere ham? Lad nogle af kontrarevolutionens ledere skyde for at lære dem, hvad proletariatets diktatur er.«

De ungarske kammerater spærrede øjnene op i forbavselse, som om de ønskede at sige: »Er du blevet vanvittig?« En af dem fortalte mig:

»Vi kan ikke gøre, som du foreslår, kammerat Enver, for vi anser ikke situationen for så alarmerende. Vi har hånd j hanke med situationen. Hvad de råber op om i 'Petöf-klubben', er barnagtigheder, og dersom nogle af centralkomiteens medlemmer tog hen for at lykønske

lmre Nagy, var det, fordi de længe havde været hans kammerater, og ikke fordi de er uenige med centralkomiteen, som ekskluderede lmre fra sine rækker.«

»For mig ser det ud, som om I tager let på tingene«, sagde jeg. »I forstår ikke den store fare, som hænger over jeres hoveder. Tro os, vi kender titoisterne godt og ved, hvad de er ude på, som de antikommunister og imperialistiske agenter, de er.«

Jeg talte for døve øren. Vi spiste den uheldsvangre middag og under samtalen, som varede adskillige timer, vedblev de ungarske kammerater at tude mig ørene fulde om, at »de havde et fast greb om situationen« og andre tåbeligheder.

Næste morgen steg jeg på flyet og tog til Moskva. Jeg mødte Suslov i hans kontor i Kreml. Som sædvanlig bød han mig velkommen med sine karakteristiske manerer, spankulerede rundt som en balletdanserinde fra Bolshoj, og da vi satte os, spurgte han mig om Albanien. Efter at have udvekslet meninger om vore problemer, rejste jeg spørgsmålet om Ungarn. Jeg viderebragte ham mine indtryk og meninger, ligesom jeg havde udtrykt dem for de ungarske kammerater. Suslov betragtede mig med sine gennemtrængende øjne gennem sine hornbriller, og mens jeg talte, bemærkede jeg tegn på utilfredshed, kedsomhed og vrede i hans øjne. Denne modvilje og disse følelser blev akkompagneret af kruseduller, som han tegnede med sin blyant på et stykke hvidt papir, der lå foran ham på bordet. Jeg fortsatte med at tale og sluttede af med at sige, at jeg var forbløffet over de ungarske kammeraters passivitet og 'koldblodighed'.

Suslov begyndte at tale med sin pibende stemme og sagde i al korthed følgende:

»Vi kan ikke være enige i din bedømmelse af det ungarske spørgsmål. Du er unødig ængstelig, men situationen er ikke, som du tror. Måske har du utilstrækkelig information,« og Suslov talte og talte og forsøgte at 'berolige' mig og overbevise mig om, at der ikke var noget at ængstes over ved situationen i Ungarn. Jeg blev ikke på mindste måde overbevist af hans 'argumenter', og de hændelser, som indtraf i tiden derefter, viste, at vore observationer og meninger om den alvorlige situation i Ungarn var fuldstændig korrekte. Omkring to måneder senere, mod slutningen af august 1956, havde jeg endnu en hård debat med Suslov om det ungarske spørgsmål. Da vi rejste over Budapest på

vej til det kinesiske partis kongres, blev vi ud fra en samtale, som vi havde i lufthavnen med den tids ungarske ledere, endnu mere overbeviste om, at situationen i Ungarn blev sortere og sortere, at reaktionen var i bevægelse, mens den ungarske ledelse med sine handlinger begunstigede kontrarevolutionen. Under vort korte ophold i Moskva mødte Mehmet, Ramiz og jeg Suslov og fortalte ham om vor ængstelse, for således at videregive den til den sovjetiske ledelse. Suslov indtog samme holdning som i det møde, jeg havde haft med ham i juni.

»Vi har ingen kendsgerninger,« sagde Suslov, »hverken fra vort efterretningsvæsen eller fra andre kilder, der antyder, at kontrarevolutionen, som I siger, er i gæring dér. Fjenderne larmer meget op omkring Ungarn, men situationen er ved at blive normal. Det er rigtigt, at der er visse studenterbevægelser, men de er harmløse og under kontrol. Jugoslaverne opererer ikke dér, som I siger. I bør vide, at ikke blot Rakosi, men også Gerö har begået fejl...«

»Ja, det er sandt, at de har begået fejl, fordi de rehabiliterede de ungarske titoistiske forrædere, som havde lavet sammensværgelse for at undergrave socialismen,« afbrød jeg. Suslov snerpede læberne sammen og gik videre:

»Hvad angår kammerat Imre Nagy, er vi ikke enige med dig, kammerat Enver.«

»Det overrasker mig meget«, sagde jeg, »at I omtaler ham som 'kammerat' Imre Nagy, når Ungarns Arbejderparti har smidt ham ud.«

»Så lad dem have gjort det,« sagde Suslov, »men han har fortrudt og aflagt selvkritik.«

»Ordene blæser med vinden«, indvendte jeg, »tro ikke på pladder ...«

»Nej« sagde Suslov rød i hovedet. »Vi har hans selvkritik skriftligt«, og han åbnede en skuffe og fremdrog en note med Imre Nagys underskrift, adresseret til Sovjetunionens Kommunistiske Parti, hvori han sagde, at han havde gjort uret i »tanke og handling« og søgte russernes støtte.

»Tror I på dette?« spurgte jeg Suslov.

»Hvorfor skulle vi ikke tro på det?« svarede han og fortsatte: »Kammerater kan begå fejl, men når de anerkender deres fejl, må vi række dem hånden.«

»Han er en forræder«, fortalte jeg Suslov, »og vi tror, at I begår en stor fejl, når I rækker en forræder hånden.«

Hermed sluttede samtalen med Suslov, og vi tog afsked uden at være nået til enighed. Udfra dette møde fik vi det indtryk, at efter definitivt at have fordømt Rakosi var russerne ængstelige og alarmerede over situationen i Ungarn; de vidste ikke, hvad de skulle gøre, og ledte efter en løsning, inden stormen brød ud. De lå uden tvivl i forhandlinger med Tito om en fælles løsning. De var ved at gøre Imre Nagy klar i den tro, at de ville beherske situationen i Ungarn gennem ham. Og sådan blev det faktisk.

Kredsen omkring Rakosi var meget svag. Hverken centralkomiteen eller politbureauet levede op til, hvad der krævedes. Folk som Hegedüs, Kadar, gamle mænd som Münnich og nogle få yngre fyre uden parti- og kamperfaring svækkede mere og mere styringen af sagerne og faldt i det titoistisk-hrustjovitiske edderkoppespind.

Hele dette eventyr blev febrilsk forberedt. Reaktionen kom til hægterne, rejste sig og talte og handlede åbent. Pseudo-kommunisten, kulakken og forræderen, Imre Nagy, blev med kommunismens maske bannerfører for titoismen og kampen mod Rakosi. Sidstnævnte havde fået øje på faren, som truede partiet og landet og havde taget forholdsregler mod Imre Nagy ved at ekskludere ham fra partiet i slutningen af 1955. Men det var for sent. Ungarn var blevet fanget i kontrarevolutionens edderkoppespind og havde mistet fatningen. Rakosi blev angrebet af Hrustjov, af Tito, af Esztergom-centret og af den udenlandske reaktion. Anna Ketli, Mindszentij, greverne og baronerne i verdensreaktionens tjeneste, der havde forenet sig i Ungarn, Østrig og andre steder, organiserede kontrarevolutionen og indførte våben med henblik på det blodbad, de forberedte.

'Petöf-klubben' blev reaktionens centrum. Angiveligt var den en kulturklub for Ungdomsforbundet, men faktisk fungerede den for næsen af det ungarske parti som et center, hvor de reaktionære intellektuelle ikke alene tog til orde mod socialismen og proletariatets diktatur, men også forberedte og organiserede sig, indtil de med arrogance og i form af et ultimatum præsenterede deres krav for partiet og regeringen. I starten, mens Rakosi stod i spidsen, blev der gjort forsøg på at tage nogle forholdsregler: 'Petöfklubben' blev angrebet i en resolution fra centralkomiteen, én eller to forfattere blev ekskluderet fra

partiet, men dette var nålestik og på ingen måde radikale foranstaltninger. Kontrarevolutionens rede eksisterede fortsat og kort efter blev næsten alle de, der var blevet angrebet, rehabiliteret.

Den degraderede Imre Nagy levede stadig som en pasha i sit hjem, som han havde gjort til tilholdssted for sine tilhængere. Blandt sine tilhængere havde han folk i Ungarns Arbejderpartis centralkomite. De ungarske ledere rejste fortumlet frem og tilbage til og fra Moskva, mens deres påståede kammerater i centralkomiteen, istedet for at tage skridt mod det reaktionære element, der var ved at dukke op, tog på besøg hjemme hos Imre Nagy for at lykønske ham med hans fødselsdag. Rakosis hoffolk blev Nagys hoffolk og banede vejen for hans magtovertagelse.

Beslutningen om at fjerne Rakosi blev taget i Moskva og Beograd. Han gav efter og modstod ikke presset fra hrustjoviterne og titoisterne og intrigerne fra deres agenter i den ungarske ledelse. De tvang Rakosi til at træde tilbage, angiveligvis af 'helbredsårsager' (fordi han led af for højt blodtryk!), idet han indrømmede 'fejltagelser i krænkelse af loven'. Først talte man om 'kammerat Matjas Rakosis' fortjenester (herved 'begravede' de ham med ære), dernæst talte man om hans fejl, indtil man gik over til at tale om den 'kriminelle Rakosi-bande'. Suslov, som netop på den tid var på ferie(!) i Ungarn, spillede en hovedrolle i de korridor-manøvrer, der gik forud for afsættelsen af Rakosi.

Rakosi var tydeligvis den sidste brik, der forhindrede den revisionistiske vogn i at sætte fuld fart frem. Det er rigtigt, at Gerö blev valgt som førstesekretær, og ikke Kadar, sådan som russerne og jugoslaverne ønskede, men Gerös dage var talte. Kadar, der havde været i fængsel og var blevet rehabiliteret kort tid forinden, blev først valgt til politbureauet, og her spillede han som Hrustjovs og Titos mand faktisk rollen som 'førsteviolin'.

Efter plenummet i juli 1956 (hvor Gerö erstattede Rakosi, og Kadar trådte ind i politbureauet) brusede reaktionen fremad, og partiets og regeringens myndighed eksisterede praktisk talt ikke. De kontrarevolutionære elementer krævede vedvarende rehabilitering af Nagy og fjernelse af de få sunde elementer, der var tilbage i ledelsen. Gerö, Hegedüs og andre tog fra by til by og fra fabrik til fabrik i et forsøg på at køle sindene, de lovede 'demokrati', 'socialistisk legalitet' og for-

højede lønninger. Disse ting blev selvsagt ikke gjort ad den korrekte marxistisk-leninistiske vej, men under pres fra småborgerskabets og reaktionens magtfulde opsving.

Vi anså Rakosis fjernelse fra det ungarske partis ledelse som en fejl, der gjorde stor skade og alvorligt svækkede situationen i Ungarn, og vi tilkendegav denne mening for de sovjetiske ledere, da vi tog til Moskva i december. Begivenhederne viste i sig selv, hvor meget ret vi havde. Dette var begyndelsen til liberaliseringens 'lykkelige' periode, til den periode, hvor de, der retmæssigt var blevet fordømt af proletariatets diktatur, blev halet frem fra fængslerne og gravene. Forræderen Rajk og hans kumpaner blev påny stedt til hvile efter en pompøs ceremoni, hvor tusinder af mennesker med den ungarske ledelse i spidsen tog del, og som afsluttedes med 'Internationale'. Således blev forræderen Rajk 'kammerat Rajk' og ungarsk nationalhelt, næsten på linie med Kossuth.

Efter et formelt brev til centralkomiteen blev Nagy påny optaget i partiet og afventede tillidsfuldt begivenhedernes udvikling, som ville bringe ham til magten. Disse begivenheder lod ikke vente på sig.

Efter Rajk kom mange andre tidligere dømte frem på scenen - officerer og præster, folk, der var blevet dømt for politiske forbrydelser og tyveri, og til hvem der blev givet såvel moralsk som materiel oprejsning. Rajks enke modtog 200.000 forint som en belønning for hendes ægtemands forræderi, og aviserne i Budapest offentliggjorde reportager om 'fru Rajks' gavmildhed, fordi hun skænkede dette beløb til folkelige uddannelsessteder. De, der var blevet dømt ved retten, blev udråbt til ofre for Rakosi, Gabor Peter og Mihaly Farkas, der blev anholdt i disse dage. Topembedsmændene bad reaktionen om undskyldning for deres 'forbrydelser'. »Men hvad kunne vi gøre«, sagde justitsministeren, »når Rajk selv indrømmede sin skyld?«

Hegedüs, der stadig var ministerpræsident, erklærede under pres fra Hrustjov: »Vi fortryder voldsomt, at vort parti og vor regering tilsværtede jugoslaverne«, mens Gerö i sin første tale efter at være blevet valgt til leder af partiet, sagde: »Vort parti mangler stadig at betale sin gæld til Jugoslaviens Kommunistiske Forbund og dets ledere og afsløre den sladder, som vi spredte til skade for Den Føderative Jugoslaviske Republik.«

Gerö, der var en af partiets ældste ledere, viste sig under disse beei-

venheder at være en opportunist og en kujon, der svingede fra side til side og bevægede sig som en dukke, der blev styret af tråde fra de virkelige herskere bag scenen i den ungarske tragedie. Da Tito var på 'ferie' på Krim, tog Gerö dertil for at tale med ham i Hrustjovs villa, og de tre gik sammen med deres følgeskaber »spadsereture langs kysten, snakkede og blev fotograferet sammen«. Hvis historien om intrigerne og de djævelske manøvrer på folkets bekostning nogensinde bliver skrevet, vil disse blive 'historiske fotografier'. Her i Hrustjovs villa på Jalta blev de første skridt til forsoning taget, og få dage senere tog Gerö med Hegedüs og Kadar til Beograd, hvor de snakkede med Rankovich. Ikke lang tid efter, da urolighederne begyndte, smed de Gerö i skraldespanden, og Kadar blev med Hrustjovs velsignelse og ved hjælp af Mikojans og den revisionistiske ideolog Suslovs manøvrer opreklameret til førstesekretær.

Samtidig steg Imre Nagy op af sit hul, tog magten, råbte højt af sejrsglæde, forkyndte 'demokratiet', og Tito var på sin sejrs tinder. Reaktionen kom til magten, gangstere strømmede ind fra udlandet, og bourgeoisiets fascistiske horthistiske og klerikale partier blev gendannet. Imperialismen fyldte landet med spioner og indførte våben i stor stil fra Østrig. Radio 'Free Europe' æggede dag og nat kontrarevolutionen og opfordrede til at styrte og fuldstændigt likvidere den socialistiske orden. Ungarn havde allerede forud åbnet sine døre for spioner, udklædt som turister.

Da vi på vej hjem fra Kina rejste over Budapest i oktober 1956, fortalte medlemmer af Ungarns Arbejderpartis bureau os selv, at »20.000 turister havde besøgt Ungarn fornylig«. Da jeg påpegede, at dette var farligt, svarede de: »Men vi får hård valuta ud af dem.« Efter fjernelsen af Rakosi og i særdeleshed i de berygtede oktoberdage blev dørene åbnet for horthistene, baronerne og greverne, Ungarns tidligere herskere og undertrykkere. Esterhazi etablerede sig midt i Budapest og ringede op til ambassader og kundgjorde, at han havde til hensigt at anbringe sig selv i spidsen for regeringen. Mindszentij, der var løsladt fra fængslet, holdt indtog i sit palads eskorteret af 'nationalgarden' og velsignede folket. De gamle besiddere, ejendomsbesiddernes partier, bondepartierne, de socialdemokratiske partier og katolske partier sprang atter frem som orme i et betændt sår, genetablerede sig i deres tidligere residenser, udsendte aviser, og Nagy og Kadar blev anbragt i

regeringen. Kontrarevolutionen fejede over hele hovedstaden og spredtes til andre dele af Ungarn.

Som vor ambassadør i Budapest, Bato Karafili, fortalte os senere, anfaldt de rasende skarer af kontrarevolutionære først et bronzemonument over Stalin, som stadig stod på et torv i Budapest. Ligesom Hitlers angrebseskadroner førhen var gået løs på alt progressivt, kastede horthisterne og andet ros sig i vrede mod Stalins monument og forsøgte at rive det op. Da det mislykkedes for dem at nå dette mål tilmed med stålkæder fæstet til en svær traktor, fuldendte banditterne deres arbejde ved hjælp af skærebrændere. Deres første handling var symbolsk: ved at rive Stalins monument ned ønskede de at sige, at de ville ødelægge alt, hvad der stadig var tilbage i Ungarn af socialisme, proletariatets diktatur og marxisme-leninisme. Ødelæggelser, drab og tumulter fejede hen over hele byen.

Den lusbefængte lmre Nagy var sluppet ud af hænderne på Hrustjov og Suslov. Denne forræder, som Moskva havde sat sit håb til, viste som en druknende mand, der forsøger at trække sig op ved sit eget hår, hvad han var, og midt i det kontrarevolutionære raserianfald bekendtgjorde han sin reaktionære politik og gjorde offentlige udtalelser om Ungarns udtræden af Warszawa-pagten. Den sovjetiske ambassadør i Ungarn var en vis Andropov, en KGB-mand, som senere blev sat op på en piedestal og spillede en beskidt rolle mod os. Denne agent, der udgav sig for ambassadør, fandt sig selv omringet af den udbrudte kontrarevolution. Selv da de kontrarevolutionære begivenheder fandt åbent sted, da Nagy stod i spidsen for regeringen, vedblev russerne stadig at støtte ham, øjensynligt i det håb, at de kunne holde ham under kontrol. I dagene efter den sovjetiske hærs første halvhjertede invasion, sagde Andropov til vor ambassadør i Budapest:

»Vi kan ikke kalde oprørerne for kontrarevolutionære, for der er hæderlige mennesker blandt dem. Denne nye regering er god, og det er nødvendigt, at den holder, for at stabilisere situationen.«

»Hvad mener du om Nagys taler?« spurgte vor ambassadør ham.

»De er ikke dårlige,« svarede Andropov, og da vor kammerat fremhævede, at det, som blev sagt om Sovjetunionen, ikke syntes at være rigtigt, svarede han:

»Der er anti-sovjetisme, men Nagys sidste tale var ikke dårlig, den

var ikke Sovjet-fjendtlig. Han ønsker, at opretholde bånd til masserne. Politbureauet er godt og nyder anseelse.«

De kontrarevolutionære handlede med en sådan arrogance, at de tvang Andropov ud i gaderne sammen med hele hans stab og lod dem stå der i timevis. Vi gav vor ambassadør instruks om at tage skridt til at forsvare ambassaden og dens personale og at placere et maskingevær oppe for enden af trapperne. Hvis de kontrarevolutionære vovede at angribe ambassaden, skulle der uden tøven åbnes ild. Men da vor ambassadør bad Andropov om våben til at sikre forsvaret af vor ambassade, afslog han:

»Vi har diplomatisk immunitet, og derfor vil ingen røre jer.«

»Hvadfor en diplomatisk immunitet?!« sagde vor ambassadør. »De smed jer på gaden.«

»Nej, nej,« sagde Andropov, »hvis vi giver jer våben, kan der opstå episoder.«

»Udmærket,« sagde vor repræsentant. »Jeg anmoder dig officielt på vegne af den albanske regering.«

»Jeg må rådføre mig med Moskva«, sagde Andropov, og da anmodningen var afslået, erklærede vor ambassadør:

»Godt, men I bør vide, at vi vil forsvare os med de pistoler og jagtgeværer, vi har.«

Den sovjetiske ambassadør havde låst sig inde i ambassaden og vovede ikke at stikke sit hoved udenfor. En overordnet funktionær i Ungarns udenrigsministerium, der blev forfulgt af banditterne, søgte tilflugt i vor ambassade, og vi lukkede ham ind. Han fortalte vore kammerater, at han var taget til den sovjetiske ambassade, men de havde afvist ham.

De sovjetiske tropper, der var stationeret i Ungarn, greb først ind, men blev så trukket tilbage under pres fra Nagy og Kadar, og den sovjetiske regering erklærede, at den var rede til at indlede forhandlinger om deres tilbagetrækning fra Ungarn. Og mens de kontrarevolutionære lavede ravage, rystede Moskva. Hrustjov var bange og tøvede med at gribe ind. Tito var situationens konge og Imre Nagys støtte, og faktisk havde han samlet sin hær og var klar til at gribe ind. Så sendte Moskva den passende person til Budapest, kræmmeren Mikojan, sammen med vigtigpråsen Suslov.

Her i Tirana undlod vi ikke at tage til orde. Jeg tilkaldte den sovjetiske ambassadør og fortalte ham vredt:

»Vi er fuldstændig uinformerede om, hvad der går for sig i en række socialistiske lande. Tito og co. har en finger med i spillet i Ungarn. I overlader Ungarn til imperialismen og Tito. I må gribe ind med våben og *far piazza pulita*,* inden det er for sent.«

Jeg omtalte Titos hensigter og fordømte Hrustjovs tillid til ham, samt Suslovs tillid til Imre Nagys 'selvkritik'.

»Nu ser I, hvem Imre Nagy er,« sagde jeg. »Nu flyder blodet i Ungarn, og synderne må findes.«

Han svarede:

»Situationen er alvorlig, men vi vil ikke tillade fjenden at overtage Ungarn. Jeg vil videregive de meninger, som du udtrykte for mig, til Moskva.«

Alle og enhver ved, hvad der skete i Ungarn og Budapest. Tusinder af mennesker blev dræbt. Reaktionen, der var væbnet fra udlandet, slagtede kommunister og demokrater, kvinder og børn i gaderne, afbrændte huse, kontorer og alt, hvad de kunne lægge hænder på. Banditvæsenet rådede i dagevis. Kun Budapests sikkerhedskorps ydede nogen modstand, mens den ungarske hær og Ungarns Arbejderparti blev neutraliseret og likvideret. Kadar offentliggjorde dekretet om likvidering af Ungarns Arbejderparti - en handling som viste, hvem han var - og forkyndte dannelsen af et nyt parti, Det Socialistiske Arbejderparti, som Kadar, Nagy og andre skulle opbygge.

Den sovjetiske ambassade blev omringet med tanks, og Mikojan, Suslov, Andropov og hvem ved - måske også andre, fortsatte med at smede rænker indenfor.

Reaktionen med Kadar og Imre Nagy i spidsen lukkede sig inde i parlamentsbygningen, hvor de hengav sig til ørkesløs tale og udsendte stadige appeller til de vestlige kapitalistiske stater om at gribe ind med våbenmagt mod russerne. Til slut blev den skræmte Nikita Hrustjov tvunget til at give ordre. De sovjetiske panserstyrker gik mod Budapest, og kampene begyndte i gaderne. Intriganten Mikojan anbragte Andropov i en tank og sendte ham til parlamentet for at bringe Kadar

---

* Gøre rent bord (italiensk i originalen) (Forlaget 8. Nëntoris note)

tilbage i det øjemed at manipulere tingene gennem ham. Og det var, hvad der skete. Kadar skiftede atter arbejdsgiver, skiftede atter frakke, vendte tilbage til russernes skød og opfordrede under beskyttelse fra deres tanks folket til at indstille urolighederne og de kontrarevolutionære til at aflevere våbene og overgive sig.

Dette var enden på Nagy-regeringen. Kontrarevolutionen blev slået ned, og Nagy søgte tilflugt på Titos ambassade. Det stod klart, at han var Titos og verdensreaktionens agent. Han havde også Hrustjovs støtte, men slap ud af dennes greb, fordi han ønskede at gå videre og gjorde det. Hrustjov skændtes i månedsvis med Tito om udlevering af Nagy. Tito afviste det, indtil de nåede det kompromis, at Nagy skulle udleveres til rumænerne. På det tidspunkt, da forhandlingerne med Tito om dette problem gik for sig, bad den sovjetiske Tirana-ambassadør, Krilov, om vor mening om, hvorvidt vi var enige eller ej i, at Nagy skulle tage til Rumænien.

»Som vi har erklæret ved tidligere lejligheder«, svarede jeg Krilov, »er Imre Nagy en forræder, der åbnede dørene for fascismen i Ungarn. Nu foreslås det, at denne forræder, der har dræbt kommunister og progressive, der har dræbt sovjetiske soldater og opfordret imperialisterne til at intervenere, skulle tage til et venligtsindet land. Dette er en stor indrømmelse, og vi kan ikke tilslutte os det.«

Efter at sindene var faldet til ro, og man havde begravet ofrene for kontrarevolutionen, der ikke mindst var Titos, men også Hrustjovs værk, blev Nagy henrettet. Men heller ikke denne handling var korrekt, ikke fordi Nagy ikke fortjente at blive henrettet, men fordi det blev gjort i hemmelighed, uden at stille ham for en domstol og uden at afsløre ham offentligt. Han burde være blevet offentligt retsforfulgt og straffet ifølge det lands love, hvor han var statsborger. Men naturligvis ønskede hverken Hrustjov, Kadar eller Tito at bringe ham for retten, eftersom Nagy kunne have trukket de skidne underbukser af dem, der trak i trådene i det kontrarevolutionære komplot.

Senere, da kontrarevolutionen i Ungarn var blevet knust, kom der mange kendsgerninger for dagen, som beviste de sovjetiske lederes medskyld i de ungarske hændelser. Vi havde selvfølgelig vor mistanke om den rolle, som russerne spillede, ikke mindst hvad angår fjernelsen af Rakosi, støtten til Nagy, osv. Imidlertid havde vi ikke noget nøjagtigt kendskab til, hvordan samarbejdet mellem Hrustjov og Tito var

forløbet, og vi kunne heller ikke vide meget om Hrustjovs og Malenkovs hemmelige møde med Tito i Brioni. Disse ting blev klarlagt senere, og overfor denne handlemåde fra russernes side indtog vi vor afvisende holdning.

Nogle dage efter genindførelsen af ordenen i Ungarn, underrettede den sovjetiske ledelse os om den korrespondance, den havde ført med den jugoslaviske ledelse om Ungarn-spørgsmålet. De kendsgerninger, der kom for dagen i disse breve, foruroligede os dybt, for problemerne var alvorlige og kritiske. På det tidspunkt fordrede socialismens og den kommunistiske bevægelses interesser, at Sovjetunionen blev forsvaret mod angreb fra imperialismen og reaktionen, og at vor enhed blev bevaret. På den anden side kunne vort parti ikke fortie den sovjetiske ledelses anti-marxistiske handlinger. Derfor måtte alt omhyggeligt gennemtænkes og afvejes, idet vi tog partiets, vort lands, revolutionens og socialismens interesser i betragtning. Det var på denne måde, vi bedømte disse problemer og gav vore meninger til kende for de sovjetiske ledere i en kammeratlig tone, så alt kunne blive rettet og holdt mellem os selv.

I de dage, efter at vi havde modtaget brevene, tilkaldte jeg Krilov:

»Jeg har bedt dig om at komme her,« sagde jeg, »for at afklare nogle spørgsmål, som opstår af disse breve. For det første vil jeg sige dig, at Titos hentydning til 'visse onde mænd' klart underforstår vort partis ledelse og derfor virker uacceptable for os. En sådan ting fra hans side kommer ikke uventet for os, for vi er vant til Titos angreb. Imidlertid er vi yderst overraskede over den kendsgerning, at der i svaret fra Sovjetunionens Kommunistiske Partis centralkomite ikke er noget éntydigt standpunkt i forbindelse med disse insinuationer fra Tito. Har du noget at sige om dette spørgsmål?«

»Jeg har ikke noget at sige om dette,« svarede Krilov, trofast overfor sin mani med at spille stum.

Så fortsatte jeg:

»Tito skulle rent ud have haft at vide, at det ikke er os, der er onde mænd og fjender af socialismen, som han siger. Vi er marxister-leninister, beslutsomme mennesker, som kæmper til enden for socialismens sag. Tito er derimod en fjende af revolutionen og socialismen. Der findes mange kendsgerninger, som beviser dette.«

Krilov var tavs, og jeg fortsatte samtalen og dvælede især ved et

andet problem, som havde tiltrukket sig vor opmærksomhed i disse breve. Hrustjov skrev til Tito: »I forbindelse med fjernelsen af Rakosi var du fuldt ud tilfreds med, at centralkomiteen for Sovjetunionens Kommunistiske Parti så tidligt som i sommer forsøgte at sikre, at Kadar blev førstesekretær.«

Udover dette antydede brevet klart deres samarbejde, ikke alene forud for oktober-hændelserne, men også under dem, et samarbejde, som fandt konkret form i den plan, som blev sammenbrygget under de hemmelige samtaler i Brioni. Disse handlinger fra den sovjetiske ledelses side var uantagelige for os. Efter vor mening fortsatte titoisterne deres hemmelige og nedbrydende virke, og dette blev helt tydeligt i særdeleshed i Ungarn. Vi havde informeret Sovjetunionens ledelse om denne mening.

Jeg udspurgte Krilov om denne sag:

»Vi er ikke klar over, hvor Ungarns Arbejderpartis centralkomité blev dannet, i Budapest eller på Krim!«

Naturligvis kunne Krilov ikke lide dette spørgsmål, og tyggende på sine ord, sagde han:

»Sagerne må forholde sig således: de ungarske kammerater var taget til Krim og talte med vore kammerater. Dér var spørgsmålet blevet stillet om, hvem der skulle anbringes i ledelsen. Sovjetunionens Kommunistiske Partis centralkomité har sagt, at 'det ville være fint, hvis Kadar blev valgt'«.

»Betyder det, at ledelsen for Sovjetunionens Kommunistiske Parti ikke gik ind for Gerö, men for Kadar?« fortsatte jeg.

»Det er, hvad der fremgår af brevene,« svarede Krilov.

»Desuden«, sagde jeg, »er Kadar-regeringen blevet dannet i tæt samarbejde mellem jeres ledelse og Tito. Er det ikke rigtigt?«

»Jo, det ser det ud til,« var Krilov tvunget til at indrømme.

I den videre samtale og efter at have informeret ham om den bekymring, som begivenhederne i Ungarn havde skabt i vort parti, understregede jeg for den sovjetiske ambassadør:

»Det er vort politbureaus enstemmige opfattelse, at disse handlinger fra kammeraterne i Sovjetionens Kommunistiske Partis centralkomités præsidium, som taler med Tito om sammensætningen af det ungarske partis og den ungarske regerings ledelse, ikke er korrekte. Den sov-

jetiske ledelse er godt klar over vort syn på alle disse spørgsmål, for vi har udtrykt det for dem. Er det ikke rigtigt?«

»Jo, det er rigtigt,« sagde Krilov.

»Har du fremsendt alle vore synspunkter til Moskva?«

»Ja,« svarede han, »jeg har fremsendt dem.«

Mod slutningen af samtalen spurgte den sovjetiske ambassadør mig, som om det var rent tilfældigt:

»Vil Dali Ndreu blive stillet for retten?«

Selvfølgelig var dette spørgsmål ikke tilfældigt. Øjensynligt behagede rettergangen mod og afsløringen af de jugoslaviske revisionisters agenter, Liri Gega og Dali Ndreu, ikke russerne.

»Retssagen er blevet forberedt og vil blive afholdt,« fortalte jeg Krilov, »for de er forrædere og agenter. Da deres forsøg på at gennemføre komplottet mod vort parti og vor stat slog fejl, forsøgte Dali Ndreu og Liri Gega, der følte, at de ville blive nødt til at stå til regnskab for deres virke som agenter, at flygte fra landet, og vi fangede dem nær statsgrænsen. Deres fjendtlige aktivitet er nu blevet fuldstændig bevist, og de har selv vedgået det. Og hvis Tito fortsætter sin fjendtlige aktivitet, vil vi offentliggøre sandheden om disse agenter, med kendsgerninger og båndoptagelser. Vi mener, at vi ikke længere kan tolerere titoisterne, som ønsker at dolke os i ryggen og rette beskyldninger mod os.«

»Jeg forstår jeres situation,« mumlede Krilov og tog afsted med halen mellem benene.

De samme fænomener som i Ungarn udviklede sig også i Polen på omtrent samme tid, skønt hændelserne ikke dér antog det omfang og den dramatiske karakter, som de gjorde i Ungarn. Også i Polen var proletariatets diktatur blevet oprettet under ledelse af Det Forenede Arbejderparti, men på trods af den hjælp, som Sovjetunionen sendte, udviklede socialismen sig ikke i det nødvendige tempo. Sålænge Bierut stod i spidsen og det polske parti indtog korrekte positioner, blev der opnået fremgange i landets socialistiske udvikling. De indledende reformer og forholdsregler, der blev taget, blev imidlertid ikke fuldført og klassekampen blev ikke ført i den påkrævede grad. Proletariatet voksede, industrien udvikledes, der blev gjort bestræbelser på at sprede marxistiske ideer blandt masserne, men *de facto* bevarede de borgerlige elementer mange af deres dominerende stillinger. Landrefor-

men blev ikke gennemført på landet, og kollektiviseringen nåede kun halvvejs, eftersom Gomulka erklærede kooperativerne og statsfarmene for urentable og begunstigede væksten af laget af kulakker i den polske landsby.

Ligesom i Ungarn, Østtyskland, Rumænien og andre steder blev det polske parti dannet ved en mekanisk sammensmeltning med borgerlige partier, de såkaldte arbejderpartier. En sådan ting var muligvis nødvendig for at forene proletariatet under ledelse af et enkelt parti, men dette forbund skulle være blevet frembragt gennem et stort ideologisk, politisk og organisatorisk arbejde for at sikre at de tidligere medlemmer af de andre partier ikke alene blev assimileret, men også grundigt opdraget i marxismen-leninismens ideologiske og organisatoriske normer. Men dette skete ikke hverken i Polen, Ungarn eller andre steder, og alt, hvad der hændte, var i virkeligheden, at medlemmerne af de borgerlige partier forandrede deres navne, blev 'kommunister', mens de beholdt deres gamle verdensanskuelse. Altså blev proletariatets partier ikke styrket, men blev tværtimod svækket, fordi socialdemokrater og opportunister som Cyrankiewicz, Marosan, Grotewohl, osv., slog rødder i dem med deres synspunkter.

Desuden var der en anden faktor i Polen, som indvirkede på kontrarevolutionære udslag: det polske folks gamle had mod det zaristiske Rusland. Gennem det arbejde, som reaktionen udførte indenfor og udenfor partiet, blev det gamle had, der var fuldkommen berettiget i fortiden, vendt mod Sovjetunionen og det sovjetiske folk, som i virkeligheden havde udgydt sit blod for Polens befrielse. Det polske bourgeoisi, der ikke var blevet ramt så hårdt, som det burde være blevet, gjorde alt, hvad der stod i dets magt, for at ægge til chauvinistiske og nationalistiske følelser mod Sovjetunionen.

Efter Bieruts død blev disse udtrykt endnu klarere, og skrøbeligheden af det polske parti og proletariatets diktatur trådte ligeledes frem. Således frembragtes urolighederne i juni 1956 og de efterfølgende begivenheder delvis som følge af svagheden i arbejdet, delvis som følge af reaktionens, kirkens, Gomulkas og Cyrankiewicz' bestræbelser og delvis som følge af hrustjoviternes indblanding. Bieruts død skabte naturligvis velegnede betingelser for planerne om kontrarevolution. Jeg havde kendt Bierut gennem længere tid, fra da jeg var i Warszawa. Han var en moden, erfaren kammerat, rolig og venlig. Skønt jeg var

yngre end ham, optrådte han på en så god kammeratlig måde overfor mig, at jeg aldrig kan glemme ham. Da jeg traf ham på møder i Moskva, var det også en særlig tilfredsstillelse at tale med ham. Han lyttede opmærksomt til mig, når jeg snakkede om vort folk og dets situation. Han var oprigtig, retfærdig og principfast. Jeg kan huske, at da vi snakkede sammen i Warszawa, omtalte han en diskussion, som han havde haft med kammerat Mehmet.

»Din kammerat talte rent ud til mig, da han kritiserede vor premierministers holdning. Jeg holder af kammerater, der taler ærligt,« sagde Bierut.

Jeg mødte ham for sidste gang i Moskva, da SUKP's 20. kongres blev afholdt.

Kort før hans død sad Bierut og hans kone, samt Nexhmije og jeg i en loge i 'Malij Teatr' for at overvære et stykke tilegnet den revolutionære flåde i Leningrad.

I pausen havde vi en hjertelig samtale i det lille rum bag scenen. Vi snakkede blandt andet om KOMINTERN, for på et tidspunkt sluttede bulgareren Ganev sig til os, og han og Bierut opfriskede, hvordan de havde truffet hinanden i Sofia, da Bierut var blevet sendt dertil på en hemmelig mission.

Kun kort tid efter dette møde hørte vi den sørgelige nyhed: Bierut var død, og ligesom Gottwald... 'af en forkølelse'. Stor sorg og forbløffelse!

Vi tog til hans begravelse i Warszawa; det var i begyndelsen af marts 1956. Over Bieruts kiste blev der holdt mange taler af Hrustjov, Cyrankiewicz, Ochab, Chu Teh, osv. Vukmanovich Tempo, der var kommet for at deltage i begravelsen som Beograds udsending, talte også. Selv her benyttede den titoistiske repræsentant lejligheden til at lancere revisionistiske paroler og udtrykke sin tilfredshed over de nye 'muligheder og perspektiver', der netop var blevet åbnet med den 20. kongres.

»Bierut er blevet taget fra os på et tidspunkt, hvor der åbnes nye muligheder og udsigter for samarbejdet og venskabet mellem alle socialistiske bevægelser for at virkeliggøre ideerne fra oktober på forskellige måder,« sagde Tempo og opfordrede til fremskridt ad den vej, der åbnes 'gennem stadige aktioner'. Mens talerne gik for sig, så jeg ikke langt fra mig Nikita Hrustjov, der stod og lænede sig op ad et træ og

diskuterede lidenskabeligt med Vanda Vasiljevska. Han var med garanti i færd med at indgå handler over Bieruts lig, som var ved at blive lagt i graven.

Få måneder efter disse triste hændelser i begyndelsen af 1956 blev Polen opslugt af en forvirring og et kaos, der stank af kontrarevolution.

De begivenheder, som fandt sted i Polen, lignede begivenhederne i Ungarn, som to dråber vand. Poznan-arbejdernes revolte begyndte før udbruddet af den ungarske kontrarevolution, men faktisk modnedes disse to kontrarevolutionære bevægelser på samme tid, i samme situation og med samme inspirationskilde. Jeg vil ikke give en detaljeret beskrivelse af dem, eftersom de er velkendte, men det er interessant at påpege ligheden mellem kendsgerningerne i disse lande, de forbavsende paralleller mellem kontrarevolutionens udvikling i Polen og Ungarn.

Både i Polen og Ungarn blev lederne udskiftet: i det ene land døde Bierut (i Moskva), i det andet blev Rakosi fjernet (Moskvas værk); i Ungarn blev Rajk, Nagy og Kadar rehabiliteret, i Polen Gomulka, Spichalskij, Morawskij, Loga-Sowinsku og en lang række andre forrædere; dér dukkede Mindszentij frem på scenen, her Vysjinskij.

Endnu mere betegnende er den ideologiske og åndelige identitet mellem disse begivenheder. Både i Polen og i Ungarn fandt begivenhederne sted under den 20. kongres' varsler, med parolerne om 'demokratisering', liberalisering og rehabilitering. Hrustjoviterne spillede en aktiv rolle, en infam og kontrarevolutionær rolle i begivenhedernes udvikling i begge disse lande. Titoisterne havde også deres indflydelse i Polen, omend ikke så direkte som i Ungarn, men selvforvaltningens ideer, 'de nationale veje til socialismen' og 'arbejderrådene', som blev taget op i Polen, var unægteligt inspireret af den jugoslaviske 'specifikke socialisme'.

Juni-hændelserne i Poznan var kontrarevolutionære bevægelser, som reaktionen inspirerede ved at udnytte de økonomiske vanskeligheder og de fejltrin, som var blevet gjort af det polske parti i den økonomiske udvikling. Disse opstande blev undertrykt og antog ikke samme omfang som i Ungarn, men de fik betydningsfulde konsekvenser for begivenhedernes videre forløb. I Polen fandt reaktionen sin egen Nagy: Vladislav Gomulka, en fjende taget ind fra fængslet, og som øje-

blikkeligt blev partiets førstesekretær. Gomulka, der en tid havde været Polens Arbejderpartis førstesekretær, var blevet fordømt for sine højreopportunistiske og nationalistiske synspunkter, der var meget lig den linie, som Tito-gruppen fulgte, og som på det tidspunkt blev afsløret af Informationsbureauet. Da kongressen for forening af Arbejderpartiet og Det socialistiske Parti blev holdt i 1948, afslørede og angreb Bierut og andre ledere og delegater Gomulkas synspunkter. Vort parti havde sendt sin repræsentant til denne kongres, og da han vendte tilbage til Albanien, fortalte han os om Gomulkas arrogante, stædige standpunkt på kongressen. Gomulka blev afsløret, men ikke desto mindre »fik han«, som det blev sagt, »atter rakt en hjælpende hånd« og blev valgt til centralkomiteen. En polak, der ledsagede vor kammerat, fortalte ham i de dage, at Gomulka havde haft en lang *tete-a-tete** samtale med Ponomarenko, en sekretær for Sovjetunionens Kommunistiske Partis centralkomité, der overværede kongressen og som, ser det ud til, havde overtalt Gomulka til at aflægge selvkritik. Men som tiden viste, havde han ikke opgivet sine synspunkter, og senere blev han også dømt for statsfjendtlig aktivitet.

Da rehabiliteringskampagnen begyndte, øvede Gomulkas tilhængere pres mod partiets ledelse for at få Gomulka erklæret uskyldig. Men han var for politisk og ideologisk miskrediteret, og derfor var der hindringer i vejen for dette. Nogle måneder før Gomulka atter blev sat i spidsen for det polske parti, erklærede Ochab 'højtideligt', at skønt Vladislav Gomulka var blevet løsladt fra fængslet, 'ændrede dette på ingen måde det korrekte indhold af den politiske og ideologiske kamp, som partiet havde ført mod Gomulkas synspunkter.'

Efter at have likvideret Bierut bistod Hrustjov Ochab, Zavadski, Zambrowski og andre elementer så som Cyrankiewicz, men uenighedens og sprængningens sæd var blevet sået og var ved at spire. Gomulka og hans støtter slog til og kom til magten. Hrustjoviterne var bekymrede: de måtte have Polen under fast kontrol *manu militari,* og deres politik og ideologi blev tilpasset dette påkrævende behov. Hrustjov forlod sine gamle venner og vendte sig mod Gomulka, der ikke syntes at være så lydig overfor Hrustjovs diktat.

* Fransk i originalen (Forlaget 8. Nëntoris note)

Gomulkas kommen til magten overbeviste os om, at begivenhederne i Polen ikke udviklede sig til socialismens fordel. Ikke alene kendte vi Gomulkas skumle fortid, men vi var også i stand til at bedømme ham ud fra de paroler, han lancerede, og de taler, han holdt. Han kom til magten med bestemte paroler om 'Polens sande uafhængighed' og 'den videre demokratisering af landet'. I den tale, han holdt, før han blev valgt til førstesekretær, undlod han ikke at true russerne ved at sige: »Vi vil forsvare os selv,« og så vidt vi ved, var der sammenstød mellem sovjetiske og polske enheder i Polen. I almindelighed udviklede begivenhederne i Polen sig ligesom i Ungarn under anti-sovjetiske paroler. Også Gomulka var anti-sovjetisk. Han var naturligvis imod Sovjetunionen på Stalins tid, men samtidig ønskede han at være fri for det åg, som hrustjoviterne forberedte for landene i den socialistiske lejr. Han undlod dog ikke formelt at tale til gunst for venskabet med Sovjetunionen og 'fordømme' de anti-sovjetiske paroler. Samtidig talte han positivt om udstationeringen af den sovjetiske hær i Polen, og dette gjorde han af umiddelbare nationale interesser, idet han var bange for et angreb fra Vesttyskland, der aldrig accepterede Oder-Neisse-grænsen.

Revisionisten Gomulka foretog sine bevægelser med en så uhørt arrogance, at jeg påpegede nogle af hans handlinger for Hrustjov, da jeg mødte ham på Jalta. Vi sad i en pavillon med stengulv ved kanten af havet, og da han havde lyttet til mig, indrømmede Hrustjov, at jeg havde ret, og sagde ordret: 'Gomulka er en rigtig fascist.' Men de to kontrarevolutionære kom senere til enighed og havde kun honningsøde ord til overs for hinanden. Deres modsigelser og forskelle blev afdæmpet.

Den tale, som Gomulka holdt på det plenum i centralkomiteen, der valgte han som førstesekretær, var en revisionists 'programmatiske' tale. Han kritiserede den linie, der var blevet fulgt op til da i industrien og landbruget, malede et sort billede af situationen og erklærede det kooperative system på landet og statsfarmene for urentabelt. Vi anså disse synspunkter for anti-marxistisk-leninistiske. Der var muligvis blevet gjort fejl i kollektiviseringen og udviklingen af kooperativerne i Polen, men det kooperative system var ikke skyld i dette. Det havde bevist sin livskraft som den eneste vej til at opbygge socialismen på landet i Sovjetunionen, i de andre socialistiske lande og i vort land.

Gomulka slog ud til højre og venstre mod 'lovovertrædelser', mod 'personkult', mod Stalin, mod Bierut (skønt han ikke nævnte ham ved navn) og mod lederne i de socialistiske lande, som han kaldte Stalins satelitter. Gomulka forsvarede de kontrarevolutionære handlinger i Poznan. »Arbejderne i Poznan,« erklærede Gomulka på det 8. plenum i oktober 1956, »protesterede ikke mod socialismen, men mod de onder, der havde spredt sig i vort samfundssysten. Tilløbet til at udlægge den smertelige tragedie i Poznan som imperialistiske agenters og provokatørers værk, var politisk naivt. Årsagerne må søges i partiets ledelse og i regeringen.«

Russerne var bekymrede og skræmte over begivenhederne i Polen, for de så, at den 'ny kurs', som de selv proklamerede, førte de polske ledere længere, end de ønskede, og at Polen var i fare for at undslippe deres indflydelse. I dagene omkring det plenum, der skulle genindsætte Gomulka ved magen, tog Hrustjov, Molotov, Kaganovich og Mikojan hastigt til Polen. I lufthavnen råbte Hrustjov vredt til de polske ledere: »Vi har udgydt vort blod for at befri dette land, mens I ønsker at forære det til amerikanerne.« Russernes bekymring tog til, fordi den sovjetiske marskal Roskosovskij, der var af polsk herkomst, og andre medlemmer af politbureauet, der ansås for pro-sovjetiske, såsom Mints, osv., var ved at blive kringlet ud og faktisk blev ekskluderet fra politbureauet. Imidlertid gav Polen sig hverken for de sovjetiske lederes pres eller for de russiske tanks' bevægelser; de indbød dem ikke engang til plenummet. Der blev ført samtaler, hvor Gomulka var til stede, men ikke desto mindre måtte Hrustjov og co. for en tid bide i det sure æble. Der blev udøvet pres, en artikel blev offentliggjort i 'Pravda', hvortil polakkerne gav et arrogant svar, men til slut gav Hrustjov Gomulka sin velsignelse, og efter at have foretaget en 'pilgrimsrejse' til Moskva, modtog Gomulka kreditter og talte om det sovjetisk-polske 'leninistiske venskab'.

Gomulka gennemførte sit 'program', oprettede sine 'arbejderråd', 'selvforvaltende kooperativer' og 'rehabiliteringskomiteer', stimulerede den private handel, indførte religionen i skolerne og hæren og åbnede dørene for udenlandsk propaganda; og også han talte om den 'nationale vej' til socialismen.

Gomulkas synspunkter og handlinger var så ekstremt åbne og utilslørede, at mange ikke accepterede dem åbent. Selv Hrustjov var fra

tid til anden tvunget til at kaste en småsten i Gomulkas have. Tjekkerne, franskmændene, bulgarerne og østtyskerne, der hele tiden holdt et øje og et øre mod Moskva, indtog ligeledes reserverede eller imødegående holdninger. Hvad angår os, var vi, som man måtte formode, i opposition til Gomulka og hans handlinger, og dette meddelte vi de sovjetiske ledere, som vi havde talt med. Polakkerne kunne ikke lide denne holdning, og deres presse beklagede åbent, at de andre partier ikke forstod de forandringer, der gik for sig i Polen. En artikel, der blev offentliggjort på det tidspunkt, nævnte vores og nogle andre landes presse som eksempler på denne 'misforståelse', i modsætning til de italienske, kinesiske, jugoslaviske og andre partier, der 'korrekt havde forstået den dybe socialistiske karakter af forandringerne i Polen'.

Jugoslavien bød disse 'socialistiske' forandringer velkommen med entusiasme og udbasunerede, at 'de kræfter, der kæmpede for politisk demokratisering, økonomisk decentralisering og det selvforvaltende system, havde sejret' i Polen.

Russerne gav os heller ingen information om begivenhederne i Polen, men nøjedes med at sende et brev, hvori de fortalte os, at situationen var meget alvorlig, og underrettede os om, at en sovjetisk delegation ville tage dertil. Udover dette intet mere, ingen nyheder, ingen information. I den sovjetiske presse fandt vi lejlighedsvis en artikel, som angreb begivenhederne i Polen, men vi fandt også artikler, der støttede dem. Som sagt fik vi ikke noget særligt ud af samtalerne med Krilov, den sovjetiske ambassadør i Tirana. Under et møde, som jeg havde med ham, talte jeg om det polske spørgsmål og om vor bekymring for, hvad der skete dér.

»Hvordan er det muligt,« spurgte jeg ham, »at vi ikke er blevet holdt underrettet? Hvordan er det muligt, at vi holdes uvidende om disse sager, der vedrører os alle? Det kan ikke være rigtigt,«

»Det er et fair krav,« svarede Krilov.

»Overbring disse synspunkter til din centralkomité,« sluttede jeg.

I forbindelse med de begivenheder, der udspandt sig, blev meningsforskellene mellem os og russerne stadig tydeligere. I denne sammenhæng var vort partis holdning: vi må ikke gøre disse uenigheder offentlige, for det vil skade Sovjetunionen og den socialistiske lejr, men på den anden side må vi ikke gøre principielle indrømmelser, men må

fastholde og give vore synspunkter åbent til kende overfor de sovjetiske ledere.

Da jeg var i Moskva i december det år, talte jeg blandt andet med de sovjetiske ledere om Polen-spørgsmålet. Jeg vil behandle samtalerne i december 1956 særskilt, men her ønsker jeg at nævne den støtte, som Hrustjov og co. ydede Gomulka til at befæste sin magt. Da vi fremsatte vore synspunkter og tvivl om Gomulka til Hrustjov og Suslov, forsøgte de at overbevise os om, at han var en god mand og burde støttes, hvorimod vi var overbeviste om, at de uroligheder, der var forekommet i Polen og som var meget lig den ungarske kontrarevolution, var Gomulkas værk og tjente til at bringe denne fascist til magten, hvor han forblev, indtil han blev udrenset af hrustjoviterne og Gierek. Sidstnævnte er en indædt fjende af Albaniens Arbejdets Parti. I Polen blev de alle, en efter en, vippet af pinden. Cyrankiewicz, denne gamle agent for imperialismen, holdt længst og trak i trådene sammen med den sovjetiske hær, der havde besat Polen.

Begivenhederne i Ungarn og Polen affødte en begrundet ængstelse i vort parti og dets ledelse, eftersom de skadede revolutionens sag og svækkede socialismens positioner i Europa og verden.

Efter at disse begivenheder sluttede, eller rettere, mistede deres åbne og akutte form, for de blev videreført i al hemmelighed, kom tidspunktet til at foretage de nødvendige analyser og drage passende konklusioner. Også Hrustjov og Tito lavede analyser, men de lavede dem i overensstemmelse med deres egne interesser og beregninger og de antimarxistiske opfattelser, de havde. I det væsentligste var titoisterne og hrustjoviterne forenet i deres ‘analyse’, idet de lagde skylden på den ungarske partiledelses og navnlig Rakosis fejltagelser. Som de to herrers tjener sluttede også Kadar sig til dette kor og erklærede, at ‘massernes revolte var retfærdiggjort på grund af den kriminelle Rakosi-Gerö-klikes fejl’.

I den udstrækning, vort parti havde kendskab til begivenhedernes forløb, og ved at bygge på kendsgerninger, som sivede ud af det mørke, der omgav komplottet, havde det analyseret disse begivenheder og draget sine egne slutninger. Efter vor mening blev kontrarevolutionen fremprovokeret og organiseret af verdenskapitalismen og dens titoistiske agenter i den socialistiske lejrs svageste led, og på et tidspunkt,

hvor Hrustjov-kliken endnu ikke havde befæstet sine positioner. Ungarns Arbejderparti og proletariatets diktatur i Ungarn smeltede bort som sne i regnen under deres første voldsomme konfrontationer med reaktionen. Af alt det skete, var der visse kendsgerninger, der påkaldte sig vor opmærksomhed:

I første omgang kastede begivenhederne lys over det ungarske partis svage og overfladiske arbejde for at opdrage og lede arbejderklassen. På trods af sine revolutionære traditioner, forstod den ungarske arbejderklasse ikke, hvordan den skulle forsvare sin magt under kontrarevolutionen. Tværtimod blev en del af den reserve for reaktionen. Partiet selv handlede ikke som klassens bevidste organiserede fortrop. Det blev likvideret på få dage, og dette gav den kontrarevolutionære Kadar mulighed for at grave det ned én gang for alle.

Begivenhederne i oktober og november 1956 fremhævede endnu engang de intellektuelles og den studerende ungdoms ustabile karakter i Ungarn. De blev reaktionens instrumenter og bourgeoisiets stormtropper. En særlig nedrig rolle i dette blev spillet af de kontrarevolutionære forfattere under ledelse af den kontrarevolutionære og antikommunistiske Lukacs, der selv blev medlem af Nagy-regeringen.

Tilfældet Ungarn beviste, at bourgeoisiet ikke havde opgivet sine håb om genrejsning af dets regime, men tværtimod hemmeligt havde bevaret sine gamle organisationsformer, hvad der bl.a. fremgik af den øjeblikkelige dannelse af borgerlige klerikale og fascistiske partier.

Hvad der skete i Ungarn, overbeviste os yderligere om rigtigheden af det standpunkt, vi havde indtaget overfor de jugoslaviske revisionister. Titoisterne var den ungarske kontrarevolutions vigtigste inspirationskilde og støtte. Officielle personligheder og pressen i Jugoslavien bød entusiastisk disse begivenheder velkommen. Hele den ordflom, der blev udgydt i ‘Petöf-klubben’, offentliggjordes i Beograd, og Titos og Kardeljs ‘teorier’ dannede sammen med teserne fra den 20. kongres grundlaget for denne ordflom.

For os var disse ting hverken nye eller uventede. Det, som foruroligede os, var den rolle, som den sovjetiske ledelse spillede i disse begivenheder, dens koordinering af sine planer med Tito og de underhåndsaftaler, som var til skade for det ungarske folk, og som fik dybe og bitre følger for det.

Kontrarevolutionen i Ungarn blev slået ned af sovjetiske tanks, ef-

tersom Hrustjov ikke kunne andet end gribe ind (ellers ville han have været afsløret en gang for alle), og her foretog imperialisterne og Tito ikke deres beregninger ordentligt. Erfaringen viste imidlertid, at denne kontrarevolution blev undertrykt af kontrarevolutionære, der genrejste kapitalismen, men i mere tilslørede former, idet de beholdt deres farve og slør, på samme måde som de sovjetiske hrustjoviter også gjorde i deres eget land.

Hændelserne i Ungarn øgede vor tvivl om SUKPs ledelse og voldte os bekymringer og sorg. Vi havde altid haft stor tillid til Lenins og Stalins bolsjevikiske parti, og vi havde udtrykt vor tillid sammen med vor oprigtige kærlighed til det og sovjetternes land.

Med denne følelse af tvivl og bekymring tog jeg i december 1956 til Moskva sammen med Hysni, der støttede og bistod mig i de vanskelige samtaler og diskussioner med hrustjoviterne, hos hvilke giften var blandet med hykleriet.

Som vi på forhånd havde besluttet i politbureauet, tog vi til Sovjetunionen for sammen med de sovjetiske ledere at diskutere situationens indviklede spørgsmål, begivenhederne i Ungarn og Polen, såvel som relationerne med Jugoslavien.

Det må siges, at hrustjoviterne i den periode ikke kom så godt ud af det med Tito. Deres venskab så ud til at være kølnet noget. I mellemtiden havde Tito holdt sin berygtede tale i Puna, en tale, der havde rejst en hel del opposition i mange partier i den socialistiske lejr. I sin tale angreb bandelederen i Beograd det sovjetiske system, angreb socialismen, angreb de partier, der ikke fulgte Titos 'originale marxistisk-leninistiske' kurs, og fordømte også den sovjetiske intervention i Ungarn. Disse teser var ikke til Hrustjovs og co.'s fordel, eller var for åbne, og de var tvunget til officielt at lægge en vis afstand.

Altså havde hrustjoviterne rettet et eller to angreb i aviserne, skønt de ikke var stærke (for at undgå at gøre kammerat Tito alt for vred!) og tilmed havde indeholdt en vis lovprisning. Og som de havde for vane, var de begyndt at udøve økonomisk pres mod Jugoslavien, en ting, som Hrustjov indrømmede over for mig under samtalerne. På det tidspunkt havde 'Pravda' også trykt en række af mine artikler, hvor den jugoslaviske 'specifikke socialisme' og dens talsmænd blev angrebet i barske vendinger.

Jeg fortæller alt dette, for at forklare, hvorfor den velkomst, vi fik

denne gang, var mere 'hjertelig' og hvorfor vore synspunkter, navnlig med henblik på jugoslaverne, ikke blev imødegået og faktisk syntes at blive godkendt af de sovjetiske ledere.

Vi havde næppe forladt skibet i Odessa, førend vi bemærkede denne atmosfære i den samtale, som vi havde med de folk, der var kommet for at tage imod os, og i de samtaler, vi havde med lederne for parti- og statsorganerne i Ukraine.

Fra Odessa rejste vi med tog til Moskva. Vi havde knap nok sundet os ordentligt ovenpå rejsen, da vi fik besked om, at præsidiet for Sovjetunionens Kommunistiske Partis centralkomité havde arrangeret et middagsselskab til ære for vor delegation. Som jeg har sagt et andet sted, var de sovjetiske ledere uovertrufne til frokoster og middage, der trak ud i timevis. Vi var stadig udmattede ovenpå rejsen, men naturligvis tog vi til dette 'middagsselskab', som begyndte ved frokosttid, omkring klokken fire om eftermiddagen. Såvidt jeg erindrer, var alle medlemmer af præsidiet bortset fra Brezhnev, Furtseva og en anden til stede. Middagen blev ved i adskillige timer, og Hrustjov og de andre stræbte efter at skabe en atmosfære, der skulle virke så venlig som muligt. Praktisk talt alle de tilstedeværende udbragte skåler (Hrustjov alene udbragte fem eller seks) og i løbet af *toast'erne** blev der sagt fine ord om vort parti og Albanien, i særdeleshed blev jeg lovprist. Pospjelov, der i maj havde deltaget på vort partis 3. kongres, var særligt nidkær til at uddele disse lovprisninger.

Skålerne var ofte politiske taler, navnlig de der blev udbragt af Hrustjov, for hvem det var en smal sag at tale en halv time for at udbringe en skål. Under alle omstændigheder fik vi i disse taler det første signal om, hvilket standpunkt de ville tage i samtalerne.

Den aften sparede Hrustjov ikke på sine angreb mod de jugoslaviske ledere.

»Deres positioner er anti-leninistiske og opportunistiske«, sagde Hrustjov blandt andet. »Deres politik er en gang ruskomsnusk. Vi vil ikke gøre indrømmelser til dem. De lider af storhedsvanvid«, fortsatte han. »Da Tito var i Moskva, troede han, at folket med den majestætiske modtagelse, han fik, sagde at han havde ret og fordømte vor poli-

* Skålene (engelsk i originalen) (Forlaget 8. Nëntoris note)

tik. I virkeligheden skulle vi blot have hvisket et enkelt ord til folket, og det ville have revet Tito og co. i stumper og stykker.«

Han talte om vor holdning til titoisterne og sagde: »De albanske kammerater har ret, men de må slå koldt vand i blodet og bevare deres selvbeherskelse«.

»Det er rigtigt, at I bliver gråhårede«, sluttede Hrustjov sin skåltale, »men vi bliver skaldede«.

Mens festen gik videre, fortalte 'skraldespanden' os, at Albanien var et lille land, men havde en vigtig strategisk position. »Hvis vi anlægger en base for undervandsbåde og raketter, kan vi kontrollere hele Middelhavet derfra.« Hrustjov og Malinovskij gentog samme ide, da de kom på besøg i vort land i 1959. Det var den ide, der blev konkretiseret i Vlora-basen, som hrustjoviterne senere brugte til at udøve pres mod os.

Som sagt viste Hrustjov og de andre sovjetiske ledere sig meget 'hjertelige', der var ingen mangel på smiger, og alt dette blev gjort for at afdæmpe vort partis retfærdige revolte mod deres forkerte standpunkter. Jeg mindes, at vi i løbet af aftenen havde nogen diskussion med Hrustjov, om at komme til vort land, for skønt der næppe var noget land, han ikke havde besøgt, var han ikke kommet til os, hverken åbent eller hemmeligt. Den aften var der imidlertid tilbøjelighed til at svare positivt på vor anmodning. Ikke kun Hrustjov, men også mange andre medlemmer af præsidiet gav udtryk for deres ønske om at tage til Albanien, og en eller anden, jeg kan ikke huske hvem, foreslog spøgende, at de skulle holde et møde i præsidiet eller endda i deres centralkomité i Albanien! Der blev også snakket om den 'kærlighed', som Hrustjov grangiveligt skulle nære for vort land (som han senere viste!), og de døbte Hrustjov *'albanjets'**

Blandt mange andre husker jeg, at også Molotov udbragte en skål: »Jeg tilhører den kategori af mennesker, der ikke har tillagt Albanien megen betydning og som ikke har stiftet bekendsskab med det«, sagde han. »Nu er vort folk stolte over, at det har en så loyal, beslutsom og militant ven. Sovjetunionen har mange venner, men de er ikke alle ens.

* Albaneren (russisk i originalen) (Forlaget 8. Nëntoris note)

Albanien er vor bedste ven. Lad os skåle på, at Sovjetunionen vil have venner ligeså loyale som Albanien!«

Generelt blev vor korrekte linie lovprist og de jugoslaviske revisionister fordømt af alle de sovjetiske ledere den aften. Selv marskal Zhukov fortalte os, at de havde beviser på, at lederne i Beograd havde støttet kontrarevolutionen i Ungarn ikke blot ideologisk, men også organisatorisk, og at jugoslaverne fungerede som agent for den amerikanske imperialisme.

Kort sagt fortsatte og sluttede middagen i denne ånd. To eller tre dage senere havde vi et indledende møde med Suslov, sekretær for centralkomiteen, der blev betragtet som specialist i ideologiske anliggender og, hvis jeg ikke tager fejl, også tog sig af internationale forbindelser.

Suslov var en af den sovjetiske ledelses største demagoger. Intelligent og durkdreven som han var, forstod han at sno sig ud af vanskelige situationer, og det er måske derfor, at han er en af de få, der er sluppet for de stadige udrensninger i den sovjetiske revisionistiske ledelse. Jeg har adskillige gange snakket med Suslov, og jeg har altid forladt disse møder med en følelse af ubehag og ærgrelse. Jeg havde endnu mindre lyst til at tale med Suslov ovenpå de ungarske begivenheder, efter den debat, jeg tidligere havde haft med ham om Nagy, situationen i Ungarn osv. og fordi jeg kendte til hans rolle i disse begivenheder, især i beslutningen om at fjerne Rakosi. Men da omstændighederne bød mig det, måtte jeg tage til mødet med Suslov.

Også Brezhnev deltog i dette møde, men faktisk var han blot tilstede, for kun Suslov talte under hele samtalen. Fra tid til anden bevægede Leonid sine kraftige øjenbryn, men sad så ubevægelig, at det var svært at gisne om, hvad han mente om det, der blev sagt. Jeg havde mødt ham for første gang på den 20. kongres i pauserne mellem samlingerne (og senere i anledning af Oktoberrevolutionens 40 års-dag i november 1957), og fra de korte, tilfældige møder, havde han givet mig indtryk af at være et indbildsk, selvtilfreds menneske. Så snart han blev præsenteret for os, førte han øjeblikkeligt samtalen ind på sig selv og fortalte os 'i fortrolighed', at han beskæftigede sig med 'specielle våben'. Med tonen i hans ord og udtrykket i hans ansigt lod han os forstå, at han var den mand i centralkomiteen, der tog sig af problemerne med atomvåben.

Den 20. kongres valgte Brezhnev som kandidat til centralkomiteens præsidium, og omkring et år senere forfremmede SUKP's centralkomités plenum i juni 1957, der fordømte og udrensede 'Molotovs og Malenkovs partifjendtlige gruppe', ham fra kandidat til medlem af præsidiet. Tilsyneladende blev han belønnet for de 'fortjenester', som han må have udført i likvideringen af Molotov, Malenkov og andre fra partiets ledelse.

Efter disse begivenheder og frem til 1960 måtte jeg tage til Moskva adskillige gange, hvor jeg mødte de vigtigste ledere for det sovjetiske parti, men ligesom før den 20. kongres så eller hørte jeg aldrig noget til Brezhnev. Han forblev eller blev altid holdt i baggrunden, 'i reserve' kan man sige. Efter Hrustjovs forsmædelige endeligt var det netop denne bistre og skumle person, der blev bragt frem fra skyggen for at erstatte overløberen og videreføre den hrustjovitiske mafias beskidte arbejde, men nu uden Hrustjov.

Det ser ud til, at Brezhnev blev sat i spidsen for partiet, og den sovjetiske social-imperialistiske stat ikke så meget på grund af sine evner, men som en *modus vivendi,* der kunne afbalancere og afveje de stridende grupper, der kivedes og tottedes om den øverste sovjetiske ledelse. Men lad os ikke sluge alt råt: kun hans øjenbryn er en komediants, hans arbejde derimod er tragisk fra ende til anden. Lige siden denne hrustjovit tog magten, har vort parti sagt sin mening om ham og hans aggressive, fjendtlige og anti-marxistiske værk. Men dette er ikke stedet til at dvæle ved Brezhnev. Lad os derfor vende tilbage til mødet i december 1956.

Fra starten foreslog Suslov os, at vi skulle snakke kort om de problemer, vi ville diskutere, navnlig om deres historiske aspekt, mens han på sin side gav os en redegørelse for begivenhederne i Ungarn. Han kritiserede Rakosi og Gero, som med deres fejl 'forårsagede stor utilfredshed blandt folket', mens de lod Nagy ude af kontrol.

»Nagy og jugoslaverne«, vedblev han, »har bekæmpet socialismen«.

»Men hvorfor genoptog de Nagy i partiet?« spurgte jeg.

»Han var blevet uretmæssigt ekskluderet, eftersom hans fejl ikke fortjente en sådan straf. Nu følger Kadar imidlertid en korrekt linie. I jeres presse har der været nogle kritiske bemærkninger om Kadar, men

det må huskes, at han har brug for støtte, for jugoslaverne bekæmper ham.«

»Vi kender ikke ret meget til Kadar. Vi ved, at han sad i fængsel og var tilhænger af Nagy«.

I et svar på vor klage over at vi ikke var blevet underrettet om begivenhedernes forløb i Ungarn, sagde Suslov, at de fandt sted uden varsel, og at der ikke var tid til konsultationer.

»Der er heller ikke blevet holdt konsultationer med de andre partier. Kun da vi greb ind for anden gang, rådførte vi os med kineserne, mens Hrustjov, Malenkov og Molotov tog til Rumænien og Tjekkoslovakiet«, sagde han.

»Hvordan blev der tid til at konsultere Tito om udnævnelsen af Kadar, mens vi ikke blev underrettet om noget som helst?« spurgte jeg.

»Vi konsulterede ikke Tito om Kadar«, sagde han. »Vi fortalte ham simpelthen, at der ikke længere var plads til Nagys regering.«

»Dette er et principspørgsmål«, understregede jeg. »Det er væsentligt at holde rådslagninger, men de holdes ikke. Warszawa-pagtens politisk rådgivende råd har f.eks. ikke holdt møde i et år.«

»Der er planlagt et møde til januar, hvorimod den mindste udsættelse i de dage ville have forvoldt store blodsudgydelser«, svarede han.

Blandt andre ting fortalte jeg ham, at den form, der nu anvendtes: den 'kriminelle Rakosi-Gerö-bande', virkede forbløffende på os, og at vi mente, at dette ikke ville bidrage til at forene alle de ungarske kommunister.

»Rakosis fejltagelser skabte en alvorlig situation og utilfredshed blandt folket og kommunisterne«, sagde Suslov.

Vi bad ham fortælle os konkret om Rakosis og Gerös fejl, og Suslov opremsede en række almindeligheder, ved hjælp af hvilke han forsøgte at give dem skylden for alt, hvad der skete. Vi forlangte et konkret eksempel, og han fortalte os:

»For eksempel spørgsmålet om Rajk, der blevet betegnet som spion uden noget som helst dokumentarisk bevis.«

»Blev disse ting diskuteret med Rakosi? Fik han noget råd?« spurgte jeg.

»Rakosi accepterede ikke råd«, var svaret.

På samme måde havde vi helt modsatte meninger i forhold til Suslov om holdningen til Gomulka og dennes synspunkter.

»Gomulka fjernede kommunisterne, de gamle loyale ledere og officerer og erstattede dem med andre, der var blevet fordømt af proletariatets diktatur.« sagde jeg til Suslov.

»Han støttede sig til de folk, han kendte«, sagde Suslov. »Gomulka må have tid, for at vi kan bedømme ham.«

»Men hans synspunkter og aktiviteter kan dog udmærket bedømmes allerede nu«, indvendte jeg. »Hvordan kan I forklare de anti-sovjetiske slagord, han anvendte, da han kom til magten?!«

Suslov rynkede brynene og sagde hurtigt:

»Det var ikke Gomulka, der gjorde disse ting, og nu standser han dem.«

»Men hvad med f.eks. hans holdninger og erklæringer om kirken?«

Suslov gav sig hen i en lang smøre og 'argumenterede', at det var 'taktik forud for valget', at Gomulka 'indtog korrekte standpunkter' overfor Sovjetunionen, den socialistiske lejr osv. osv. Da vi tog afsked, var vi stadig uenige.

Samme dag holdt vi officielle samtaler med Hrustjov, Suslov og Ponomarjov. Jeg åbnede diskussionen med at fremlægge vort partis synspunkter i forbindelse med begivenhederne i Ungarn og Polen, samt i forbindelse med relationerne til Jugoslavien. Lige fra starten sagde jeg:

»Vor delegation vil åbent udtrykke vort partis centralkomités syn på disse sager, på trods af at vi i visse spørgsmål har divergenser med den sovjetiske ledelse. Disse meninger«, fortsatte jeg, »vil vi som marxister-leninister fremsætte åbent, hvad enten de er behagelige eller ej, og vi vil diskutere dem på en kammeratlig måde, hvad enten vi har ret eller ej, og har vi ikke ret, må vi overbevises om hvorfor.«

I forbindelse med Ungarn påpegede jeg atter den mangel på information og rådslagninger over dette ømtålelige problem for den socialistike lejr.

»Vi er af den opfattelse, at Warszawapagtens politisk rådgivende råd burde have været sammenkaldt i den situation«, sagde jeg. »I sådanne øjeblikke er konsultationer essentielle for at samordne vore handlinger og standpunkter. Dette ville demonstrere vor styrke og enhed.«

Jeg fortsatte med det ungarske problem og videregav dem vore indtryk af det ungarske parti, Rakosi og Gerö. Her fremhævede jeg sær-

ligt, at Kadars vurdering af dem som ‘en kriminel bande’ virkelig overraskede os. Efter vor mening var Rakosis og Gerös fejltagelser ikke af en størrelsesorden, der berettigede til en sådan betegnelse. »Hvad angår fejlene i Ungarns økonomiske udvikling«, understregede jeg, »vidste vi ikke af, at Ungarn var i en så alvorlig situation, der retfærdiggjorde ‘masseopstanden’«. Her sluttede russerne sig til vores opfattelse og indrømmede, at den økonomiske situation ikke var alvorlig.

Jeg gik over til at tale om holdningen til Nagy, Kadar osv. Hvad Kadar angik, tilkendegav jeg vort partis mistillid til ham og tilføjede, at vor holdning til ham ikke desto mindre havde været meget forsigtig.

Vedrørende hændelserne i Ungarn understregede jeg de jugoslaviske revisionisters rolle og udtrykte Albaniens Arbejdets Partis misbilligelse af, at Tito var blevet anbragt i dommerens rolle i forbindelse med disse begivenheder.

Hvad angår forbindelserne til Jugoslavien, fremstillede jeg først problemets historie, sådan som det var blevet besluttet i politbureauet, og erklærede derefter i hovedtræk følgende:

Jugoslaverne har i lang tid udført fjendtlig aktivitet mod vort parti og land, og de gør det stadig. Vi er af den opfattelse, at de jugoslaviske ledere er anti-marxister og at de sammen med den amerikanske imperialismes spionage-agenturer er blandt de vigtigste anstiftere af begivenhederne i Ungarn. Forbindelserne med Jugoslavien bør kun normaliseres ad den marxistisk-leninistiske vej og uden at gøre indrømmelser, sådan som det er sket. Albaniens Arbejdets Parti mener, at Sovjetunionen ikke bør opfylde den anmodning om våben, som Jugoslavien har foretaget gennem Gosniak. Vi vil for vort vedkommende kun opretholde stats- og handelsforbindelser, men vil ikke under nogen omstændigheder have partiforbindelser med jugoslaverne.«

På vegne af vort partis centralkomité gav jeg specielt og endnu engang udtryk for den holdning, at Hrustjovs besøg i Beograd i 1955 ikke burde været gennemført uden at have konsulteret broderpartierne og uden at sammenkalde Informationsbureauet, der havde fordømt Tito som anti-marxist.

Efter mit indlæg tog Hrustjov ordet og indledte med at fortælle os, hvordan han havde kritiseret de jugoslaviske ledere for deres standpunkt mod vort parti og land. Hrustjov poserede, som om han bifaldt og støttede vore synpunkter og handlinger, men lod alligevel ikke være

med at gøre indvendinger og give os 'råd'. Således henviste han til min artikel, der var blevet trykt i 'Pravda', og sagde:

»Tito blev rasende over den artikel. I præsidiet tænkte vi på at fjerne visse dele af den, men du havde sagt, at der ikke skulle foretages nogle ændringer, så vi trykte den, som den var. Hvorom alting er, kunne artiklen have været udfærdiget anderledes.«

Vedrørende begivenhederne i Ungarn og Polen kørte Hrustjov i den gamle rille og gav os bl.a. 'pålæg' om, at Kadar og Gomulka skulle støttes. Med henblik på sidstnævnte sagde han:

»Gomulka befinder sig i en vanskelig situatuion, fordi reaktionen sætter sig i bevægelse. De ting, der skrives i pressen, er ikke centralkomiteens synspunkter, men stammer fra nogle få stykker, der har rejst sig mod Gomulka. Situationen bliver gradvist stabiliseret dér. Det, som nu er vigtigt, er de valg, der vil blive holdt i Polen. Det er derfor, vi må støtte Gomulka. I det øjemed vil Chou En-lai tage dertil, og dette vil i høj grad styrke Gomulkas stilling. Vi mente, at det var bedre, om kineserne talte og ikke os, eftersom reaktionen er mobiliseret imod os.«

Og Chou En-lai tog til Polen i overensstemmelse med Hrustjov og til hjælp for denne.

Så gav Hrustjov os 'råd' om at beherske os overfor jugoslaverne, og idet han stillede sig op som en 'stor politiker', fortalte han os om de specifikke forskelle mellem de jugoslaviske ledere.

Mod slutningen af sit indlæg forsøgte Hrustjov at 'mildne' luften ved at love, at de ville studere vore økonomiske fordringer og hjælpe os.

Således sluttede disse samtaler, hvorunder vi fortalte dem vore meninger, og hvor de sovjetiske ledere forsøgte at frasige sig ethvert ansvar for det skete. Således sluttede også diskussionen om denne tragiske side i de ungarske og polske folks historie. Kontrarevolutionen blev nedkæmpet, her med sovjetiske tanks, dér med polske tanks, men den blev nedkæmpet af revolutionens fjender. Men ondet og tragedien var ikke sluttet, tæppet var blot gået ned. Bag kulisserne fortsatte Kadar, Gomulka og Hrustjov deres forbrydelser, indtil de fuldbyrdede forræderiet ved at genrejse kapitalismen.

X
MIDLERTIDIGT TILBAGETOG FOR AT TAGE REVANCHE

Russerne kræver 'enhed'. Moskvamødet i 1957. Hrustjovs forhandlinger for at bringe Tito til mødet. Hrustjovs kortlivede 'vrede'. Debat om formlen: 'med Sovjetunionen i spidsen'. Gomulka: 'Vi er ikke afhængige af Sovjetunionen'. Mao Zedong: 'Vor lejr må have ét hoved, for selv en slange har ét hoved.' Togliatti: 'Vi må bane nye veje', 'vi er imod et enkelt ledelsescentrum', 'vi ønsker ikke at anvende Lenins tese 'parti af den nye type". Maos sofisme: 80 procent, 70 procent og 10 procent 'marxister'. Moskva-erklæringen og den jugoslaviske reaktion. Hrustjov tilslører sit forræderi med Lenins navn.

Hrustjoviterne, der var i færd med at genindføre kapitalismen i Sovjetunionen, havde til hensigt at gøre det til en stærk socialimperialistisk magt og måtte derfor bevæbne det til tænderne, eftersom stormen, de rejste ikke alene ville ødelægge enheden i den socialistiske lejr, men også tilspidse modsigelserne med den amerikanske im-

perialisme. Hrustjoviterne vidste, at USA var en stærkere magt end Sovjetunionen, både i økonomisk og våbenmæssig henseende.

Hrustjoviternes forføreriske politik om den 'nye fredsepoke' og 'afrustningen' var en politik for *gogo'erne**. USA og verdenskapitalismen udnyttede den til at uddybe kommunismens krise, til at afværge den hurtige fremkomst af den økonomiske og politiske krise, der truede Amerika selv, og til at befæste sine markeder og alliancer, navnlig NATO. Hrustjoviterne kæmpede på deres side for at befæste Warszawapagten og for at forvandle den til en stærk sovjetisk lænke over vore lande. Under dække af 'forsvaret mod NATO' lykkedes det dem at forvandle udstationeringen af sovjetiske tropper til en militær besættelse af mange Warszawapagt-lande.

Det er sandt, at den imperialistiske trussel havde været og stadig var reel, men med hrustjoviternes magtbestigning blev vore lande betragtet som slagmarker foran de sovjetiske grænser og vore folk som kanonføde for de sovjetiske revisionister. De forsøgte at sætte alt, hæren, økonomien og kulturen, under deres kontrol og ledelse. Alle partierne i de socialistiske lande gik i den hrustjovitiske fælde med undtagelse af Albaniens Arbejdets Parti.

Men gnidninger, uoverensstemmelser og skænderier skulle imidlertid uundgåeligt opstå også blandt dem, der fulgte og underkastede sig Hrustjovs linie, og de skulle alle have deres oprindelse i en principløs politiks hensigter. Bourgeoisiet og den internationale reaktion pustede til disse uoverensstemmelser i den hensigt at uddybe sprækkerne indenfor den 'kommunistiske blok'.

Hrustjov og hans kumpaner så denne proces og anvendte alle midler og måder til at begrænse og isolere den.

For at nå deres strategiske mål behøvede hrustjoviterne 'venskab' fra alles side, i særdeleshed fra partierne og landene i den socialistiske lejr, og de anvendte derfor en varieret taktik for at 'befæste deres forbindelser', udjævne uoverensstemmelserne, undertvinge de andre og placere dem under deres egen ledelse.

Deres operationsmetode til gennemførelse af deres mål indbefattede møder og kontakter, der næsten altid fandt sted i Moskva for at gøre

---

* De godtroende (fransk i originalen) (Forlaget 8. Nëntoris note)

Moskva til centrum, om ikke *de jure* så i det mindste *de facto* for den internationale kommunisme. På denne måde kunne de drage fordel af deres lytteapparater og folk og var istand til at bearbejde og holde den ene eller den anden under kontrol. Det var tydeligt, at tingene ikke gik glat for hrustjoviterne. Sovjetunionen havde mange forskellige modsigelser med Albanien, Kina og tilmed med andre folkedemokratiske lande. 'Frihedens' og 'demokratiets' linie, som med fuld musik blev udblæst på den 20. kongres, kom nu tilbage som en boomerang mod den sovjetiske ledelse selv. Rækkerne var begyndt at gå i opløsning. Imidlertid havde hrustjoviterne for enhver pris brug for at bevare den politisk-ideologiske 'enhed' i den socialistiske lejr og den internationale kommunistiske bevægelse, i det mindste på overfladen. I denne forstand og i dette øjemed blev Moskva-mødet organiseret.

Hrustjov og konsorter gjorde sig febrilske bestræbelser ikke alene for at sikre, at Jugoslaviens Kommunisters Forbund kunne deltage på dette møde som et 'parti fra den socialistiske lejr', men om muligt også for, at Tito skulle nå til enighed med Hrustjov om mødets platform, procedure og konklusioner. På denne måde ville den 'enhed', som hrustjoviterne drømte om og søgte efter, have virket mere fuldkommen end nogensinde før. Tito var dog ikke af den slags, der let lod sig indlemme i Hrustjovs fold. Der blev udvekslet mange breve og organiseret adskillige tosidede kontakter mellem Hrustjovs og Titos folk på tærsklen til mødet, men netop som det så ud til, at de var nået til forståelse, smuldrede det hele, og kløften blev endnu dybere. Hver af parterne ønskede at udnytte mødet til sine egne mål: Hrustjov til at erklære 'enighed', tilmed med smertelige indrømmelser for at tilfredsstille og tiltrække Tito; sidstnævnte derimod til at tilskynde de andre til åbent og endeligt at forlade marxismen-leninismen, kampen mod den moderne revisionisme og ethvert principfast standpunkt. Ponomarjov og Andropov tog til Beograd, indgav sig i fri købslåen med Titos repræsentanter, viste deres beredskab til at trække sig tilbage fra mange af deres tidligere tilsyneladende principfaste positioner, men Tito beordrede på afstand:

»Vi vil komme til mødet, men kun på betingelse af, at der ikke offentliggøres nogen erklæring, for den internationale atmosfære vil blive spændt og imperialisterne vil blive vrede og beskylde os for 'kommunistisk trussel'.«

»Vi jugoslavere kan ikke acceptere nogen som helst erklæring, for vore vestlige allierede vil tro, at vi er forbundet med den socialistiske lejr og kan som følge deraf finde på at bryde deres tætte forbindelser med Jugoslavien.«

»Vi vil komme til mødet på betingelse af, at der intet nævnes om begreberne opportunisme og revisionisme, for ellers vil vi direkte blive angrebet.«

»Vi vil komme til mødet på betingelse af, at de imperialistiske magters politik ikke angribes, for dette vil ikke gavne afspændingspolitiken«. osv. osv.

Med andre ord ønskede Tito, at alverdens kommunister skulle samles i Moskva for at drikke te og fortælle historier.

Det var imidlertid netop en erklæring, Hrustjov havde brug for, en erklæring, som ville bekræfte 'enheden' og bære det maksimale antal underskrifter. Diskussionerne kom til en ende. Tito besluttede ikke at tage til Moskva. Hrustjovs vrede eksploderede, vendingerne 'blev hårdere', smilene og skulderklappene til 'marxisten Tito' blev for en tid udskiftet med skældsordet 'opportunist', som 'overhovedet intet havde med leninismen at gøre', osv. osv.

Hrustjov brugte dog kun disse 'hårde vendinger' om Beograd-høvdingen i korridorerne og ved tilfældige kontakter, mens han under møderne ikke sagde et ord imod 'kammerat Tito'. Tværtimod, når han var nødt til at tale 'imod' revisionisterne og alle dem, der gav udtryk for modstand mod Sovjetunionen, omtalte han kun to lig, der var smidt på lossepladsen, Nagy og Djilas.

Han håbede stadig, at Tito ville komme til Moskva for at bekræfte 'de 13's enhed', sådan som han kort forinden havde lovet i Bukarest. Men Tito blev pludselig 'syg'!

'Diplomatisk syge', sagde Hrustjov vredt og spurgte os og de andre, hvad der skulle gøres i en situation, hvor jugoslaverne end ikke accepterede at deltage i det første møde for de kommunistiske partier i de socialistiske lande, og langt mindre at undertegne erklæringen.

»Vi har for længe siden fortalt dig vor mening om dem, og hver ny dag beviser, at vi havde ret«, svarede vi. »Vi bør ikke trække os tibage, fordi jugoslaverne ikke ønsker at komme.«

»Det er også vor mening«, fortalte Suslov os. Og mødet blev holdt uden den trettende, den der ville være for meget ved bordet.

Men selvom de jugoslaviske revisionister ikke deltog i det første møde for partierne fra de socialistiske lande, var de dog alligevel til stede i dets arbejde, eftersom de blev repræsententeret af deres ideologiske brødre, Gomulka og co. Disse trådte åbent frem til gunst for Titos teser og krævede, at Hrustjov og de andre gik endnu videre i retning af opløsning og desorganisering.

»Vi er ikke enige i benævnelsen 'den socialistiske lejr med Sovjetunionen i spidsen' erklærede Gomulka. Også i praksis har vi givet afkald på denne vending, for at vise, at vi ikke er afhængige af Sovjetunionen som i Stalins tid.«

De sovjetiske ledere udfoldede for deres vedkommende en listig manøvre omkring dette problem. For at vise deres angiveligt principfaste ånd i forbindelse med de andre broderpartier, havde de 'foreslået' at vendingen 'med Sovjetunionen i spidsen' ikke skulle anvendes, fordi vi grangiveligt alle skulle være 'lige'. Dette var dog kun en læbekendelse for at tage de andres puls, for i deres inderste gik de ikke blot ind for vendingen 'med...i spidsen', men om muligt for 'under ledelse af Sovjetunionen', det vil sige 'afhængig af Sovjetunionen'. Det var, hvad de tilstræbte og kæmpede for, og tiden har til fulde bevist, hvad hrustjoviternes hensigt var.

Da Gomulka kom med sit forslag på mødet, skulede de sovjetiske repræsentanter vredt, og uden selv at være de første pudsede de de andre på Gomulka.

En langtrukken debat brød ud omkring dette problem. Skønt det for hver dag stod stadig mere krystalklart for os, at ledelsen i Sovjetunionen afveg fra socialismens vej, blev vi ved med at forsvare tesen 'med Sovjetunionen i spidsen' af principielle og taktiske årsager. Vi var helt på det rene med, at Gomulka og hans tilhængere ved at stille sig åbent op imod dette udtryk, faktisk ønskede åbent og uden tøven at afvise alt, hvad der havde vist sig godt og værdifuldt fra årtiers erfaring i Sovjetunionen under Lenin og Stalin, at afvise Oktoberrevolutionen og den socialistiske opbygning i Sovjetunionen på Stalins tid og at benægte den rolle, som det var op til Sovjetunionen at spille for socialismens fremgang og sejr i mange lande.

På denne måde forenede revisionisterne Gomulka, Togliatti og andre sig med de rasende angreb, som imperialismen og reaktionen hav-

de udløst i de år mod Sovjetunionen og mod den internationale kommunistiske bevægelse.

For os var forsvaret af disse vigtige marxist-leninistiske landvindinger en international pligt, og derfor modsatte vi os kraftigt Gomulka og de andre. Dette var et principspørgsmål. På den anden side var det forsvar, som vi foretog af Sovjetunionen og af tesen 'med Sovjetunionen i spidsen' både i 1957 og i de følgende to-tre år, en del af vort partis taktik for at angribe den hrustjovitiske moderne revisionisme selv.

Skønt Hrustjov og de andre kendte vore synspunkter og standpunkter, havde vi på den tid endnu ikke overfor alle partierne stillet os åbent op imod den revisionistiske linie, som blev udkrystalliseret, og ved i alles påsyn kraftigt at fordømme Titos, Gomulkas, Togliattis og andres revisionistiske teser, fik vi derfor samtidig lejlighed til ad omveje at angribe Hrustjovs egne teser, standpunkter og handlinger, som i deres væsen var sammenfaldende med Tito og co's.

Med helt andre formål og af andre årsager, der lå marxismen-leninismen fjernt, blev Gomulka også angrebet af Ulbricht, Novotnij, Zhivkov selvsagt, Dej, osv. De bejlede til Sovjetunionens og Hrustjovs gunst, og i denne sammenhæng lod de deres ideogiske broder i mindretal.

Fra sin plads gav Mao Zedong sine 'argumenter' frit løb:

»Vor lejr må have ét hoved, for selv en slange har ét hoved, og også imperialismen har ét hoved.« sagde han. »Jeg ville ikke godkende, at Kina skulle kaldes lejrens hoved«, gik Mao videre, »for vi fortjener ikke denne ære og kan ikke leve op til denne rolle, vi er stadig fattige. Vi har end ikke en kvart satellit, hvorimod Sovjetunionen har to. Desuden fortjener Sovjetunionen at være lederen, for det behandler os vel. Se hvor frit vi nu taler. Hvis Stalin var her, ville vi finde det svært, at tale på denne måde. Da jeg mødte Stalin, følte jeg mig som en elev overfor sin lærer, hvorimod vi med kammerat Hrustjov taler frit, som ligeværdige kammerater.«

Som om dette ikke var nok, fortsatte han i sin egen stil:

»Med kritikken af personkulten var det som om en tung dyne, der pressede sig ned over os og forhindrede os i at forstå tingene ordentligt, blev løftet. Hvem løftede denne dyne fra os, hvem gjorde det lettere for os alle at forstå personkulten korrekt?!« spurgte filosoffen,

tav et øjeblik, hvorefter han her og nu gav svaret: »Kammerat Hrustjov, og vi takker ham for det.«

Dette er, hvordan 'marxisten' Mao forsvarede tesen 'med Sovjetunionen i spidsen', og han forsvarede Hrustjov på samme måde. Men for ikke at harme Gomulka, der var imod denne tese, tilføjede Mao samtidig, som den balancekunstner han var:

»Gomulka er en god kammerat og må støttes, og vi må have tillid til ham.«

Der blev ligeledes ført livagtige debatter i forbindelse med holdningen til den moderne revisionisme.

Særlig Gomulka med støtte fra Ochab og Zambrowskij på det første møde for de 12 partier fra de sociaistiske lande, og senere Togliatti på det andet møde for 68 partier, hvor også Titos udsending tog del, var kraftigt imod angrebet på den moderne revisionisme og imod at betegne den som hovedfaren i den internationale kommunistiske bevægelse og arbejderbevægelsen, for som Ochab sagde: »med disse formuleringer afskar vi os fra de fremragende og modige jugoslaviske kammerater, og nu afskærer I også os polakker.«

Palmiro Togliatti rejste sig og proklamerede sine ultrarevisionistiske teser:

»Vi må gå videre ad den 20. kongres' linie for at gøre de kommunistiske partier til brede massepartier, vi må bane nye veje og udstede nye paroler,« var indholdet af, hvad han sagde. »Nu har vi brug for stor uafhængighed til at udarbejde paroler og samarbejdsformer«, fortsatte han, »derfor er vi imod et enkelt ledelsescentrum. Dette centrum ville ikke være til gavn for udviklingen af det enkelte partis personlighed og heller ikke for at bringe de brede masser, katolikker og andre nærmere til os.«

Jacques Duclos, der sad ved min side, kunne ikke beherske sig:

»Jeg vil rejse mig og angribe ham åbent«, sagde han til mig. »Hører du de ting han siger, kammerat Enver?!«

»Ja«, sagde jeg til Duclos. »Han giver her udtryk for, hvad han har tænkt og gjort i lang tid.«

»I 1945«, fortsatte Togliatti »erklærede vi, at vi ønskede at skabe et nyt parti. Vi siger et 'nyt parti' og ønsker ikke at anvende Lenins tese 'parti af den ny type'. For hvis vi sagde det på denne måde, ville vi begå en store teoretisk og politisk fejl, og det ville betyde dannelsen af et

kommunistisk parti af en type, der ville bryde med socialdemokratiets traditioner. Hvis vi havde bygget et parti af den nye type« fortsatte Togliatti, »ville vi have fjernet partiet fra folkemasserne, og vi ville aldrig have skabt den situation, som vi har i dag, hvor vort parti er blevet et stort masseparti.«

Efter disse og andre af Togliattis teser kom sindene i kog. Jacques Duclos rejste sig for at tale:

»Vi lyttede omhyggeligt til Togliattis tale«, sagde han blandt andet, »men vi erklærer, at vi ikke på mindste måde er enige i det, Togliatti sagde. Hans synspunkter baner vejen for opportunisme og revisionisme.«

»Vore partier er blevet hæmmet og hæmmes af sekterisme og dogmatisme«, indskød Togliatti.

På et tidspunkt stillede også Mao Zedong sig op for at berolige sindene og sagde i sin sædvanlige stil med lignelser og hentydninger:

»I ethvert menneskeligt spørgsmål må man gå til kamp, men også til forsoning. Jeg har forholdet mellem kammerater i tankerne: når vi har uoverensstemmelser, lad os da indbyde hinanden til en dialog. I Panmunjon havde vi forhandlinger med amerikanerne, i Vietnam med franskmændene.«

Efter adskillige fraser af denne type kom han til pointen:

»Der er folk«, sagde han, »der er 100 procent marxister, og andre der er 80 procent, 70 procent eller 50 procent, ja, der er endda folk, der kun kan være 10 procent marxister. Vi burde også snakke med dem, der er 10 procent marxister, for vil vil altid få noget positivt ud af det«.

Han var tavs et øjeblik, så sig en smule fortabt omkring i rummet og fortsatte så:

»Hvorfor skulle vi ikke mødes, to eller tre af os, i et lille rum for at tale ud om sagerne? Hvorfor skulle vi ikke tale udfra ønsket om enhed? Vi må handle med begge hænder, med den ene må vi slås imod dem, der begår fejl, med den anden må vi gøre indrømmelser«.

Suslov rejste sig og var tvunget til at indtage et 'principfast' standpunkt og til at understrege, at kampen mod opportunismen og revisionismen er vigtig, ligesom kampen mod dogmatismen også er det, men 'revisionismen udgør hovedfaren, fordi den fører til splid, ødelægger enheden' osv. osv.

For de sovjetiske hrustjoviter drejede det hele sig om 'at bevare en-

heden', at holde de socialistiske lande og de kommunistiske partier fra forskellige lande i skak. Hvis de derfor 'accepterede' og 'forsvarede' en række korrekte teser ved denne lejlighed, gjorde de det først og fremmest, fordi de var tvunget af den beslutsomme kamp fra de ægte marxister-leninister, der deltog på mødet, men de gjorde det også for deres strategiske plans skyld. De gik på tilbagetog, holdt sig en tid tilbage for at samle kræfter og tage revisionistisk revanche i fremtiden.

Vor delegation havde sin marxistisk-leninistiske mening om alle de problemer, der blev rejst på mødet, nanvlig vedrørende kampen mod den moderne revisionisme, mod den amerikanske imperialisme, om hovedtruslen mod freden og folkene, om vejene for overgang til socialismen, om bevarelsen af den marxistisk-leninistiske enhed i den kommunistiske bevægelse og arbejderbevægelsen, om forsvaret af erfaringerne fra Oktoberrevolutionen og fra det socialistiske system osv.

Ansigt til ansigt med den kamp, som førtes på mødet mod opportunistiske synspunkter angående de diskuterede problemer, veg revisionisterne tilbage. Som følge deraf blev 1957-erklæringen fra Moskva i almindelighed et godt dokument.

På dette møde blev revisionismen, højreopportunismen, defineret som hovedfaren i den internationale og kommunistiske arbejderbevægelse.

Dette gjorde jugoslaverne rasende. Navnlig om disse teser havde de ført lange diskussioner med Hrustjovs folk før mødet.

»Hvad er I bekymrede for?« sagde Hrustjov i et forsøg på at berolige dem. »Jeres navn nævnes intet sted. Vi vil tale om revisionismen i almindelighed, uden overhovedet at konkretisere.«

»Ja«, svarede jugoslaverne igen, »men kast blikket på Enver Hoxhas artikler, som I tilmed offentliggør i Pravda! Når Enver Hoxha taler om revisionismen, har han os i tankerne og nævner os ved navns nævnelse. Men selv når vi ikke nævnes ved navn, ved alle, at det er os, der hentydes til, og det er grunden til, at vi ikke vil deltage på mødet eller underskrive erklæringen fra partierne i de socialistiske lande.«

Og de underskrev ikke denne erklæring.

Mao Zedong gav udtryk for dyb fortrydelse:

»De vil ikke underskrive de 12 partiers erklæring«, sagde han. »Efter reglen burde der være 13 lande, men de jugoslaviske kammerater

stiller sig udenfor. Vi kan ikke tvinge dem. De vil ikke underskrive. Jeg siger, at de i løbet af en ti år vil underskrive erklæringen«.*

Erklæringen, som blev udarbejdet i fælleskab og tiltrådt af mødet, sammenfattede den internationale kommunistiske bevægelses erfaring, forsvarede den socialistiske revolutions og opbygnings almengyldige love og udstak en række fælles opgaver for de kommunistiske og arbejderpartierne samt normerne for forbindelser mellem dem.

Vedtagelsen af erklæringen var altså en sejr for de revolutionære marxistisk-leninistiske kræfter. Generelt udgjorde denne erklæring et korrekt program for fælles kamp i de kommende slag mod imperialismen og revisionismen.

Skønt de moderne revisionister var blevet bremset og for en tid trak hornene til sig, indstillede de dog ikke deres modbydelige arbejde, og havde heller ingen intentioner om at gøre det. Hrustjov ville udnytte Moskva-mødet i 1957 som et middel til at gøde jordbunden for at gennemføre de djævelske anti-kommunistiske planer, som han senere ville udvikle videre.

Han gjorde sit yderste for at tilsløre sit forræderi med Lenins navn. Derfor gjorde han brug af pseudo-leninistisk fraseologi og mobiliserede alle liberale pseudo-filosoffer, der afventede det rette øjeblik til at give de revisionistiske linier (som de hentede fra det gamle socialdemokratiske arsenal) et leninistisk slør, der passede til den moderne situation for den økonomiske udvikling, til 'vor epoke kendetegnet ved socialismens overlegenhed' og til 'særligt Sovjetunionens overgang til stadiet for opbygningen af kommunismen'.

Hrustjov forvanskede marxismen-leninismen og betragtede den som udlevet. Derfor ville han også betragte det proletariske diktaturs fase som forældet og proklamere dets udskiftning med 'hele folkets stat'. Tro mod sit forræderi ville Hrustjov ligeledes ombytte proletariatets parti med 'hele folkets parti'. Som følge deraf gik Sovjetunionen, ifølge Hrustjov, over til 'kommunismens højere fase' på et tidspunkt, hvor landet i virkeligheden var tilbagestående i industrien og landbruget, og hvor dets markeder var tomme. Det var kun i hrustjoviternes erklæringer, at 'Sovjetunionen gik over til kommunismens fase', for

* Mao tog kun fejl af fristen. Faktisk blev der ikke ti, men tyve år senere i Peking underskrevet en 'erklæring' med jugoslaverne. Maoisterne underskrev deres knæfald for Tito. (Forfatterens bemærkning)

virkeligheden vidnede om det modsatte. Fremfor alt havde dette land især behov for et stærkt marxistisk-leninistisk parti, der kunne påtage sig opdragelsen af det sovjetiske menneske, og det sovjetiske samfund, der var i forfald.

Dette liberale blufnummer blev udbasuneret af Hrustjov og hans teoretikere fra morgen til aften. I pressen, radioen og hele den sovjetiske propaganda blev der gjort en forfærdelig ståhej i denne retning; i gaderne og på husenes og industriprojekternes facader anbragte de plakater med store bogstaver: *Dognat i pjregnat S.SH.A**. Fra talerstolene på møderne skreg forræderen sig hæs: »Vi har indhentet Amerika i denne eller hin sektor, vi vil overhale det i landbruget (og satte tilmed dato på), vi vil begrave kapitalismen« osv. De revisionistiske teorier blev udviklet, udarbejdet og spredt af de forræderiske ledelser i de pseudo-marxistiske partier og af en broget skare af pseudo-marxistiske filosoffer og trotskister i de kapitalistiske lande som Serven, Garaudy, Krivin, Fischer og andre. Disse havde ligget på lur i de kommunistiske partiers rækker og sprang nu frem som hrustjovitiske revisionister, ligesom paddehatte skyder op efter et regnvejr.

De ægte kommunister blev taget på sengen. I denne forbindelse spille den usunde anti-marxistiske sentimentalitet, som forhindrede dem i at hæve deres stemmer mod deres partier, som udartede, mod gamle ledere, som begik forræderi mod Sovjetunionen, som de elskede så højt, og som forhindrede dem i at indse den katastrofe, som Lenins og Stalins fædreland gik imod, en negativ rolle.

Det kapitalistiske bourgeoisi bidrog så meget som muligt med al dets styrke og alle dets økonomiske og propagandamæssige midler til at uddybe denne forvirring.

På denne måde blev Hrustjovs svigefulde plan detaljeret udført gennem intriger, pression, demagogi, afpresning, falske beskyldninger og krænkelse af de traktater, overenskomster og aftaler, som havde eksisteret mellem Sovjetunionen og Kina samt mellem Sovjetunionen og Albanien, lige indtil hrustjoviterne nåede til det 'berømte' Bukarest-møde.

---

* Indhent og overhal USA (russisk i originalen) (Forlaget 8. Nëntoris note)

XI

‘GULERODEN’ OG ‘STOKKEN’

Vor parti- og regeringsdelegation tager til Moskva. Hrustjovs manøvrer: ‘Guleroden’ kommer på bordet - den sovjetiske regering eftergiver vore kreditter. Leningrad: Pospjelov og Kozlov censurerer vore taler. »Vi burde ikke nævne jugoslaverne.« Vor officielle samtale med Hrustjov og andre. Hrustjov bliver vred: »I ønsker at føre os tilbage til Stalins kurs«, »Tito og Rankovich er bedre end Kardelj og Popovic. Tempo er et æsel..., utilregnelig« Et stående møde med den jugoslaviske Moskva-ambassadør, Micunovic. Hrustjovs besøg i Albanien i maj 1959. Hrustjov og Malinovskij beder os om militære baser: »så vil vi have hele Middelhavet fra Bosporus til Gibraltar i vore hænder.« Rådgiveren om hundenes udryddelse. Den sovjetiske ambassade i Tirana, KGBs residens.

Vort parti og dets centralkomite så den tragiske kurs, som hrustjoviterne ledte Sovjetunionen og de andre socialistiske lande ind på, samt den retning, som begivenhederne var ved at tage, og de stod derfor i et stort dilemma. De skridt som vi tog, måtte være nøje afmålt: vi måtte

hverken være forhastede eller lægge os til at sove. Vi forudså vanskelige tider og var derfor enormt interesserede i at styrke situationen i landet og opbygge og videreudvikle økonomien og forstærke hæren. I første omgang og frem for alt måtte vi holde partiet på marxismen-leninismens vej, bekæmpe revisionismens indtrængen, og denne kamp måtte føres ved uafladeligt at forsvare de leninistiske normer og beskytte ledelsens og partiets enhed. Dette var hovedgarantien for at vi kunne holde os immune overfor titoismen og hrustjovismen. Hrustjoviterne opretholdt deres forklædning og vidste ikke, hvordan de skulle angribe os på dette felt. Fuldstændig korrekt forsvarede vi Sovjetunionen, når alle angreb det. Som jeg har skrevet ovenfor, var dette et andet principielt spørgsmål og samtidig vor taktik mod hrustjoviterne, som ikke fandt svage punkter i vore holdninger.

De kunne ikke eller ville ikke forværre modsigelserne med os. Måske undervurderede de partiets styrke og det albanske folks livskraft og troede, at de kunne kvæle os, fordi vi var små, eller at de kunne tage fæstningen indefra ved at forberede deres agenter (som tiden viste, handlede de i denne retning med Liri Belishova, Maqo Como, Panajot Plaku, Beqir Balluku, Petrit Duma, Hito Cako og med andre, som vi senere afdækkede). Men uanset deres bestræbelser på at 'være på god fod' med os og undgå ophidsede handlinger, så så både de og vi, at kløften blev bredere.

Ligesom tidligere var det jugoslaviske spørgsmål et af hovedspørgsmålene, som skilte os fra hrustjoviterne, der gjorde alt, hvad der stod i deres magt, for at få os til at forsone os med de jugoslaviske revisionister. Hrustjov kunne tænke sig, at vi forsonede os med dem, fordi han ved hjælp af denne forsoning ønskede, at vi skulle give afkald på vores beslutsomme marxistisk-leninistiske kurs og frafalde ethvert korrekt og principfast standpunkt på nationalt og internationalt plan, dvs. underkaste os den hrustjovitiske linie.

Vi havde længe forstået dette og gav os ikke en tøddel overfor Hrustjovs demagogi, afpresning og trusler. Udover de tilfælde, som jeg har berettet om ovenfor, var vort møde med den sovjetiske ledelse i Moskva i april 1957 typisk i denne retning. Det var perioden efter hændelserne i Ungarn og Polen og efter vort partis centralkomites februarplenum 1957.

På dette plenum foretog vi endnu en gang en grundig analyse af de

bitre begivenheder i Ungarn og Polen. Vi udtrykte åbent vort syn på den spændte internationale situation i denne periode, talte om de virkelige årsager til de uroligheder, som forekom i den socialistiske lejr, langede hårdt ud efter imperialismens manøvrer med den amerikanske imperialisme i spidsen, afslørede den moderne revisionisme og udtrykte og forsvarede marxismen-leninismens grundsætninger. Hele den beretning, som jeg på politbureauets vegne aflagde for dette plenum, imødegik mange af den 20. kongres' teser uden dog at nævne den ved navn. Umiddelbart efter plenummet offentliggjorde vi denne beretning, trykte den i 'Zeri i popullit' og sendte den ud over radioen. Dette fik uden tvivl hrustjoviterne til at fare i harnisk. De var ude af stand til åbent at imødegå dens principfaste teser og standpunkter, fordi de forsøgte at bevare deres forklædning. Indvendig sydede de derimod. Det var nødvendigt at 'komme til forståelse' med os, at stramme grebet om os. De bad os sende en topdelegation til Moskva indenfor rammerne af 'styrkelse af venskabet'.

Vi tog afsted til Sovjetunionen i april 1957. Delegationen bestod af Mehmet (Shehu), Gogo (Nushi), Rita (Marko), Ramiz (Alia), Spiro (Koleka), Xhafer (Spahiu), Behar (Shtylla), mig selv og andre. Stor forbavselse: så snart skibet, som vi rejste med, gik ind i Sovjetunionens territorial-farvand, dukkede en gruppe sovjetiske krigsskibe op, omringede os, hilste os med flag og eskorterede os til Odessa. Viceministerpræsidenten for Ukraine, Sovjetunionens viceudenrigsminister, Patolichev, parti-og statsledere fra Odessa og hundreder af mennesker med flag og blomster var strømmet til havnen for at byde os velkommen. Vi blev en enkelt dag i Odessa, så på byen, de tog os med til balletten, og samme aften tog vi med tog afsted til Moskva. På stationen i Kiev ventede Kirichenko, Kalchenko (Ukraines ministerpræsident) og andre på os. Vi havde en hjertelig samtale med dem, de ønskede os god rejse og vi drog videre. Atmosfæren på 'Kievsky'-jernbanestationen i Moskva var endnu hedere. Tusinder og atter tusinder af Moskva-borgere med blomster og flag var mødt op for at byde den albanske topdelegations ankomst velkommen og udtrykke deres oprigtige kærlighed og respekt for vort folk, vort parti og vort land. Overalt, hvor jeg har haft mulighed for at komme i kontakt med det menige sovjetiske folk i industrivirksomheder, kollektivlandbrug og på de kulturelle, kunstneriske og videnskabelige steder, som jeg har besøgt, har jeg følt denne

særlige kærlighed og respekt for os fra det sovjetiske folk, opbygget i de år, Stalin levede. I vort parti og folk så de almindelige Sovjet-mennesker deres sande og oprigtige venner, de så et parti og folk, som helhjertet elskede Sovjetunionen og forsvarede det med al sin styrke, og som elskede og ærede Lenins og Stalins navne.

»Kammerat Enver«, sagde Patolichev, »på denne station har vi taget imod andre toprepræsentanter fra folkedemokratierne, men en velkomst som den, det sovjetiske folk her giver jer, har jeg aldrig set før.«

Hrustjov, Bulganin, medlemmer af præsidiet for partiets centralkomite, medlemmer af USSRs regering osv., var på perronen for at tage imod os. Vi gav hænder og omfavnede dem, og skønt deres glædesytringer langtfra nærmede sig eller kunne sammenlignes med folkets, som vedblev at juble omkring os, så lagde vi dog denne gang mærke til, at de sovjetiske lederes velkomst var adskillige grader varmere end ved andre lejligheder. Både på stationen og under velkomstreceptionen var de overstrømmende med deres rosende ord.

»Vi er stolte over det venskab, vi har med jer; jert parti er et ungt parti, men det har vist sig at være yderst modent, I spiller en meget stor rolle...», skyndte Hrustjov, Bulganin, Pospjelov og andre sig at erklære, den ene efter den anden.

Meget snart indså vi, at dette var 'guleroden'. De ville bringe os stokken lidt senere.

»Vi må bistå jer på en mere organiseret måde. Vi har givet jer noget, men vi har ikke tænkt godt nok over, hvad vi har gjort«, sagde Hrustjov, idet han forsøgte at stemme os blidere ved dette første *priom* og heller ikke her undlod han at gentage sit store 'ønske' om, at Albanien skulle blive et 'foregangsbillede for landene i Asien og Afrika, for Grækenland og Italien'.

Efter adskillige gange at have fremhævet, »vi vil bistå jer mere« og »bedre«, anså Hrustjov det for passende her og nu at prøve virkningerne af sine løfter.

»Vi lå flade af grin i præsidiet«, sagde han, »da vi læste Titos tale i Pula. Han skældte ud på kammerat Enver dér, men Tito ser ikke klart mere.«

»Vi gav ham øjeblikkelig svar på tiltale«, sagde jeg.

»Selvfølgelig, selvfølgelig«, sagde Hrustjov og hans smil blegnede, »men vi må holde vor berettigede vrede i tømme og vise os storsindede

overfor dem, for det jugoslaviske folks og lejrens enheds skyld.«

»Vi må gå ud blandt folk og tale til dem«, fortsatte han, »vi må vise os mere fornuftige. Vi burde ikke nævne jugoslaverne ved navn, men burde tale om revisionismen i almindelighed, som et fænomen...«

Det var velkomst-*priomet* og jeg imødegik ham ikke. Det jugoslaviske problem skulle imidlertid følge os overalt.

To dage senere tog vi til Leningrad. Kozlov bød os velkommen med de venligste ord:

»Jeg er skør med Albanien«, fortalte han os. »Jeg er blevet en stor beundrer af jeres land!« (Det var den samme Kozlov, som to eller tre år senere under de uforglemmelige begivenheder i Bukarest og Moskva skulle bekræfte, at han var så stor en ‘beundrer’ af vort land, at han bl.a. truede os med tabet af vort fædrelands frihed og uafhængighed ved at sige: »En atombombe fra amerikanerne ville være nok til at gøre det af med Albanien og dets befolkning.«)

Blandt andre fabrikker besøgte vi maskinfabrikken ‘Lenin’, en stor fabrik af historisk betydning. Der oprettede Lenin under zarismens vanskelige betingelser de første kommunistiske grupper, og han har mange gange holdt taler dér for arbejderne.

»Ingen anden udenlandsk delegation har besøgt denne fabrik«, sagde Pospjelov, der ledsagede os på dette besøg.

Arbejderne var ikke forberedt, eftersom vort besøg var spontant, men de gav os en virkelig varm velkomst. En arbejder, der arbejdede med en turbine til vort vandkraftværk på Mat-floden, gav os noget værktøj, som vi skulle give en albansk arbejder som souvenir. De arbejdere på fabrikken, som vi talte med, fortalte os, at de kendte Albanien, at de nærede særlig kærlighed for det albanske folk og betragtede det som et heroisk folk, osv.

De organiserede med det samme et møde, hvor der deltog 4000-5000 mennesker, og bad mig om at tale. Jeg talte og udtrykte den dybe kærlighed og taknemmelighed, som det albanske folk og Albaniens Arbejdets Parti nærede for dem og hele det sovjetiske folk. Jeg kom også til det sted, hvor jeg skulle fortælle dem om vort folks og partis kamp mod de imperialistiske og revisionistiske fjender. Disse fjender var virkelige, havde navne og var inddraget i konkrete aktiviteter mod os. Jeg måtte tale åbent til arbejderne, skønt dette ikke ville behage Hrustjov. Ved den første reception havde han givet os sine ‘retningslinier’ for

spørgsmålet om Jugoslavien. Men hverken jeg eller mine kammerater ville have haft ren samvittighed, hvis vi ikke havde talt rent ud af posen, så derfor fortalte jeg arbejderne, at de jugoslaviske ledere var anti-marxister og chauvinister, at de havde lavet fjendtligt arbejde, osv.

Arbejderne lyttede opmærksomt på mig og hilste mig med stor entusiasme. Men efter mødet sagde Pospjelov til mig:

»Jeg tror at vi skal nette lidt på afsnittet om Jugoslavien, for det forekommer mig en smule hårdtslående.«

»Der er intet overdrevent«, sagde jeg.

»Imorgen vil din tale blive offentliggjort i pressen«, sagde Pospjelov. »Jugoslaverne vil blive meget vrede på os.«

»Det er min tale. I vil stå 'pletfri'«, sagde jeg til ham.

»Kammerat Enver, du må forstå os«, insisterede Pospjelov. »Tito siger, at det er os, der tilskynder dig til at tale åbent imod dem på denne måde. Vi må mildne det en smule.«

Dialogen fandt sted i et af rummene i 'Kirov'-Operateatret i Leningrad. Det var tid, for at forestillingen skulle begynde, folk ventede på, at vi skulle træde ind i salen.

»Lad os udsætte denne diskussion til efter forestillingen«, sagde jeg. »Det er høje tid allerede.«

»Vi udsætter forestillingens begyndelse«, insisterede han. »Jeg underretter kammeraterne.«

Vi diskuterede en smule og til sidst nåede vi et 'kompromis': ordet 'fjende' skulle erstattes med anti-marxist.«

Revisionisterne hoppede af glæde, som om de havde vundet i lotteriet. Efter lidt overvejelse ønskede Kozlov endnu en 'indrømmelse':

»'Anti-marxist' lyder heller ikke for godt«, sagde han, »hvad hvis vi ændrede det til 'ikke-marxist'.«

»Gør det dog endelig«, sagde jeg i en ironisk tone. »Jeg vil ikke stå dig i vejen.«

»Lad os gå ud i teatrets foyer«, foreslog Kozlov så, og vi kredsede en eller to gange omkring blandt folk, så Kozlov kunne hilse til højre og venstre. I mellemtiden gik de andre hen for at foretage 'rettelsen' og Ramiz ledsagede dem. Da Ramiz vendte tilbage, fortalte han mig imidlertid, at de havde fjernet alt, hvad jeg havde sagt om jugoslaverne. Jeg gav ham besked om at sige til dem, at vi fastholdt vore meninger, men Hrustjovs folk svarede:

»Det er umuligt for os at foretage nogen ændring nu, eftersom vi atter ville være nødt til at informere kammeraterne i toppen for at gøre noget sådant!«

I en af pauserne i forestillingen gav jeg udtryk for vor utilfredshed til Pospjelov.

»Sandheden er, at de er, som du siger«, fortalte han mig, »men vi må ikke handle overilet, for tiden vil komme...«

Hvad jeg havde sagt på mødet i forbindelse med Jugoslavien, kom således anderledes frem i 'Pravda'. Mehmet, som var taget til Tashkent med en del af delegationen, blev også udsat for den samme pression og de samme 'operationer' af hans taler.

Skønt de sovjetiske ledere udmærket var klar over vor holdning til de jugoslaviske revisionister, havde vi på forhånd besluttet atter stille og roligt at rejse problemet i Moskva og fortælle Hrustjov og co., hvorfor vi var uenige med dem. Vi mødtes den 15. april. Mehmet, Gogo, Ramiz, Spiro, Rita og jeg deltog i samtalerne fra vor side; fra sovjetisk side var der Hrustjov, Bulganin, Suslov, Ponomarjov, samt Andropov. Sidstnævnte var ovenpå urolighederne i Ungarn ikke længere ambassadør, men topfunktionær i partiets centralkomites apparat, direktør eller vicedirektør i afdelingen for forbindelser med partierne i de socialistiske lande, tror jeg.

Lige fra begyndelsen fortalte jeg Hrustjov og hans kollegaer, at jeg hovedsagelig ville tale om det jugoslaviske problem.

»Vi har til stadighed drøftet disse sager i vort parti«, sagde jeg blandt andet, »og vi har gjort vort yderste for at være så tålmodige, koldblodige og forsigtige i vore meninger og handlinger overfor den jugoslaviske ledelse som muligt.

For deres vedkommende har de jugoslaviske ledere fortsat ad den samme gale vej. Jeg har ikke til hensigt at gennemgå hele den bitre historie om vore forbindelser med dem gennem 14 år, for den kender I, men jeg ønsker at fremhæve, at den jugoslaviske ledelse den dag i dag fortsætter sine fjendtlige og hemmelige aktiviteter mod os, og vedvarende indtager et provokerende standpunkt.

Vi tror at dette hårdnakkede standpunkt fra den jugoslaviske ledelses side og navnlig fra det jugoslaviske gesandtskabs side i Tirana«, fortsatte jeg, »sigter mod fuldstændig at ødelægge forbindelserne med os for at bringe os i en vanskelig stilling i forhold til vore venner under

det påskud, at 'vi har opnået gode forbindelser med alle andre partier, hvorimod det ikke er muligt at komme til enighed med albanerne'.«

Jeg gik videre med at fortælle dem om nye kendsgerninger i sammenhæng med en række aktiviteter fra ministeren og sekretæren for det jugoslaviske gesandtskab i Tirana, jeg fortalte om det fordækte arbejde, som de udførte for at organisere partifjendske elementer og aktivere dem mod vort parti og folk, og jeg underrettede dem om vore bestræbelser for at få dem til at indstille deres Albaniens-fjendtlige virksomhed.

»Disse aktiviteter kan ikke udføres på personligt initiativ«, sagde jeg til Hrustjov, »men udføres på ordre fra den øverste jugoslaviske ledelse. Det er en konklusion, som vi har draget af deres handlinger.«

Endvidere rejste jeg problemet om den skadelige virksomhed, som de jugoslaviske ledere fortsat gennemførte i Kosova.

»Dette er et kildent og vigtigt spørgsmål for os«, sagde jeg, »for de organiserer ikke blot en intens virksomhed mod vort land fra Kosova, men de forsøger også at udrydde den albanske befolkning i Kosova ved at fordrive den i massevis til Tyrkiet og andre lande.«

Efter detaljeret at have talt om personalet ved det jugoslaviske gesandtskab i Tirana og dets bestræbelser på at organisere vort partis og folks indre fjender, om det komplot, som de havde forsøgt at organisere på Tirana-konferencen i april 1956 og om den efterfølgende fjendtlige aktivitet med Tuk Jakova, Dali Ndreu, Liri Gega, osv., påpegede jeg:

»Alle disse kendsgerninger og andre, som vi har rigelige af, har overbevist os om, at den jugoslaviske ledelse op til i dag aldrig har opgivet sin plan om at omstyrte folkemagten i Albanien. De jugoslaviske revisionister er således en fare ikke kun for vort land, men også for alle de andre socialistiske lande, da de selv har erklæret og da deres virksomhed mod os bekræfter, at de ikke forsoner sig med vort socialistiske system, at de modsætter sig proletariatets diktatur og fuldstændig har forladt marxismen-leninismen.

Vi har altid ønsket at have gode forbindelser med Jugoslavien«, fortsatte jeg, »men for at sige det lige ud stoler vi ikke på de jugoslaviske ledere, for de taler imod samfundssystemet i vore lande og er imod marxismen-leninismens grundlag. I hele deres propaganda siger de ikke et ord mod imperialismen, tværtimod har de sluttet sig til vestmag-

ternes kor mod os. I 14 år har vi ikke set den jugoslaviske ledelse foretage den mindste ændring, som kunne lede os til at tro, at den havde forstået nogle af sine alvorlige fejltagelser og afvigelser, som længe har været under angreb. Derfor kan vi ikke sætte nogen lid til en sådan ledelse.

Men hvilket standpunkt bør vi indtage overfor den?«, fortsatte jeg. »Vi vil bevare fatningen, vi vil være tålmodige og årvågne. Men også tålmodigheden har en grænse. Vi vil ikke foretage os noget skridt, der kunne skade socialismes og marxismen-leninismens interesser, vi vil ikke føre væbnet krig mod dem og vi vil heller ikke blande os i Jugoslaviens indre anliggender. Vi er ikke og har aldrig været for sådanne handlinger, men vi har betragtet det og betragter det som vor permanente pligt at forsvare vor rigtige ideologiske og politiske linie og uafladeligt afsløre opportunismen og revisionismen.

Det var hvad jeg havde at sige jer«, sagde jeg til slut. »Hvad angår vor politiske situation, er den meget fin. Folket står fast forenet omkring partiet og har mobiliseret sig i arbejdet for at gennemføre dets linie. Det er alt, hvad jeg har at sige.«

Hrustjov havde frem til nu i tavshed lyttet til det, som jeg lagde frem, og hans ansigt var skiftevis blevet rødt og blegt, selvom det lykkedes ham at bevare sin 'koldblodighed'. Han begyndte at tale. Øjensynlig ønskede han at vise os, at 'man kan holde sig tavs', selv når man ikke er enig med, hvad ens modpart siger.

»Jeg kunne tænke mig at fremhæve vor mening«, begyndte han. »Vi er helt enige med jer og støtter jer.«

Umiddelbart efter denne sætning, skulle Hrustjov dog vise os, hvordan han 'støttede' os:

»Vi troede, at dette partimøde ville blive overstået hurtigere, og havde ingen anelse om, at du ville fremlægge sagerne på denne måde.

I er noget sarte i jeres syn på forbindelserne med Jugoslavien«, fortsatte han. »Når I taler, fremstiller I spørgsmålet om forbindelser med Jugoslavien som håbløst. Den måde, I taler om den jugoslaviske ledelse på, indebærer, at denne ledelse har begået forræderi, at den er fuldstændig afsporet, at der ikke kan gøres noget for den og at vi derfor burde afbryde forbindelserne. Jeg mener ikke, at den har begået forræderi, men det er sandt, at den er gledet alvorligt bort fra marxismen-leninismens kurs. Ifølge jer burde vi vende tilbage til, hvad Stalin gjor-

de, hvilket forårsagede alle de ting, vi kender til. Hvis vi tager tingene, som du fremlægger dem, så fremkommer det, at Jugoslavien er imod Sovjetunionen i første række, men også imod jer og de andre. Når jeg hører dig tale, ser jeg, at du syder af vrede mod dem! Italienerne, grækerne og tyrkerne er ikke bedre end jugoslaverne. Jeg ville gerne spørge dig: Med hvem har I de bedste forbindelser?«

»Vi har ingen forbindelser med grækerne og tyrkerne«, svarede jeg.

»Lad os undersøge, hvordan jugoslaverne opfører sig overfor os«, fortsatte han. »De angriber os mere end grækerne, tyrkerne og italienerne! Men der er noget særligt, noget proletarisk ved Jugoslavien. Altså, kan vi afbryde forbindelserne med Jugoslavien?«

»Det siger vi ikke«, svarede jeg.

»I siger det ikke, men ud af disse ord er det indlysende, at I mener det. Jugoslavien vil unægteligt ikke blive årsag til krig mod vor lejr sådan som Tyskland, Italien og et hvilket som helst andet land. Betragter I Jugoslavien som fjende nummer ét?!«, spurgte han mig.

»Vi taler ikke om Jugoslavien. Vi taler om de jugoslaviske lederes revisionistiske virke«, sagde jeg. »Hvad skal vi gøre efter alle de ting, som de brygger sammen imod os?«

»Forsøg at neutralisere deres arbejde. Hvad kan I ellers gøre? Vil I gå i krig med dem?«, spurgte han mig igen.

»Nej, vi har ikke ført krig mod dem og vil heller ikke gøre det. Men hvis den jugoslaviske minister i morgen tager ud og fotograferer militære objekter, hvad skal vi så gøre?«

»Tag filmen fra ham!«, svarede Hrustjov.

»De vil bruge et sådant skridt som påskud til at afbryde forbindelserne og bebrejde os for det«, sagde jeg.

»Hvad ønsker du så af os, kammerat Enver?«, sagde han vredt. »Vore synspunkter er anderledes end jeres og vi er ude af stand til at råde jer! Jeg forstår dig ikke, kammerat Hoxha! Adenauer og Kishi er ikke bedre end Tito, men ikke desto mindre gør vi alt, hvad der står i vores magt for at tilnærme os dem. Mener du, at vi har uret?«

»Det er ikke helt sådan«, svarede jeg. »Når der tales om Tito, så underforstås der en forbedrelse af forbindelserne ad partimæssig vej, mens han i virkeligheden er anti-marxist. Men den jugoslaviske ledelse er ikke engang rigtigt på den vedrørende statsforbindelser. Hvilket

standpunkt skal vi tage, hvis jugoslaverne fortsat smeder rænker mod os?«

»Kammerat Hoxha«, råbte Hrustjov vredt, »du afbryder mig konstant. Jeg lyttede til dig i mere end en time uden at afbryde dig en eneste gang, hvorimod du ikke tillader mig at tale bare nogle få minutter, men hele tiden afbryder mig! Jeg har ikke mere at sige!«, erklærede han og rejste sig.

»Vi er kommet for at udveksle meninger«, sagde jeg. »Så snart du har givet udtryk for en tanke, beder du mig om min mening. Irriterer det dig, at jeg svarer?!«

»Jeg har sagt dig, og jeg siger dig det igen: Jeg lyttede til dig i over en time, kammerat Hoxha, men du lyttede end ikke til mig i et kvarter, men afbrød mig igen og igen! I ønsker at bygge jeres politik på følelser. Du siger, at der ingen forskel er mellem Tito, Kardelj, Rankovich, Popovic og så videre! Og vi har førhen fortalt dig, at de er mennesker og adskiller sig fra hinanden. Jugoslaverne siger, at de alle har samme mening, men vi siger noget andet: Tito og Rankovich indtager en anderledes, mere fornuftig og tilnærmelig holdning overfor os, mens Kardelj og Popovic er totalt fjendtligsindede mod os. Tempo er et æsel: utilregnelig. Lad os tage Eisenhower og Dulles. De er begge reaktionære, men vi må ikke skære de to over én kam. Dulles er en vild krigsmager, hvorimod Eisenhower er mere menneskelig.

Vi sagde jer på første møde: vi vil ikke angribe nogen som helst og vi vil ikke fremprovokere noget som helst angreb. Vore angreb og modangreb må foretages på en sådan måde, at de er til gavn for en tilnærmelse og ikke en frastødelse.

Vi har bedt Zhou En-lai om at være mellemmand for at arrangere et møde mellem vore partier, hvor jugoslaverne vil deltage.* Han var glad for at påtage sig den opgave. Et sådant møde kan holdes. Jugoslaverne er gået med til det. Men man skal ikke tro, at alt vil blive ordnet på et sådant møde. Med meninger som dine, hvorfor skulle vi så gå til

* Det drejer sig om Hrustjovs forsøg på i samarbejde med den kinesiske ledelse at organisere et møde for alle de socialistiske landes kommunistiske partier. Dér skulle også Tito deltage. Dette møde blev afholdt i Moskva i november 1957, men på trods af Hrustjovs og Mao Zedongs anstrengelser, deltog jugoslaverne ikke på det. Se mere detaljeret omkring dette problem i denne bogs kapitel 10 (»Forlaget 8. Nëntori's« note)

sådan et møde?! Jeg forstår ikke, hvad du stiler efter kammerat Enver! Forsøger du at overbevise os om, at også vi skulle indtage samme standpunkt som jer overfor Jugoslavien? Nej, vi ved, hvad vi gør! Ønsker du at overbevise os om, at jeres linie er rigtig?! Dette fører ikke til nogen god løsning og er ikke i vor lejrs interesse. I forbindelse med kontrarevolutionen i Ungarn har vi anset Albaniens Arbejdets Partis standpunkt for korrekt, men jeres taktik vedrørende Jugoslavien er forkert. Jeg har tænkt over, at I burde møde Micunovic (den jugoslaviske Moskva-ambassadør), ikke for at forværre forbindelserne, men for at forbedre dem. Når jeg ser den måde, I behandler problemet på, tvivler jeg dog på, at der vil komme noget ud af det. I taler om den jugoslaviske ministers provokationer i Tirana. Også i vort land er den jugoslaviske minister på en demonstrativ måde taget ud for at fotografere militære objekter. Vor militærmand tog hans kamera og farvel og tak.

Lad mig gentage: vi vil følge linien med forbedrelse af både stats- og partiforbindelserne med Jugoslavien. Om vi vil opnå det eller ej, er et andet spørgsmål, men kendsgerningen er, at vi vil have ren samvittighed og vil tjene vort parti og alle de andre partier godt. Vi må ikke gøre tingene værre. Rumænerne har ret, når de beskriver jer som 'stridslystne' i 'Scinteia'.«

»Vi er ikke blot imod denne grove uforskammethed, men også den ånd, hvormed et broderparti som det rumænske behandler dette problem i sit centralorgan«, fortalte jeg Hrustjov. »At være stridslysten betyder at foretage principløse angreb. Vi har aldrig handlet på denne måde overfor nogen som helst. 'Scinteia' selv og de, som skrev den artikel ægger til urimelige og principløse handlinger. Vi har også vor kritik og forbehold om mange af de polske kammeraters standpunkter, men vi har ikke kritiseret dem i pressen, fordi vi ikke ønsker at anspore til skænderi og splid. Vi har haft og har stadig kritik af italienerne og visse af de rumænske kammeraters egne standpunkter. Men vi har udvist klogskab og har ikke kritiseret dem i pressen, eftersom vi ikke ønsker at løse problemerne udenfor de normer og regler, der styrer forbindelserne mellem broderpartier.«

Efter at have modtaget dette svar på hans 'enighed' med 'Scinteia' fortsatte Hrustjov i en noget mere dæmpet tone:

»Tag tingene roligt, kammerater, helt roligt, og vi vil sejre. Ved I,

hvad Stalin plejede at sige os?«, fortsatte han. »'Før vi tager beslutninger, burde vi tage et koldt brusebad, ligesom romerne gjorde'. Dette er, hvad Stalin rådede os til at gøre, men han tog aldrig selv et brusebad. Lad os gøre, hvad Stalin ikke gjorde!«

Efter at have sagt disse ting var han tavs et øjeblik, og så lod han atter sine beskyldninger regne:

»I tager heller ikke brusebad, før I tager beslutninger«, sagde han. »I dømte Dali Ndreu og Liri Gega. Vi betragter denne handling fra jeres side som en alvorlig fejltagelse, meget alvorlig.«

»Vi har diskuteret spørgsmålet om disse agenter ved en anden lejlighed«, sagde jeg. »Hvis du ønsker, kan vi ikke desto mindre give dig endeløse detaljer om deres partifjendske og Albaniensfjendtlige virke. De har til stadighed handlet til skade for vort land.«

»Alligevel, alligevel!«, råbte Hrustjov. »De skulle ikke have været dømt så hårdt. Jugoslaverne er rasende.«

»Selvfølgelig! De var deres loyale agenter«, sagde jeg og kunne se, at Hrustjov var blevet ligeså rasende over vor rets afgørelse, som jugoslaverne var blevet det.

»Da vi hørte hvad I havde til hensigt at gøre, sendte vi et iltelegram til vor ambassadør i Tirana, Krilov. Vi sagde til ham, at jeres rets beslutning helt afgjort måtte annulleres. Tilsyneladende lyttede I ikke til ham. Den ordre var vores.«

»Jeg hører dette for første gang og det forbavser mig, at I kunne have givet en sådan ordre«, sagde jeg, idet jeg forsøgte at få styr på min vrede. »Imidlertid bør I vide, at disse farlige agenters kriminelle virke til fulde blev bevist under retssagen. Vort folk ville ikke tilgive en blødsøden holdning overfor dem. Vi stryger ikke fjenderne med hårene, men giver dem, hvad de fortjener ifølge de love, som vort folk har stemt for.«

Hrustjov sad uroligt på sin plads.

»Efter Titos tale i Pula«, indskød Panomarjov, »sendte vi et radiotelegram til Krilov om, at han skulle bede jer om at være fattede i jeres svar, at vi ville offentliggøre en artikel, og at det ikke burde se ud som en organiseret aktion. Vi fortalte ham også, hvad I skulle gøre med Dali Ndreu og Liri Gega.«

»Han fortalte os om artiklen«, svarede jeg, »men vi kunne ikke lade tingene være uden at svare Tito, og derfor skrev vi den. Hvad angår

Dali Ndreu og Liri Gega, ved jeg, at jeres ambassadør spurgte os, efter at vi arresterede dem, og at vi fortalte Krilov om disse agenters virksomhed. Han nævnede ikke nogen form for ordre og godt det samme. Men selv hvis han havde fortalt os om den, kunne vi aldrig være gået imod en beslutning fra vor folkeret.«

Hrustjov vendte sig mod sine kammerater og sagde: »Vor ambassadør har ikke udført sin opgave. Denne handling skulle have været stoppet.«

Altid tog denne person åbent vore fjender under sin beskyttelse og forestillede sig Albanien som et land, hvor hans ordrer og ikke vor stats love måtte anvendes. Jeg mindes, at han en anden gang sagde til mig:

»Jeg har modtaget et brev fra en person ved navn Panajot Plaku, hvor i han beder mig om at hjælpe ham.«

»Kender du denne mand?«, spurgte jeg ham. (Jeg vidste, at han var velbekendt med forræderen og jugoslavernes agent Panajot Plaku, en flygtning i Jugoslavien, som ønskede at tage til Sovjetunionen.)

»Nej«, svarede Hrustjov, »nej, jeg kender ham ikke.«

Han løj.

»Han er en forræder«, sagde jeg, »og hvis I accepterer ham i jeres land, vil vi afbryde venskabet med jer. Hvis I lader ham komme, må I udlevere ham, så vi kan hænge ham offentligt.«

»I er som Stalin, der dræbte folk«, sagde Hrustjov.

»Stalin dræbte forrædere, og dem dræber vi også«, tilføjede jeg.

Eftersom der ikke var andet, han kunne gøre, veg han tilbage. Han håbede stadig at få os til at underkaste sig ved hjælp af andre måder og midler. Efter at have givet los for alt, hvad han havde at sige, blev han tavs, lagde sine hænder på bordet, mildnede sin hårde tone og begyndte atter at give 'råd'.

Taktikken med 'stokken' var afsluttet. Hrustjov lagde atter 'guleroden' på bordet.

»I må forstå os, kammerater«, sagde han, »det er kun med jer, at vi taler på denne måde, da vi elsker jer meget, I står vore hjerter nær«, osv. osv. Efter alt dette indtog han en 'storsindet' holdning: han fritog os for at tilbagebetale de kreditter, som Sovjetunionen op til 1955 havde forsynet vort land med til dets økonomiske og kulturelle udvikling. Vi takkede ham selvsagt, takkede i første rækkke den sovjetiske arbej-

derklasse og det sovjetiske broderfolk for denne hjælp, som de gav et lille, men modigt, arbejdsomt og ukueligt land. Vi forstod dog alle klart hvilke 'motiver', der lå bag denne 'storsindethed' fra Hrustjovs side. Han ønskede at 'tage os med det gode', at dulme den spændte atmosfære, som var opstået under samtalen, og til en vis grad bestikke os med denne 'bistand', som for Hrustjov ikke var en bistand, men en almisse, en lokkemad, som han kastede for os for at bedrage os og få os til at underkaste sig ham. Men han skulle dog snart blive overbevist om, at vi var af den slags, der tilmed ville spise græs, men som aldrig ville bøje sig på knæ for ham eller nogen anden forræder.

Få dage efter denne 'ædelmodige' gestus inviterede Hrustjov også Micunovic til en stor middag for vor delegation. Han så ham stå noget for sig selv og kaldte på ham:

»Kom herover! Hvorfor står du så langt væk?!«

Han introducerede os og sagde leende til os:

»Forsøg at komme til forståelse med hinanden!« Og væk var han med sit glas i hånden efterladende os for 'at komme til forståelse med hinanden'. Vi skændtes.

Jeg opremsede alle de ting for Micunovic, som jeg på mødet havde sagt til Hrustjov, og sagde til ham:

»Vi har været og er villige til at forbedre vore statsforbindelser og fra vort parti har vi gjort os alle anstrengelser, men I må én gang for alle holde op med jeres Albaniens-fjendtlige virksomhed.«

»I kalder os revisionister«, sagde Micunovic. »Hvordan kan I have forbindelse med revisionister?«

»Nej«, sagde jeg, »vi vil aldrig have forbindelse med revisionister, men jeg taler om statsforbindelser. Vi kan og bør have sådanne forbindelser. Angående de ideologiske modsigelser, som findes mellem os, må I klart forstå, at vi aldrig vil opgive kampen mod opportunismen og revisionen af marxismen-leninismen.«

»Når I taler om revisionisme, har I os i tankerne«, sagde Micunovic.

»Det er sandt«, sagde jeg, »hvad enten vi nævner Jugoslavien eller ej, så er kendsgerningerne, at vi også refererer til jer.«

Micunovic holdt på sit synspunkt. Diskussionen var ved at blive ophedet. Hrustjov, der betragtede os på afstand, følte den voksende spænding og sluttede sig atter til os. Micunovic begyndte at gentage for ham, hvad han tidligere havde sagt til mig, og fortsatte med at rette

beskyldninger mod os. Ved den banket havde vi imidlertid Hrustjov 'på vor side.'

»Da Tito var på Korfu«, sagde han til Micunovic, »sagde den græske konge til ham: 'Nå, skal vi dele Albanien?' Tito svarede ikke, hvorimod dronningen påpegede, at de ikke burde tale om sådanne ting.«

Micunovic mistede besindelsen og sagde:

»Det var kun en vittighed«.

»Man burde aldrig lave den slags vittigheder og navnlig ikke med monarko-fascisterne, som har gjort krav på det sydlige Albanien i hele deres levetid. Og I har også lavet lignende 'vittigheder' før denne«, fortalte jeg ham. »Vi har et dokument fra Boris Kidrich, hvori han har inkluderet Albanien som Jugoslaviens 7. republik.«

»Det var noget, der blev gjort af en enkeltperson«, svarede Micunovic.

»En enkeltperson, det er sandt, men han var medlem af jeres partis politbureau og formand for Statsplanlægningskommisionen«, sagde Mehmet.

Dette blev for meget for Micunovic, og han gik sin vej. Hrustjov tog mig ved armen og spurgte:

»Hvad var nu det for noget? Skændtes I igen?«

»Hvordan skulle det ellers gå? Kun dårligt, som altid med revisionister«.

»I albanere forbløffer mig«, sagde han. »I er stædige«.

»Nej«, sagde jeg, »vi er marxister«.

Vi skiltes misfornøjede med hinanden. Men Hrustjov var omskiftelig i sine intriger. Som jeg har sagt, blødgjorde han undertiden situationen med Tito, og undertiden forværrede han den. Når tingene gik dårligt med Tito, var han skikkelig overfor os. Jeg husker, da Hrustjov talte på Bulgariens Kommunistiske Partis 7. kongres, han angreb Tito i hårde vendinger, og alle klappede ad ham. Da vi kom ud i pausen, gik alle delegationslederne til et værelse for at drikke kaffe. Dér sagde Hrustjov:

»Og på trods af alt det, jeg har sagt om Tito, er kammerat Enver Hoxha endnu ikke tilfreds.«

»Du har ret«, sagde jeg, »Tito må afsløres ustandseligt og mere energisk«.

Det var dog ikke altid på denne måde. Før Hrustjov kom på besøg i

Albanien i maj 1959, sendte den sovjetiske ledelse os et radiotelegram, hvori den meddelte os, at »han af forståelige grunde ikke vil berøre det jugoslaviske spørgsmål i sine taler og håber, at de albanske venner på passende måde vil tage hensyn til dette i deres taler.«

Dette var en betingelse, som han pålagde os, og de ventede på svar fra os. Vi diskuterede i lang tid dette problem i politbureauet, hvor vi alle udtrykte vor dybe beklagelse og vrede over et sådant besøg med betingelser og gjorde status over fordele og ulemper, der kunne opstå ved vor godkendelse eller ikke-godkendelse af Hrustjovs betingelse. Vi vidste, at jugoslaverne og hele reaktionen ville gnide sig i hænderne og udtale:

»Se bare, Hrustjov tog til Albanien, og lukkede munden på albanerne. Og hvor? I deres eget hjem«

Imidlertid var et besøg i Albanien fra formanden for USSRs ministerråd og førstesekretær for Sovjetunionens Kommunistiske Partis centralkomite af særlig betydning for at styrke vort lands internationale stilling.

Derfor besluttede vi enstemmigt at gå ind på Hrustjovs betingelse for de dage, han ville opholde sig i Albanien, og så snart han tog afsted, ville vi som førhen fortsætte vor urokkelige kamp mod de jugoslaviske revisionister. Hrustjov, der frygtede, at der ville ske noget lignende som i Leningrad i april 1957, sagde, så snart han ankom til vort land uden at vente på, at jeg bød ham velkommen:

»I må vide, at jeg ikke vil tale imod Tito«.

»Vi betragter en gæst som en gæst, og påtvinger ham intet«, svarede jeg.

Jeg talte, sagde, hvad jeg havde at sige, naturligvis på en venlig måde, men han undlod ikke at fange hentydningerne.

Ikke desto mindre opførte vi os venligt imod ham og forsøgte at skabe det bedste indtryk af vort land og vort folk. Ved enhver lejlighed opførte han sig, som det var hans vane: undertiden med vittigheder og undertiden i en alvorlig tone gav han los for alt, hvad han havde på sinde.

Vi talte om vore økonomiske problemer. Udover at informere om resultaterne op til dato, talte jeg om vore fremtidsudsigter. Blandt de vigtigste grene nævnte jeg olien, og oplyste ham om, at vi i de seneste dage havde ramt en ny oliekilde.

»Virkelig?«, sagde han. »Men hvad kvalitet er den af? Jeg ved, at I har dårlig, tung olie. Har I regnet ud, hvor meget det vil koste jer at forarbejde den? Og hvor vil I sælge den? Hvem har brug for jeres olie?«

Jeg gik bagefter over til at tale om vor mineindustri og dens yderst gode udsigter, og jeg omtalte jern-, nikkel-, krom-, og kobberårerne.

»Vi har rigelige mængder af disse mineraler, og vi mener, at vi burde følge kursen med at forarbejde dem hjemme. Vi har rejst behovet for at opbygge den metallurgiske industri i Albanien overfor jer sidste år og på adskillige møder i COMECON«, sagde jeg. »Indtil nu har vi ikke modtaget noget positivt svar, men vi holder stadig fast ved det.«

»Metallurgiske fabrikker?« afbrød han mig. »O.K. men har I overvejet sagen godt? Har I regnet ud, hvad et ton smeltet metal vil koste jer? Hvis det vil stå jer dyrt, er det ikke godt for jer. Jeg gentager: en dags produktion i vort land vil opfylde jeres behov i adskillige år.«

Sådan besvarede han alle vore forespørgsler og problemer.

Da jeg sluttede, begyndte Hrustjov at tale:

»Kammerat Envers redegørelse gjorde situationen i jeres land klarere for os«, sagde han. »Men hvad angår jeres behov, ønsker jeg dog at fortælle jer, at vi ikke er kommet for at undersøge dem. Vi er ikke blevet autoriseret af vor regering til at drøfte den slags sager. Vi er kommet for at lære jer at kende, for at udveksle meninger.«

Dernæst fyrede han leende en vittighed af, som ikke bare var en vittighed:

»Vi mener, at tingene går godt hos jer. Albanien har gjort fremskridt og hvis I tilbød os et lån, ville vi tage imod det med største glæde«.

»Vi har rigeligt med sten, hav og luft«, indskød Mehmet i samme tone.

»Vi har mere af det end jer. Har I nogle dollars?«, spurgte Hrustjov og dernæst i en anderledes tone:

»Nok om det«, sagde han. »Sandheden er, at I har gjort fremskridt, men at I ikke er tilfredse. Vi gav jer en kredit sidste år, og nu vil I have en til. Men vi har et mundheld: 'Sæt tæring efter næring'.«

»Vi har samme mundheld«, sagde jeg, »og vi kender det og gennemfører det godt.«

»Men«, sagde han, »I beder om kreditter igen.« Han trak på skuld-

rene, var tavs et øjeblik og genoptog atter sin spøgefulde tone:

»Eller er det derfor at I gav os et godt måltid og tænkte, at det var god lejlighed til at bede os om endnu en kredit? Havde vi vidst dette, ville vi have medbragt vor egen frokost.«

»Albanerne har en særlig respekt for en gæst,« sagde jeg. »Hvadenten de har rigeligt, eller de ikke har noget, vil de altid forsyne deres gæst. De behandler ham med enhver respekt, når han kommer til deres hjem, og sluger endda noget, som de ikke kan lide.«

»Jeg spøgte,« sagde han og brød ud i latter. Men det var mere snerren end latter. Overalt kritiserede han os. Om de store vinmarker ved Shtoi sagde han:

»Hvorfor smider I jeres penge ud til ingenting? I vil ikke få noget ud af denne jord.«

På trods af denne ‘landbrugseksperts’ meninger fortsatte vi dog arbejdet, og nu er vinmarkerne ved Shtoi vidunderlige.

Han kritiserede arbejdet med at dræne Térbuf-sumpen. I Vlora tilkaldte han den vigtigste sovjetiske olieekspert i vort land og denne, uden tvivl ‘vel forberedt’ af den sovjetiske ambassade i Tirana, aflagde i vor tilstedeværelse en rapport, som var særdeles pessimistisk, og som sagde, at Albanien ingen olie havde. Imidlertid kom der også en gruppe albanske olieeksperter dertil og gendrev med talrige kendsgerninger og argumenter, hvad russeren havde sagt. De talte detaljeret om olieindustriens historie i vort land, om de udenlandske imperialistiske selskabers store interesse for albansk olie i fortiden og om de store og opmuntrende resultater, som var blevet opnået gennem 15 års folkemagt. Mehmet talte for sit vedkommende detaljeret om de store udsigter for olieudvindingen i Albanien og omtalte også de nyeste fund i denne retning for Hrustjov.

»Godt, godt«, gentog Hrustjov, »men jeres olie er tung olie og indeholder svovl. Har I regnet ordentligt på disse ting? I vil forarbejde det, men en liter benzin vil koste jer mere end et kilo kaviar. I må nøje undersøge den kommercielle side. Det er ikke blevet dekreteret, at I skal have alt selv. Hvad har I jeres venner for?

I Saranda rådede han os til kun at plante appelsin- og citrontræer, som Sovjetunionen havde stort behov for.

»Vi vil forsyne jer med hvede. Musene i vort land æder ligeså meget hvede, som I har brug for«, sagde han og gentog således, hvad han

havde sagt i Moskva i 1957. Han gav os også en mængde ‘råd’.

»Spild ikke jeres jord og pragtfulde klima på majs og hvede. De vil ikke bringe jer nogen indtægt. Laurbærtræerne gror her. Men ved I ikke, hvad det er? Laurbær er guld. Plant tusinder af hektarer med laurbær, så køber vi det af jer.«

Han fortsatte med jordnødder, te og citrusfrugter.

»Det er hvad I burde plante«, sagde han. »På denne måde vil Albanien blive en blomsterhave!«

Med andre ord ønskede han Albanien forvandlet til en frugtavlskoloni, der skulle tjene det revisionistiske Sovjetunionen, ligesom bananrepublikkerne i Latinamerika tjener Amerikas Forenede Stater.

Men vi kunne aldrig tillade os selv at slå ind på denne selvmorderiske kurs, som Hrustjov foreslog. Han kritiserede endda vort arkæologiske arbejde som ‘døde ting’. Da han besøgte Butrint, sagde han:

»Hvorfor anvender I alle disse kræfter og midler på den slags døde ting! Overlad hellenerne og romerne til deres oldtid!«

»Udover den hellenske og romerske kultur«, fortalte jeg ham, »udvikledes og blomstrede en anden kultur, den illyriske kultur, i disse områder. Albanerne stammer fra den illyriske stamme og vore arkæologiske studier bekræfter og bringer vidnesbyrd om vor århundredgamle historie og om et modigt, flittigt og ukueligt folks rige og ældgamle kultur.«

Hrustjov var imidlertid en virkelig uvidende person på disse områder. Han kunne udelukkende se ‘rentabiliteten’:

»Hvorfor er disse ting værdifulde for jer? Forøger de folkets velstand?«, spurgte han mig. Han kaldte på Malinovskij, dengang forsvarsminister og altid ved hånden:

»Se hvor vidunderligt dette er!« hørte jeg dem hviske. »Her kunne bygges en ideel base til vores undervandsbåde. Disse gamle ting burde graves op og smides i havet (de hentydede til de arkæologiske fund ved Butrint). Vi kan grave en tunnel gennem dette bjerg til den anden side«, og han pegede mod Ksamil. »Vi vil få den mest ideele og mest sikre base i Middelhavet. Herfra kan vi lamme og angribe alting.«

To eller tre dage senere skulle de gentage det samme i Vlora. Vi var kommet ud på verandaen i villaen ved ‘Uji i Ftohtë’.

»Vidunderligt, vidunderligt!« råbte Hrustjov og vendte sig mod Malinovskij. Jeg troede, at han hentydede til vor Rivieras sandt at sige be-

tagende landskab. Men deres tankegang arbejdede i en anden retning:

»Hvilken beskyttet bugt ved foden af disse bjerge!« sagde de. »Med en stærk flåde kan vi herfra få hele Middelhavet, fra Bosporus til Gibraltar i vore hænder! Vi kan kontrollere alle.«

Jeg fik gåsehud over hele kropen ved at høre dem tale på denne måde, som om de var havenes, landenes og folkenes herrer. »Nej, Nikita Hrustjov«, sagde jeg til mig selv, »vi vil aldrig tillade dig at gå igang med at slavebinde andre lande og udgyde deres folks blod fra vort territorium. Du vil aldrig nogensinde få Butrint, Vlora eller så meget som en tomme af Albaniens territorium til brug for dette onde formål.«

Den fingerede 'fred' rokkede kraftigere og kraftigere i sin grundvold. Hrustjov og hans følgesvende så stadig tydeligere vor modstand og forsøgte at få os til at give efter ved at udøve økonomisk tryk, mens de i hemmelighed iscenesatte en diskriminering mod vor ledelse, ved hjælp af deres specialister, der arbejdede i alle sektorer i vort land, såsom indenfor olie og i de økonomiske foretagender, hvor vi manglede tilstrækkelig erfaring, i hæren, hvor vi havde rådgivere osv. Den sovjetiske ambassade med dens talløse 'rådgivere', der udelukkende af navn var diplomater, men som i virkeligheden var sikkkerhedsofficerer, holdt kontakt med alle disse 'eksperter' og gav dem de nødvendige instrukser. Det første, de gjorde, var at udsende instrukser til de sovjetiske eksperter indenfor økonomien om at forsømme deres arbejde i Albanien. I større eller mindre grad begyndte disse eksperter at interessere sig mere for at købe kjolestoffer og andre ting, som de sendte til Sovjetunionen for at sælge på det sorte marked, end for at arbejde med vore kammerater.

De eksperter, der forblev oprigtige mod os, blev en efter en fjernet af ambassaden under opdigtede påskud og imod deres vilje. Når de tog afsked med vore folk, gav disse eksperter udtryk for deres utilfredshed. De, som blev i Albanien, havde selvsagt fået ordre til at sabotere vor økonomis nøglesektorer, i særdeleshed olieindustrien og den geologiske efterforskning. Som det senere blev bevist, havde de sovjetiske 'olieeksperter' hvervet nogle agenter blandt vore geologer og, som disse siden indrømmede, pålagt dem den opgave at unddrage vort parti og vor regering de nøjagtige data om de opdagelser, de havde gjort, gemme resultaterne af disse opdagelser, anvende alskens sabotagemetoder for således at få os til at starte boringer de forkerte steder, krænke reg-

lerne for efterforsknings- og udvindingsteknikken, spilde millioner af lekë osv. De hrustjovitiske revisionister lærte de agenter, som de havde hvervet i vores land, forskellige sabotagemetoder. Og agenterne udførte deres herrers anvisninger. Disse 'olieeksperter' og 'geologer' udfærdigede to rapporter: en nøjagtig, med eksakte og positive data om fund af forskellige mineraler, og en falsk, som hævdede, at efterforskningen skulle have givet negative resultater, dvs. at mineralerne ikke var blevet fundet. Den første rapport blev sendt til Moskva og Leningrad gennem den KGB-central, som blev kaldt den sovjetiske ambassade i Tirana, og den anden rapport blev sendt til vort Ministerium for Industri og Minedrift. Hele denne nederdrægtige historie blev afdækket og bevist, efter at russerne var stukket af fra Albanien. Vor centralkomite, som var overbevist om, at der havde været sabotage, gav ordre til, at rapporterne skulle studeres, at vore geologiske hold skulle tage ud til alle de steder, hvor de sovjetiske sabotører havde sagt, at resultaterne var negative, og begyndte efterforskningen. Dette blev gjort, og netop på de steder, hvor de havde erklæret, at 'der var ingenting', fandt vi olie, krom, kobber, jernnikkel, kul, osv.

Dette var et økonomisk pres, som de udøvede mod os, for at tvinge os til at acceptere deres synspunkter. Men de knækkede halsen. Vort partis modstand voksede konstant, men stadig uden at broerne blev brændt. De sovjetiske revisionister opererede også forsigtigt for at undgå at brænde broerne til os. Den sovjetiske ambassadør kom hyppigt for at lodde vor indstilling til visse internationale problemer, som jeg åbent sagde min mening om, eller at høre om nogle interne sager, og jeg fyldte ham med rapporter om vejret, om såningen, om høsten og om nogle generelle beslutninger fra vort parti om økonomiske og kulturelle spørgsmål.

Sådan var de sovjetiske ambassadører, efter at Hrustjov havde besteget tronen. De troede, at vi var blinde. De gav aldrig udtryk for nogen mening om de spørgsmål, vi stillede dem. Ved disse lejligheder var deres standpunkt: »Jeg vil informere eller spørge i Moskva«. Deres opgave var at være meddelere. De havde sjældent nogen som helst forståelse for problemerne i vores industri og landbrug.

Den sovjetiske ambassadør Krilov, der var før Ivanov i Albanien, besøgte nogle områder i det sydlige Albanien. Da han vendte tilbage, aflagde han mig et besøg.

»Nå, er du tilfreds med det, du så?« spurgte jeg ham.

Han sagde intet konkret, for det var farligt at fortælle mig om de ting, som han var taget dertil for at se. Alt, hvad han sagde, var noget... ‘kolossalt’.

»Jeg har lagt mærke til, at I holder mange hunde i landsbyerne og byerne, og jeg har regnet ud, at der må være så og så mange hunde i Albanien, som må spise så og så meget foder... og hvis dette foder bliver omregnet i korn, bliver det så og så mange tønder.«

Se, se, sagde jeg til mig selv. Sikken ambassadør, de har sendt os! Og jeg sagde til ham:

»Du kan have ret, men i vort land finder Du ikke barbersaloner og restauranter for hunde som i Paris. Men hvilke skridt vil du foreslå, kammerat ambassadør?«

»I burde aflive dem«!, sagde han.

»Selskabet til Dyrenes Beskyttelse vil protestere, ligesom de beskylder os for at dræbe forrædere og agenter for reaktionen«, sagde jeg.

Den samme ambassadør bad mig engang om ikke at tale i grove vendinger om Tito på et møde i Folkeforsamlingen. Jeg svarede:

»Kammerat ambassadør, jeg tager ikke mod ordrer fra nogen som helst anden end mit parti.«

»Det forstår vi, men hvis Tito vil blive angrbet, vil jeg ikke overvære forsamlingens møde«, protesterede han.

»Tito vil blive afsløret endnu mere end det, jeg har skrevet hidtil, og Folkeforsamlingens møde vil blive åbnet, selv hvis ikke du kommer«, sagde jeg.

Og den ‘famøse’ sovjetiske ambassadør kom til forsamlingen og puttede sig i hjørnet af en loge bag de andre ambassadører, hvor han slet ikke havde sin plads.

Det var klart, at ambassadørens truende holdning, som fik smæk af os, stammede fra Moskva.

Efter kort tid blev ‘rådgiveren’ om hundenes udryddelse i Albanien kaldt tilbage fra Tirana og blev direktør i centralkomiteen i Hrustjovs kommunistiske parti.

Dag for dag øgede Hrustjov og hans bande deres pres mod os indenfor økonomien. Ikke alene forsynede de os ikke med al den bistand vi anmodede om, men selv det, de forsynede os med, var helt utilstrækkeligt. Traktorreservedelene sendte de med fly i nogle få kasser. På

denne måde søgte de at tvinge os i knæ, men forgæves, for de havde ikke succes. For at presse os til at acceptere deres betingelser sagde Hrustjov engang til os (mens vi sad og snakkede om vore økonomiske problemer): »I vore forbindelser med jugoslaverne har det altid været vort princip at give dem halvdelen af det, de beder om. Når de arter sig, vil vi handle mere rundhåndet. Sådan handler vi overfor dem, som opfører sig dårligt mod os.« Det var helt klart, hvad der var underforstået, de lagde åbent pres på os. Vi skændtes så heftigt dengang, at forhandlingerne var lige ved at blive afbrudt.

Over hele landet begyndte russerne dagligt at udøve provokationer mod vort folk. Engang klagede en person til hans kontorchef over, at en sovjetisk 'ekspert' var kommet med et forslag om at hverve ham som agent. Vor kammerat afviste dette harmfuldt. Vort udenrigsministerium protesterede til den sovjetiske ambassade over dette. Ambassaden nægtede naturligvis, at der var sådanne folk blandt de sovjetiske eksperter, men få uger senere fjernede den sin afslørede agent fra landet. Dette var første gang, vi havde med en sådan anmeldelse at gøre, og vort parti og vor regering anbefalede derfor årvågenhed, forsigtighed og den største koldblodighed. Det var helt tydeligt, at situationen blev værre, efterhånden som tiden gik, selv om ledelsen i Moskva opretholdt de ydre 'venskabs'-former.

For os var ledelsen af Sovjetunionens Kommunistiske Parti færdig. Hrustjov og hrustjoviterne var revisionister og forrædere. Der ville blive erklæret krig. Tidspunktet for krigserklæringen var blot et spørgsmål om måneder, mens vore forbindelser fortsatte på laveste blus.

XII

FRA BUKAREST TIL MOSKVA

Februar 1960: Mikojan om de kinesisk-sovjetiske meningsforskelle. Forværring af situationen mellem Moskva og Peking. Kosygin aflægger Mehmet Shehu et 'besøg' i Moskva. Sammensværgelsen i Bukarest. Hysni Kapo lader sig ikke skræmme af Hrustjovs pres. Russerne sætter deres hemmelige agenter i aktion og iværksætter blokaden for at sulte os. Kampen i Moskva-mødets forberedelseskommission. Vor delegation i Moskva. Iskold atmosfære. De sovjetiske Gargantua'er. Ny afpresning, smiger og provokationer. Marskallerne i Kreml. Et kort møde med Andropov. Hrustjovs taktik: »Der bør ikke være polemik.« Lejesvendene reagerer på vor tale. De sidste samtaler med de hrustjovitiske overløbere.

Alle de repræsentanter for de kommunistiske og arbejderpartierne, som deltog på Rumæniens Arbejderpartis kongres, kender vort partis standpunkt til den djævelske sammensværgelse, som hrustjoviterne

udpønsede dér. Jeg vil ikke gå i detaljer, eftersom bind 19 i mine værker beretter om, hvordan vort parti åbnede ild mod hrustjoviterne og kæmpede med revolutionært marxistisk-leninistisk mod.

Dømmer man ud fra de mål, som hrustjoviterne søgte at opnå i politisk, ideologisk og organisatorisk henseende, var Bukarest-mødet et trotskistisk, anti-marxistisk og revisionistisk kup. Set ud fra dets organisationsform var dette møde ligeledes et komplot fra ende til anden.

De revisionistiske overløbere havde brug for endnu et møde i den internationale kommunisme for at få tilslutning til deres gamle plan om endelig legalisering af den moderne revisionisme, en plan som led nederlag på Moskva-mødet i 1957. Derfor fremlagde de nødvendigheden af, at der blev organiseret et nyt møde for de kommunistiske og arbejderpartierne, hvor vi angiveligt skulle diskutere de 'problemer i bevægelsen', som var dukket frem siden det foregående møde i 1957. I dette øjemed sendte centralkomiteen for Sovjetunionens Kommunistiske Parti i begyndelsen af juni 1960 et brev, hvori den foreslog, at vi skulle benytte os af lejligheden i forbindelse med Rumæniens Arbejderpartis 3. kongres til at holde et møde for de kommunistiske og arbejderpartierne fra landene i den socialistiske lejr. Vi besvarede dette forslag positivt og besluttede at sende en delegation, som jeg skulle lede. I mellemtiden var vi blevet informeret om de uoverensstemmelser, der var opstået mellem russerne og kineserne. I februar samme år tog Mehmet og jeg til Moskva til samråd med repræsentanterne fra partierne i de socialistiske lande om udviklingen af landbruget, samt til et møde i Warszawapagtens politisk-rådgivende komite. Så snart vi ankom til Moskvas lufthavn, præsenterede en funktionær i det sovjetiske partis centralkomites apparat sig for mig.

»Jeg er blevet sendt af kammerat Mikojan, som ønsker at møde dig personligt i morgen formiddag vedrørende et meget vigtigt anliggende«, fortalte han mig.

Denne uopsættelighed overraskede mig, da Mikojan kunne møde mig senere. Vi skulle opholde os adskillige dage i Moskva. Ikke desto mindre sagde jeg:

»Godt, men jeg vil tage kammerat Mehmet med mig.«

»De sagde til mig, at invitationen kun gjaldt dig«, svarede Mikojans *chinovnik,* men jeg gentog: »Nej, jeg kommer sammen med kammerat Mehmet.«

Jeg fastholdt, at jeg ville tage Mehmet med mig, da jeg gættede, at Mikojan i dette uopsættelige møde om et ‘meget vigtigt anliggende’ ville tale med mig om indviklede og delikate spørgsmål. Det faktum, at jeg var godt kendt med Mikojan og hans anti-marxistiske og Albaniensfjendtlige holdninger, gjorde mig des mere beslutsom.

Den følgende dag tog vi over for at møde Mikojan i hans villa i Leninskije Gorij. Efter de sædvanlige hilsner gik Anastas direkte til emnet for samtalen:

»Jeg vil sætte jer ind i de uoverensstemmelser, som vi har med Kinas Kommunistiske Parti, jeg understreger, med Kinas Kommunistiske Parti. Vi havde besluttet udelukkende at fortælle disse ting til førstesekretærerne for broderpartierne. Derfor beder jeg kammerat Mehmet om ikke at misforstå os, men dette er, hvad vi har besluttet, og det skyldes ikke, at vi ikke har tillid til ham.«

»Ingen årsag«, svarede Mehmet. »Jeg kan da gå.«

»Nej«, sagde Mikojan, »bliv bare.«

Derefter fortalte Mikojan udførligt om meningsforskellene med det kinesiske parti.

Mikojan spandt sin tale på en sådan måde, at den skulle give os det indtryk, at de selv indtog principfaste leninistiske positioner og bekæmpede den kinesiske ledelses afvigelser. Som argumenter brugte Mikojan flere af kinesernes teser, som for os faktisk heller ikke var rigtige set ud fra den marxistisk-leninistiske ideologis synsvinkel. Således nævnte Mikojan den pluralistiske teori om ‘hundrede blomster’, spørgsmålet om kulten omkring Mao, ‘det store spring fremad’, osv.

Naturligvis havde vi vore egne forbehold til disse ting, i det omfang vi dengang var bekendte med Kinas Kommunistiske Partis aktivitet og konkrete praksis.

»Vi har marxismen-leninismen og behøver ingen anden teori«, sagde jeg til Mikojan, »og hvad angår de ‘hundrede blomster’ har vi hverken accepteret dette synspunkt eller nogensinde omtalt det.«

Mikojan talte blandt andet om Mao og sammenlignede ham med Stalin, idet han sagde:

»Den eneste forskel mellem Mao Zedong og Stalin er, at Mao ikke kapper hovederne af sine modstandere, hvorimod Stalin gjorde det. Det er grunden til, at vi ikke kunne modsætte os Stalin«, fortsatte denne revisionist. »Engang havde vi sammen med Hrustjov overvejet at

organisere et *pokushenie** mod ham, men vi opgav ideen, da vi var bange for, at folket og partiet ikke ville forstå det.«

Vi udtalte os ikke om de problemer, som Mikojan rejste, og efter at vi havde hørt på ham, sagde jeg:

»De store meningsforskelle, der er opstået mellem jer og Kinas Kommunistiske parti, er meget alvorlige spørgsmål, og vi forstår ikke, at de har fået lov at udvikle sig til dette punkt. Dette er hverken tidspunktet eller stedet til at diskutere dem. Vi mener, at de burde løses mellem jeres partier.«

»Det er, hvad vi vil gøre«, sagde Mikojan, og netop som vi var på vej ud, bad han os: »Vær venlig ikke at diskutere disse spørgsmål, som jeg har rejst for jer, selv ikke med medlemmerne af jeres politbureau.«

Udfra dette møde forstod vi, at det stod hårdt mod hårdt, og at meningsforskellene og modsigelserne var temmeligt alvorlige. Siden vi allerede kendte Hrustjov og Mikojan, var vi helt på det rene med, at de ikke byggede deres beskyldninger mod det kinesiske parti på en principfast stilling.

Som det senere blev tydeligere, drejede uoverensstemmelserne sig om en række principspørgsmål, som kineserne dengang syntes at have en rigtig holdning til. Både i de kinesiske lederes officielle taler og i deres offentliggjorte artikler, ikke mindst i den der hed 'Længe leve leninismen', behandlede det kinesiske parti problemerne på en teoretisk korrekt måde og imødegik hrustjoviterne, Det var netop dette, der irriterede disse, og derfor forsøgte de at forebygge ondet.

Det, som Mikojan fortalte os, diskuterede vi udelukkende med kammerater fra politbureauet, eftersom sagen var yderst delikat, og vi måtte handle varsomt og tålmodigt. Desuden var der også den sovjetiske ledelses anmodning om, at dette problem blev holdt hemmeligt.

Således var vi på tærskelen til Bukarest-mødet blevet underrettet om de kinesisk-sovjetiske meningsforskelle.

På den tid, jeg tror, det var i slutningen af maj eller begyndelsen af juni, blev vi af Gogo Nushi, der var i Peking til møde i Den Faglige Verdensføderations generalråd, via radiogram informeret om de modsigelser, der var opstået i Peking mellem den kinesiske og sovjetiske

* Attentat (russisk i originalen) (Forlaget 8. Nëntoris note)

delegation. Den kinesiske delegation imødegik på mødet mange af teserne i den beretning, der skulle aflægges, eftersom de indholdsmæssigt ikke var andet end Hrustjovs revisionistiske teser om 'fredelig sameksistens', krig og fred, magtovertagelse ad den 'fredelige vej', osv.

Kineserne inviterede nogle delegationsledere (dem, som var medlemmer af ledelserne for de kommunistiske og arbejderpartierne) til en middag, som de ønskede at gøre til et møde, hvor de endnu engang kunne udtrykke deres synspunkter i forbindelse med de fejlagtige teser i udkastet til beretning på mødet. Liu Shao-chi og Deng Xiao-ping tog først ordet, og blev efterfulgt af Zhou En-lai.

Gogo Nushis standpunkt var, at disse ting ikke skulle diskuteres ved denne sammenkomst, men skulle løses gennem partikanalerne, eftersom delegationerne var kommet for at deltage i mødet i fagforeningernes generalråd og ikke for at diskutere disse sager. Mange af de andre delegationer var af samme mening. Som følge deraf veg Chou En-lai tilbage og sagde: »Godt, vi vil finde en anden lejlighed.«

Alt dette lagt til det, som Mikojan fortalte os i Moskva i februar, samt de indirekte angreb, som udveksledes mellem den sovjetiske og kinesiske presse, viste, at sagerne havde tilspidset sig på en måde, der overhovedet ikke var marxistisk-leninistisk. Der var tegn i sol og måne på, at fællesmødet, som skulle holdes i Bukarest, og som vi havde indvilliget i at tage til, kunne komme ind i en blindgyde eller blive en fuldstændig fiasko.

I denne situation modtog vi få dage efter det første brev, endnu et brev fra centralkomiteen for det sovjetiske parti, som sagde, at flere partier foreslog, at mødet for de kommunistiske og arbejderpartierne skulle udsættes, og at partierne fra landene i den socialistiske lejr udelukkende skulle mødes i Bukarest for at afgøre tid og sted for det fremtidige møde for alle partierne. »Udover at afgøre tid og sted for dette møde«, sagde russerne, »kan der udveksles meninger uden at foretage nogen beslutning.« Vi tiltrådte dette forslag og besluttede at sende en partidelegation med Hysni Kapo i spidsen til Bukarest for at deltage såvel i det rumænske partis kongres som i fællesmødet for at afgøre tid og sted for det kommende møde.

Hvorfor tog jeg ikke til Bukarest? Jeg havde personligt sammen med andre kammerater fra politbureauet, der kendte til det, mistanke

om, at problemet omkring de meningsforskelle, som var opstået mellem Kina og Sovjetunionen, ville blive diskuteret der. Vi var ikke enige i noget sådant, eftersom vi for det første kun havde hørt den ene side, den sovjetiske side, og ikke kendte den kinesiske sides modargumenter; for det andet fordi forskellene drejede sig om afgørende problemer vedrørende den internationale kommunistiske bevægelses teori og praksis, og fordi vi hverken kunne tage til et så ansvarsfuldt møde eller udtale os uden først at have diskuteret og besluttet vor holdning i centralkomiteens plenum. Imidlertid var vi ude af stand til at gøre dette, fordi sådanne problemer ikke kunne fremlægges i centralkomiteen forhastet eller på stående fod. De måtte drøftes udtømmende og studeres omhyggeligt, og dette krævede tid.

Derfor sendte vort parti kammerat Hysni Kapo til Bukarest for blot at sætte datoen for det kommende møde og for at deltage i den frie udveksling af synspunkter om den internationale situation efter Paris-konferencens sammenbrud, således som vore partier var blevet enige om.

Som vi senere så, skulle Bukarest-mødet forvandles til en sammensværgelse, som hrustjoviterne havde forberedt på forhånd. Også overfor os blev der gjort bestræbelser, undertiden åbne, undertiden tilslørede (fordi hrustjoviterne kendte vort partis principfasthed), for at inddrage os i sammensværgelsen.

Da kammerat Gogo Nushi var på vej hjem til Albanien fra Peking, blev han af Brezhnev, der dengang var blevet formand for præsidiet i Den Øverste Sovjet, bedt om et møde i Moskva. Gogo mødte Brezhnev, der fortalte ham udførligt om uenighederne med kineserne.

Fire eller fem dage inden mødet i Bukarest, mens Hysni og jeg diskuterede det standpunkt, som han skulle indtage på det rumænske partis kongres, modtog vi et radiogram fra Mehmet, som havde været til lægebehandling nogle dage i Moskva. I radiogrammet underrettede Mehmet os om et uventet 'besøg', som Kosygin havde aflagt ham. Da han så ham træde ind, blev Mehmet overrasket og troede, at det var en omend forsinket høflighedsvisit.

»Kammerat Mehmet, jeg er kommet for at tale om et meget betydningsfuldt anliggende«, sagde Kosygin uden så meget som at spørge til hans helbred, skønt han vidste, at Mehmet var kommet der for at få lægebehandling.

»Sig frem«, sagde Mehmet.

Kosygin talte halvanden time om deres modsigelser med Kinas Kommunistiske Parti. Mehmet lyttede og lyttede og sagde så:

»Alle de ting, som du har fortalt mig, er meget alvorlige. Vi er forbavsede over, at de har fået lov at blive så alvorlige som dette.«

»Vi vil ikke gøre nogen indrømmelser til kineserne«, sagde Kosygin.

»Da Mikojan informerede kammerat Enver og mig om denne affære, sagde vi til ham, at disse ting burde løses mellem de to partier«, sagde Mehmet.

»Vi vil overhovedet ikke gøre nogen indrømmelse«, gentog Kosygin og tilføjede: »Vi var glade over kammerat Belishovas modige, heroiske standpunkt i samtalerne med kineserne i Peking. Vor ambassaderåd i Peking underrettede os om, hvad hun havde sagt til ham efter samtalen med kineserne.«

Mehmet havde stadig ikke noget kendskab til disse handlinger og intriger fra Liri Belishovas side, men han sagde koldt og ligeud til Kosygin:

»Jeg ved ikke, hvad Liri Belishova har fortalt jer, for jeg har været her. Jeg ved, at da vi talte med Mikojan, pålagde han os ikke at diskutere disse sager med nogen som helst. Det var og er vor opfattelse, at disse ting bør løses mellem jeres to partier. Hvis de ikke bliver løst på denne måde, bør de fremlægges på partiernes møde. Vort partis standpunkt vil være marxistisk-leninistisk og hverken opportunistisk eller sentimentalt.«

Kosygin rejste sig vredt, og da han var ved at gå ud af døren, stak Mehmet ham én:

»Kammerat Kosygin«, sagde han roligt, »du har ikke givet mig lejlighed til at spørge dig - hvordan går det med dit helbred?«

Kosygin drejede om, og som for at undskylde sig spurgte også han Mehmet, hvordan han havde det.

»Jeg har det godt«, sagde Mehmet, uden at gå nærmere ind på emnet, og umiddelbart efter denne samtale afbrød han behandlingen og gjorde forberedelser til at flyve hjem den følgende dag.

Nu stod alt klart for os: Hrustjov forberedte Bukarest-komplottet og ønskede at manipulere os og for enhver pris tvinge os til at samtykke med hans revisionistiske synspunkter og holdninger.

Også her i Tirana kom den sovjetiske ambassadør, Ivanov, i disse

dage næsten hveranden dag for at besøge mig, nogle gange for at bringe mig et bogkatalog, nogle gange med en betydningsløs meddelelse, men egentlig kom han for at lodde os, for at få at vide, om jeg ville tage til Bukarest, hvilket standpunkt vi ville indtage, osv. osv. Jeg sendte ham dog bort med den sædvanlige snak uden at fortælle ham noget, som ikke allerede var officielt kendt.

Jeg erindrer, at Ivanov midt i juni kom til mit kontor for at 'informere' mig om en nyhed, som jeg havde hørt to-tre timer tidligere i radioen. Jeg forstod, at som sædvanlig trykkede skoen et andet sted. Det var i den periode, hvor russerne og Hrustjov gjorde et stort nummer ud af topmødet i Paris, som skulle bringe menneskeheden 'fred'. Hvis jeg ikke tager fejl, var Hrustjov allerede taget til Paris på trods af begivenheden omkring det amerikanske spionfly U-2, der var blevet skudt ned af et sovjetisk missil.

»Hvad er din mening om Paris-konferencen?« spurgte Ivanov mig.

»Eftersom de nu engang er taget afsted, så lad dem mødes«, sagde jeg, »men efter vor mening vil der ikke komme noget ud af denne konference. Imperialisterne er, som de altid har været, aggressive og farlige for folkene og de socialistiske lande. Derfor tror jeg ikke, at Paris-konferencen vil give noget udbytte.«

Efter et par dage brast konferencen som en sæbeboble, fordi amerikanerne ikke alene ikke undskyldte sig, men tværtimod erklærede, at de ville fortsætte deres spionage. Hrustjov blev således tvunget til at tage hjem efter at have kastet et par 'røgbomber' mod imperialisterne. Ivanov kom tilbage og sagde til mig:

»Det gik netop, som du sagde, kammerat Enver! Læste du Hrustjovs erklæringer?«

»Jeg læste dem«, svarede jeg. »Og sådan skulle han altid tale mod imperialisterne, for de er hverken blevet 'fornuftige' eller 'fredselskende', og vil heller aldrig blive det.«

Sådan var situationen umiddelbart forud for Bukarest-mødet, der fra ende til anden skulle blive en sort plet i den internationale kommunistiske og arbejderbevægelses historie. Hrustjoviterne organiserede det angiveligt for at beslutte datoen for det kommende møde, men beslutningen om datoen var en formalitet. Hrustjoviterne havde et andet mål. Det, som var vigtigt for dem, var at træffe en række beslutninger for at tage til det kommende møde for alle partierne 'som én blok'.

‘Som én blok’ ville ifølge dem sige at tage afsted i tæt sluttet trop omkring de hrustjovitiske revisionister for at give blind støtte til deres forrædderi mod den marxistisk-leninistiske teori og den rigtige revolutionære praksis i alle internationale og nationale problemer. Kort sagt troede Hrustjov dengang, at tiden var inde til at indføre hans jernlov over den hjord, han ønskede at kommandere.

Hrustjoviterne indså imidlertid og var overbeviste om, at der især var to partier, Albaniens Arbejdets Parti og Kinas Kommunistiske Parti, der ikke tilsluttede sig denne hjord, som de ønskede at få helt hold om.

Hvad mere er, i vor beslutsomme og principfaste holdning så de faren for deres hemmelige kontrarevolutionære planers afsløring og nederlag. Derfor havde Hrustjov stillet regnestykket op på denne måde: for at gøre alle partiernes møde til et møde af ‘enhed’ og ‘solidaritet’, dvs. total underkastelse, måtte der først gøres op med Albanien og Kina. Som den uforbederlige revisionist, han var, gik Hrustjovs logik endnu videre: »Hvad angår Albaniens Arbejdets Parti,« bedrog han sig selv, »vil jeg for øjeblikket lade det i fred og ikke direkte angribe det, for det er trods alt et lille parti fra et lille land. Albanerne er stædige,« tænkte han, »de vil blive vrede og springe op og ned, men i sidste ende vil de overgive sig, for de har ingen anden at vende sig til. Hvad de end gør, er de i lommen på mig.« Dette var hans revisionistiske supermagts-logik. Kina forblev Hrustjovs brændende problem. Han anskuede tingene på denne måde: »Enten vil Kina underkaste sig og roligt og tamt slutte sig til hjorden, eller også vil jeg fordømme det og omgående smide det ud af lejren. Således fordømmer jeg Kina som splittelsesmager og neutraliserer Albaniens Arbejdets Parti, og hvis der er andre halsstarrige personer, der gør vrøvl, skal jeg nok få skovlen under dem.« Kort sagt behøvede Hrustjov et forudgående møde for at slå ned på den ‘ulydige’, så det kommende møde kunne krones med ‘enhed’, uden splittelse. Det var i dette øjemed, at han ønskede og organiserede mødet i Bukarest.

Alle partierne fra de europæiske folkedemokratier sendte deres førstesekretærer til Bukarest, så Hrustjov var ikke glad ved, at jeg ikke tog afsted, og spurgte:

»Hvorfor er kammerat Enver ikke kommet? Kunne du ikke bede ham om at komme?«

Hysni sagde til ham:

»Kammerat Enver kommer ikke denne gang. Han vil komme til det partimøde, hvis tid og sted vi her vil beslutte.«

I starten vidste vi intet om, hvad Hrustjov og kompagni pønsede på i Bukarest. De første radiogrammer fra Hysni kom dog snart. Alle vores forudsigelser gik i opfyldelse. Bukarest-mødet, der var sammenkaldt for at beslutte en dato, var ved at ende i et korstog. Hrustjov insisterede på, at uoverensstemmelserne mellem Sovjet og Kina skulle tages op og diskuteres på mødet, og naturligvis i den retning og på den måde, han ønskede. På dette møde »kan der også tages beslutninger«, sagde Hrustjov og krævede, at de øvrige partier talte om ‘Kinas alvorlige fejl’, tilkendegav deres solidaritet med russerne, så ‘vi fremkommer med en fælles holdning’. Jeg var fuldstændig overbevist om, at vi var vidner til en af de mest perfide og vilde sammensværgelser og rejste spørgsmålet i politbureauet.

Det var dage og nætter af hvileløst, omhyggeligt, intensivt arbejde, velovervejet og gennemdrøftet fra alle vinkler. Terningerne var kastet, ‘freden’ med hrustjoviterne var forbi. De havde åbnet ild, og vi måtte svare igen med al vor styrke. Nu var der og kunne der ikke længere være forsoning og taktisk ‘kompromis’ med hrustjoviterne. Den store kamp var begyndt. Det ville blive en stor og yderst vanskelig kamp, fuld af ofre og eftervirkninger, men vi ville tillidsfuldt og optimistisk føre den igennem til enden, for vi vidste, at retten var på vor side, på marxismen-leninismens side.

Det er velkendt, hvordan mødet udviklede sig: et omfangsrigt materiale fra russerne mod Kina blev hurtigt uddelt, det blev besluttet, at mødet for lejrens partier skulle afholdes få timer senere, og derefter skulle alle delegationslederne fra de kommunistiske og arbejderpartier, der deltog på det rumænske partis kongres, blive bragt sammen og af Hrustjov konfronteret med hans ønske om, ‘at Kinas Kommunistiske Parti skulle fordømmes som et anti-marxistisk, et trotskistisk parti’, osv., osv.

På det første møde, som organiseredes af Hrustjov, angreb Hysni Kapo i vort partis navn og på baggrund af detaljerede anvisninger, som vi sendte ham dagligt og ofte to gange dagligt, Hrustjov og de andre for deres anti-marxistiske mål, forsvarede Kinas Kommunistiske Parti og vendte sig mod fortsættelsen af et sådant møde.

Hrustjov havde ikke regnet med dette. På møderne, som afholdtes, talte han hele tiden, stampede med fødderne og fægtede med hænderne, blev vred og skummede af harme, men kammerat Hysni Kapo, der var væbnet med vort partis korrekte linie og de særlige anvisninger, vi til stadighed sendte ham, og med hans karakteristiske mod og fattethed, gav ikke alene ikke efter, men gav Hrustjov svar på tiltale med sine bidende svar.

Tilsyneladende rettede Hrustjov sine mange taler mod Peng Chen, der var leder af den kinesiske delegation, men fandt altid lejlighed til at angribe vort parti og dets repræsentant. Hans mål var ikke alene at angribe vor beslutsomme holdning, men også at sige repræsentanterne fra de andre partier, at albanerne 'går kinesernes ærinde'.

»Du, kammerat Peng Cheng,« rasede Nikita Hrustjov, »nævnte ikke den fredelige sameksistens i går aftes, du talte overhovedet ikke om den. Gjorde han eller gjorde han ikke, kammerat Kapo?«

»Jeg repræsenterer Albaniens Arbejdets Parti,« svarede Hysni. »Der har du Peng Cheng, spørg ham!«

»Vi kan på ingen måde være enige med Mao Zedong eller kineserne, eller de med os. Ønsker du, at vi skal sende dig for at nå til enighed med dem, kammerat Kapo?« spurgte Hrustjov kammerat Hysni ved en anden lejlighed.

»Jeg tager ikke imod ordrer fra dig, kun fra mit parti,« svarede Hysni.

Intet kunne rokke ham fra partiets modige, revolutionære og principfaste standpunkt. Han glippede end ikke med øjnene overfor charlatanen Nikita Hrustjovs råb og afpresning. Køligt, roligt og principfast erklærede kammerat Hysni Kapo på partiets vegne, at Albaniens Arbejdets Parti betragtede diskussionen af disse spørgsmål på Bukarest-mødet som værende uden for dagsordenen, på samme måde som det betragtede de bestræbelser for malplacerede, som kineserne i starten gjorde for at diskutere disse sager med de faglige delegationer. »AAP anser den åbne eller tilslørede polemik i pressen for skadelig«, erklærede han. »Hvad angår hvem, der har ret, så lad partiernes kommende møde afgøre dette.«

Hrustjoviterne var alarmerede over at se, at sammensværgelsen var ved at briste i deres egne hænder. Besøgene frem og tilbage, 'rådene', de 'venskabelige konsultationer og samtaler' og afpresningen tilsløret

med vittigheder og smil begyndte. Andropov, korridoraftalernes og rænkernes mand (det er derfor, de har gjort ham til chef for KGB), var en af de mest aktive og gjorde alt, hvad der stod i hans magt for at tvinge vort parti til at deltage i sammensværgelsen.

Russerne undlod ikke at inddrage deres lakajer i de andre partier i dette beskidte spil. Andropov indrullerede en vis Moghioros og aflagde Hysni et 'besøg'. Andropov lænede sig tilbage som for at antyde: »Jeg vil ikke tale«, og Moghioros pludrede og pludrede om »rigtigheden af det sovjetiske partis marxistisk-leninistiske linie«.

»Hvad sker der med Albanien?« spurgte Zhivkov på sin side. »Det er kun jer, der er uenige«.

»Hvad mener du med det?« svarede Hysni.

»Intet,« gav Zhivkov igen, »jeg spøgte bare«.

»Hvad slags spøg er det? Du havde noget i tankerne, da du sagde, at 'Albanien er uenig'.«

Mens mødet i Bukarest varede, mødtes vi næsten hver dag her i politbureauet og fastholdt uafbrudt kontakten med Hysni Kapo, gav ham anvisninger og fulgte opmærksomt og bekymret begivenhedernes gang. Men nu var vi nået til den enstemmige konklusion:

Bukarest-mødet er et organiseret komplot mod marxismen-leninismen; Hrustjov og co. er ved at afsløre deres ansiger som rasende revisionister; derfor vil vi ikke gøre nogen som helst indrømmelse til revisionisterne, selv ikke, hvis vi kommer til at stå alene mod dem alle.

Vort standpunkt var rigtigt og marxistisk-leninistisk. Den ildesindede handling, som Hrustjov havde organiseret, måtte kuldkastes.

Det er offentligt kendt, at vort parti med marxistisk-leninistisk mod og principfasthed forsvarede Kina i Bukarest. Vi var helt på det rene med konsekvenserne af dette standpukt. I dag, så mange år efter sammensværgelsen i Bukarest, hvor også det kinesiske parti desværre uigenkaldeligt glider ud ad forræderiets, revisionismens og kontrarevolutionens spor, ønsker jeg endnu engang at understrege, at vort partis standpunkt i Bukarest og Moskva var fuldstændig korrekt og det eneste rigtige standpunkt.

Som jeg har skrevet ovenfor, havde vi haft forbehold overfor visse af Mao Zedongs og de andre kinesiske lederes synspunkter, vi havde forbehold overfor Kinas Kommunistiske Partis 8. kongres, men efter 1957 virkede det, som om der var sket en positiv forandring i dette par-

ti, og at deres tidligere opportunistiske fejltagelser var skubbet til side. Ethvert parti kan begå fejl, men disse kan rettes, og når dette er gjort, styrkes partiet, og arbejdet skrider fremad. I Kina talte man ikke længere om den 8. kongres, Peng De Huajs højresynspunkter var blevet angrebet og de 'hundrede blomster' droppet. I deres officielle erklæringer og i offentliggjorte artikler angreb kineserne åbent den jugoslaviske revisionisme, forsvarede Stalin og indtog et teoretisk korrekt standpunkt til krig og fred, fredelig sameksistens, revolutionen og proletariatets diktatur.

Dette er ikke stedet og tidspunktet til at analysere de motiver, der drev de kinesiske ledere, og heller ikke til at gøre rede for, hvorvidt der var noget principfast i deres standpunkter på den tid (jeg har skrevet om disse ting i min dagbog), men en ting lå klar: I den periode fremstod Kinas Kommunistiske Parti som forsvarer af marxismen-leninismen.

Hrustjoviterne beskyldte os for at 'bryde med de 200 millioner for at forene os med de 600 millioner'. Vi forsvarede ikke Kina udfra noget som helst finansielt, økonomisk, militært eller demografisk motiv. Hvis vi havde taget vort udgangspunkt i disse anti-marxistiske pragmatiske motiver, ville det have været mere 'fordelagtigt' for os at slutte op om hrustjoviterne, eftersom Sovjetunionen var mægtigere, og Hrustjov ville ikke have tøvet med at yde os kreditter og 'hjælp' med det samme (naturligvis for senere at kræve vort folks, fædrelands og partis frihed og uafhængighed som kompensation).

I Bukarest og Moskva forsvarede vi altså ikke Kina som et stort land, som vi kunne få hjælp fra, men vi forsvarede de leninistiske normer og marxismen-leninismen. Vi forsvarede ikke Kinas Kommunistiske Parti, fordi det var et stort parti, men vi forsvarede vore principper, vi forsvarede den marxistisk-leninistiske retfærdighed. I Bukarest og Moskva ville vi have forsvaret et hvilket som helst parti, stort eller lille, forudsat at det var med marxismen-leninismen. Vi erklærede dette højt dengang, og tiden har til fulde bekræftet det.

Kampen til forsvar for marxismen-leninismen imod revisionismen var det eneste grundlag, der anbragte os i samme skyttegrav som Kinas Kommunistiske Parti.

Det var disse motiver, der drev os til at indtage den holdning, som vi gjorde i Bukarest og senere i Moskva. Vort parti, der er hærdet i kam-

pe og slag og er klar og besluttet på sin marxistisk-leninistiske kurs, sagde dér 'stop' overfor det hrustjovitiske angreb, modstod heltemodigt dette angreb og vaklede ikke overfor alskens pres og tryk.

Hrustjov kunne ikke tilgive os, hvad vi gjorde mod revisionismen, men heller ikke vi kunne tilgive ham for, hvad han havde gjort mod marxismen-leninismen, revolutionen, Sovjetunionen, Albanien og den internationale kommunistiske og arbejderbevægelse.

Kampen begyndte at blive åbenlys. Den sovjetiske ambassade i Tirana forstærkede gennem sine KGB-agenter presset, indblandingen og sabotagen på de mest beskidte måder. De sovjetiske militær- og civilpersoner, der arbejdede i Albanien, foretog provokationer mod vort folk ved at angribe ledelsen med den påstand, at vi havde indtaget forkerte positioner, at vi 'angreb Sovjetunionen', at vi 'ikke stod ved vort ord' og andre nederdrægtigheder. Med ambassadør Ivanov i spidsen forsøgte embedsmændene ved den sovjetiske Tirana-ambassade at hverve agenter og provokere vore officerer ved at spørge dem: »På hvis side står hæren?« De forsøgte at bearbejde elementer for at sætte dem i modsætning til partiets linie.

Denne aktivitet havde to mål: på den ene side at ophidse vort parti og folk mod ledelsen ved at skjule sig bag 'alt det gode', Sovjetunionen skulle have gjort for Albanien, og på den anden side at benytte den mindste lejlighed til at sprede forvirring ved at udnytte vort partis og folks oprigtige kærlighed til Sovjetunionen.

I disse vanskelige øjeblikke stod jernenheden i partiets rækker og medlemmernes og kadrernes loyalitet mod centralkomiteen og politbureauet endnu engang sin strålende prøve. Hos de albanske kommunister stødte Sovjet-revisionisternes provokationer på en uoverkommelig forhindring, en urokkelig klippe. De eneste forræderiske elementer, der stillede sig i modsætning til den monolitiske enhed i vore rækker, var Liri Belishova og Koco Tashko, som gav op overfor russernes pres og i disse øjeblikke med alvorlige storme og prøvelser viste deres sande ansigter som kapitulationister, provokatører og anti-marxister. Som begivenhederne bekræftede havde begge disse individer længe stillet sig i Hrustjovs tjeneste, var blevet hans agenter og kæmpede for at angribe partiet og dets ledelse indefra. Partiet og folket afslørede dem og fordømte dem med had og foragt.

De provokationer, som den sovjetiske ambassade i Tirana uophør-

ligt organiserede, blev nu koordineret med det ydre pres, som den sovjetiske revisionistiske ledelse og dens allierede udøvede mod vort parti og land. Det var mangesidigt: økonomisk, politisk og militært.

I deres bestræbelser på at overvinde AAP's og det albanske folks modstand handlede hrustjoviterne skrupelløst og gik så langt som til at true vort land med blokade for at udsulte os. Disse indædte fjender af socialismen og af Albanien i særdeleshed nægtede at forsyne os med korn, på et tidspunkt, hvor vore reserver til brød kun kunne strække 15 dage. Så blev vi nødt til at bruge vor hårde valuta for at købe hvede i Frankrig. Den franske handelsmand, der kom til Tirana, sonderede terrænet for at finde den årsag, der tvang Albanien til at købe korn fra de vestlige lande, når det havde Sovjetunionen som sin 'store ven'. Selvfølgelig fortalte vi ikke den borgerlige handelsmand noget som helst. Tværtimod fortalte vi ham, at Sovjetunionen havde forsynet os med korn, med majs, men at vi 'bruger det til kvæget'.

»Hvorfor bekymre jer om brødkorn,« havde Hrustjov sagt til os. »Plant citrusfrugter. Musene i vore kornlagre spiser lige så meget korn, som Albanien behøver.« Og da det albanske folk var i fare for at stå uden brød, foretrak Hrustjov at fodre musene fremfor albanerne. Ifølge ham var der kun to veje åbne for os: at underkaste os eller dø. Dette var denne forræders kyniske logik.

Imidlertid kunne den store revne i vore forbindelser til den sovjetiske ledelse ikke skjules længe, især fordi hrustjoviterne selv blotlagde den mere og mere for hver dag, der gik.

Den sovjetiske og bulgarske ambassadør i Jugoslavien klappede i de dage af bøddelen Rankovich, som på et møde i Sremska Mitrovica beskrev Albanien som 'et helvede indelukket i pigtråd'; bulgarerne udsendte et kort over Balkan og indlemmede 'ved en fejltagelse' vort land i Jugoslavien; i Warszawa tiltvang Gomulkas mænd sig adgang til folkerepublikken Albaniens ambassade og forsøgte at dræbe den albanske ambassadør; Hrustjov tolererede og gav græske monarko-fascister som Venizelos blod på tanden, da de spillede deres gamle kort om annektion af det såkaldte 'nordlige Epirus', osv. osv. I de dage udsattes vort parti og land for disse og snesevis af lignende ting fra alle retninger. Hrustjovs hånd, som for enhver pris stræbte efter at tvinge os til at give efter og underkaste os, var direkte og indirekte tydelig i alle disse Albaniensfjendtlige handlinger.

Vort parti og folk stod dog fast på den korrekte marxistisk-leninistiske linie. Vi fortalte kommunisterne og kadrerne, hvad der skete i den kommunistiske og arbejderbevægelsen og om hrustjoviternes forræderi, og partiets masser sluttede op omkring centralkomiteen for at gå den storm i møde, som var ved at blive rejst af hrustjoviterne. De fandt ingen sprækker i denne stålblok, og partiets banner vajede og skulle altid komme til at vaje stolt og urokkeligt under ethvert uvejr, i enhver storm.

Centralkomiteen opfordrede partiet og folket til at slutte op, bevare og styrke deres enhed og patriotisme, holde hovedet koldt, undgå at lade sig rive med af provokationerne og være årvågne og frygtløse. Vi fortalte partiet, at dette var måden til at sikre sejr for den korrekte marxistisk-leninistiske linie, som vi fulgte. Vi fortalte partiet, at uanset den kendsgerning, at fjenderne var mange og mægtige, ville vi sejre.

Med de provokationer, som blev sammenbrygget i Moskva eller i de andre hovedstæder i vasallandene, samt gennem den sovjetiske Tirana-ambassadør og hans stab, forfulgte hrustjoviterne også et andet mål: de ønskede at fabrikere og samle falske fakta for at have dem som våben i forbindelse med beskyldningen om, at det var os, der skulle være ved at bryde forbindelserne og således modveje vore velbegrundede teoretiske og politiske argumenter. Moskva frygtede denne konfrontation, ikke mindst hvis den skulle finde sted på verdens kommunistiske og arbejerpartiernes møde. Dette ville blive et alvorligt nederlag for den moderne revisionisme med Hrustjov og hrustjoviterne i spidsen, og derfor ønskede de ikke, at tingene skulle komme dertil. De behøvede for enhver pris vor underkastelse, eller i det mindste en 'forsoning' med os.

I dette øjemed holdt Moskva og Kozlov, samtidig med at den sovjetiske Tirana-ambassade foretog provokationer, ikke op med at sende brev efter brev til 'centralkomiteen og kammerat Enver Hoxha'. I disse breve forlangte de, at jeg skulle tage til Moskva, så vi kunne tale og komme til forståelse som 'de venner og kammerater, vi er'. 'Vi må fjerne den mindre misforståelse og uoverensstemmelse, som indtraf i Bukarest'. 'Ingen af siderne må tillade en lille gnist at antænde en storbrand', osv.

Deres hensigt var klar: at tvinge vort parti til at holde mund, forsone sig med dem og blive samarbejdspartner i forræderiet. De ønskede at

hente os til Moskva og bearbejde os i deres centralkomites 'workshops' for derigennem at 'overbevise' os. Vi vidste dog, hvem vi havde med at gøre, og vort svar var studst: »Kammerat Enver Hoxha kan ikke tage til Moskva udover til de kommunistiske og arbejderpartiernes møde. Vi fortalte jer, hvad vi havde at sige i Bukarest; vi vil fremsætte vore synspunkter og vor holdning på partiernes kommende møde.«.

Hrustjoviterne blev mere end nogensinde overbevist om, at hverken deres smiger, deres kreditter, deres sygelige smil eller deres afpresning og trusler ville have nogen virkning på Albaniens Arbejdets Parti.

De andre medskyldige undlod ikke at deltage i deres bestræbelser på at overtale AAP til at give afkald på dets kamp mod det revisionistiske forrædderi. En række partier fra den socialistiske lejrs lande sendte os kopier af breve, som de havde sendt til Kinas Kommunistiske Parti. Hrustjoviterne ville true os med disse breve: »Vi er alle i samme flok, tænk derfor sagerne ordentligt igennem, inden I løsriver jer.«

De, der dansede efter Hrustjovs melodi, fik ligeledes svar på tiltale fra os. »I Bukarest var det jer, der tog fejl, og ikke os. Vor holdning var korrekt marxistisk-leninistisk. Vi er ikke forenet med jer, og vi vil give vor mening til kende i Moskva.«

Disse breve ankom alle samtidigt og var uden tvivl noget, som russerne havde foreslået og arrangeret. Det var interessant, at mens de bekræftede den angivelige 'fuldstændige enhed mellem alle de kommunistiske og arbejderpartierne' på Bukarest-mødet, så definerede de ikke klart, i forhold til hvad, denne 'enhed' bestod. Faktisk forekom dette udtryk ikke i brevet fra russerne(!). Utvivlsomt ønskede russerne ikke selv at blande sig med denne manøvre, men havde overladt det beskidte arbejde til de andre. Albaniens Arbejdets Parti blev dog ikke forvirret ved denne gemene og banale taktik. I vort brev gav vi dem et knivskarpt svar på disse fordrejninger af sandheden, og vi lod alle kende dette svar, så alle partierne, der ivrede efter at 'bringe Albaniens Arbejdets Parti til forstand', klart kunne forstå, at AAP ikke er et parti, der kommer til forståelse med forræddere.

AAP indtog ikke dets holdning af simpelt nag eller p.g.a. forbigående lunefuldhed. Nej. Det omtalte brev var som alle andre dokumenter fra denne periode, med deres ophøjede principfasthed, deres sunde marxistisk-leninistisk ånd og dybden i deres bedømmelser og videnskabelige argumenter, ikke blot et slag mod forsøgene på at bringe vort

parti på forkert kurs, men også et bidrag og en hjælp til broderpartierne, indbefattet det sovjetiske parti, om, hvordan sagerne skulle bedømmes, hvor sandheden lå, og hvordan den skulle forsvares med mod og principfasthed.

Nu var vi i færd med at forberede Moskva-mødet, hvor vi forudså, at der ville blive ført en heftig kamp. Vort parti havde besluttet, at det på partiernes kommende møde ville gå til åbent angreb mod de hrustjovitiske revisionisters forræderi, som havde sat sig op mod den marxistisk-leninistiske teori. Vi ville bekæmpe deres forræderiske praksis og politik, forsvare Sovjetunionen, leninismen og Stalin, angribe Sovjetunionens Kommunistiske Partis 20. kongres og lange ud mod hrustjoviternes og Hrustjovs personlige Albaniensfjendtlige og gemene handlinger.

Slaget begyndte i den kommission, der skulle forberede udkastet til mødets resolution. Der havde russerne anbragt Suslov, Pospjelov, Kozlov, Ponomarjov, Andropov og nogle andre. En ‘solid’ delegation var dette, spækket med ‘store hjerner’ for at gøre indtryk på os. Bortset fra os og kineserne bestod alle de øvrige delegationer af lavere, tredie- eller fjerde-rangs folk. Det var tydeligt, at alt var blevet koordineret og aftalt, så de ikke havde mere at diskutere.

Vi var klar over, at kampen i kommissionen kun var forspillet til dramaet. Vi forudså, at russerne og deres vedhæng ville gøre indrømmelser, ubetydelige naturligvis, og kæmpe for at sikre, at der fra mødet kom en erklæring, der hverken var ‘fugl eller fisk’, en erklæring med tvetydige formuleringer, med kanter med visse mindre tilbagetog og formuleringer om ‘fraktioner og grupper’, hvori de også henregnede vort parti. Derfor gav politbureauet vor delegation, der blev udgjort af kammerat Hysni Kapo og Ramiz Alia, besked på at kæmpe for en slagkraftig erklæring.

Det var ikke alt. Vi forudså den anden variant, at hrustjoviterne ville acceptere en erklæring med korrekte og nøjagtige formuleringer, at de ville stille sig tilfreds med, at mødet i sig selv ville forløbe glat, uden kamp og afsløring, uden at fjerene blev plukket af dem.

Vi forudså dette, for vi vidste, at de frygtede debat ligesom djævelen frygter vievand. De ville være rede til at gøre indrømmelser, når de så sig hårdt pressede og ville sige: »Kan I ikke lide dette? Godt, så lad os gøre det endnu kraftigere. Bare der ikke bliver kamp. Vi vil udfær-

dige resolutionen og undertegne den uden at fordømme Bukarest, uden principfast kamp« og ... halleluja! Når alt så var ovre, ville efterplapreme stå frem: »Bukarest var *poljezen*,* vor linie *pravilno,* kineserne og albanerne blev kritiseret for dogmatisme, men blev korrigeret,« mens resolutionen så ville være et værdiløst stykke papir for dem, sådan som det faktisk skete.

Dette var ikke, hvad vi ønskede. Resolutionen måtte ikke blive et skjold for de revisionistiske uhumskheder, men måtte være resultatet af debat, kamp og afsløring. I vor korrespondance med vor delegation i Moskva telegraferede vi: »Vort mål og vor opgave er ikke at samle på resolutioner, men at angribe og blotlægge fejltagelserne. Vi lider ikke af mangel på resolutioner.«

I forberedelseskommissionen udviklede der sig en hård kamp. Suslov ledte det hele for at få de revisionistiske teser fra den 20. kongres og godkendelsen af den sovjetiske ledelses linie indbefattet i resolutionsudkastet. Vore kammerater kæmpede hårdt, afslørede disse synspunkter og insisterede på, at formuleringen i udkastet måtte være nøjagtig, marxistisk-leninistisk og i utvetydige vendinger. »Der kan ikke tillades nogen uklarhed, nogen underforstået mening eller noget udtryk, som i morgen kan fortolkes efter forgodtbefindende«, erklærede vort partis repræsentanter, kammeraterne Hysni og Ramiz.

De angreb hrustjoviternes teser om at vise, at imperialismen var blevet tæmmet og sagde dem ligeud, at »den tendens til at skønmale imperialismen, som man kan iagttage, er farlig«, og de forsvarede Lenins tese om, at freden kun kan opnås ved, at folkene tager dette spørgsmål i deres egne hænder. »At sige, at det er muligt at skabe en verden uden krige i dag (Hrustjovs tese), hvor imperialismen eksisterer«, påpegede kammerat Hysni Kapo, »er i modsætning til Lenins lære«.

Imod hrustjoviternes ønsker insisterede vor delegation i kommissionen)å, at resolutionsudkastet skulle understrege, at 'revisionismen er hovedfaren i den kommunistiske bevægelse' og at den jugoslaviske revisionisme skulle nævnes særskilt som et imperialistisk agentur. Vore kammerater fremhævede eftertrykkeligt faren ved tesen om, at 'revisionismen var blevet slået ideologisk', som Hrustjov og co. ønskede at

* Nødvendig, nyttig (russisk i originalen) (Forlaget 8. Nëntoris note)

påtvinge alle de andre partier. »Ikke alene eksisterer revisionismen, men i dag står den endnu tydeligere frem«, sagde kammerat Hysni Kapo.

Vort partis repræsentanter stod faktisk overfor en forenet front af revisionister. De hrustjovitiske marionetter, der blev ledet af Suslov og andre, angreb dem for at tvinge dem til at forlade den korrekte linie, som de forsvarede. Men Hysni Kapo fortalte dem: »Vort parti vil aldrig gå ind på at tale efter denne eller hin persons ønsker eller som et resultat af presset mod det.« Han tilbageviste Hrustjovs lakajers beskyldninger og provokationer og fordømte endnu engang sammensværgelsen fra Bukarest og bestræbelserne på at gennemføre den i Moskva.

Da Suslov, denne skrupelløse revisionist, dristede sig til at tilsvine vort parti og sidestillede dets synspunkter med den kontrarevolutionære Kerenskijs, gav kammerat Hysni ham én lige i synet:

»Du har taget fejl af adressen, kammerat Suslov, når du taler til mig om Kerenskij. Jeg ønsker at erklære, at Albaniens Arbejdets Parti ikke blev dannet af Kerenskij. Kerenskij tilhører jer. Vi har anerkendt og anerkender stadig Lenin og Lenins parti. Vort parti, der blev dannet af Enver Hoxha på grundlag af marxismen-leninismens lære, kæmper for loyalt at forsvare marxismen-leninismen og vil fortsat gøre det.« Og som konklusion tilføjede han:

»De, der var tilhængere af den kontrarevolutionære forræder, Imre Nagy, kan ikke beskylde Albaniens Arbejdets Parti for at være et borgerligt parti eller de albanske kommunister for at være som Kerenskij.«

»Der er en misforståelse her!« sagde Suslov, idet han forsøgte at afbøde den knusende virkning af det svar, han havd e fået, en smule.

»Alt er klart for os, men muligvis ikke for jer,« svarede kammerat Hysni.

Konfronteret med uigendrivelige argumenter blev russerne tvunget på tilbagetog under møderne, men næste dag kæmpede de påny om spørgsmål, som var blevet besluttet, for Hrustjov havde taget Suslov og co. ved ørerne.

Syreren Baghdash, en yderst føjelig lakaj for Hrustjov, rejste sig og rettede den beskyldning mod vort parti, at det ved at kritisere den sovjetiske ledelse angiveligt ønskede en ‘ny kommunisme’. Hysni Kapo

gjorde sig klar til at besvare denne tarvelige beskyldning fra Baghdash. I det andet indlæg, som Hysni bad om at forelægge på kommissionens møde, understregede han bl.a.:

»Vort parti har sendt os hertil for at udtrykke dets synspunkter. Det er ikke faldet det ind og falder det heller ikke ind at formulere nogen ny lærebog i marxisme-leninisme, og det tilstræber heller ikke nogen anden kommunistisk bevægelse, som kammerat Baghdash lod formode. Vort parti har kæmpet og kæmper modigt for Marx', Engels', Lenins og Stalins kommunisme, og eftersom det gør dette, er det ved magten og i færd med resultatrigt at opbygge socialismen. Du, kammerat Baghdash, har tilsyneladende taget fejl af adressen. Vær venlig at rette din kritik om den 'ny kommunisme' til dem, der hævder noget sådant, til revisionisterne og ikke os.«

Men på trods af kammerat Hysnis vedholdenhed tillod præsidiet for kommissionens møde, som blev manipuleret af hrustjoviterne, ham ikke at oplæse sin anden tale, hvis tekst opbevares i vort partis arkiv.

Udover angrebene og beskyldningerne skortede det som sædvanlig ikke på tilkendegivelser af hyklerisk 'venskab' med vore kammerater. En dag inviterede Kozlov kammerat Hysni til frokost, men denne takkede og afslog invitationen.

Kampen fra Albaniens Arbejdets Partis delegater og fra Kinas Kommunistiske Partis og fra visse andre partiers repræsentanter gjorde, at mange af de revisionistiske teser blev udeladt, og at der blev udarbejdet marxistisk-leninistiske formuleringer af mange spørgsmål. Der var imidlertid stadig uløste problemer, og om disse ville Kozlov udsende 'interne kommunikér'. Af frygt for, at de var ved at tabe slaget, søgte hrustjoviterne at redde, hvad de kunne. Men dette var blot forspillet til kampen. Det virkelige slag var stadig foran os.

Vi vidste, at det ville blive svært og hårdt, og at vi ville komme i mindretal, men dette skræmte os ikke. Vi forberedte os omhyggeligt på mødet, så vort partis bedømmelser og analyser var modne og velovervejede, modige og principfaste. Vi diskuterede den tale, som jeg skulle holde på Moskva-mødet, på et særligt plenarmøde i partiets centralkomite, som gav det sin enstemmige tilslutning, for det var en analyse, som Albaniens Arbejdets Parti foretog af problemerne i vor doktrin og af hrustjoviternes anti-marxistiske virksomhed. I Moskva skulle vi gøre rede for vort partis urokkelige linie og udvise ideologisk

og politisk modenhed samt det usædvanlige revolutionære mod, som har kendetegnet vort parti gennem hele dets heroiske tilværelse.

Partiets dokumenter behandler udførligt forløbet af de 81 partiers møde og vor delegations taler og bidrag i disse afgørende og historiske øjeblikke, som den kommunistiske verden og ikke mindst vort land og parti gennemlevede, så derfor er det ikke nødvendigt at gå i dybden med disse ting.

Mehmet, Hysni, Ramiz og jeg, samt en række kammerater, der bistod delegationen, tog afsted til Moskva for at deltage på de 81 kommunistiske og arbejderpartiers møde. Vi var overbeviste om, at vi drog til et land, hvor fjenderne havde taget magten, og hvor vi måtte være forsigtige, fordi de ville opføre sig som fjender og registrere ethvert af vore skridt og ord. Vi måtte være årvågne og besindige. Vi var ligeledes overbevist om, at de ville forsøge at tyde vore radiogrammer for at finde ud af vore mål helt ned til den mindste detalje i vor taktik.

På rejsen blev vi mødt af flere af de vigtigste 'kammerater' i det ungarske parti, som opførte sig korrekt overfor os. Hverken de eller vi kom med nogen hentydning til problemerne. Vi steg på toget til Ukraine. Togpersonalet betragtede os køligt og betjente os i fuldkommen tavshed, mens mænd, der med sikkerhed var sikkerhedsofficerer, afpatruljerede gangen. Vi havde ikke den ringeste lyst til at indlede den mindste samtale med dem, eftersom vi vidste, hvem de var, og hvad de repræsenterede.

På stationen i Kiev var to eller tre medlemmer af Ukraines centralkomite mødt op for at tage imod os. De gav os en kølig velkomst, og vi forblev iskolde og undlod tilmed at tage den kaffe, som de bød os. Så steg vi ind i toget og fortsatte rejsen til Moskva, hvor Kozlov, Jefremov, medlem af centralkomiteen samt vice-lederen for protokollatsafdelingen i ministeriet var kommet for at møde os. På Moskvas station havde de opstillet en æresgarde, et band spillede hymner, og soldater defilerede i strækmarch, netop tilstrækkeligt til at holde kotymen, som for alle de andre delegationer. Ingen pionerer, ingen blomster var at se. Kozlov rakte os koldt sin hånd, ledsaget af et kunstigt smil fra øre til øre, og hans dybe stemme bød os velkommen. Men isen forblev is.

Så snart hymnerne og paraden var ovre, hørte vi jubel, klappen og entusiastiske råb: »Længe leve Arbejdets Parti!« Vi så, at de kom fra flere hundrede albanske studenter, der studerede i Moskva. De fik ikke

lov til at komme ind på stationen, men til sidst lod man dem komme ind for at undgå at fremkalde en skandale. Uden at tillægge Kozlov og Jefremov, der ikke veg fra vor side, nogen opmærksomhed, hilste vi på vore studenter, der råbte af glæde, og sammen med dem hyldede vi vort parti. Dette var en god lærestreg for russerne, der kunne se, hvilken form for enhed vort parti og folk havde med deres ledelse. Studenterne forlod os ikke, før vi steg ind i ZIL-bilerne. I bilen kunne Kozlov ikke finde på andet at sige end: »Jeres studenter er uregerlige.«

»Nej,« sagde jeg, »de er store patrioter og elsker partiet og deres ledelse af hele deres hjerte.«

Kozlov og Jefremov ledsagede os til den bolig, som de havde indrettet til os i Zarechije, en 20-25 kilometer udenfor Moskva. Det var den villa, hvor jeg mange gange havde opholdt mig sammen med kammeraterne og med Nexhmije, når jeg kom på ferie. De sagde engang til mig: »Vi har reserveret denne villa til Chou En-lai og dig, vi anbringer ingen andre her«. Også i villaen havde de forenet os med kineserne. Som vi senere efterprøvede med den særlige detektor, som vi havde medbragt, havde de fyldt villaen med lytteapparater.

Jeg kendte Kozlov godt, da jeg havde talt med ham mange gange tidligere. Han var af den slags, der siger meget uden at sige noget som helst. Helt uanset, hvad vi mente om dem nu, havde jeg helt fra første møde fået det indtryk, at der ikke var meget hjemme hos Kozlov. Han foregav at vide ting og stillede sig an, men hans 'græskar' havde ingen kerner. Han drak ikke som de andre, og det må siges, at han regnedes for andenmanden i ledelsen efter Hrustjov.

Jeg har ovenfor skrevet om det skænderi, som jeg i 1957 havde med Kozlov og Pospjelov i det akademiske opera- og ballet-teater 'Kirov' i Leningrad om den tale, som jeg havde holdt på maskinbygningsfabrikken 'Lenin'.

Jeg kan huske, at vi tre den nat sad i samme ZIL på vej hjem fra teatret. Jeg sad i midten. Idet han anvendte de diminutiver, som russerne har for vane, sagde Kozlov til Pospjelov:

»Du er en stor mand, en af de største teoretikere, vi har.«

*»Nu njet, nu njet,«** svarede Pospjelov 'beskedent'.

* Åh, nej, nej (russisk i originalen) (Forlaget 8. Nëntoris note)

Jeg kunne ikke fatte grunden til al denne smiger, men senere erfarede vi, at denne Pospjelov var en af dem, som formulerede den hemmelige beretning mod Stalin. Kozlov fortsatte:

»Hvad jeg siger, er rigtigt, men du er beskeden, meget beskeden«.

Denne konversation med gensidig smiger fortsatte under hele turen, indtil vi ankom til vor residens. Jeg følte mig utilpas i dette klima, for hos os har vi ikke denne vane.

Jeg kendte mindre til Jefremov.

En søndag, mens jeg sammen med Mehmet var i Moskva under den 21. kongres, inviterede Poljanskij, der dengang var medlem af det sovjetiske partis præsidium, og som nu er ambassadør i Tokio, os til frokost i hans *dacha* udenfor Moskva. Vi tog derud. Alt var indhyllet i hvidt, eftersom der var faldet sne. Det var koldt. Også villaen var hvid som sne, smuk. Poljanskij sagde til os:

»Dette er den *dacha,* hvor Lenin plejede at slappe af«.

Med dette ville han fortælle os: »Jeg er en betydningsfuld person«. Her fandt vi Jefremov og en anden sekretær, fra Krim, hvis jeg ikke tager fejl. De præsenterede os for ham. Klokken var ti om formiddagen. Bordet var dækket som i eventyrerne om de russiske zarer.

»Lad os sætte os og få morgenmad,« sagde Poljanskij.

»Vi har allerede spist,« sagde vi.

»Nej, nej,« sagde han, »vi vil sætte os ned og spise igen.« (Naturligvis mente han 'drikke'.)

Vi drak ikke, men iagttog deres drikken og snakken. Hvilken enorm mængde, de åd og drak!! Vi spærrede vore øjne op, da de tømte hele ølglas af vodka og forskellige vine. Poljanskij, med sit intrigante ansigt, sad og pralede uden ringeste skamfølelse, mens Jefremov med den anden sekretær og endnu en person, som ankom senere, svømmede over i deres sygelige lovprisning af Poljanskij uden overhovedet at skamme sig over at gøre det i vort nærvær. »Du har ikke din lige, du er en stor mand, partiets rygrad, Krims Khan«, osv., osv. 'Morgenmaden' fortsatte på denne måde indtil klokken et. Mehmet og jeg dødkededede os. Vi anede ikke, hvad vi skulle lave. Jeg kom i tanker om billard, og for at slippe ud af dette værelse af fyldebøtter, spurgte jeg Poljanskij:

»Er der et billardbord i huset?«

»Ja, selvfølgelig,« svarede han. »Vil I have, at vi skal komme?«

»Med stor fornøjelse!« sagde jeg, og vi rejste os straks.

Vi gik op i billardværelset. Vi blev der halvanden eller to timer. Vodkaen, *pertsofka'en* og *zakuski'en** blev sendt op til dem i billardværelset. Så bad vi om tilladelse til at tage afsted.

»Hvor vil I hen?« spurgte Poljanskij.

»Til Moskva,« svarede vi.

»Umuligt«, sagde han, »vi skal netop til at have frokost.«

Vi spærrede øjnene op af forbavselse. Mehmet sagde til ham:

»Men hvad har vi gjort indtil nu? Har vi ikke spist nok for to dage?«

»Åh, nej,« sagde Jefremov, »hvad vi har spist, var blot et let morgenmåltid, hvorimod den virkelige frokost begynder nu.«

De tog os under armen og førte os tilbage til spisestuen. Sikke et syn, der mødte vore øjne! Proletarernes sovjetiske stat betalte for al denne mad og drikke til dens ledere, så de kunne 'slappe af' og more sig! Vi sagde til dem: »Vi kan ikke spise mere.« Vi protesterer, de beder os spise og spiser og drikker selv i den helt store stil. Mehmet fik en god ide og spurgte:

»Har I en biograf her? Kan vi se en film?«

»Det har vi da,« sagde Poljanskij, ringede på klokken og gav operatøren ordre til at forberede filmforevisningen.

En halv time senere var alt klar. Vi gik ind i biografen og satte os ned. Jeg husker, at det var en meksikansk farvefilm. Vi var undsluppet fra *stolovaja***. Filmen havde ikke varet i mere end ti minutter, da vi i mørket så Poljanskij og de andre forlade rummet på listesko for at vende tilbage til vodkaen. Da filmen var forbi fandt vi dem siddende der ifærd med at drikke.

»Kom«, sagde de, »nu vil vi spise noget, for det smager godt ovenpå filmen«.

»Nej,« sagde vi, »vi kan ikke spise og drikke mere. Vær venlig at tage os tilbage til Moskva.«

Efter tusindvis af bønner gav de os lov at bryde op.

»I burde også smage den smukke russiske vinternat,« sagde de til os.

»Lad os da bare smage på vinteren,« sagde jeg til Mehmet på al-

* Stærk peber og hors déuvre (Forlaget 8. Nëntoris note)
** Spisestue, (russisk i originalen) (Forlaget 8. Nëntoris note)

bansk, »men lad os for guds skyld komme væk fra drikkebulen og de her fyldebøtter,«

Vi tog vores overtøj på og gik ud i sneen. Vi tog nogle få skridt og så, hvordan en ZIM hurtigt standsede foran os: to af Poljanskijs andre venner, den ene en vis Popov havde jeg kendt i Leningrad, fordi han der havde været Kozlovs *factotum**, hvad der havde indbragt ham posten som kulturminister for den russiske republik. Vi omfavnede hinanden i sneen.

»Vær venlig at komme tilbage,« sagde de, »blot en times tid...«, osv., osv.

Vi betakkede os og tog afsted. Imidlertid kom jeg til at betale for dette. Jeg frøs og fik en voldsom forkølelse med feber og var fraværende under nogle af kongressens samlinger. (Jeg har fortalt dette for at løfte en flig bort fra de sovjetiske lederes liv, de, som undergravede det sovjetiske styre og Stalins myndighed.)

Lad os nu gå tilbage til vor ankomst til Moskva forud for partiernes møde.

Dengang ledsagede Kozlov os altså til villaen. Ved andre lejligheder bragte de os sædvanligvis til huset og tog afsted. Men denne gang ville Kozlov vise, at han var en 'venlig kammerat'. Han tog sin frakke af og gik lige ind i *stolovaja'en,* som var fuld af flasker, mundgodt og sort kaviar.

»Kom lad os få noget at spise og drikke,« sagde Kozlov, men det var ikke, hvad han virkelig bekymrede sig om. Han ville snakke med os for at få kendskab til, hvilke meninger og forudfattede holdninger, vi var kommet med.

Han indledte samtalen ved at sige:

»Nu har kommissionen afsluttet udkastet, og vi er i realiteten alle enige. Også de kinesiske kammerater er enige. Der er fire eller fem spørgsmål, som der ikke er nået en fælles mening om, men vi kan udsende et internt kommuniké om dem.«

Idet han vendte sig mod Hysni for at få hans godkendelse, spurgte han: »Er det ikke sådan?«

Hysni svarede:

---

* Højre hånd, stik-i-rend-dreng (latin i originalen) (o.a.)

»Nej, det er ikke sådan. Arbejdet er ikke færdigt. Vi har indvendinger og forbehold, som vort parti fremlagde i den skriftlige erklæring, vi fremsendte til kommissionen.«

Kozlov frøs til is, han fik ikke den godkendelse, han ønskede. Jeg blandede mig og sagde til Kozlov:

»Dette vil blive et alvorligt møde, hvor alle problemerne må fremsættes på rette vis. Mange spørgsmål er blevet fremsat på en fordrejet måde, ikke blot i udkastet, men navnlig i livet, i teori og praksis. Alt må afspejles i resolutionen. Vi vil ikke acceptere interne noter og løse ender. Intet i mørket, alt frem i lyset. Det er derfor, mødet afholdes.«

»Der er ikke behov for så meget snak,« sagde Kozlov.

Mehmet sprang op og sagde i en spotsk tone:

»Selv i FN taler vi, sålænge vi vil. Castro talte fire timer dér. I har åbenbart i sinde at begrænse os!«

Hysni sagde:

»I afbrød vor tale i kommissionen to gange og gav os ikke lov til at fortsætte.«

»Disse ting burde ikke hænde,« tilføjede jeg. »I burde vide, at vi ikke accepterer sådanne metoder.«

»Vi må bevare enheden, ellers ville det være tragisk,« sagde Kozlov.

»Enheden bibeholdes ved at tale åbent i overensstemmelse med marxismen-leninismens linie og normer,« svarede Mehmet.

Kozlov fik sit svar, skålede for mig, tog sig lidt at spise og forsvandt.

Hele tidsrummet indtil begyndelsen af partiernes møde var fyldt med angreb og modangreb mellem os og revisionister af alle grader. Revisionisterne havde åbnet krig mod os i bred målestok, og vi besvarede deres angreb med løftet pande.

Deres taktik var at gøre alt, hvad der stod i deres magt, for at forhindre os i på mødet at tale ud og åbent fremlægge vor kritik mod de forbrydelser, de havde begået. Overbeviste om, at vi ikke ville rokke os fra vore korrekte meninger og beslutninger, tyede de også til sladder og påstod, at de ting, vi ville rejse, var ubegrundede, ville forårsage 'splittelse', at vi gjorde 'tragiske' fejltagelser, at vi var 'skyldige' og skulle ændre vor kurs, osv., osv. Russerne gjorde store bestræbelser for i denne retning at hjernevaske delegationerne fra de broderlige kommunistiske og arbejderpartier, der skulle deltage i mødet. For deres eget vedkommende poserede de som 'fejlfrie', 'skyldfrie', 'princip-

faste', og som om de holdt den marxistisk-leninistiske sandheds skæbne i deres hænder.

Afpresningen og provokationerne mod os gik over til at være åbne. Under receptionen i Kreml i anledning af den 7. november nærmede Kosygin sig mig med ansigtet hvidt som kridt og begyndte at give mig en *sermon** om venskab.

»Vi vil bevare og forsvare vort venskab med Sovjetunionen ad den marxistisk-leninistiske vej«, sagde jeg til ham.

»Der er fjender i jeres parti, som bekæmper dette venskab,« sagde Kosygin.

»Spørg ham,« sagde jeg til Mehmet, som var god til russisk, »om han kan fortælle os, hvem disse fjender i vort parti er?«

Forlegent begyndte Kosygin at stamme og sagde:

»I har ikke forstået mig ordentligt.«

»Nok om det,« sagde Mehmet, »vi forstod dig udmærket, men I mangler mod til at tale ligeud. På mødet vil vi åbent fortælle jer, hvad vi mener om jer.«

Vi forlod denne revisionistiske mumie.

(Hele den aften opførte russerne sig mod os på en sådan måde, at vi ikke var alene og i fred på noget tidspunkt, de isolerede os fra hinanden og omringede os ifølge en forud iscenesat plan.)

Lidt senere omringede marskallerne Chuijkov, Zakharov, Konev og andre Mehmet og mig. I overensstemmelse med deres instrukser gav de piben en anden lyd: »I albanere er militante, I kæmpede godt, I gjorde heltemodigt modstand indtil I sejrede over Hitler-Tyskland,« og Zakharov fortsatte med at slynge skældsord mod det tyske folk. På det tidspunkt sluttede Sjelepin sig til os. Han begyndte at imødegå, hvad Zakharov havde sagt om tyskerne. Zakharov blev vred og uden at tage hensyn til, at Sjelepin var medlem af præsidiet og chef for KGB, sagde han til ham: »Gå væk, mand, hvorfor blander du dig i vor samtale? Vil du belære mig om, hvad tyskerne er? Da jeg kæmpede mod dem, drak du stadig modermælk,« osv.

Midt i de hovne, vodka-fulde marskallers samtale sagde Zakharov, der havde været direktør for 'Vorosjilov'-militærakademiet, hvortil

* Prædiken (fransk i originalen) (Forlaget 8. Nëntoris note)

Mehmet og andre kammerater var blevet sendt for at lære den stalinistiske militærkunst, til Mehmet: »Da du var her, var du en fremragende student i vor militærkunst.« Mehmet afbrød ham og sagde: »Tak for komplimentet, men vil du hermed sige, at vi også i aften, her i 'Georgievskij Zal' er overordnet og underordnet, kommandant og elev?«

Marskal Chuijkov, der ikke var mindre fuld, blandede sig og sagde: »Vi ønsker at sige, at den albanske hær altid bør være med os...« Mehmet svarede her og nu: »Vor hær er og vil forblive loyal mod sit eget folk og vil loyalt forsvare opbygningen af socialismen ad den marxistisk-leninistiske vej; den er og vil udelukkende forblive under ledelse af Albaniens Arbejdets Parti, som et våben for proletariatets diktatur i Albanien. Har du stadig ikke fattet det, Marskal Chuijkov? Så meget desto værre for dig!«

Marskallerne fik deres svar. En af dem, jeg husker ikke, om det var Konev eller en anden, som så, at samtalen var ved at komme ud af kontrol, brød ind: »Lad os slutte denne samtale. Kom og drik et glas for venskabet mellem vore to folk og to hære.«

Ved siden af denne febrilske Albaniensfjendtlige og anti-marxistiske aktivitet angreb Hrustjov og hrustjoviterne os åbent i det materiale, som de sendte til kineserne, hvori de også angreb disse sidstnævnte. De omdelte dette materiale til alle delegationerne, indbefattet vores. Som det er kendt, figurerede Albanien i dette materiale ikke længere som et socialistisk land for hrustjoviterne. Udover dette havde Hrustjov i en samtale med Liu Shao-chi sagt: »Vi mistede Albanien, men vi mistede ikke meget; I vandt det, men I vandt heller ikke meget, Albaniens Arbejdets Parti har altid været et svagt led i den internationale kommunistiske bevægelse.«

Hrustjoviternes taktik stod klar for os. Hensigten var for det første at skræmme os ved at sige: »Det afhænger af os, hvorvidt I er et socialistisk land eller ej, og i det dokument, som vi overrækker jer, er Albanien altså ikke længere et socialistisk land,« og for det andet at true de andre: »Albaniens Arbejdets Parti er ikke et marxistisk-leninistisk parti, og hvem, der end forsvarer det som sådan, tager fejl og vil blive fordømt sammen med Albaniens Arbejdets Parti.« Dette betød med andre ord: »I kommunistiske og arbejderpartier, der kommer til mødet,

bør være helt klar over, at de ting, som Enver Hoxha vil sige, er sladder og et anti-sovjetisk elements ord.«

Under mødet blev det helt klart, hvordan de på forhånd havde striglet Ibarruri, Gomulka, Dej, osv.

Få dage før jeg holdt talen på mødet bad Hrustjov om et møde med mig, og naturligvis for at 'overbevise' os om at skifte standpunkt. Vi besluttede at tage til dette møde for endnu en gang at gøre det helt klart for Hrustjov, at vi ikke ville rokke os fra vore positioner. I mellemtiden læste vi imidlertid det materiale, som jeg talte om ovenfor. Jeg mødte Andropov, som i de dage løb frem og tilbage som Hrustjovs kurér.

»I dag læste jeg det materiale, hvor Albanien ikke figurerer som et socialistisk land,« fortalte jeg ham.

Uden at rødme spurgte Andropov, der havde været en af forfatterne til dette gemene dokument, mig: »Hvilken forbindelse har dette brev med Albanien?«

»Dette brev gør mit møde med Hrustjov umuligt,« svarede jeg.

Andropov rynkede brynene og mumlede:

»Det er en meget alvorlig udtalelse, kammerat Enver.«

»Ja,« sagde jeg, »meget alvorlig!« Fortæl Hrustjov, at det ikke er ham, der afgør, hvorvidt Albanien er et socialistisk land eller ej. Det albanske folk og dets marxist-leninistiske parti har besluttet dette med deres blod.«

Endnu engang gentog Andropov som en papegøje:

»Men det er et materiale om Kina og har intet med Albanien at gøre, kammerat Enver.«

»Vi vil give vor mening til kende på partiernes møde. Farvel!« og jeg sluttede samtalen.

Det anklageskrift, som blev omdelt mod Kina, var et beskidt antimarxistisk dokument. Med dette havde hrustjoviterne besluttet i Moskva at fortsætte dét, som de ikke havde opnået i Bukarest. Og endnu engang benyttede de en perfid trotskistisk taktik. De fordelte dette omfangsrige materiale mod Kina før mødet for at gøde jorden og hjernevaske de andre partiers delegationer, og for at skræmme kineserne og tvinge dem til at indtage en moderat holdning, hvis ikke de ville bøje sig. Dette anti-kinesiske materiale overraskede os ikke, men styrkede vor overbevisning om rigtigheden af partiets linie og marxis-

tisk-leninistiske standpunkt til forsvar for Kinas Kommunistiske Parti. Materialet kastede en skygge over mødedeltagerne og ville ikke blive modtaget, sådan som hrustjoviterne forventede. Der ville opstå splid på mødet, og dette var i marxismen-leninismens favør. Vi kunne opregne 7 til 10 partier, som snarere ville stille sig på vor side, om ikke åbent, så i det mindste ved ikke at godkende hrustjoviternes fjendtlige forehavende.

Som det blev klart, var den kinesiske delegation kommet til Moskvamødet med den ide, at de oprørte vande kunne dæmpes, og i starten havde de forberedt et materiale i en forsonende tone, tolerant overfor hrustjoviternes standpunkter og handlinger. Deng Xiao-ping skulle holde talen. Som det blev tydeligt, havde de forberedt et standpunkt med 'to eller tre varianter'. Dette forekom os forbløffende efter de vilde angreb, der var blevet rettet mod Kinas Kommunistiske Parti og Mao Zedong i Bukarest. Da hrustjoviterne imidlertid skred til handling og rettede ondsindede angreb som dem, der var indeholdt i det omdelte materiale før mødet, så kineserne sig dog tvunget til fuldstændig at ændre deres forberedte materiale, at skubbe den forsonende ånd til side og tage til genmæle mod Hrustjovs angreb.

Der herskede en spændt stemning, da mødet åbnedes. Ikke uden bagtanke havde de anbragt os nær talerstolen, så vi kunne være under de anti-marxistiske hrustjovitiske 'anklageres' irettesættende finger. Men stik mod deres ønsker blev det os, der var sagsøgere og anklagere mod overløberne og forræderne. De sad på anklagebænken. Vi holdt vore hoveder højt, fordi vi stod på marxismen-leninismens side. Hrustjov holdt sit hoved i sine to hænder, da vort partis bomber haglede ned over ham.

Hrustjovs taktik på mødet var en durkdreven taktik. Han rejste sig og talte først, holdt en såkaldt moderat, formildende tale, uden åbne angreb, med sætninger, der var sat sammen for at angive mødets tone og skabe indtryk af, at den burde være rolig, at vi ikke burde angribe hinanden (de foretog deres angreb på forhånd), at vi burde bevare enheden (socialdemokratisk), osv. Med dette ville han sige: »Vi ønsker ingen skænderier, vi ønsker ingen splid, der er ikke sket noget, alt går godt.«

I sin tale gav Hrustjov helt udtryk for de revisionistiske synspunkter og angreb Kinas Kommunistiske Parti og Albaniens Arbejdets Parti,

samt dem, der ville følge disse partier, uden dog at nævne navne. Med denne taktik ønskede han at advare os: »Vælg selv, enten almene angreb uden navns nævnelse, hvis adresse alle vil forstå, eller hvis I ikke vil have det på den måde, vil vi angribe jer åbent.« Af de 20 marionetdelegationer, som talte, var der faktisk kun 5-6, som angreb Kina på baggrund af det sovjetiske materiale.

Hrustjov og hans marionetter vidste, at vi ville erklære krig mod hrustjoviterne og den moderne verdensrevisionisme, og det var derfor, at de både i kommissionen og i deres taler insisterede på, at såvel spørgsmålet om fraktioner og grupperinger i den internationale kommunistiske bevægelse som vurderingen af Sovjetunionens Kommunistiske Partis 20. og 21. kongres samt flere andre punkter, som vi gik imod, skulle indeholdes i udkastet. Det var klart, at Hrustjov, der havde forladt leninismen og de leninistiske normer og som selv påstod at besidde 'leninismens monopol og arv', ønskede at holde alle verdens kommunistiske og arbejderpartier under sin dirigentstok, under sit diktat. Hvem, der end trådte op imod hans linie, som var blevet vedtaget på den 20. og 21. kongres, var en fraktionalist, en anti-marxist indraget i grupperinger. Det er klart, at han således forberedte stokken til Kinas Kommunistiske Parti og Albaniens Arbejdets Parti og forsøgte at tage skridt til at udstøde os fra den internationale kommunistiske bevægelse, som han havde til hensigt at underlægge under sine antimarxistiske ideer.

Efter ham var der 15-20 andre, omhyggeligt hjernevaskede Og forberedte, der én efter én rejste sig og talte om Hrustjovs linie: »Intet er sket, der er intet problem mellem os, freden hersker, alt går godt.« Hvilket skændigt bluf af hrustjoviterne, der manipulerede deres hyrede lakajer for at stille sig op foran os som principfaste mænd! Dette var den almindelige tone. »De havde synkroniseret deres ure,« som Zhivkov tidligere havde sagt i et indlæg, og som Hrustjov i Bukarest citerede som en 'historisk' udtalelse.

Mens mødet fortsatte, var russerne og Hrustjov rædselsslagne over vor tale og ønskede for enhver pris at overbevise os, omend ikke om at opgive vore ideer, så i det mindste at blødgøre vort standpunkt. De sendte Thorez for at mægle, da de så, at vi afslog mødet medHrustjov. Thorez inviterede os til middag, gav os en lektion om 'enhed' og rådede os til at være 'rolige og beherskede'. Maurice Thorez kendte med

sikkerhed til sagerne, eftersom vi havde diskuteret dem sammen, men det stod klart, at han nu virkede som Hrustjovs udsending. Men han anstrengte sig forgæves. Vi afslog alle hans forslag, og han truede os:

»Mødet vil angribe jer.«

»Vi frygter ingen, for vi er på rette vej,« svarede vi.

Da russerne så, at det havde slået fejl med Thorez, blev de ved med at komme med anmodninger om, at vi skulle møde Mikojan, Kozlov, Suslov, Pospjelov og Andropov. Vi accepterede. På dette møde i villaen i Zarechij fremlagde russerne sagen, som om intet var hændt, som om de overhovedet ikke kunne bebrejdes, men at skylden tværtimod - ifølge dem - lå hos Albaniens Arbejdets Parti! Angiveligvis var det os, der forværrede forbindelserne med Sovjetunionen, og de bad os åbent fortælle os, hvorfor vi gjorde dette!

Vi afviste disse beskyldninger og påstande og demonstrerede for dem med uigendrivelige fakta, at det ikke var os, men dem, med deres holdninger og handlinger, der havde tilspidset forbindelserne mellem vore to partier og lande.

For deres vedkommende afviste Hrustjovs mænd med største frækhed alt, tilmed deres ambassadør i Tirana, som de kaldte *'durak'**, da de forsøgte at give ham skylden for deres fejl. De ønskede for enhver pris at komme på god fod med os, så vi ville lukke vore munde. De tilbød os tilmed kreditter og traktorer. Men efter at have afsløret dem sagde vi: »Hvis I ikke indrømmer og retter jeres alvorlige fejl, er alle jeres anstrengelser forgæves.« Den følgende dag vendte Kozlov og Mikojan tilbage, men de opnåede intet.

Tidspunktet for vor tale nærmede sig, og de gjorde en sidste anstrengelse - de bad os om at møde Hrustjov i Kreml. Tilsyneladende indbildte Hrustjov stadig sig selv, at han kunne 'overbevise' os, og vi accepterede invitationen, men ikke på hans tidspunkt for på denne måde at fortælle ham, at »det heller ikke er dig, men os, der afgør tidspunktet for 'mødet', for slet ikke at tale om alt det andet.« Desuden ønskede vi, før vi skulle møde ham, at sende ham en 'mundtlig besked'. Vi kontrollerede boligen, som de havde anbragt os i, og fandt, at de havde anbragt mikrofoner over det hele for at udspionere

* Tåbe, (russisk i originalen) (Forlaget 8. Nëntoris note)

os. Det eneste værelse uden mikrofoner var et badeværelse. Når det var koldt og vi ikke kunne tale sammen udenfor, var vi nødt til at snakke på toilettet. Russerne var nysgerrige for at få at vide, hvad vi talte om, og, da de fik ideen, sendte de en eller anden for også at anbringe nogle mikrofoner på toilettet. En af vore officerer fangede den sovjetiske tekniker, da han var ved at udføre 'operationen', angiveligt for at reparere en defekt ved toilettet, men vor mand sagde til ham: »Det er der ikke brug for, for toilettet fungerer godt.«

Også vor ambassade var spækket med lytteapparater, og med denne viden forlod vi, efter at have aftalt mødetidspunktet, Kreml, og tog til vor ambassade. Vi opstillede vort apparatur og det viste, at de aflyttede os fra alle sider. Så sendte Mehmet Hrustjov og de andre et 'budskab' på 10-15 minutter, idet han beskrev dem som 'forrædere' og sagde: »I lytter os ved dørene,« osv., osv. Da vi tog til Kreml, havde revisionisterne således modtaget 'hilsenen'.

Mødet blev holdt på Hrustjovs kontor, og denne begyndte som sædvanlig:

»I har ordet. Vi er lutter øre.«

»Det var jer, der bad om mødet,« sagde jeg. »I taler først.«

Hrustjov måtte acceptere. Helt fra starten var vi overbeviste om, at han faktisk var kommet med det håb, at hvis han ikke kunne undgå det, så kunne han i det mindste dæmpe den kritik, som vi ville foretage på mødet. Og hvis end ikke dette møde ville give resultat, så ville han, som han havde for vane, bruge det som et 'argument' til de andre partiers repræsentanter og fortælle dem: »Se bare, vi tilbød atter albanerne hånden, men de holdt fast ved deres.«

Hrustjov og de andre forsøgte at kaste skylden på vort parti og foregav forbavselse, da vi gav en historisk opremsning af, hvordan uenighederne mellem vore partier var opstået.

»Jeg erindrer ikke, at jeg havde noget sammenstød med kammerat Kapo i Bukarest,« sagde Hrustjov uden at rødme.

»Vort partis centralkomite var ikke og er ikke indforstået med Bukarest,« fortalte jeg ham.

»Det betyder ikke noget, men faktum er, at det ser ud til, at selv før Bukarest var I ikke enige med os og fortalte os det ikke.«

Selvfølgelig løj denne charlatan, og endda bevidst. Var det ikke den samme Hrustjov, som i april 1957 arrogant ønskede at afbryde samta-

lerne, og tilmed endnu tidligere, i 1955 og 1956, havde vi da ikke fortalt Hrustjov og Suslov om vor opposition vedrørende Tito, Nagy, Kadar og Gomulka?

Mehmet nævnte nogle af disse kendsgerninger for dem, og Mikojan var tvunget til at brumme samtykkende.

Men da han så sig selv med ryggen mod muren, hoppede Hrustjov fra gren til gren, fra ét emne til et andet, og det var umuligt at diskutere de vigtige principspørgsmål med ham, som i deres kerne var roden til vore meningsforskelle. Han var selvsagt ikke interesseret i at berøre disse ting. Han ønskede Albaniens Arbejdets Partis og det albanske folks underdanighed, han var deres fjende.

»I er ikke for normalisering af vore forbindelser,« sagde Hrustjov.

»Vi ønsker at normalisere dem, men forinden må I indrømme jeres fejl,« sagde vi til ham.

Det irriterede Hrustjov at tale med os. Han var selvfølgelig ikke vant til, at et lille parti og et lille land beslutsomt imødegik hans holdninger og handlinger. Sådan var disse chauvinistiske anti-marxisters herremandslogik. Ligesom det imperialistiske bourgeoisi betragtede de små folk og lande som vasaller og deres rettigheder som handelsobjekter, man kunne købslå om. Da vi åbent fortalte ham om hans og hans mænds fejltagelser, sprang han op:

»Du spytter på mig,« skreg han. »Det er umuligt at tale med dig. Kun Macmillan har forsøgt at tale til mig på den måde.«

»Kammerat Enver er ikke Macmillan, så tag dine ord tilbage,« snerrede Mehmet og Hysni sammen ad ham.

»Hvor skal jeg anbringe dem?«

»Stik dem i din lomme,« sagde Mehmet.

Vi rejste os alle fire og forlod dem uden at give hænder, uden at falde i deres fælder, der var sammenbrygget af trusler og hykleriske løfter.

Da vi var på vej ud af møderummet, gik Mehmet tilbage og sagde til Hrustjov: »Den sten, som du løfter mod vort parti og folk, vil falde over dit eget hoved. Tiden vil vise det!« og han lukkede døren og sluttede sig til os.

Dette var den sidste samtale med disse overløbere, der stadig søgte at posere som marxister. Vort partis og de ægte marxistisk-leninistiske

partiers kamp og deres egne kontrarevolutionære handlinger ville for hver dag rive det demagogiske slør mere og mere af dem.

Denne afpresning gav således intet resultat. Vi rokkede os ikke en tøddel i vor holdning, og vi skruede heller ikke ned for blusset eller ændrede noget som helst i vor tale.

Jeg vil ikke dvæle ved indholdet af den tale, som jeg i vor centralkomites navn holdt i Moskva, efersom den er offentliggjort, og eftersom vort partis syn på de problemer, som vi rejste, allerede er officielt kendt. Jeg ønsker blot at fremhæve måden, hvorpå Hrustjovs følgesvende reagerede, da de hørte vore angreb på deres boss. Gomulka, Dej, Ibarrurri, Ali Jata, Baghdash og mange andre besteg tribunen og kappedes om at tage hævn over dem, der havde 'løftet hånd mod moderpartiet'. Det var både tragisk og latterligt at se disse mennesker, der gav den som 'fandens kloge' politikere og ledere, handle på denne måde som lejetropper, som *hommes de paille**, som marionetter, der blev dirigeret af tråde fra korridorerne.

I en pause mellem samlingerne kom Todor Zhivkov hen til mig. Hans læber og hage rystede.

»Lad os diskutere lidt, *brat***, sagde han.

»Diskutere med hvem,« svarede jeg. »Jeg har sagt, hvad jeg havde at sige, og jeg regner med, at du hørte mig. Hvem har sendt dig, Hrustjov? Jeg har ingenting at diskutere med dig om, gå op på talerstolen og tal.«

Han blev kridhvid og sagde:

»Jeg vil i sandhed gå op og give dig et svar.«

Da vi var på vej ud af 'Georgievskij Zal' for at tage til vor bolig, sagde Anton Jugov, der stod for enden af trapperne, i en chokeret tone:

»Hvor fører denne vej jer hen, *bratja?****«

»Hvor fører Hrustjovs vej jer hen, for vi følger og vil altid følge Lenins vej,« sagde vi til ham. Han lod hovedet falde, og vi skiltes uden at give hænder.

Efter at have holdt talen forlod Mehmet og jeg boligen, som russer-

---

* Stråmand (fransk i originalen) (Forlaget 8. Nëntoris note)
** Bror (russisk i originalen) (Forlaget 8. Nëntoris note)
*** Brødre (russisk i originalen) (Forlaget 8. Nëntoris note)

ne havde anbragt os i og tog til ambassaden, hvor vi opholdt os den resterende tid, vi var i Moskva. Da vi forlod deres bolig, sagde en sovjetisk sikkerhedsofficer i fortrolighed til kammerat Hysni: »Kammerat Enver gjorde ret i at tage afsted, for hans liv var i fare her.« Hrustjoviterne var i stand til alt, og vi tog vore forholdsregler. Vi sendte kammeraterne fra ambassaden og delegationens medarbejdere ud for at købe fødevarer. Da tiden kom og vi besluttede at tage afsted, gik vi ikke med til at rejse i fly, fordi et 'uheld' lettere kunne indtræffe dér. Hysni og Ramiz blev i Moskva, da de skulle underskrive resolutionen, mens Mehmet og jeg forlod Sovjetunionen med tog og undlod at spise noget som helst fra deres hænder. Vi ankom til Østrig, tog toget ned gennem Italien og kom fra Bari sikkert hjem til Tirana med vort eget fly og tog direkte til receptionen, der var organiseret i anledning af den 28. og 29. november. Vi følte stor glæde, fordi vi succesfuldt og med marxistisk-leninistisk beslutsomhed havde udført den opgave, som partiet havde pålagt os. Men også gæsterne, kammeraterne fra krigstiden, arbejdere, officerer, kooperativ-bønder, mænd og kvinder, gamle og unge, var overstrømmende i deres entusiasme og forenet som en knytnæve, som de altid er, og det endnu mere i vanskelige tider.

Hrustjov og alle hans følgesvende gjorde sig store anstrengelser for at sikre, at det vedtagne dokument af international karakter skulle indeholde hele de hrustjovitiske revisionisters linie, som forvanskede marxismen-leninismens grundlæggende teser om imperialismens natur, revolutionen, fredelig sameksistens, osv. Men i kommissionerne imødegik og afslørede vort parti og Kinas Kommunistiske Parti kraftigt disse forvanskninger. Det lykkedes os at få mange ting rettet, mange af revisionisternes teser blev afvist og mange andre formuleret korrekt, indtil det endelige dokument dukkede frem og blev godkendt af alle leltagerne på mødet.

Hrustjoviterne blev tvunget til at acceptere det dokument, men Hrustjov havde på forhånd erklæret: »Dokumentet er et kompromis, og kompromisser har kort levetid.« Det stod klart, at Hrustjov selv ville krænke Moskva-mødets resolution og ville anklage os, som om det var os, der krænkede dette mødes direktiver og beslutninger.

Efter Moskva-mødet blev vore forbindelser med Sovjetunionen og revisionisterne i Moskva uafbrudt værre, indtil de ensidigt afbrød dem helt.

På det sidste møde, som Mehmet og Hysni den 25. november havde i Moskva med Mikojan, Kosygin og Kozlov, truede disse åbent: »I kan ikke leve en eneste dag uden økonomisk hjælp fra os og de andre lande i den socialistiske lejr.« »Vi vil spænde vore bælter ind og spise græs,« svarede Mehmet og Hysni dem, »men vi vil ikke underlægge os jer. I kan ikke få os ned med nakken.« Revisionisterne troede, at vort partis og folks oprigtige kærlighed til Sovjetunionen ville spille en rolle til gunst for revisionisterne i Moskva. De håbede, at vore mange kadrer, som var blevet trænet i Moskva, ville vende tilbage i forenet blok for at splitte partiet fra ledelsen. Mikojan udtrykte dette ved at sige: »Når Albaniens Arbejdets Parti hører om jeres standpunkt, vil det rejse sig mod jer.« »Kom og overvær et møde i vort parti, når vi rejser disse problemer,« fortalte Mehmet ham, »og du vil få at se, hvad slags enhed der findes i vort parti og rundt om dets ledelse.«

Disse trusler fra revisionisterne var ikke blot tomme ord. De skred til handling. Den økonomiske sabotage fra Moskva og deres eksperter steg til crescendo.

XIII
SIDSTE AKT

Stålfast enhed i partiet og blandt vort folk. Russerne vil besætte Vlora-basen. Spændt situation på basen. Admiral Kasatonev tager afsted med halen mellem benene. Fjenderne drømmer om udskiftninger i vor ledelse. AAPs 4. kongres. Pospjelov og Andropov i Tirana. De provokatoriske græske og tjekkoslovakiske delegerede får svar på tiltale. Hrustjovs udsendinge til Tirana forfejler deres mission. Hvorfor 'inviterer de os' til atter at tage til Moskva?! Hrustjovs offentlige angreb mod AAP på Sovjetunionens Kommunistiske Partis 22. kongres. Det endelige brud: i december 1961 afbryder Hrustjov de diplomatiske forbindelser med Folkerepublikken Albanien.

Hele partiet og folket blev informeret om begivenhederne og den situation, der var opstået ikke mindst efter Moskva-mødet. Vi vidste, at angrebene, provokationerne og afpresningen ville blive optrappet og forstærket som aldrig før, og vi var overbevist om, at Hrustjovs vrede ville vælde ned over os, vort parti og folk, for at tvinge os til at falde til

patten. Vi talte med åbne hjerter til partiet og folket, vi forklarede alt, hvad der var sket, og klargjorde Hrustjov-revisionisternes farlige virke for dem. Som altid udviste partiet og folket deres høje grad af modenhed, deres strålende revolutionære patriotisme og deres kærlighed og loyalitet mod partiets centralkomite og den korrekte linie, vi havde fulgt og fulgte. De forstod fuldstændig den vanskelige situation, som vi gennemgik, og spændte derfor deres åndelige og fysiske energi til bristepunktet, mobiliserede sig fuldstændig, hærdede yderligere deres enhed, og de sovjetiske revisionister fandt sig selv ansigt til ansigt med en betonmur. Året 1961 blev gjort til et år med ærefulde prøvelser. Overalt, i enhver sektor, blev hrustjoviternes provokationer, antydninger og sabotage frygtløst og beslutsomt slået tilbage. Ingenting fik lov at passere. Moskva, der umiddelbart blev fulgt af dets vasalstaters hovedstæder, indledte et økonomisk pres mod os. Som det første alvorlige pres indstillede revisionisterne udførelsen af enhver form for underskrevne kontrakter og aftaler og rev dem senere i stykker i bedste Hitler-stil. De begyndte at trække deres eksperter tilbage i den tro, at alt i vort land ville gå i stå. Men de tog grundigt fejl.

Spørgsmålet om Vlora-basen var et stridsæble. Der var ingen tvivl om, at basen var vores. Vi kunne aldrig tillade, at selv en tomme af vort territorium var under fremmed kontrol. Klare officielle aftaler underskrevet af de to regeringer godtgjorde uden nogen som helst mulighed for tvetydighed, at Vlora-basen tilhørte Albanien og samtidig skulle tjene til lejrens forsvar. I aftalen var det nedfældet, at Sovjetunionen skulle give tolv undervandsbåde og et antal hjælpeskibe. Vi skulle uddanne kadrerne og vi uddannede dem, vi skulle overtage skibene og vi gjorde det sammen med fire undervandsbåde. Vore besætninger var uddannede, og vi ventede beredte på at overtage de øvrige otte.

Imidlertid var de ideologiske uenigheder mellem de to partier begyndt, og Hrustjov måtte nødvendigvis vise dem på et så følsomt sted som flådebasen i Vlora. Han og hans mænd ville forfuske den officielle aftale med to mål for øje: for det første for at lægge pres på os for at få os til at underkaste os, og for det andet, hvis vi ikke lagde os på knæ, ville de forsøge selv at bemægtige sig basen som et magtfuldt udgangspunkt for at besætte hele Albanien.

Navnlig efter mødet i Bukarest optrappede de sovjetiske eksperter,

rådgivere og andre militærpersoner på Vlora-basen gnidningerne, skænderierne og episoderne med vore sømænd. Den sovjetiske side stoppede alle forsyninger af de materialer, som de ifølge den sluttede aftale skulle forsyne basen med; alt påbegyndt arbejde blev ensidigt lammet og provokationerne og afpresningen forøgedes. Personalet på den sovjetiske ambassade i Tirana, samt hovedrepræsentanten for generalkommandoen for Warszawapagtens væbnede styrker, general Andrejev, stillede sig selv i spidsen for denne indædte Albaniensfjendtlige og anti-socialistiske virksomhed. Utallige handlinger af den mest beskidte vandalistiske slags udførtes på ordre ovenfra af det sovjetiske basepersonale og på trods af dette forsøgte de 'for at være på rette side' at beskylde vort folk for de bøllestreger, de selv begik. Deres skamløshed og kynisme nåede et sådant punkt, at 'hovedrepræsentanten' Andrejev sendte en note til formanden for Folkerepublikken Albaniens ministerråd, hvori han hævdede, at »der foregik ubehagelige ting på basen« fra albanernes side. Og hvad var det for 'ting'? »Den og den albanske sømand kastede sit cigaretskod på det sovjetiske skibs dæk«, »børnene i Dukat siger til de sovjetiske børn: 'tag hjem'«, »den albanske tjener i en klub sagde til vor officer: 'Det er mig der har kommandoen her, og ikke dig'«, osv. Andrejev beklagede sig tilmed til formanden for den albanske stats ministerråd over, at et ukendt barn i hemmelighed skulle have forrettet sin nødtørft i nærheden af den bygning, som russerne benyttede.

Med helt berettiget harme svarede en af vore officerer Andrejev:

»Kammerat General«, sagde han, »hvorfor tager De ikke nøgleproblemerne op i stedet for at involvere Dem i sådanne småtterier, der ikke engang falder under skibskommandørens bemyndigelse, men under bådsmandens og de ansvarlige for frontens* organisationer?!«.

Årvågent betragtede vi udviklingen af situationen og instruerede til stadighed vore kammerater om at handle varsomt og tålmodigt, men aldrig underkaste sig og falde for de hrustjovitiske agenters provokationer.

»For at undgå uorden og episoder bør Vlora-basen stilles direkte under den sovjetiske sides kommando!«, foreslog russerne.

* Den demokratiske Front (o.a)

Vi ville aldrig nogen sinde acceptere en sådan løsning. Det ville være at underskrive vor egen slavetilværelse. Vi imødegik dem med fasthed og henviste til aftalen, ifølge hvilken basen var vores og vores alene.

For at give deres forslag farve af en fælles beslutning, udnyttede de i marts 1961 et møde i Warszawapagten, hvor Grechko insisterede på, at Vlora-basen fuldstændig skulle overgå på sovjetiske hænder og anbringes »under direkte kommando« af Warszawapagtens generalkommandør, dvs. Grechko selv.

Vi modsatte os fast og harmfuldt dette forslag og skønt det blev vedtaget af de andre, erklærede vi:

»Den eneste løsning er, at Vlora-basen forbliver på den albanske hærs hænder. Vi vil ikke tillade nogen anden løsning.«

Så besluttede hrustjoviterne at lade være med at overdrage os de otte undervandsbåde og de andre skibe, som ifølge aftalen tilhørte Albanien. Vi fastholdt, at de var vores, og krævede, at de sovjetiske besætninger skulle trækkes bort, og alt overlades til os, som det var sket med de første fire undervandsbåde. Udover 'hovedrepræsentanten' Andrejev sendte de sovjetiske revisionister også en vis kontre-admiral til Tirana. Hele dette hold var sammensat af officerer fra den sovjetiske sikkerhedstjeneste, som var sendt afsted for at organisere forstyrrelser, sabotage og undergravning på Vlora-basen.

»Vi vil ikke give jer skibene«, sagde de, »de er vores«.

Vi konfronterede dem med statsaftalen, og de fandt et andet påskud.

»Jeres besætninger er ikke klar til at overtage dem. De er ikke trænet godt nok«.

Disse var alle påskud. Vore søfolk havde gennemgået de respektive skoler, de var blevet trænet i årevis og havde altid vist, at de var fuldstændig i stand til at overtage undervandsbådene og de andre skibe. Blot få måneder før situationen blev spændt, havde russerne selv erklæret, at vore besætninger var klar til at overtage de fartøjer, der tilhørte dem.

Også her gav vi dem svar på tiltale. Vore officerer og søfolk på basen udførte alle de ordrer, vi gav dem, fattet, beslutsomt og med en jernhård disciplin. De sovjetiske provokationer på basen blev optrappet, ikke mindst, mens vi var i Moskva til de 81 partiers møde. Kammeraterne i politbureauet holdt os informerede fra Tirana om alt,

hvad der skete, og fra Moskva gav vi dem råd og vejledning om at holde sig kølige, at vogte sig mod provokationer og styrke deres årvågenhed, samt om de militære skridt, som de skulle tage i Vlora og landet over for at sikre, at hæren var i fuldt beredskab.

Ordrerne til de sovjetiske officerer i Albanien om, hvordan de skulle opføre sig, kom fra Moskva, hvor vi i de dage havde heftige diskussioner med Hrustjov, Mikojan, Suslov, osv.

På det første møde, som vi den 10. november havde med Mikojan og hans kollegaer i Moskva, søgte han at skræmme os med det samme, han begyndte at tale:

»Jeres officerer opfører sig dårligt overfor vore officerer på Vlorabasen. Ønsker I at forlade Warszawapagten?«.

Vi gav straks Mikojan det fortjente svar. Efter i årevis at have fyldt os til halsen med sine 'kritikpunkter' og 'råd' truede han os nu. Vi nævnte de sovjetiske officerers uværdige opførsel på Vlora-basen, i særdeleshed de skurkagtige handlinger fra en af de sovjetiske 'kontreadmiraler', som, fortalte jeg Mikojan, »kunne være hvad som helst, men ihvertfald ikke kontre-admiral«; jeg nævnte Grechkos og Malinovskijs erklæringer, som også havde truet med, at de ville smide os ud af Warszawapagten, osv.

Mit svar fik ham til at sno og bugte sig og forsøge at knibe udenom at svare, men to dage senere fremsatte Hrustjov samme trussel.

»Hvis I ønsker det, kan vi nedlægge basen«, råbte han, mens vi talte om de betydelige uoverensstemmelser, der var opstået.

»Forsøger du at true os med dette?«, sagde jeg.

»Kammerat Enver, hæv ikke din stemme«, brød Hrustjov ind, »undervandsbådene er vores«.

»Jeres og vores«, sagde jeg, »vi kæmper for socialismen. Basens territorium er vort. Om undervandsbådene har vi underskrevet en aftale, som anerkender det albanske folks rettigheder. Jeg forsvarer mit lands interesser. Læg derfor vel mærke til, at basen er vores og vil forblive vores.«

Da vi vendte tilbage fra Moskva forøgedes provokationerne på basen og for at udøve pres og gøre indtryk på os, kom den sovjetiske viceudenrigsminister Firijubin til Tirana med to andre 'vice're': første vicechef for den sovjetiske hær og flådens generalstab, Antonov, og vicechefen for den sovjetiske flådes overkommando, Sergejev.

De kom angiveligt for »at nå til enhed«, men bragte os i virkeligheden et ultimatum:

Vlora-basen måtte fuldstændig og ene og alene stilles under sovjetisk kommando, som skulle underordnes den øverstkommanderende for Warszawapagtens væbnede styrker.

»Vi er herrer her«, sagde vi dem klart og uden omsvøb. »Vlora har været og er vores«.

»Dette er en beslutning fra Warszawapagtens kommando«, truede Firijubin, den tidligere sovjetiske ambassadør i Beograd under forsoningen Hrustjov-Tito.

Vi gav ham svar på tiltale, og efter at have truet os ved at sige: »Vi vil tage skibene, og imperialisterne vil sluge jer«, tog han afsked sammen med de to generaler, der ledsagede ham.

Efter dem kom kommandøren for Sortehavsflåden, admiral Kasatonev, til Tirana med den opgave at bemægtige sig ikke blot de otte undervandsbåde og skibsbasen med sovjetiske besætninger, som var den albanske stats ejendom, men selv de undervandsbåde, som tidligere var blevet overdraget. Vi sagde ligeud til ham: Enten overdrager I undervandsbådene til os ifølge aftalen, eller også må I indenfor kort tid (vi fastsatte datoen) fjerne jer fra bugten udelukkende med de skibe, som jeres besætninger betjener. I krænker aftalen, I stjæler vore undervandsbåde, og I vil komme til at betale for denne holdning.

Admiralen snoede sig og forsøgte at blødgøre os, men forgæves. Han overdrog ikke undervandsbådene, men tog til Vlora, bordede kommandoundervandsbåden og anbragte de andre i krigsformation. Vi gav ordrer til at lukke Sazan-indløbet og rette kanonerne mod de sovjetiske skibe. Admiral Kasatonev, som havde ønsket at skræmme os, blev selv skrækslagen. Han var fanget som en rotte i fælden, og hvis han forsøgte at gennemføre sin plan, ville han pludselig finde sig selv på havets bund. Under disse betingelser var admiralen tvunget til kun at tage de sovjetisk-bemandede undervandsbåde, og han sejlede ud gennem bugten og hjem med halen mellem benene. Et stort onde var én gang for alle fjernet fra vort land.

Navnlig det sidste år begik russerne på Vlora-basen utallige oprørende skændselsgerninger. På dette ømtålelige tidspunkt forsvarede vor officersgruppe på basen imidlertid dygtigt og intelligent partiet mod intrigemagerne, provokatørerne og chauvinisterne, som korrumperede

de sovjetiske søfolks følelser til det yderste. De slog hul i reservoirerne, smadrede sengene og vinduerne i de bygninger, hvor de levede og arbejdede, osv. De forsøgte at tage alt med sig lige til sidste møtrik, men de opnåede ikke deres mål. Vi indtog en streng holdning, forsvarede vore rettigheder ordentligt og besvarede angrebene og provokationerne med køligt overblik, men de tabte deres hoveder.

De sovjetiske revisionister var rasende. De begik alskens sabotagehandlinger og brød aftalerne. De blev nødsaget til at tilbagekalde ambassadør Ivanov og sendte en vis Sjikin afsted i hans sted. Han skulle forsøge at forberede sidste akt i de sovjetiske revisionisters fjendtlige arbejde, at splitte partiet. Hrustjoviterne håbede at frembringe splittelsen på den 4. kongres, som vi var ved at forberede. De bildte sig selv ind, at det, som det ikke var lykkedes dem at opnå på andre måder, kunne ske på vores kongres. De ventede, at kongressen ville fordømme vor partiledelses linie i Bukarest og Moskva. På det tidspunkt havde bourgeoisiet og reaktionen, der var blevet informeret og direkte og indirekte opmuntredes af hrustjoviterne, titoisterne og deres agenter, indledt en bagvaskelseskampagne mod vort land og parti. De håbede, at den revisionistiske syndflod også ville indtræffe i Albanien. »Enver Hoxha, Albaniens Kommunistiske Partis chef, vil snart blive afsat fra sin post som følge af verdens kommunistiske lederes konference, som blev holdt i sidste måned i Moskva«, rapporterede et vestligt nyhedsbureau på tærskelen til åbningen af vor 4. kongres, i en kommentar, der stammede fra Beograd.

»Iagttagere i Østeuropa siger, at Moskva vil bruge sin indflydelse for at frembringe forandringer i Albaniens Kommunistiske Parti, som indtog en hård linie på Moskva-konferencen«, sagde de imperialistiske nyhedsbureauer i de dage og fortsatte: »selvom tilmed det kommunistiske Kina har godtaget den sovjetiske linie, har albanerne fastholdt deres standpunkt.«

Vi læste disse rapporter fra imperialismens sandsigere med foragt og vidste meget vel, hvem der havde en hånd med i sammenskrivningen af dem.

På det møde, som den 25. november 1960 blev organiseret mellem delegationerne fra AAP og SUKP, lod Mikojan personligt kammeraterne Mehmet og Hysni vide:

»I vil få at se hvilke vanskelige tilstande, der vil opstå indenfor jeres

parti og blandt jeres folk med den kovending, som I foretager i jeres forbindelser med Sovjetunionen.«

Vi hørte sådanne truende erklæringer fra alle sider, nogle gange åbent, andre gange tilsløret.

Ikke desto mindre fortsatte vi roligt vor kurs: Vi inviterede delegationer fra Sovjetunionens Kommunistiske Parti og fra de andre kommunistiske og arbejderpartier. Fra Sovjetunionen kom Pospjelov og Andropov, fra Tjekkoslovakiet en vis Barak, der var indenrigsminister og som senere blev fængslet som tyv, osv. Lad dem komme og se med deres egne øjne, hvad Albaniens Arbejdets Parti og det albanske folk er, lad dem forsøge at opnå deres hemmelige mål. De ville selv komme til at sidde i saksen.

Kongressen åbnede i en atmosfære af ubeskrivelig entusiasme og enhed i partiet og blandt vort folk. Åbningsdagen blev gjort til en virkelig folkefest. Folket, syngende, dansende og bærende på blomster, eskorterede de delegerede til indgangen til den bygning, hvor kongressen skulle holdes, og mens arbejdet påbegyndtes indenfor, fortsatte festligholdelsen udenfor. Dette var det indledende svar, som de hrustjovitiske, titoistiske og andre revisionister fik lige fra starten. De ville fortsætte med at modtage andre knusende slag indenfor.

Det var aldrig faldet Pospjelov, Andropov og deres lakajer ind, at de ville finde sig selv i midten af en sådan ild, som varmede og styrkede vore hjerter og som sved og blindede dem. Partiets stålfaste enhed omkring dets centralkomite, de delegeredes høje grad af modenhed og skarpe marxistisk-leninistiske sans, den enkelte delegeredes årvågenhed, forstandighed og snarrådighed til at svare igen på enhver provokation fra de revisionistiske 'venner' var under alle kongresdagene enestående.

Pospjelovs tale, hvormed revisionisterne håbede at skabe splittelse på vor kongres, blev overhovedet ikke applauderet. Tværtimod blev den mødt med stilhed og foragt fra kongressens delegerede. Fra sin loge dirigerede Andropov åbent sine marionetter, hvornår de skulle klappe, hvornår de skulle blive siddende, og hvornår de skulle rejse sig. Det var et latterligt syn. De bragte sig fuldstændig i vanry både på grund af deres holdninger og på grund af de gemene ting, de foretog sig.

Kinas Kommunistiske Partis repræsentant på kongressen var Li

Xien-nien, der sad som forstenet under samlingerne, da han så de delegeredes entusiasme. Fra talerstolen sagde han nogle gode ord henvendt til partiet, men 'rådede' os til at være tålmodige og varsomme og ikke afbryde samtalerne med Hrustjov. Vi passede vore egne sager.

Da de så, at vore rækker var yderst solide, uden nogen tegn på revner, forstærkede hrustjoviterne deres indblanding, tryk og afpresning. De provokerede os overalt.

»Hvad er det her for noget?!«, spurgte Andropov vredt en af vore kammerater, en funktionær i centralkomiteens apparat, som ledsagede ham. »Hvorfor tiljubler de delegerede Enver Hoxha så meget?!«

»Spørg dem!« sagde vor kammerat. »Men sig mig«, fortsatte han, »hvem skulle de tiljuble udover marxismen-leninismen, partiet og dets ledelse?! Eller har du til hensigt at foreslå at vi skulle sætte en anden i spidsen for partiet?!«

Stikpillen gled ned, og Andropov trak sine horn til sig. Den græske delegerede og Rudolph Barak fra Tjekkoslovakiet blev sat i aktion.

Den græske delegerede betragtede bl.a. det svar, som vi havde givet på de Albaniens-fjendtlige samtaler mellem Sofokles Venizelos og Hrusjov om det 'Nordlige Epirus', som ukorrekt. »Venizelos er ikke en dårlig mand, han er en progressiv borgerlig demokrat«, fortalte den græske delegerede den kammerat, som ledsagede ham. Vor kammerat svarede, at 'demokraten' Venizelos' synspunkter om det 'Nordlige Epirus' ikke var forskellig fra den rabiate chauvinist og Albaniensfjende, Elefterios Venizelos' synspunkter. Udover andre ting var selv den tale, som den græske delegerede skulle holde på vores kongres, holdt i en åben provokatorisk ånd, og Mehmet, der var blevet vred, gav grækeren svar på tiltale i alles tilstedeværelse ved at kalde ham ved hans sande navn: provokatør.

Denne lejlighed blev også udnyttet af Hrustjovs anden agent, Barak og andre, som gennem handlinger, der er værdige for de mest gemene skurke, forsøgte at spy galde, men som blot yderligere miskrediterede sig selv og dem, som havde sendt dem. De opererede fra logerne eller i pauserne mellem samlingerne. I mellemtiden var også de sovjetiske journalister gået i 'aktion'.

Hvad gjorde ikke disse og de, som kommanderede dem, for at 'afdække' en eller anden mangel, som de kunne gribe fat i for at udløse deres angreb! Men de opnåede intet. Kongressen gik som et urværk.

Med dyb ansvarsfølelse gjorde de albanske kommunister status over fortiden og definerede fremtidens opgaver. Revisionisterne kunne imidlertid ikke tage helt 'tomhændet' bort, for de ville være nødt til at stå til regnskab overfor deres herrer. Og de fandt 'manglen':

»Der er mange ovationer og som følge deraf varer samlingerne mere end halvanden time«, 'protesterede' vredt en angivelig journalist fra TASS, der var ankommet fra Moskva for at følge kongressens forløb.

»Hvad kan vi gøre? Skulle vi bede de delegerede om ikke at klappe?!« spurgte vor kammerat, der ledsagede ham, i en sarkastisk tone.

»Tidsplanen burde respekteres, halvanden time og *tochka*,«* sagde 'journalisten'.

»Det er imidlertid ikke journalisterne, men kongressens valgte præsidium, der leder kongressen«, svarede vor kammerat. »Hvis du finder det rimeligt, kan du ikke desto mindre gøre indsigelse mod ovationerne...«

Før de tog afsked efter kongressen, bad Pospjelov og Andropov om et møde med os.

»Vi ønsker at snakke om nogle sager, som har med vore gensidige kammeratlige forbindelser at gøre, sagde Pospjelov, der talte først. »Vi ønsker at styrke venskabet mellem os, at have et stærkt venskab.«

»Det er også, hvad vi altid har ønsket,« sagde jeg, »men tro ikke, at dette nære venskab kan styrkes gennem 'helligånden'. Dette venskab kan kun opnås ved korrekt og konsekvent at anvende marxismen-leninismens og den proletariske internationalismes principper.«

Jeg gik over til at opremse nogle af deres anti-marxistiske og Albaniens-fjendtlige handlinger for Pospjelov, og jeg understregede, at der aldrig kunne blive tale om venskab med den kurs, som den sovjetiske ledelse fulgte.

»I blander jer i den sovjetiske ledelses indre anliggender«, sagde han.

Jeg fortalte Pospjelov: »At sige at denne eller hin opfattelse eller handling hos denne eller hin leder ikke er rigtig, er på ingen måde indblanding i en ledelses indre anliggender. Vi har aldrig haft i sinde at

* Færdig, punktum (russisk i originalen) (Forlaget 8. Nëntoris note)

blande os i jeres indre anliggender. I må imidlertid klart forstå, at vi ligeledes ikke har tilladt eller vil tillade at den sovjetiske ledelse på nogen som helst måde blander sig i vort partis indre anliggender. Ethvert parti er herre i sit eget hus.

Det er rigtigt«, fortsatte jeg, »at der er betydelige ideologiske uenigheder mellem vore to partier. Vi fortalte jer åbent og i overensstemmelse med de leninistiske normer om vore meninger om disse ting. I reagerede vredt på dette og udvidede blandt andet de ideologiske uenigheder til andre områder. Mikojan ønskede at skræmme os med 'de vanskelige tilstande', der ville opstå for os i partiet, og dette var en trussel. I har set vor situation«, sagde jeg, »fortæl derfor Mikojan, hvad I har set på vort partis 4. kongres, og fortæl ham i hvilken grad, vort parti er 'splittet'.

Disse skurkes mål var at fortælle os, at blandt andet aftalerne og protokollerne om kreditter, som de havde tildelt os til fem-års-planen, skulle tages op til ny undersøgelse. I dette øjemed forlangte de, at jeg skulle tage til Moskva.

Vi afviste beslutsomt disse fjendtlige krav, som skjulte skumle planer.

»Økonomien er et andet område, som I har udvidet de ideologiske forskelle, der findes mellem os til,« fortalte vi Pospjelov og Andropov. »Dette er ikke marxistisk og det er heller ikke sømmeligt for et parti eller en stat som jeres.«

»Vi forstår jer ikke«, afbrød Pospjelov, »Hvori ser I dette?«

»Der er stribevis af kendsgerninger«, sagde vi. »Men lad os se på jeres holdning til vor økonomiske delegation, som tog til Sovjetunionen sidste november. Denne delegation fik lov at drive rundt i Moskva i månedsvis. Ingen modtog den, ingen lyttede til den. Udover andre forsøg sendte vor økonomiske delegation alene under sit ophold mere end 20 breve og telegrammer til de respektive organer på jeres side, men der kom intet svar, intet blev drøftet og intet blev underskrevet. Tror I ikke, at vi forstår disse holdninger fra jeres side, forstår at de lugter af afpresning?«

»Når jugoslaverne kommer afslutter I forhandlingerne med dem i løbet af 10 dage«, sagde Mehmet.

»Indonesiens krigsminister tog til Moskva, og der blev straks undertegnet aftaler. I gav ham store våbenkreditter«, sagde jeg. »Hvorimod

I tilsidesatte det lille socialistiske Albanien, med hvem I havde aftaler.«

»I bør komme til Moskva til forhandlinger«, sagde de og gentog Hrustjovs stadige krav om, at jeg skulle tage dertil.

»Vi har svaret jer skriftligt«, fortalte jeg dem. »Der er ingen grund til at Mehmet og jeg tager til Moskva for at diskutere problemer, der er blevet diskuteret og besluttet for længe siden. Som I godt ved, har vi ikke blot i princippet, men detaljeret for alle projekterne diskuteret og i fællesskab udarbejdet aftalen om kreditter for vor kommende femårs-plan. På grund af denne aftale kom der sovjetiske eksperter hertil og lavede tegninger, osv. Hvorimod I nu ønsker, at vi skal tage tilbage dertil for at undersøge aftalerne pålny! Hvorfor? Vi kan ikke være enige i, at fjerne så meget som et komma i de yderst detaljerede dokumenter, som er blevet undertegnet på topplan af de to sider«, svarede jeg revisionisterne og fortsatte:

»Der er ingen grund for mig til at tage til Moskva og jeg ønsker ikke at gøre det. Hvad angår aftalerne, er der to veje åbne for jer: enten overholder I dem, eller også krænker I dem. Det afhænger af jer, hvilken vej I vælger. Hvis I krænker dem og fortsætter jeres fjendtlige anti-marxistiske kurs, vil verden dømme og fordømme jer. Som marxister fortalte vi jer åbent alt, hvad vi havde imod jer. Nu må I vælge: enten det marxistisk-leninistiske venskabs vej eller fjendskabets vej«

Som det var naturligt for dem, valgte hrustjoviterne fjendskabets vej overfor Folkerepublikken Albanien og Albaniens Arbejdets Parti. De blev mere rasende og skamløse i deres handlinger. Som bekendt afslørede og knuste vi på den tid en sammensværgelse fra visse udenlandske imperialistisk-revisionistiske magters side, som i samarbejde med deres agenter i vore rækker ønskede at indlede en militær aggression mod vort land og folk. På partiets 4. kongres udsendte vi meddelelse om, at sammensværgelsen var blevet afsløret og at de sammensvorne, Teme Sejko og andre, ville komme til at stå til regnskab for folkeretten. Konspiratørerne indrømmede alt fra deres egen mund.

Netop på dette tidspunkt erklærede vore ‘venner’, medlemmer af Warszawapagten med Hrustjov i spidsen, blandt deres andre trusler: »En særlig kommission fra Warszawapagten bør tage til Albanien for at efterprøve, hvor velbegrundede de ting var, som I sagde om sammensværgelsen«! Deres perfiditet var nået så langt som til dette. De

ønskede at tage til Albanien for at opnå, hvad de andre havde været ude af stand til at opnå. Også her gav vi dem det svar, de fortjente.

Hrustjov stod uden andre bevægelsesmuligheder. Han havde forsøgt alle sine manøvrer, list, fælder og afpresning mod os, og ingen af dem havde givet resultat. På sit partis 22. kongres i oktober 1961 angreb og bagtalte Hrustjov offentligt Albaniens Arbejdets Parti.

Vi besvarede straks åbent hans tarvelige Albaniens-fjendtlige angreb og gennem pressen gjorde vi partiet og folket bekendt med såvel Hrustjovs beskyldninger mod os som med vor holdning til disse beskyldninger og angreb.

Hrustjov modtog øjeblikkelig ikke blot vort svar, men også hele det albanske folks svar: i tusinder og atter tusinder af telegrammer og breve, som kom til vor centralkomite fra alle hjørner af landet, fra de mest forskelligartede lag af befolkningen, udtrykte kommunisterne og vort folk deres retfærdige harme over Hrustjovs forræderiske handlinger og støttede partiets linie med hele deres styrke og svor, at de ville forsvare og føre denne korrekte linie igennem til enden overfor enhver prøvelse og ethvert offer.

Så begik Hrustjov sin sidste handling mod os - det eneste, han ikke havde gjort - han afbrød ensidigt de diplomatiske forbindelser med Folkerepublikken Albanien. Dette var hans sidste desperate hævnagt: »Eftersom de ikke ønsker at stå under mine vinger, så lad imperialisterne sluge dem«, tænkte han. Men han tog skrækkeligt fejl, ligesom han havde taget fejl hele sit liv. Vi gav et beslutsomt svar på hans og de hrustjovitiske lakajers fjendtlighed. Albaniens Arbejdets Parti modstod heltemodigt og med marxistisk-leninistisk modenhed angrebene fra den moderne revisionisme med Hrustjov i spidsen og slog hårdt igen med eksemplarisk kompakthed, med strålende marxistisk-leninistisk klarhed og med ubestridelige og uimodsigelige argumenter og kendsgerninger.

Albaniens Arbejdets Partis revolutionære ord og meninger blev påhørt med respekt overalt i verden. Proletariatet så, at dette lille parti fremgangsrigt og ærefuldt forsvarede marxismen-leninismen mod de revisionistiske kliker, der var ved magten. Den moderne revisionisme med den sovjetiske revisionisme i spidsen blev afsløret og bliver stadig afsløret med revolutionært mod af vort parti.

Det revisionistiske Sovjetunionen har lidt kolossale nederlag på alle

områder. Dets pseudo-marxistiske slør blev revet af det, og det mistede den prestige og autoritet, som var blevet smedet af Lenin, Stalin og det bolsjevikiske parti, som de ledte. Den kommunistiske verden og revolutionens verden og de folkelige befrielseskampes verden skulle ikke blive bedraget af Hrustjov-revisionisternes demagogi. Vort parti har ydet, yder og vil altid yde sit bidrag til dette revolutionære arbejde.

★ ★
★

Således endte det socialistiske Albaniens forbindelser med det revisionistiske Sovjetunionen. Men vor kamp mod Hrustjov- og Brezhnev-revisionisternes forræderiske, fascistiske og socialimperialistiske virksomhed hørte ikke op og vil ikke høre op. Vi har angrebet dem og vil fortsat angribe dem, indtil de er udryddet fra jordens overflade, indtil folkenes, de revolutionæres og marxist-leninisternes fælles kamp over hele verden sejrer overalt, også i Sovjetunionen.

En dag vil det sovjetiske folk kraftigt fordømme hrustjoviterne og vil elske og ære det albanske folk og Albaniens Arbejdets Parti, som det elskede os i de bedste tider, for vort folk og parti har standhaftigt kæmpet mod hrustjoviterne, som er vore fælles fjender.

1976

Indhold

ENVER HOXHA

Hrustjoviterne

Den internationale kommunistiske bevægelse gennemløb i årene efter J.V. Stalins død en kritisk periode.

Enver Hoxhas erindringer Hrustjoviterne kaster et skarpt lys over, hvad der skete i disse år fra 1953 frem til 1961, hvor bruddet mellem Sovjetunionen under Hrustjov og det socialistiske Albanien blev en realitet. Den er uundværlig til forståelse også af den senere udvikling i Sovjetunionen og de øvrige tidligere socialistiske lande, hvor kapitalismen er blevet genoprettet.

Hrustjoviterne indgår i rækken af Enver Hoxhas politiske erindringer, hvoraf der på dansk allerede foreligger 'Med Stalin', og den politiske dagbog 'Betragtninger over Kina'.

87-87862-35-2